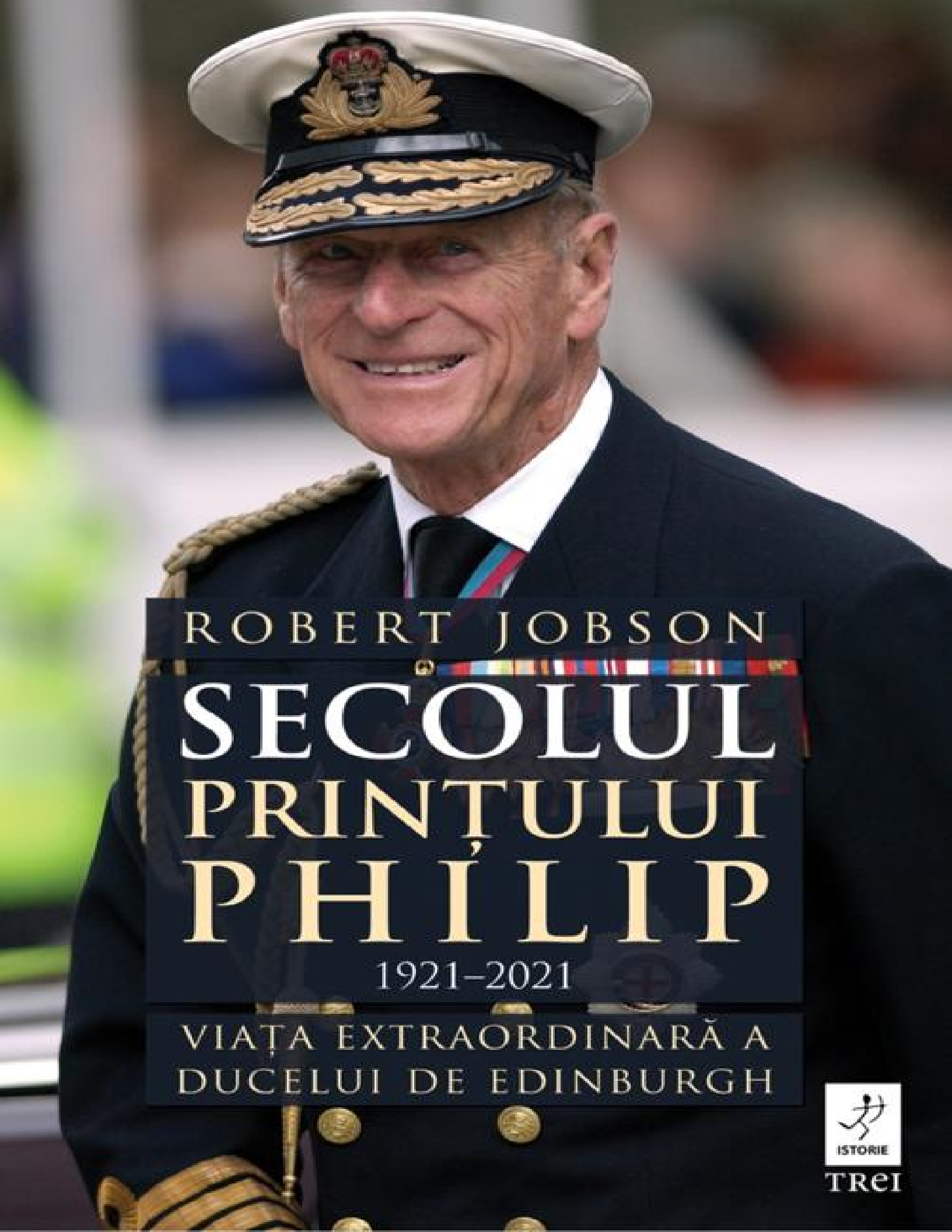

ROBERT JOBSON

SECOLUL PRINȚULUI PHILIP

1921–2021

VIAȚA EXTRAORDINARĂ A DUCELUI DE EDINBURGH

ISTORIE
TREI

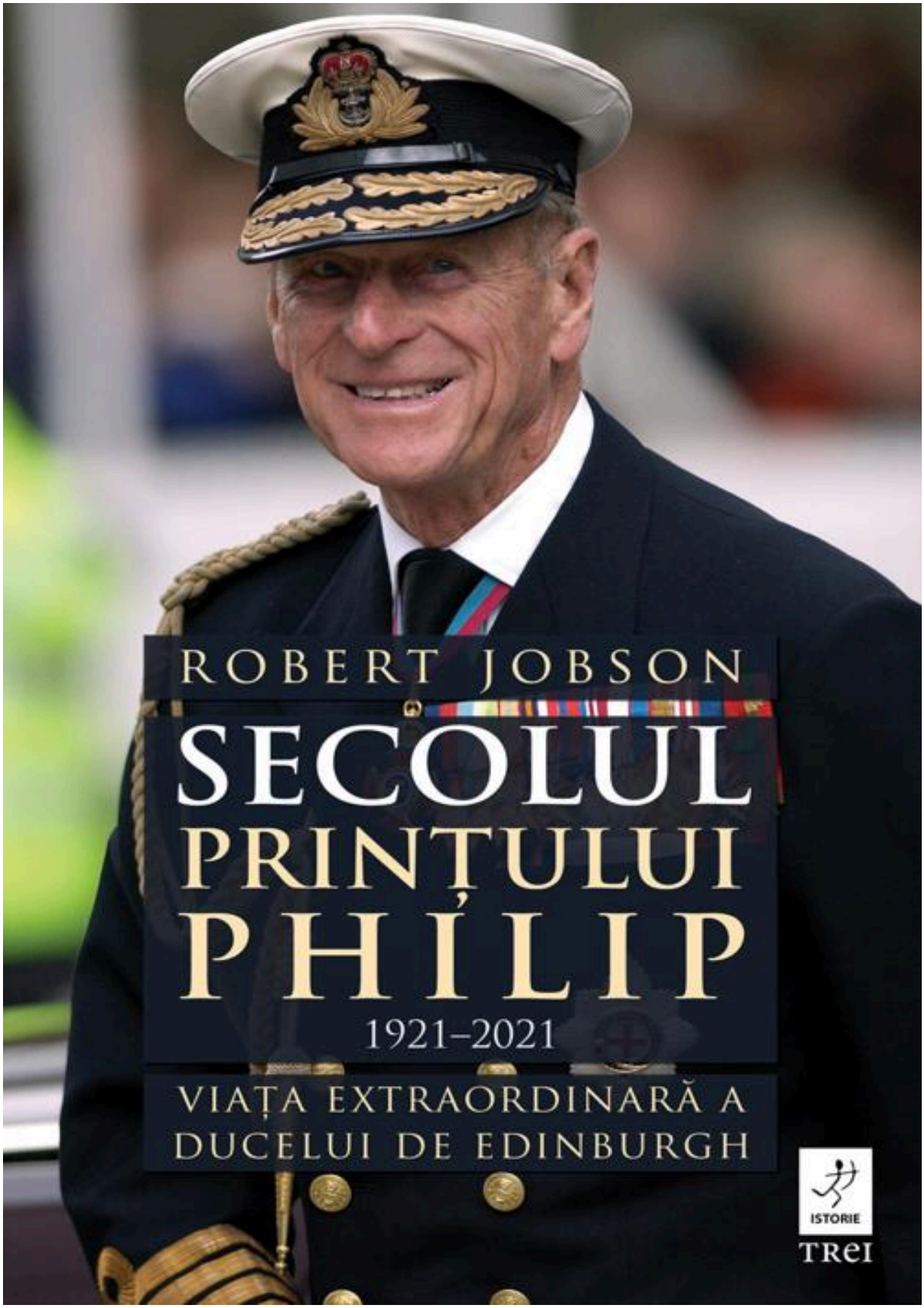
ROBERT JOBSON
SECOLUL PRINȚULUI PHILIP
1921–2021
VIAȚA EXTRAORDINARĂ A DUCELUI DE EDINBURGH
ISTORIE
TREI

Colecţie coordonată de
Livia Szász

ROBERT JOBSON

SECOLUL PRINȚULUI PHILIP

1921–2021

VIAȚA EXTRAORDINARĂ A DUCELUI DE EDINBURGH

Traducere din limba engleză de
Veronica Tomescu

TREI

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Cezar Petrilă

Director producţie:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Mirela Voicu

Corectură:
Irina Botezatu
Irina Mușătoiu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.
Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Copyright © Robert Jobson, 2021
This translation of PRINCE PHILIP'S CENTURY 1921 – 2021:
The Extraordinary Life of the Duke of Edinburgh is published by arrangement with Ad Lib Publishers Ltd.

Titlul original: *Prince Philip's Century: The Extraordinary Life of the Duke of Edinburgh*
Autor: Robert Jobson

Copyright © Editura Trei, 2022 pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1288-3

ISBN (epub): 9786064017208

Lui Karen, pentru susținerea sa nemijlocită și eforturile depuse pentru ca această carte să devină realitate.

Regretatei mele mătuși Maureen — mi-e dor de discuțiile noastre amuzante.

Eu, Philip, duce de Edinburgh, jur să devin cu trup și suflet vasalul
Majestății Voastre; jur să vă fiu credincios și să îmi dau viața pentru
Majestatea Voastră, apărându-vă de oricare dușman.
Așa să-mi ajute Dumnezeu.

Jurământul de credință al ducelui de Edinburgh față de soția sa și
suverana sa, regina Elisabeta a II-a, cu ocazia
ceremoniei de încoronare,
Westminster Abbey, 2 iunie 1953

Viața va continua și după mine, însă m-aș bucura să pot face viața
mai ușoară și mai suportabilă pentru cei care vor veni
după mine sau chiar pentru cei de acum.

ASR Prințul Philip,
duce de Edinburgh

1

Putere și stăruință

Nimic nu influențează mai mult moralul decât să ți se aducă aminte că anii trec — din ce în ce mai iute — și că din vechea imagine încep să se desprindă bucăți. Însă e plăcut să vezi că nu ești uitat.

Răspunsul lui Philip cu ocazia decernării în 2011
a premiului „Oldie of the Year“[1]

Pe parcursul vieții sale îndelungate și pline de evenimente, prințul Philip a fost un maniac al preciziei și detaliilor militare. Și a jurat că nu se va întâmpla altfel nici în privința aranjamentelor legate de moartea sa și de funeralii. Nu suporta agitația și debandada. Le detesta la fel de mult cum detesta să primească elogii personale. La urma urmei, deviza lui în viață fusese „Pur și simplu mergi mai departe“.

Philip privea moartea cu același pragmatism de care dăduse dovadă în viață. Prima sa cerință a fost să nu moară la spital, ci acasă, la Castelul Windsor. Alte instrucțiuni detaliate legate de înmormântarea sa, cunoscute sub numele de cod „Operațiunea Forth Bridge“, trebuiau îndeplinite *ad litteram* și erau incontestabile. A decis să nu se desfășoare funeralii de stat la Westminster Abbey, deși avea dreptul, ca soț al reginei, și nici nu dorea ca sicriul să-i fie depus pe catafalc în biserică. În schimb, a preferat o ceremonie militară de înmormântare la Capela St. George de la Windsor, o Royal Peculiar[2] în stilul gotic al Evului Mediu clasic, care este totodată și capela Ordinului Jartierei, amplasată în curtea inferioară a castelului construită în 1475. În plus, ducele a cerut ca niciun oficial de la palat să nu confirme sau să infirme știrea morții sale până când lacheul desemnat pentru aceasta, îmbrăcat în livrea, nu va pune anunțul înrămat pe poarta Palatului Buckingham. Atunci și numai atunci echipa de comunicare a familiei regale de la biroul de presă al palatului va avea voie să rupă tăcerea. Toată lumea care juca un rol în această ultimă piesă de teatru solemnă știa exact ce are de făcut și când, pentru ca totul să se poată

desfășura, așa cum planificase Philip, fără prea mare tevatură. Când a izbucnit pandemia de COVID-19 în martie 2020, iar el și regina au fost siliți să se mute și să se izoleze la Windsor, a fost de acord să simplifice și mai mult desfășurarea funeraliilor, în caz că avea să i se întâmple ceva în această perioadă. Nu-i plăcea să lase nimic la voia întâmplării.

Un personaj robust și controversat, prințul Philip a avut inevitabil detractori. Aceștia preferau să se concentreze asupra așa-ziselor lui „gafe", pe stângăciile aparente și replicile ursuze, și nu pe realizările sale impresionante. Philip își merită pe deplin locul în istorie. Reducerea lui la o caricatură este o denaturare grosolană a imaginii unuia dintre marile personaje, marii lideri și inovatori ai vremurilor noastre, ceea ce îi aduce un mare deserviciu. De multe ori făcea comentarii necuviincioase pur și simplu pentru a înveseli ceremoniile monotone, iar la multe evenimente oficiale plictisitoare făcea publicul să râdă spunând: „Și acum îl veți vedea în acțiune pe cel mai experimentat dezvelitor de plăci omagiale din lume." În 1969, pe când se afla în vizită în Canada, a stârnit hohotele de râs ale mulțimii când a zis: „Declar în mod oficial deschisă chestia asta, orice ar fi ea." Le spunea consilierilor săi că atunci când intra într-o încăpere, se uita în jur și își alegea o persoană pe care își propunea apoi să o facă să râdă.

În calitatea mea de corespondent regal și autor, am avut șansa să îl întâlnesc de mai multe ori pe ducele de Edinburgh, atât cu ocazia unor evenimente publice, cât și în particular. A fost președinte al clubului londonez din care fac și eu parte, Naval and Military Club (cunoscut și sub denumirea de In & Out), din St. James Square nr. 4. De altfel, toată viața a fost pasionat de istoria navală. În 1948 a fost numit administrator al Muzeului Maritim Național. A avut un rol esențial în salvarea cliperului *Cutty Sark* — acum navă-muzeu staționată în Greenwich — și înființarea organizației Maritime Trust.

Era amuzant, uneori îndrăzneț și mereu caustic. Nu ezita să-i jignească pe adepții corectitudinii politice și nu-și pierdea vremea să le răspundă atunci când îl criticau. Cu atât mai mult în cazul reprezentanților presei — pe care, deși în tinerețe avusese prieteni jurnaliști, a început să-i numească „Reptilele". În 1983, în Bangladesh, regina și ducele primeau oaspeții la un cocktail organizat în grădina unei clădiri guvernamentale. Ashley Walton, pe atunci corespondent regal pentru *Daily Express*, aștepta la rând împreună cu mai mulți reporteri itineranți. Fără să-și dea seama că poate fi auzit, Philip s-a întors spre regină și, cu o grimasă, a spus: „Uite și afurisitele de reptile!"

Când a fost întrebat dacă presa este nedreaptă cu el și îi deformează imaginea, a răspuns: „Presupun că da, uneori, dar cred că presa are propria sa agendă, așa încât asta e, trebuie să ne obișnuim cu ea.“ Nu-i cruța niciodată pe reporteri, după cum nici reporterii nu-i cruțau pe membrii familiei regale. De fiecare dată când intra în contact cu un ziarist, se juca cu prada — dar, la fel ca pisica și șoarecele, în realitate nu se juca.

În 1948, când a fost la Londra oaspete de onoare la aniversarea a 60 de ani a Foreign Press Association, i-a descris pe jurnaliști ca fiind „ambasadori ai oamenilor“, dar a adăugat apoi, caustic: „De multe ori aș vrea ca oamenii să nu-și dorească să știe chiar atât de multe.“ În 1956, când Galeria Presei din Parlament l-a invitat ca oaspete de onoare și a fost întrebat ce părere are despre jurnaliști în general, a spus: „Este foarte tentant, dar cred că ar fi mai bine să vă răspund după ce voi mai fi îmbătrânit puțin.“

De fapt, de ani buni făcea glume pe seama presei. În 1950, pe când admira macacii de pe Stânca Gibraltarului însoțit de un grup de reporteri, a glumit: „Care sunt maimuțele și care sunt reporterii?“ Nu erau în siguranță nici măcar jurnaliștii experimentați pe care-i invita la el acasă. Îmi amintesc că la o recepție pentru presă organizată la Castelul Windsor în 2002 pentru a marca Jubileul de Aur al Reginei, la care am participat și eu, era în plină formă.

— Cine sunteți dumneavoastră? l-a abordat el pe Simon Kelner.

— Sunt redactorul-șef de la *The Independent*, Alteța Voastră.

— Și ce căutați aici? l-a întrebat ducele.

— Dumneavoastră m-ați invitat.

— Păi, nu erați obligat să veniți!

Următoarea victimă a fost Martin Townsend, redactorul-șef cu ochelari și amabil de la *Sunday Express*.

— Ah, *Sunday Express*, a spus Philip. Îmi plăcea foarte mult de Arthur Christiansen.

— Da, publicația noastră a avut numeroși redactori-șefi iluștri, a răspuns Townsend.

— N-am spus asta! a replicat fără menajamente Philip, după care i-a întors spatele.

La aceeași recepție, stăteam de vorbă cu doi distinși jurnaliști irlandezi, în timp ce membrii familiei regale discutau cu diverși invitați. Ca din senin a apărut ducele. S-a uitat la ecusoanele pe care le purtam la rever și, dându-și seama că cei doi erau irlandezi, s-a apucat să spună un banc cu irlandezi total

nepotrivit. „O știți pe aia cu pilotul irlandez care a luat legătura cu turnul de control pentru a semnala că are o problemă?“ Era clar că știau gluma, dar i-au făcut jocul, din politețe. „Turnul de control i-a permis să aterizeze“, a continuat Philip, „dar i-a cerut înălțimea și poziția“.

„Păi, am un metru șaptezeci și mă aflu în carlingă, în partea din față a avionului“, a spus ducele, încântat că e primul care râde la poanta propriului banc. Am râs și noi, din politețe. Apoi a citit ce scria pe ecusonul meu: Robert Jobson, corespondent regal, *The Sun*. A văzut că port cravata de la Naval and Military Club și, pufnind dezaprobator, a spus: „În ziua de azi nu-și mai selectează membrii“, după care s-a îndepărtat în căutarea următoarei victime, cu entuziasmul unui școlar obraznic.

Însă ducele mai avea o latură, rareori vizibilă, chiar și atunci când interacționa cu presa. Era îndrăgit și de personalul său. De fiecare dată când organiza o petrecere pentru echipa sa, avea grijă să fie invitați toți cei care îl susținuseră în activitățile sale, de la personalul de curățenie până la secretarul personal. Cerea întotdeauna o loialitate extraordinară.

De multe ori era nesuferit și nerăbdător cu fotografii. Pe 19 iulie 2015, în cadrul unui eveniment organizat pentru aniversarea a 75 de ani de la Bătălia Angliei, l-a înjurat pe un fotograf nefericit în timpul unei ședințe foto, după el interminabilă. Și-a ieșit din fire în timp ce fotograful oficial se moșmondea: „Fă dracului poza aia!“ Pe când se afla la o ediție a spectacolului de echitație Windsor Horse Trials, a acceptat ca o femeie din public să-i facă o poză cu fiica ei. Însă când aparatul de fotografiat a eșuat pentru a treia oară, nu a mai rezistat — a aruncat printre dinți înjurătura lui obișnuită și a plecat, spre uimirea fetiței.

În ciuda reputației sale, nu era întotdeauna chiar atât de nepoliticos cu fotografii și reporterii — uneori, în rare ocazii, putea fi generos și îngăduitor. S-a întâmplat odată ca fotograful de la *The Sun*, Mark Sweeney, care a devenit mai târziu editorul de imagine al secțiunii scoțiene, să fie trimis să supravegheze Castelul Balmoral împreună cu un coleg, unde nu au reușit să prindă niciun cadru. Prietenul său tocmai primise un BMW nou-nouț, așa încât s-au hotărât să lase baltă familia regală și să se ducă la Loch Muick, la cinci mile sud de Braemar, pentru a face niște fotografii cu mașina într-un cadru scoțian clasic. După câteva minute a apărut un Range Rover Vogue SE ce tracta o barcă de pescuit, cu Philip la volan. Era singur.

— Sunteți în afara serviciului? a întrebat Philip, crezând că cei doi fotografi sunt polițiști. Mă puteți ajuta să lansez barca asta pe lac?

Mark a acceptat, dar s-a grăbit să-l informeze pe duce că sunt fotografi de la *The Sun*, ceea ce nu l-a deranjat câtuși de puțin pe Philip. Și s-au apucat să-l ajute să pună pe apă micuța barcă de pescuit. Fără să mai aștepte ca fotografii să îi ceară permisiunea, Philip le-a spus:

— S-ar putea să prind ceva pește nu peste mult timp. O să vreți să faceți niște poze când îi scot din apă?

Cei doi, care îi vorbiseră cu multă modestie, au fost încântați — și au trimis niște fotografii excelente în exclusivitate la sediile din Glasgow și din Londra, spre marea încântare a redactorilor-șefi.

Dar lucrul cel mai important este că Philip a fost cel mai loial și mai de încredere susținător al reginei, care era absolut convinsă că acesta o va ajuta să ducă la bun sfârșit cea mai lungă domnie din istoria Marii Britanii. În aceste clipe de doliu și reflecție, se cuvine să ne amintim cu respect de devotamentul de care a dat dovadă față de regina Elisabeta, soția sa, față de țara lui și de instituția monarhiei. Susținător neobosit al organizațiilor de caritate, al industriei, al artelor și al educației, a fost fondator, asociat, patron, președinte și membru a mai bine de 800 de organizații. A fost și capul familiei sale: când a murit, a lăsat în urmă patru copii, opt nepoți și zece strănepoți.

Timp de zeci de ani, Philip a purtat împreună cu regina povara funcției sale fără a o eclipsa, oferindu-i întotdeauna în particular încurajări și sfaturi, dar fără a depăși vreodată limitele rolului său de susținător. Era o poziție foarte dificilă — o provocare pentru oricine —, dar pe care și-a asumat-o cu curaj. A rămas consilierul reginei toată viața ei, chiar și după retragerea lui din viața publică, fiind recunoscut oriunde în lume. În aceste condiții, a fost suficient de înțelept încât să recunoască limitele și constrângerile impuse de rolul său public. Întotdeauna părea să știe instinctiv când să facă un pas în spate și să o lase pe soția lui să preia inițiativa. La urma urmei, rolul lui era să permită ca steaua ei să strălucească.

În interviul acordat BBC cu ocazia împlinirii a 90 de ani, a spus că a trebuit să învețe din încercări și greșeli în ce anume consta rolul său. „Nu exista un precedent. Dacă întrebam pe cineva «Ce anume vreți să fac?», se uitau la mine interziși. Habar nu aveau, nimeni nu avea nicio idee“, a recunoscut el în stilul său direct.

Jurnalistei Fiona Bruce de la BBC i-a fost foarte greu să-l convingă să vorbească despre sine și despre realizările sale. A refuzat să spună cu ce se mândrește cel mai mult. „Nu-mi pasă câtuși de puțin“, a replicat el morocănos când a fost întrebat dacă e de părere că și-a îndeplinit rolul cu succes. „Cui îi pasă ce cred eu despre asta, la urma urmei e ridicol.“[3]

Sunt sigur că Philip se gândea totuși la ce va lăsa în urmă; căci a avut „de fapt“ multe realizări, atât ca lider, cât și ca unul care a dat un exemplu celorlalți. I-a inspirat pe tineri să fie ambițioși, să-și dezvolte tăria de caracter prin fapte și experiență și le-a oferit mijloacele necesare pentru aceasta. Poate că inițiativa cu cel mai mare impact a fost premiul eponim „Ducele de Edinburgh“, care a motivat milioane de tineri din întreaga lume. Pe baza experiențelor sale de la Gordonstoun și la sugestia lui Kurt Hahn, care era director pe vremea când el fusese elev acolo, a înființat premiul în 1956. L-a numit prim director al fundației pe generalul de brigadă Sir John Hunt, liderul expediției britanice care escaladase Everestul cu trei ani înainte. Programul de activități a izvorât din credința fermă a lui Philip că tinerilor ar trebui să li se acorde șansa de a învăța și de a avea noi experiențe, inclusiv provocări fizice, bazate pe aptitudini și desfășurate într-un cadru comun[4]. „Nu mă implic direct — am mai spus că e în totalitate treaba altora. Însă m-am pomenit că mi s-au atribuit responsabilitatea și meritele“, a răspuns el la insistențele jurnalistei. „N-am niciun motiv de mândrie. Sunt mulțumit că am realizat un program care funcționează — atâta tot“, i-a spus el în cele din urmă, cam fără tragere de inimă, Fionei Bruce. Aceasta a părut surprinsă de irascibilitatea ducelui, dar și-a venit repede în fire. Philip nu era omul care să-și ceară scuze și îi plăcea să-i prindă pe jurnaliști la strâmtoare și să vadă din ce aluat sunt făcuți.

Nici nefericitul Alan Titchmarsh nu s-a descurcat mai bine. Acesta a început plin de elan interviul cu Philip pentru emisiunea *Philip at 90* a canalului ITV.

— Ați fost aruncat în luptă de la o vârstă foarte fragedă, a remarcat acesta, la care ducele a răspuns răstindu-se:

— La fel ca mulți alții.

— V-ați îndeplinit conștient rolul de tată?

— Nu, am fost tată pur și simplu, a venit răspunsul direct al lui Philip.

— Era o poziție[5] unică, i-a ridicat sfios Titchmarsh mingea la fileu, dar Philip i-a respins-o brutal:

— Au mai fost și alții — prințul Albert, prințul George.

— Încercați să aduceți o schimbare?[6]

— Am fost silit de împrejurări, a replicat Philip cu un oftat.

— Ați fost votat Oldie of the Year[7], a adăugat Titchmarsh, cu o voce tot mai pierită, dar sperând ca măcar de data aceasta să obțină un răspuns mai vesel.

— Și ce-i cu asta? a reacționat Philip iritat. Toată lumea îmbătrânește.

De fapt, Philip fusese emoționat când i s-a acordat distincția respectivă din partea publicației *The Oldie*. Într-o scrisoare plină de modestie trimisă organizatorilor unei ceremonii de premiere a realizărilor persoanelor în vârstă, ducele a recunoscut că timpul trece „din ce în ce mai iute" pe măsură ce se pregătește să intre în al zecelea deceniu, cu efectele inevitabile asupra „moralului". Acceptând premiul, Philip a demonstrat că nu a permis ca debilitatea fizică să-i afecteze simțul umorului. Și-a cerut scuze că nu poate veni personal la Simpson's in the Strand să-și ridice premiul, după care a adăugat: „Apreciez foarte mult invitația dumneavoastră pentru a-mi înmâna Oldie of the Year Award. Nimic nu influențează mai mult moralul decât să ți se aducă aminte că anii trec — din ce în ce mai iute — și că din vechea imagine încep să se desprindă bucăți. Însă e plăcut să vezi că nu ești uitat."

Însă prințul Philip era mai mult decât un povestitor spiritual care mergea la doi pași în spatele soției sale în cadrul ceremoniilor oficiale. Era „vasalul" soției, dedicat Coroanei, un om care își îndeplinea cu hotărâre și devotament rolul oficial. A fost stânca de care regina s-a sprijinit de-a lungul întregii sale domnii, iar moartea lui a fost pentru ea devastatoare.

Fiind o persoană care niciodată nu și-a dezvăluit sentimentele, este imposibil de ghicit adevăratul impact pe care l-a avut pierderea soțului asupra ei. Desigur, va găsi mângâiere în credința ei. Dar nu încape îndoială că l-a iubit sincer pe Philip. Pe 20 noiembrie 1997, cu ocazia aniversării nunții lor de aur la Banqueting House, Whitehall, s-a văzut limpede că dragostea și devotamentul ei încă mai dăinuiau după 50 de ani de căsnicie. Pentru o clipă, a renunțat să-și mai ascundă adevăratele sentimente, aducându-i soțului ei un omagiu remarcabil de personal și de sincer. „Mă tem că mult prea des prințul Philip a fost nevoit să-mi asculte discursurile. Le discutăm adesea în prealabil și, după cum vă puteți imagina, își exprimă părerea cu multă franchețe", a spus regina Elisabeta adresându-se celor de față, printre care se afla și prim-ministrul de la vremea respectivă, Tony Blair. „Este o persoană căreia nu îi plac

complimentele, dar care în toți acești ani mi-a fost pur și simplu putere și sprijin, un om căruia eu și întreaga lui familie, această țară și multe alte țări îi datorăm mult mai mult decât ar pretinde el vreodată sau decât vom ști că i se cuvine."

Căsătoria Elisabetei cu Philip nu a fost un aranjament dinastic menit să consolideze un tratat sau o alianță cu o putere străină, ca în vremurile de odinioară. A fost o căsătorie din dragoste, bazată pe iubire și loialitate. Philip, care la a cincea lor aniversare i-a dăruit reginei o brățară cu diamante și rubine gravată cu mesajul „E și P", a fost un soț mereu atent, care i-a oferit soției sale, de-a lungul anilor, nenumărate daruri și bijuterii ca dovezi de dragoste. Uneori, ca orice soț, o scotea din sărite, însă amândoi aveau simțul umorului, iar cei apropiați povestesc că reușea întotdeauna să o facă să râdă. Viața Majestății Sale cu Philip nu a fost niciodată plictisitoare. După cum a spus îndrăgita lor noră Sophie, contesă de Wessex, soția celui de-al patrulea lor copil, prințul Edward, și una dintre confidentele reginei, când a oferit una dintre puținele descrieri ale dinamicii relației: „A avut noroc să găsească pe cineva ca el, nu cred că ar fi putut face o alegere mai bună. Și-și stârnesc râsul unul altuia — ceea ce înseamnă că bătălia e pe jumătate câștigată, nu-i așa?"

Ori de câte ori era posibil, când se aflau amândoi la reședință, Elisabeta și Philip își făceau timp să bea împreună ceaiul de după-amiază și să discute despre evenimentele de peste zi. După ce s-a retras din viața publică, Philip s-a mutat aproape cu totul la Wood Farm, pe domeniul Sandringham din Norfolk; și cum Majestatea Sa a continuat să-și îndeplinească îndatoririle publice, nu au mai putut petrece atât de mult timp împreună. Dar când Philip și-a anunțat soția, cu cinci ani mai tânără decât el, că dorește să renunțe efectiv la îndatoririle sale regale, aceasta a considerat că este îndreptățit să se retragă după aproape 70 de ani în slujba Coroanei, ca membru activ al familiei regale.

Restricțiile din anul 2020 impuse de pandemie au schimbat această stare de fapt. Siliți să se izoleze împreună la Castelul Windsor, separați de restul familiei regale, Philip și regina au petrecut mult timp împreună, mai mult decât oricând în cei 72 de ani de căsnicie. Faptul că îl avea din nou alături pe Philip și putea petrece timpul liber cu el părea să o însuflețească, au spus apropiații reginei. Cei doi erau serviți de o echipă mică și loială, numită „bula Majestății Sale". Se puteau relaxa, puteau duce în sfârșit o viață relativ normală, cum e și firesc, de fapt, pentru niște oameni la peste 90 de ani. Pe timpul verii s-au mutat la Balmoral, în Aberdeenshire, domeniul personal al reginei din Scoția,

dar și-au întrerupt vacanța după șase săptămâni, deoarece era destul de neplăcut, cu toate acele reguli de distanțare socială și restricții impuse de coronavirus. Au mai petrecut două săptămâni pe moșia ei din Norfolk, Sandringham, după care ea s-a întors la Windsor, iar Philip a rămas la Wood Farm, reședința lui obișnuită după retragerea din viața publică. La începutul lui noiembrie 2020, pentru al doilea *lockdown* național, regina și ducele de Edinburgh s-au reunit la Castelul Windsor, unde au petrecut Crăciunul în liniște, fără familie, tot din cauza coronavirusului. A fost pentru prima dată în ultimii 32 de ani când cei doi nu au petrecut Crăciunul la Sandringham, unde întotdeauna, în dimineața de Crăciun, însoțiți de un alai format din mai mulți membri ai familiei regale, mergeau la biserica St. Mary Magdalen din apropierea conacului, sub privirile curioase ale spectatorilor. De asemenea, regina a anunțat că nu va participa la slujba de Crăciun la Capela St. George de la Castelul Windsor, pentru a nu da prilej publicului să se adune în număr mare. Purtătorii de cuvânt ai palatului au transmis că cei doi speră ca în 2021 „lucrurile să revină la normal“. Din păcate, nu a fost să fie. Cum ar putea fi, fără Philip în capul mesei?

Philip a fost internat la Spitalul King Edward VII din Londra pe 17 februarie 2021, ca „măsură de precauție“, la sfatul unui medic al palatului. După ce a fost transportat cu mașina la spitalul privat, a intrat pe poartă fără ajutor. Nu a fost o internare de urgență sau legată de COVID-19, însă era un avertisment. Din păcate, s-a întâmplat în ziua când a murit fostul său paj Christopher Harry Marlow, care în 2003, cu ocazia ieșirii lui la pensie, a fost onorat de regină cu încă o baretă pe medalia Royal Victorian (argint). Ducele „s-a simțit rău o scurtă perioadă și a fost chemat doctorul“, iar expresia folosită de medici a fost „exces de prudență“. Boris Johnson i-a urat însănătoșire grabnică în numele națiunii și i-a transmis urările sale de bine câtă vreme avea să fie internat în spital. Trei zile mai târziu, prințul de Wales a făcut o călătorie de 100 de mile pentru a-l vizita pe ducele de Edinburgh la spital, unde a petrecut o jumătate de oră la căpătâiul tatălui său, plecând cu puțin înainte de ora 16. Cei care l-au văzut i-au remarcat expresia sumbră în timp ce urca în mașină.

În perioada petrecută împreună la castel în izolare, Elisabeta și Philip au avut prilejul să redescopere o parte din fericirea primilor ani de căsnicie, ceea ce îi va oferi cu siguranță Majestății Sale amintiri prețioase care să o îmbărbăteze și să îi aline durerea în această perioadă de restriște și jale.

2

Prințul nomad

Știam un singur lucru: pur și simplu trebuia să merg mai departe.
Prințul Philip, întrebat despre educația sa

Căsătoria reginei cu prințul Philip este considerată fundamentul monarhiei noastre moderne. El a fost stânca de care regina s-a sprijinit vreme de 75 de ani, persoana pe care se putea baza necondiționat. Așa încât astăzi pare greu de crezut că au existat numeroase personalități, inclusiv tatăl ei, regele, care s-au împotrivit căsătoriei. Prin urmare, drumul până la altarul de la Westminster Abbey, unde și-au rostit jurămintele maritale, nu a fost nici pe departe unul lin. Elisabeta, încăpățânată și hotărâtă în ciuda tinereții ei relative, a trebuit să lupte pentru ceea ce își dorea, iar ceea ce își dorea era, fără îndoială, Philip.

Pe când era tânăr, o parte din oficialitățile britanice vedeau în Philip un venetic și o amenințare. Născut ca prinț Philippos al Greciei și al Danemarcei, omul sortit să facă cea mai bună partidă din lume și să devină Alteța Sa Regală prințul Philip, duce de Edinburgh, s-a născut pe o masă de bucătărie din vila Mon Repos a familiei sale, la sud de orașul Corfu de pe insula grecească Corfu, pe 10 iunie 1921[8].

Poate că prin descendența sa, relațiile sale și faptul că era un tânăr chipeș Philip ar fi putut încheia o căsătorie avantajoasă, însă întâmplarea a făcut să nu aibă averea necesară. Mama lui, o strănepoată a ultimului monarh din Casa de Hanovra, regina Victoria, a fost prințesa Alice de Battenberg. Diagnosticată cu surditate congenitală, era prințesă de Hesse prin naștere, deoarece familia Battenberg era o ramură morganatică a Casei de Hesse-Darmstadt.

Primul membru al Casei de Battenberg a fost Julia Hauke, al cărei cumnat, marele duce Ludovic al III-lea de Hesse, a făcut-o în 1851 contesă de Battenberg, cu titlul de Alteță Ilustră, în urma căsătoriei sale morganatice cu fratele marelui duce Ludovic, prințul Alexandru de Hesse și Rin. În 1858, Julia

a fost ridicată la titlul de prințesă de Battenberg cu titulatura de Alteță Serenisimă.

Doi dintre fiii lui Alexandru și ai Juliei, prințul Henric de Battenberg și prințul Louis de Battenberg, au devenit membri ai familiei regale britanice. Prințul Henric s-a căsătorit cu prințesa Beatrice, cea mai tânără fiică a reginei Victoria. Prințul Louis s-a căsătorit cu nepoata reginei Victoria, prințesa Victoria de Hesse și Rin, și a devenit prim lord al Amiralității în Marina Regală Britanică.

În virtutea sentimentelor antigermane de înțeles care existau în Marea Britanie în timpul Marelui Război din 1914–1918, nici măcar regele, George al V-lea, membrii familiei regale și cunoștințele apropiate nu erau feriți de critici. Scriitorul H.G. Wells a confirmat cele mai rele temeri ale regelui George în articolul său din *Times*, în care se referea la „curtea străină și plictisitoare". A rămas faimoasă replica lui George al V-lea, care îl considera pe Wells „impertinent": „Oi fi eu plictisitor, dar al naibii să fiu dacă sunt străin".

Lordul Stamfordham, secretarul particular al lui George al V-lea, în cârdășie cu prim-ministrul David Lloyd George, considera că regele trebuie să se distanțeze de originea sa germană, prea bătătoare la ochi în atmosfera antigermană care cuprinsese țara la momentul respectiv. Pe 17 iulie 1917, Consiliul de Coroană a proclamat: „De acum înainte, familia regală va lua numele Casa de Windsor și va renunța la numele anterior, precum și la toate gradele, titlurile, titulaturile, demnitățile, onorurile și apelativele germane". După ce s-au analizat mai multe alternative, inclusiv Plantagenet, York, England, Lancaster, d'Este și Fitzroy, a fost adoptată sugestia lordului Stamfordham: Windsor, un titlu minor care aparținuse cândva lui Eduard al III-lea.

Vărul său kaiserul, el însuși nepot al reginei Victoria, s-a amuzat teribil și a remarcat că așteaptă cu nerăbdare să participe la spectacolul cu *Nevestele vesele din Saxa-Coburg-Gotha*. Însă contele bavarez Albrecht von Montgelas și-a exprimat pompos și grav dezaprobarea: „Adevărata tradiție regală a pierit în acea zi din 1917 când, din pricina unui simplu război, regele George al V-lea și-a schimbat numele".

Nu a fost afectată doar familia restrânsă, ci și toate ramurile acesteia. Familia Teck a devenit Cambridge, cu titlul de conte de Athlone, Battenberg, familia mamei lui Philip, a devenit peste noapte Mountbatten, cu marchizatul de Milford Haven. Prințul Louis, copiii și nepoții lui (fiii în viață ai prințului

Henric) au fost siliți efectiv să renunțe la titlurile lor germane și să preia numele cu rezonanțe mai englezești Mountbatten. (Au refuzat o altă variantă de traducere, Battenhill.) Vărul lor, George al V-lea, le-a oferit prinților drept compensație titluri nobiliare britanice. Louis a devenit primul marchiz de Milford Haven, iar prințul Alexandru, fiul cel mare al prințului Henric, a devenit primul marchiz de Carisbrooke. Regele i-a oferit și un ducat, dar a refuzat, deoarece nu își putea permite stilul de viață somptuos așteptat din partea unui duce.

În ceea ce-l privește pe George, care fusese întotdeauna tipic britanic și considera germana „o limbă îngrozitoare", era de părere că este o mutare oportună și necesară, dată fiind ostilitatea cu care erau privite casele regale din Europa și care a dus la decăderea lor, iar presa a primit-o cu entuziasm. S-a dovedit o mișcare înțeleaptă, deoarece unul dintre cele mai importante roluri ale monarhilor Casei de Windsor a fost să stea în fruntea națiunii în timpul celor două războaie mondiale devastatoare purtate, în 1914–1918 și 1939–1945, în principal împotriva Germaniei.

Deși unchiul prințului Philip din partea tatălui era regele Constantin I al Greciei, în vene nu-i curgea nicio picătură de sânge grecesc, deoarece era descendent din familii regale daneze, germane și britanice. Tatăl lui Philip era fiul regelui George I al Greciei, un fost prinț danez instalat ca monarh al Greciei în 1863 și asasinat în 1913. Andreas era general-maior în armata greacă și plecase deja la post în ziua dinaintea nașterii fiului său, pe care nu l-a văzut luni la rând.

Mama lui Philip i-a scris soțului ei și l-a informat de nașterea „pruncului splendid și sănătos", al șaselea pe linia de succesiune la tronul Greciei. Însă era o casă regală cu viitor incert, una care putea fi răsturnată în orice moment de poporul nestatornic. Philip s-a născut în vremuri primejdioase. Grecia era din nou implicată într-un război sângeros cu vechiul dușman și vecin, Turcia (Asia Mică la vremea respectivă), iar când campania militară condusă de regele grec s-a dovedit un dezastru pe toate planurile, poporul și politicienii au considerat că familia regală poartă întreaga vină. După confirmarea înfrângerii umilitoare, în rândul ofițerilor cu grade medii și al populației s-a răspândit nemulțumirea, care s-a transformat într-o revoltă armată pe scară largă condusă de ofițeri superiori antiregaliști. Distrugerea forțelor armate grecești în Anatolia a făcut ca mai multe voci să ceară pedepsirea celor responsabili de dezastru. Guvernul lui Petros Protopapadakis a demisionat pe 28 august, fiind înlocuit de un nou

guvern, condus de Nikolaos Triantafyllakos. În câteva zile, pe 11 septembrie, a izbucnit revoluția, formându-se un Comitet Revoluționar condus de colonelul Nikolaos Plastiras ca reprezentant al armatei în Chios, colonelul Stylianos Gonatas ca reprezentant al armatei în Lesbos și căpitanul-comandor Dimitrios Fokas ca reprezentant al marinei.

A doua zi, trupele s-au îmbarcat cu direcția Atena. Înainte ca navele să ajungă acolo, un avion militar a transmis un manifest în care se cerea abdicarea regelui Constantin I, dizolvarea Parlamentului și formarea unui nou guvern independent din punct de vedere politic. Pe 13 septembrie, regele Constantin a abdicat și a plecat în exil în Italia. Fiul său, George al II-lea, a fost proclamat rege. Pe 15 septembrie, trupele revoluționare au intrat în Atena și au blocat eforturile lui Theodoros Pangalos, care încerca să profite de situație și să preia controlul guvernului. În scurt timp s-a format un nou guvern, condus de Sotirios Krokidas.

Cum regele fusese forțat să părăsească țara, mulțimea furioasă a cerut un țap ispășitor, iar nefericitul tată al lui Philip, Andreas, s-a potrivit perfect pentru acest rol. A fost arestat, acuzat de incompetență și de nerespectarea unui ordin direct. Unul dintre membrii noului guvern instalat l-a avertizat că fiul său și cele patru fiice ale sale vor rămâne în curând orfani. S-a stabilit data când avea să fie judecat la Atena, în fața curții marțiale. Sora mai mare a lui Philip, prințesa Sofia a Greciei și Danemarcei, a menționat în memoriile sale trauma suferită atunci de familia sa. „Procesul tatălui meu s-a încheiat cu condamnarea lui la moarte. Numeroase guverne au încercat să-i salveze viața, inclusiv regele Alfonso al XIII-lea al Spaniei și papa. Dar în cele din urmă, vărul primar al tatălui meu, regele George al V-lea al Marii Britanii, a reușit să obțină anularea pedepsei cu moartea."

Deși viața i-a fost cruțată datorită intervenției influentei sale familii extinse, Andreas considera că-și pierduse onoarea. A urmat o perioadă dificilă pentru mândrul prinț, perspectiva umilitoare de a fi nevoit să-și părăsească țara pentru totdeauna. Într-adevăr, datorită lui George al V-lea[9], familia a fost îmbarcată în siguranță la bordul crucișătorului britanic HMS *Calypso*. Firește, a fost o perioadă confuză și primejdioasă pentru întreaga familie, așa încât n-au avut timp să-i asigure lui Philip un pătuț sau un cărucior în care să-l transporte. Trebuiau să găsească rapid o modalitate de a-l transporta pe copilaș — și le-a venit ideea de a-l urca la bord într-o ladă de portocale. Poate că pentru Philip

nu a fost cel mai confortabil mijloc de transport, dar măcar el și familia sa au reușit să fugă în siguranță.

Cu bani puțini și fără acte, refugiații regali au navigat până în Marea Britanie, sperând să înceapă o viață liniștită. Dar dacă au crezut că vor fi bine primiți datorită intervenției lui George al V-lea, în curând aveau să fie dezamăgiți. Trecuseră doar cinci ani de la Revoluția Rusă, când un alt văr al lui George al V-lea, țarul Nicolae al II-lea, soția sa, împărăteasa Alexandra, și cei cinci copii ai lor, Olga, Tatiana, Maria, Anastasia și Aleksei, fuseseră împușcați și uciși cu baionetele de revoluționarii comuniști la Ekaterinburg. Regalitatea europeană începuse să fie pusă pe fugă odată cu ascensiunea socialismului, iar regele nu privea cu ochi buni ideea ca membri exilați ai unei familii regale să se afișeze în Anglia, amintindu-le supușilor săi că regalitatea și monarhia nu sunt permanente și pot fi răsturnate. Perspectiva de a trăi la Londra în mijlocul unor oameni ostili nu-i surâdea nici lui Andreas și familiei sale, așa încât a decis să se mute cu toții la Paris, unde li s-a pus la dispoziție un apartament într-un palat de lângă Bois de Boulogne.

Pentru Andreas și familia lui a existat în permanență sentimentul unui provizorat. Curând, prințul exilat și-a dat seama că nu dispune de banii necesari pentru a plăti cheltuielile inerente apartamentului primit, așa că s-au mutat pe malul celălalt al Senei, într-o căsuță amplasată în grădina impresionantei vile de pe rue du Mont-Valérian nr. 5, situată pe coama unui deal din suburbia St. Cloud, la câteva mile vest de centrul Parisului. Proprietatea, înconjurată de meri, era o moștenire a soției fratelui mai mare al lui Andreas, prințul George al Greciei și Danemarcei, cunoscut în familie sub numele de „Big George“. Prințesa Marie Bonaparte, stră-strănepoată a împăratului Napoleon I al Franței, moștenise imensa sa avere de la bunicul din partea mamei, François Blanc, principalul dezvoltator imobiliar din Monte Carlo. Avea să devină eleva și binefăcătoarea lui Sigmund Freud, contribuind astfel la dezvoltarea psihanalizei și sexologiei în Franța.

Fuga aventuroasă și căderea de la putere i-au afectat foarte mult pe părinții lui Philip, marcându-i din punct de vedere psihic. În plus, rămăseseră și fără bani. Deși Marie era o gazdă amabilă și generoasă, care făcea tot posibilul pentru a-l ajuta pe fratele soțului ei, împreună cu familia sa și cei câțiva angajați ai lor, posibilitățile financiare ale lui Andreas erau la pământ. Reușise să ia niște bani cu el în timpul plecării precipitate din Grecia, avea o moștenire din partea fratelui său Constantin, precum și o anuitate din partea răposatului

său tată, dar nu era suficient pentru a-și întreține familia. Moștenise vila Mon Repos, dar se temea că proprietatea din Grecia avea să-i fie confiscată de guvernul revoluționar. Spre surprinderea lui, nu s-a întâmplat așa, iar în 1926 a reușit să o închirieze fratelui mai înstărit al soției sale, lordul Louis „Dickie" Mountbatten, ceea ce i-a oferit încă o sursă modestă de bani, de care ducea mare lipsă. În cele din urmă, în 1937 a vândut vila Mon Repos nepotului său, regele George al II-lea al Greciei, în urma câștigării unui proces care i-a legitimat dreptul de proprietate.

Mama lui Philip, care moștenise o zecime din averea tatălui ei, prințul Louis de Battenberg, a suferit teribil din pricina statutului de refugiați impus familiei. Moștenirea ei se diminuase considerabil din cauza războiului și a Revoluției Ruse. Philip, îngrijorat de condiții și de soarta familiei sale, a considerat că era nevoie să facă economii și să prețuiască ceea ce aveau, într-atât de mult încât a ajuns să fie văzut ca un tip meschin.

Philip însă își amintea de copilărie ca de o perioadă fericită. Familia sa curajoasă învățase să se descurce în orice situație. În 1927, cu ajutorul unchiului său Christopher, Philip, pe atunci în vârstă de șase ani, a fost înscris la Elms, o școală americană. S-a integrat repede, insistând să i se spună „doar Philip" (renunțând la titlul de prinț) când era întrebat cum îl cheamă, deoarece era destul de înțelept încât să-și dea seama că nu e bine să atragă atenția celorlalți băieți asupra originii sale nobile.

Prințesa Alice l-a încurajat pe director, Donald MacJannet, căruia băieții îi ziceau „Dl Mac", să înființeze un grup de cercetași, astfel încât băiatul ei să-și poată pune în valoare „vitalitatea ieșită din comun". O altă prezență permanentă în viața tânărului Philip a fost doica familiei, Emily Roose, o englezoaică cu capul pe umeri care i-a insuflat sentimentul importanței limbii engleze și a valorilor britanice.

Lui Philip i-a plăcut prima lui școală și provocările cu care se confrunta. „Aveam patru surori și locuiam într-o casă destul de mică din afara Parisului, iar eu mergeam la o școală americană. Vorbeam franceza și engleza deoarece aveam o doică englezoaică, iar familia vorbea vreo patru limbi, ceea ce crea multă confuzie", își amintea el. „De multe ori conversațiile începeau în engleză, apoi cineva nu-și amintea un cuvânt și continua în franceză, apoi în greacă, apoi în germană și tot așa de fiecare dată", a adăugat. „De fapt, mă

consideram scandinav, mai precis danez. Acasă se vorbea în engleză", a mărturisit el într-o altă împrejurare[10].

Verișoara lui, răposata contesă Mountbatten de Birmania, spunea că nu-și amintește când l-a cunoscut prima dată pe Philip. „Era gălăgios și pus pe șotii și făcea tot soiul de lucruri pe care altul n-ar fi îndrăznit să le facă." Constantin al II-lea al Greciei spunea că Philip avea un talent unic de a-și face interlocutorul să se simtă cea mai importantă persoană din încăpere. Lady Myra Butter, o altă verișoară, l-a descris ca fiind „foarte copilăros, dar amuzant și foarte amabil. Nu s-a schimbat deloc".

Exilul a afectat-o mult pe mama lui Philip, care a început să sufere o deteriorare rapidă a sănătății sale mintale. Și căsnicia cu Andreas se afla într-o perioadă dificilă. Deși Philip a încercat toată viața să minimalizeze starea precară a sănătății mamei sale, cu siguranță acest lucru l-a afectat extraordinar de mult. Familia încerca să ascundă fragilitatea ei mintală, punând-o pe seama unei crize religioase. Lui Andreas îi venea tot mai greu să facă față episoadelor maniacale și fervorii religioase ale soției sale. Devenise obsedată de spiritism și supranatural, dându-și mai tot timpul în cărți pentru a-și prezice viitorul și a primi mesaje. În plus, în 1925, Alice a ajuns să fie obsedată de un englez misterios de care s-a îndrăgostit până peste cap, dar și-a înăbușit sentimentele.

S-a mai spus că Alice ar fi suferit de o depresie maniacală sau tulburare bipolară, cum va fi cunoscută mai târziu, o afecțiune mintală ce poate determina schimbări bruște de dispoziție și episoade maniacale caracterizate printr-un nivel ridicat de energie. În octombrie 1928, la doar două săptămâni după ce au aniversat la St. Cloud 25 de ani de căsnicie, Alice s-a convertit la credința ortodoxă grecească. Dar în anul următor sănătatea mintală i s-a deteriorat, iar comportamentul ei a devenit și mai ciudat. Se întindea pe podea pentru a încerca să vorbească cu Dumnezeu și a ajuns să fie convinsă că are puteri divine vindecătoare. În noiembrie se ajunsese la o situație de criză.

Când mama ei, prințesa Victoria, a venit în vizită la Paris în ianuarie 1929, existau motive serioase de îngrijorare în privința lui Alice. Familia i-a cerut sfatul lui Marie Bonaparte, care nu demult fusese supusă de Sigmund Freud unor ședințe de psihanaliză. Marie a recomandat internarea cumnatei sale la o clinică din Tegel, lângă Berlin, condusă de doctorul freudian Ernst Simmel, primul care a folosit psihanaliza în tratarea pacienților. Simmel a diagnosticat-o

cu „schizofrenie paranoidă“ și a insistat că suferă și de o „afecțiune libidinoasă nevrotică prepsihotică“.

Pe 2 mai 1930, prințesa Victoria l-a contactat pe profesorul Wilmanns și a fost de acord ca Alice să fie internată la clinica sa de psihiatrie, Das Sanatorium Bellevue, din Kreuzlingen, pe malul lacului Konstanz. Când psihiatrul a ajuns la casa de pe rue Mont-Valérian nr. 5, Alice era singură, deoarece lucrurile fuseseră aranjate, așa încât copiii să nu fie acasă. A trebuit să fie sedată înainte să poată fi urcată cu forța în mașină și dusă de acasă, fără a mai apuca să-și ia rămas-bun de la fiul și fiicele ei. Philip fusese scos la plimbare, iar când s-a întors acasă mama lui nu mai era. Crezându-se că viziunile pe care spunea că le are sunt rezultatul unor frustrări sexuale, s-a recomandat o terapie incluzând un tratament cu electroșocuri. Deși a susținut mereu că nu este nebună, Alice a fost ținută în sanatoriu mai bine de doi ani.

Philip a trebuit să învețe să se adapteze la orice îi rezerva viața. Nu avea să-și mai vadă mama toată copilăria. Tatăl său Andreas s-a mutat împreună cu amanta lui, abandonându-și efectiv tânărul fiu acum că-și măritase fiicele. S-a îndreptat spre sud, la Monte Carlo, pentru noi experiențe. A fost începutul existenței nomade a lui Philip. La doar nouă ani, cu mama internată într-o clinică de psihiatrie și tatăl în mare parte absent, Philip a trebuit să facă față singur greutăților vieții. „Pur și simplu trebuia să merg mai departe. Așa face toată lumea“, spunea Philip reflectând asupra copilăriei sale. „La vremea respectivă nu mi-am dat seama, nu. În ceea ce mă privea, totul părea perfect normal. Cu ce aș fi putut să fac comparație?“ Așa era, însă mulți băieți de vârsta lui ar fi putut fi afectați emoțional.

Fratele lui Alice, George Mountbatten, al doilea marchiz de Milford Haven, a devenit efectiv tutorele lui Philip. George și soția sa, Nada, strănepoata extravagantă și nestatornică din punct de vedere sexual a poetului rus Aleksandr Pușkin și fiica marelui duce Mihail Mihailovici, l-au luat la casa lor din Lynden Manor, Anglia, unde avea să înceapă următoarea etapă din viața tânărului Philip. În câteva săptămâni a fost înscris ca intern la Cheam School din Surrey — cea mai veche școală pregătitoare din Marea Britanie. Spre încântarea unchiului său, atleticul Philip s-a remarcat pe terenul de sport, câștigând o serie de trofee și fiind selectat în formula de bază a echipei de cricket. Școala i-a oferit stabilitate, în condițiile în care rețeaua sa familială s-a destrămat efectiv. La sfârșitul anului 1931, cele patru surori ale sale se căsătoriseră cu membri ai nobilimii germane, iar din vara anului 1932 și până

în 1937 Philip nu a mai primit nicio veste de la mama sa. Între timp, tatăl său Andreas, care părăsise de acum casa familiei din St. Cloud, s-a mutat definitiv la Monte Carlo împreună cu amanta sa franțuzoaică, actriță de film și văduvă înstărită, Andrée Lafayette (cunoscută și ca Andrée de la Bigne), la bordul iahtului *David*.

Philip a participat la toate nunțile surorilor sale în Germania. Pentru scurtă vreme a urmat școala cumnatului său din Salem, în ciuda faptului că era acaparată de doctrina nazistă pe măsură ce Hitler dobândea tot mai multă putere și influență în Germania. Cofondatorul școlii, dr. Kurt Hahn, fugise deja din țară în condițiile ascensiunii Partidului Nazist și permanentei persecuții a evreilor de către cămășile brune ale Sturmabteilung (SA) sau Sturmtruppen conduse de Ernst Röhm, un violent susținător al lui Hitler. Silit să plece în exil, intelectualul evreu a înființat la Duffus, la nord-vest de orașul scoțian Elgin, o școală cu internat în care se punea accent pe activități desfășurate în aer liber.

„M-am înscris la Salem; părea să fie alegerea cea mai potrivită, deoarece aparținea cumnatului meu, așa încât era cea mai ieftină modalitate de a beneficia de o educație“, își amintea Philip. „După ce am stat la Salem aproximativ un an, naziștii preluaseră puterea cam peste tot și situația devenea puțin mai complicată, deoarece cumnatul și sora mea nu erau cu adevărat încântați de naziști și nu considerau că e bine să rămân acolo.“ Dr. Hahn și-a amintit mai târziu de insolența manifestată de Philip față de naziști: „Ori de câte ori vedea salutul nazist izbucnea în hohote de râs“. Motivul era, se pare, faptul că amicii săi de la Cheam făceau un gest similar când voiau să meargă la toaletă.

Anul 1934 a fost martorul infamei „Nopți a Cuțitelor Lungi“ a lui Hitler de pe 30 iunie, când liderul nazist, temându-se că organizația paramilitară SA devenise prea puternică, a ordonat o epurare și și-a trimis gărzile SS de elită să-l asasineze pe Röhm. Din pricina intensificării frământărilor politice din Germania, Philip s-a întors în Marea Britanie. „Ne-am gândit că e mai bine pentru el“, a explicat sora lui Theodora.

Până la urmă, după ce a fost consultat și tatăl băiatului, s-a decis ca Philip să fie înscris la noua școală a lui Kurt Hahn, Gordonstoun, pe coasta scoțiană a districtului Morayshire, în apropiere de Elgin și Lossiemouth, unde acesta dezvoltase un regim spartan pentru testarea elevilor săi. Un pedagog vizionar, dr. Hahn considera că tinerii se dezvoltă cel mai bine când li se lărgesc

orizonturile dincolo de potențialul lor academic. În ciuda rangului său, Philip nu a vrut câtuși de puțin să fie privilegiat. Peste ani, în 1961, dr. Hahn a declarat într-un interviu: „Ceea ce se poate spune fără niciun dubiu este că de la bun început s-a numărat printre băieții care ofereau ajutor dezinteresat și nu a cerut niciodată să fie privilegiat, având în vedere originea sa".

Când s-a întors în Marea Britanie, lui Philip i-a mers foarte bine, a avut rezultate foarte bune la învățătură, făcând dovada a ceea ce profesorii săi au descris ca fiind o „inteligență ageră" și o determinare de „a se strădui mai mult decât era necesar". Principalele lui defecte erau „intoleranța și nerăbdarea", spuneau profesorii; dar, deși făcea de multe ori „năzbâtii", niciodată nu era „obraznic". Abilitățile lui sportive au atins noi culmi când a devenit căpitan atât al echipei de hochei, cât și al celei de cricket în același timp, ajungând mai târziu elevul reprezentant al școlii.

Regimul sever de la Gordonstoun i se potrivea lui Philip. Băieții se trezeau la 6:30 dimineața, făceau un duș rece și ieșeau la alergare. De la 10:30 aveau pauză de la lecții, pentru activități sportive. După prânz, băieții mai mari le citeau celor mai mici. În această perioadă, cea mai stabilă influență asupra lui Philip a avut-o bunica lui, prințesa Victoria, marchiză de Milford Haven, o femeie extraordinar de puternică și inteligentă. Uneori putea fi și ceva mai autoritară, dar îl supraveghea cu atenție, se asigura că are uniformă, iar când și când îl vizita în Scoția, pentru ca băiatul să nu se simtă izolat și singur. „O admiram enorm de mult. Era extrem de inteligentă și citită, și purtam cu ea conversații fascinante. Din câte-mi puteam da seama, știa de toate", a descris-o Philip. Școala și Philip se potriveau de minune. Anii petrecuți acolo l-au învățat să se bazeze pe propriile-i forțe, potrivit devizei: „*Plus est en vous*" („În tine e mai mult"). Să lupți din toate puterile tale, încât să realizezi ceva pentru tine — aceasta era filosofia școlii. O atitudine pe care Philip o va păstra toată viața.

La 16 ani, în viața lui Philip a survenit o tragedie. În luna noiembrie a acelui an, îndrăgita lui soră mai mare Cecilie, care era însărcinată, a murit într-un accident de avion — la bordul unui monoplan Junkers cu trei motoare (al companiei aeriene belgiene Sabina), plecase din Frankfurt cu destinația Londra, unde urma să participe la o nuntă în familie. Cecilie călătorea împreună cu soțul ei, George Donatus, cunoscut sub numele de „Don", care tocmai îi succedase tatălui său ca mare duce de Hesse și Rin, cu mama acestuia, mare ducesă văduvă și cei doi băieți ai cuplului, prințul Ludwig, în vârstă de

șase ani, și prințul Alexander, de patru ani. Sora lor mai mică, prințesa Johanna[11], nu a fost luată în călătorie, considerându-se că este prea mică pentru a participa la nuntă.

Avionul, pilotat de experimentatul căpitan Tony Lambotte, prieten apropiat și pilot al regelui Leopold al III-lea al Belgiei, trebuia să aterizeze lângă Bruxelles, dar din pricina ceții groase a fost nevoit să se îndrepte spre aerodromul Steene de lângă Oostende. Însă ceața se lăsase și acolo, așa încât pilotul zbura „în orb". S-au tras trei rachete de semnalizare pentru a-l ghida, dar numai prima a funcționat. Tragedia s-a produs la coborâre — avionul a lovit partea superioară a unui coș de cărămidă la o viteză de aproximativ 100 de mile pe oră, după care s-a prăbușit pe acoperiș. Toți cei aflați la bord au murit. Când pompierii au căutat printre rămășițele carbonizate, au găsit cadavrul unui bebeluș lângă cel al lui Cecilie, drept care s-a presupus că pilotul ar fi încercat să aterizeze în timp ce marea ducesă era pe cale să nască.

A căzut în sarcina directorului său, dr. Hahn, să-i transmită lui Philip vestea îngrozitoare. El și-a amintit că tristețea lui Philip „era aceea a unui bărbat". A păstrat toată viața, ca amintire, o bucată de lemn recuperată de la locul tragediei. „A fost absolut cumplit", și-a amintit verișoara lui Philip, lady Myra Butter. „Cumva trebuia să facă față. Pur și simplu să meargă mai departe — asta era deviza lui, «Pur și simplu mergi mai departe». Uneori nu avem de ales."

Alice și-a reîntâlnit familia cu ocazia înmormântării care a avut loc în Germania. A fost prima dată când adolescentul și-a văzut mama după aproape cinci ani. Dar nu a rămas multă vreme în viața lui, ci s-a mutat în Grecia, unde a înființat o mănăstire de maici din banii obținuți din vânzarea bijuteriilor sale, iar după 1949 nu a mai fost văzută decât în straie de călugăriță. Philip a mai suferit o lovitură în luna aprilie a anului următor, când George Mountbatten, mentorul și binefăcătorul său, a murit de cancer la doar 45 de ani. Acum a trecut în grija celuilalt unchi din partea mamei, Louis „Dickie" Mountbatten. Fiica lui Mountbatten, Patricia, contesă de Mountbatten, acum decedată, își amintea de Philip că era un tânăr plin de viață, un oaspete obișnuit în casa lor. „Era cu trei ani mai mare decât mine. Era foarte copilăros și mereu pus pe șotii. Îi plăcea să facă farse, însă farse destul de simpatice — dar era o persoană binevenită, nu un individ plictisitor, a cărui venire să te enerveze", a spus contesa. „Dimpotrivă, ziceai «ce bine că vine, o să ne distrăm»."

În 1935, pentru o scurtă perioadă, Philip a ezitat între rudele sale influente din Anglia și rolul său de prinț al Greciei. În anul acela, Georgios Kondylis, fost ofițer de armată, a devenit cel mai puternic om politic din Grecia. Pe 10 octombrie l-a forțat pe Panagis Tsaldaris să demisioneze din funcția de prim-ministru, după care s-a instalat el în fruntea guvernului, suspendând astfel multe dintre prevederile constituționale. Kondylis, care se alăturase conservatorilor, a decis organizarea unui referendum pentru restaurarea monarhiei în Grecia. Acesta a avut loc pe 3 noiembrie 1935 și, în mod incredibil, propunerea a fost aprobată de 97,9 % dintre votanți. Vărul primar al lui Philip (nepot matern al ultimului împărat german, Wilhelm al II-lea), George al II-lea al Greciei, care domnise în perioada 1922–1924, a revenit la Atena după 12 ani de exil, din care ultima parte și-o petrecuse la Hotelul Brown's din Londra. Monarhia a fost restaurată oficial pe 30 noiembrie 1935.

În felul acesta, Philip era acum al șaselea în linia de succesiune la tronul Greciei, iar tatăl său, Andreas, care locuia la Monte Carlo, a primit un nou imbold. Acesta a spus într-un interviu: „Nu ne vom întoarce ca răzbunători, ci ca simboluri ale dragostei pentru poporul pe a cărui voință se va întemeia restaurarea". Rămășițele pământești ale lui Constantin I, unchiul lui Philip, au fost aduse la Atena pentru a fi îngropate acolo, iar Philip a participat la ceremonie îmbrăcat în redingotă. Se afla la o răscruce de drumuri.

Noul rege al Greciei dorea ca vărul său Philip să intre în Marina Greacă, însă Dickie Mountbatten l-a convins să refuze. După părerea lui, Grecia era o țară balcanică nedezvoltată, înapoiată, locuită de un popor romantic, dar nestatornic și sălbatic. Dickie l-a avertizat pe Philip că Grecia nu era o țară suficient de stabilă încât să constituie o soluție, fiind hotărât să-l îndrume pe nepotul și protejatul său către o carieră în Marina Regală Britanică.

George al V-lea al Marii Britanii se îndoia la fel de mult de stabilitatea proaspăt restauratei monarhii grecești, fiind și el de părere că nu avea să dureze mult. Confidențial, ambasadorul britanic Sir Sydney Waterlow l-a informat că experimentul restaurării monarhiei în Grecia era aproape sigur „sortit eșecului" și că noul rege greșea dând ascultare sfatului de a insista să-i readucă în Grecia pe unchiul său Andreas și pe fratele său Nicolae, pentru a-i reinstala în pozițiile lor înalte. Însă decretul de expulzare a lui Andreas a fost retras în 1936, iar în toamna acelui an acesta locuia din nou la Atena, ca principal aghiotant al nepotului său, noul monarh.

Dacă Philip a fost zăpăcit de pompa și aparenta importanță de a fi un membru proeminent al familiei regale grecești, nu a arătat lucrul ăsta. Directorul școlii, dr. Hahn, și-a amintit mai târziu că atunci când Philip a revenit la școală părea mai hotărât ca niciodată să susțină examenul special de admitere în Marina Regală. A afirmat clar, a spus Hahn mai târziu, că Anglia este casa lui. Prin prisma parcursului vieții sale, a fost cea mai importantă dintre deciziile pe care le-a luat vreodată.

Cândva un confident apropiat al regelui Eduard al VIII-lea, Dickie Mountbatten și-a schimbat cu abilitate loialitatea susținându-l pe noul rege, George al VI-lea, după șocul crizei abdicării din 1936. Avea planuri mari pentru nepotul său și vedea în Philip consortul perfect pentru prințesa Elisabeta, prezumtiva moștenitoare a tronului. Foarte chipeș, cu un caracter puternic și cu ascendență regală, era mai mult decât potrivit, după părerea lui Mountbatten. „Am cochetat cu ideea de a merge la Royal Air Force, însă unchiul meu m-a convins să încerc la marină și a trebuit să susțin examenul de admitere pentru a deveni cadet la Dartmouth în 1939“, și-a amintit Philip mai târziu.

Tatăl său, Andreas, s-a implicat în continuare în educația fiului său, dar de la distanță. Curând s-a săturat de viața de la Atena și, înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, s-a întors la viața de playboy, văzându-și rareori fiul în anii care au urmat. În 1944 Philip și-a pierdut tatăl, care a rămas la Vichy, în Franța, la începutul războiului, în vreme ce fiul său lupta de partea britanicilor. Nu au mai putut să se vadă, nici să corespondeze. Spre sfârșitul războiului, Andreas a murit la Hotelul Metropole din Monte Carlo, de insuficiență cardiacă și arterioscleroză, cu datorii imense ajungând la suma de 17 500 de lire sterline (astăzi, aproximativ 782 000 de lire sterline). Prințul playboy i-a lăsat moștenire singurului său fiu mai multe cufere cu haine, un pămătuf de bărbierit din fildeș, o pereche de butoni și un inel cu sigiliu pe care Philip avea să-l poarte toată viața.

Mama lui Philip, prințesa Alice, își revenise destul de bine și se întorsese în Grecia, unde, în timpul războiului, în perioada ocupării naziste a Atenei, a ascuns o familie de evrei, pe care i-a salvat de la o moarte sigură în caz că ar fi fost prinși de naziști și de trupele SS. Evy Cohen a povestit mai târziu cum tatăl ei, Alfred Haimaki Cohen, capul unei familii proeminente ce avea legături cu familia regală greacă, a căutat-o pe prințesa Alice, singura lor speranță pentru găsirea unui refugiu împotriva naziștilor. „La începutul anului [19]43

devenise clar că deciziile împotriva evreilor, de a fi duși în lagăre de concentrare, începeau să fie puse în practică, așa încât familia mea trebuia să se ascundă. Dacă n-ar fi fost ea, n-aș fi fost astăzi în viață, să povestesc toate lucrurile astea. Părinții mei nu s-ar fi întâlnit și multe altele", a dezvăluit Evy în documentarul *Princess Alice: The Royals' Greatest Secret* (*Prințesa Alice. Cel mai mare secret al familiei regale*). „N-a stat o clipă pe gânduri, a auzit doar că sunt oameni în primejdie și s-a gândit că poate face ceva pentru ei. Povestea prințesei Alice și a familiei mele este o poveste frumoasă și sper că poate fi un exemplu pentru tinerii din ziua de azi să continue să facă lucruri bune în viață, să fie oameni."

Mulți ani mai târziu, prințesa Alice avea să fie onorată pentru curajul său. Avea să-și petreacă ultimii doi ani din viață la Palatul Buckingham, alături de fiul ei și de tânăra lui familie.

În timp ce tancurile Germaniei naziste înaintau în Europa, începând cu anexarea Regiunii Sudete în 1938 și continuând cu invadarea Cehoslovaciei în martie 1939 și crearea Protectoratului Boemiei și Moraviei, Philip a părăsit școala și s-a înrolat cadet la Royal Naval College din Dartmouth. Anexarea Cehoslovaciei de către Hitler a încălcat garanția scrisă pe care i-o dăduse la München, în 1938, prim-ministrului britanic Neville Chamberlain, în care afirma că nu mai are pretenții teritoriale în Europa. Așadar, pe 31 martie 1939, Chamberlain a garantat oficial granițele Poloniei și a spus că se așteaptă ca Hitler să-și modereze pretențiile. Însă Hitler nu a dat înapoi și pe 3 aprilie 1939 a ordonat Wehrmachtului să pregătească invadarea Poloniei pe 1 septembrie. Hitler era convins că Chamberlain nu va intra în război pentru apărarea Poloniei, iar Franța nu va avea curaj să acționeze singură.

Între timp, prințul Philip era pregătit să-și servească patria adoptivă. Imediat după absolvire, era decis să solicite repartizarea pe o navă de război, să-și facă datoria și să lupte împotriva tiraniei naziste. Nu a trebuit să aștepte prea mult până să i se ofere această șansă.

3

Întâlniri pasagere

Îmi amintesc că l-am întâlnit pentru prima oară pe Philip la Royal Naval College din Dartmouth, în iulie 1939, chiar înainte de război. (E posibil să ne fi întâlnit și înainte, la ceremonia de încoronare, sau la căsătoria ducesei de Kent, dar nu-mi amintesc.) Eu aveam 13 ani, el 18, și era cadet, pe picior de plecare.

Amintirile prințesei Elisabeta despre povestea
de dragoste dintre ea și Philip

Prințul Philip și prințesa Elisabeta s-au întâlnit prima dată la nunta verișoarei lui primare, prințesa Marina a Greciei și Danemarcei, cu prințul George, mai târziu duce de Kent. Elisabeta, nepoata mirelui, era o domnișoară de onoare în vârstă de opt ani și apare în toate fotografiile principale. În vârstă de treisprezece ani, prințul Philip al Greciei și Danemarcei nu avea niciun rol important și nu apare în nicio fotografie. Nunta oficiată pe 29 noiembrie 1934 la Westminster Abbey a fost un eveniment grandios desfășurat într-o zi destul de plictisitoare. A avut loc la un deceniu după ultima nuntă regală, cea a fratelui mirelui, ducele de York, cu lady Elizabeth Bowes-Lyon, părinții prințesei Elisabeta, și a fost prima nuntă regală transmisă în direct și la radio.

Zeci de mii de oameni s-au aliniat pe traseu, întâmpinându-i pe mirii ce se deplasau în Glass Carriage[12] cu „un val tot mai entuziast de ovații“, după cum s-a exprimat comentatorul buletinului special de știri *Movietone*. În Westminster Abbey au intrat 1 500 de invitați, inclusiv membrii familiei regale britanice extinse, precum și membrii familiilor regale din Danemarca, Grecia și Iugoslavia. Erau prezenți și membri ai fostelor familii regale domnitoare din Rusia, Prusia și Austria, precum și alți membri mai puțin cunoscuți ai unor familii regale care își pierduseră tronurile după Primul Război Mondial. Printre invitați s-a numărat și curtierul maritim britanic de origine americană Ernest

Simpson și soția sa americană Wallis, al cărei nume avea să fie curând cunoscut de toată lumea.

Mireasa avea o rochie din brocart alb cu argintiu, creația designerului vestimentar Edward Molyneux, la care lucrase o echipă de croitorese din care au făcut parte, la cererea Marinei, și mai multe emigrante rusoaice. Rochia era strânsă pe corp, cu un decolteu drapat, mâneci evazate și o trenă largă. O diademă primită ca dar de nuntă prindea voalul de tul pe care îl duceau prințesa Elisabeta și lady Mary Cambridge, în vârstă de zece ani. După ce mireasa a ajuns la altar, s-a cântat imnul „Duh milostiv, Duhule Sfânt".

La întoarcerea la Palatul Buckingham, în capela privată s-a ținut o ceremonie de nuntă ortodoxă greacă oficiată de mitropolitul dr. Strinopoulos Germanos, capul Bisericii Ortodoxe Grecești din Anglia. Prințul de Wales i-a șocat pe cei prezenți când s-a hotărât să fumeze și și-a aprins țigara de la una dintre numeroasele lumânări care ardeau în capelă.

Până atunci, povestea vieții prințesei Elisabeta de York fusese mult mai statornică decât cea a exoticului ei văr Philip, sosit de pe alte meleaguri. Protejată și în siguranță, fusese crescută cu dragoste și afecțiune. Poate că nu se născuse pentru a fi monarh, dar, fiind a treia în linia de succesiune la tron, Elisabeta era o atracție deosebită pentru presă.

***

Reporterii care așteptau îngrămădiți în întunericul de afară au primit cafea fierbinte și sendvișuri. De o săptămână vremea era urâtă, iar Londra era copleșită de tristețe. Marea Britanie trecea printr-o perioadă de criză profundă și toată lumea era preocupată de amenințarea unei greve generale. Dar pe strada Bruton nr. 17 din Mayfair domnea o bucurie desăvârșită. Căci pe 21 aprilie 1926, la ora 2:40 dimineața a venit pe lume Elisabeta, primul copil al ducelui și ducesei de York.

Ducesa era în travaliu de câteva ore, iar medicul, Sir Henry Stratton, a decis să efectueze o cezariană. Din fericire, totul a mers bine. Bebelușul ocupa a treia poziție în linia de succesiune la tron, după unchiul ei, prințul de Wales, și tatăl ei, ducele de York. La vremea respectivă nu se aștepta nimeni ca tatăl ei să devină rege, sau ea regină.

Vestea nașterii a fost ținută secretă o oră sau două, astfel încât regele și regina să fie primii care află. La ora 4 dimineața, George al V-lea și regina Mary au fost treziți la Castelul Windsor și li s-a dat fericita veste. În după-amiaza aceea

s-au dus la Londra să o vadă pe fetiță. „O scumpete de fată cu un ten minunat și un păr blond“, a scris mai târziu regina în jurnalul ei. A doua zi, ducele de York i-a scris mamei sale: „Nici nu știi ce bucurie extraordinară este pentru Elizabeth și pentru mine nașterea fetiței noastre. Întotdeauna ne-am dorit un copil pentru ca fericirea noastră să fie deplină, iar acum, când în sfârșit s-a întâmplat, pare atât de minunat și de straniu“.

În ciuda rangului lor regal, erau niște părinți grijulii. Pe 28 octombrie 1926, Elizabeth i-a scris mamei sale, lady Strathmore, din Sandringham (Norfolk): „Scumpa mea mamă... Fetița se simte foarte bine, iar acum toată ziua nu face decât să-și dea jos papuceii și să-și sugă degetele de la picioare! Va fi o năzdrăvană și cred că e foarte isteață“.

Opt luni mai târziu, micuța prințesă a fost botezată în capela privată a Palatului Buckingham de către arhiepiscopul de Canterbury, dr. Cosmo Gordon Lang, un personaj complex despre care se spunea că „are multiple personalități contradictorii aflate într-un război continuu“. Cristelnița aurie în formă de crin a fost adusă de la capela St. George de la Windsor, iar apa pentru botez — din râul Iordan, din Palestina. Copilul de stirpe regală a primit numele de Elizabeth Alexandra Mary: Elizabeth după mama ei, celelalte două nume fiind ale străbunicii sale din partea tatălui, regina Alexandra, și bunicii paterne, regina Mary. Printre nași se numărau regele și regina. Au mai fost prezenți lady Elphinstone (mătușa și nașa fetiței); Arthur, duce de Connaught (stră-străunchi și naș); contesa și contele de Strathmore (bunicii din partea mamei; contele era și el naș); și prințesa Mary, vicontesă Lascelles (mătușă și nașă). Au apărut împreună într-o fotografie de grup realizată pe 29 mai 1926 de Herbert Vandyk, fotograf al Curții din a doua generație care-și avea studioul în vecinătatea palatului.

În ianuarie, la ordinul regelui, familia York s-a angajat într-un turneu de șase luni pe la mai multe colonii și dominioane, inclusiv Noua Zeelandă și Australia, lăsând bebelușul în grija imperturbabilei și destoinicei doici, doamna Clara Knight, poreclită cu drag „Allah“. Ducesa se gândea cu groază la călătorie, deoarece însemna să stea mult timp departe de fetița ei. Jurnalul ei îi consemnează suferința: „Joi, 6 ianuarie 1927. M-am ridicat din pat la 8:30. Faptul că-mi părăsesc copilul mă face să mă simt îngrozitor. Am băut niște șampanie și am încercat să nu plâng...“

În absența părinților, micuța prințesă a înseninat adesea după-amiezile bunicilor ei, George și Mary. George al V-lea, un tată sever, se pare, cu cei cinci

copii ai săi, s-a transformat într-un bunic blând și drăgăstos pentru micuța sa „Lilibet“, cum și-a spus ea mai târziu, neputându-și pronunța numele cum trebuie.

Copilăria Elisabetei a fost senină și fericită, petrecută în camera copiilor de la ultimul etaj din casa de pe Piccadilly nr. 145, unde s-au mutat părinții ei la întoarcerea din călătoria în străinătate. Pe locul acela se înalță astăzi mândru Hotelul InterContinental London Park Lane. Pe atunci Elisabeta se juca cu „Allah“ și asistenta acesteia, Margaret „Bobo“ MacDonald. Regele o adora pe Elisabeta și cerea adesea să fie adusă la palat ca să se poată juca cu ea. Când nu erau împreună, dădea telefon la camera copiilor, după care se uita pe fereastră cu un binoclu pentru a-și vedea mult îndrăgita nepoată făcându-i din mână. Când regele s-a îmbolnăvit grav și a trebuit operat la plămâni pe 12 decembrie 1928, Elisabeta a fost dusă să stea cu el la Bognor, o stațiune de pe malul mării din West Sussex, pentru a-i înveseli convalescența. Mai târziu avea să acorde orașului sufixul Regis, adică „al regelui“, deoarece petrecuse atât de mult timp acolo.

La vremea aceea nimeni nu se aștepta ca prințesa Elisabeta să devină monarh, deoarece unchiul ei David trebuia să se însoare cu o mireasă potrivită și să producă un moștenitor legitim. Winston Churchill, pe atunci ministru de finanțe în guvernul lui Stanley Baldwin, a remarcat ceva special la copilă, când a întâlnit-o prima dată. În documentele lui Churchill se află prima observație legată de Elisabeta, într-o scrisoare adresată soției sale, Clementine. Churchill, pe atunci în vârstă de 53 de ani, își imaginează destinul viitoarei suverane în timpul unei șederi la Castelul Balmoral, pe 25 septembrie 1928. „Nu e nimeni aici, cu excepția familiei, personalului și a reginei cu Elizabeth — în vârstă de doi ani. Aceasta din urmă este o figură. Are un aer de autoritate și de reflecție uluitor pentru un copil de vârsta ei“, și-a amintit el.

Când prințesa Elisabeta avea patru ani, ducele și ducesa de York au primit o nouă reședință, Royal Lodge, situată în Windsor Great Park, ca loc de refugiu. Mult îndrăgitul „Grandpa England“ („Bunicul Anglia“), cum îi spunea Elisabeta regelui, i-a dăruit un ponei de Shetland, care i-a declanșat dragostea de-o viață pentru cai. În anul următor, când majoritatea fetelor de vârsta ei mergeau la școală, ea a rămas acasă și a învățat să citească de la mama ei.

A doua fiică a ducelui și ducesei de York, Margaret Rose, s-a născut pe 21 august 1930 la Castelul Glamis, proprietatea scoțiană a părinților mamei sale, contele și contesa de Strathmore și Kinghorne. Părinții erau atât de siguri că va

fi băiat, încât nu-și pregătiseră nume de fete. Elisabeta a anunțat că-i va spune surorii sale „Bud“ („Boboc“). Când a fost întrebată de ce, Elisabeta a răspuns: „Păi, încă nu e trandafir[13], nu? E doar un boboc“. Dacă Margaret ar fi fost băiat, importanța Elisabetei ar fi scăzut, deoarece legea primogeniturii, încă în vigoare pe atunci, impunea ca fratele mai mic să aibă prioritate în linia succesorală. De fapt, nașterea lui Margaret a scos în evidență familia York, pe care tatăl ei o numea „noi patru“.

Boala îl afectase foarte mult pe George al V-lea, însă moștenitorul său îndărătnic, popularul prinț de Wales în vârstă de 36 de ani, nu dădea semne că ar avea de gând să se așeze la casa lui cu o mireasă potrivită și să-și întemeieze o familie. Copiii lui ar fi avut prioritate în linia de succesiune la tron. Lui George al V-lea nu-i prea păsa de ceilalți fii ai săi. Dragostea pe care prințul de Wales o simțea față de americanca divorțată de două ori Wallis Simpson a provocat nu numai o răcire între rege și moștenitorul său direct, dar și o îngrijorare tot mai mare în rândul miniștrilor și al altor oficialități însemnate.

George al V-lea ajunsese de acum la concluzia că ducele și ducesa de York erau persoane de încredere, iar Bertie[14], în ciuda defectului de vorbire, era un om înzestrat cu un caracter puternic și care avea curajul de a fi lider. În ciuda vârstei lor fragede, prințesele Elisabeta și Margaret nu puteau fi ferite de tensiunile tot mai mari din sânul familiei. Însă erau poate prea mici ca să înțeleagă pe deplin cum avea să le afecteze într-o zi abdicarea iminentă. Pentru ele, prințul de Wales era unchiul lor preferat, David, un bărbat fermecător cu părul auriu, mereu pus pe glume și cu care se distrau întotdeauna de minune. Petreceau ore în șir cu el mimând personajele din cartea de mare succes a lui A.A. Milne, *Winnie Ursulețul*, și îl adorau pur și simplu.

Pentru ducele de York situația devenise intolerabilă. Perspectiva de a deveni rege în locul fratelui său mai mare, în cazul în care David ajungea să renunțe la responsabilitățile sale, îl îngrozea. În 1936, care va fi cunoscut ca „Anul celor Trei Regi“, cel mai cumplit coșmar al său avea să devină realitate, iar viața lui fericită și retrasă, precum și cea a tinerei sale familii, avea să se schimbe pentru totdeauna.

În 1935, în perioada Crăciunului, sănătatea lui George al V-lea s-a deteriorat rapid și a dezvoltat o infecție respiratorie virală debilitantă. În urmă cu opt ani, pe 9 decembrie 1928, regele, care a suferit de bronșită și numeroase afecțiuni pulmonare în ultimii ani de viață, scăpase din ghearele morții doar datorită

intervenției iscusite a medicului său, Sir Bertrand Dawson, care a localizat și a drenat abcesul care complicase grav un atac de pleurezie. Criza aceea și lunile lungi de recuperare ce au urmat au inspirat un val de simpatie față de el și Coroana pe care o slujea. Acum înnobilat, lordul Dawson de Penn nu putea face mare lucru pentru a-l ajuta pe rege, doar să-i mai aline ultimele ore de viață. Peste ani s-a aflat că în 1936, în vreme ce regele zăcea în comă pe patul de moarte, medicul său personal i-a injectat doze fatale de morfină și cocaină, pentru a-i asigura o moarte fără dureri și la momentul oportun, pentru ca anunțul decesului să apară „în ziarele de dimineață și nu în cele de seară, mai puțin potrivite", după cum menționează însemnările medicului.

Acest remarcabil act de eutanasiere regală a rămas secret timp de o jumătate de secol, până când, în 1986, s-a dezvăluit că medicul i-a administrat cele două injecții letale în jurul orei 23:00, pe 20 ianuarie 1936. Cu o oră și jumătate mai devreme, Dawson scrisese un buletin medical concis, obișnuit, de acum celebru, care specifica: „Viața regelui se apropie pașnic de sfârșit". Prevăzător, medicul îi telefonase deja soției sale, Minnie Ethel, la Londra, rugând-o să anunțe *The Times* că ar fi bine să întârzie ediția de dimineață. A doua zi, pe 21 ianuarie, cu titlul „Un sfârșit pașnic în miez de noapte", *The Times* a fost primul ziar care a adus un ultim omagiu monarhului. Iar lordul Dawson era și el mulțumit că reușise să se asigure că o asemenea veste importantă apare în ziarul oficial și în alte ediții de dimineață, „și nu în cele de seară, mai puțin potrivite".

Moartea lui George al V-lea la 70 de ani nu a fost neașteptată. Toată viața fusese un fumător înrăit, iar în 1925 a fost diagnosticat cu boală pulmonară obstructivă cronică. Câțiva ani mai târziu s-a îmbolnăvit grav de o boală inflamatorie din care nu și-a revenit niciodată complet. Din această cauză, în ultimul an de viață a trebuit să i se administreze adesea oxigen. S-a menționat în mod oficial că decesul său a survenit în urma unor probleme bronșice și a inimii slabe, și nu a unui act eutanasic.

George al V-lea a fost succedat de moștenitorul său direct, fiul cel mare, care a luat numele de regele Eduard al VIII-lea. În mod profetic, înainte să moară, George i se confesase prim-ministrului Stanley Baldwin, care avea să joace un rol important în criza abdicării ce avea să urmeze curând: „După ce am să mor, băiatul ăsta se va ruina în douăsprezece luni". Ultimele sale cuvinte se pare că au fost: „Cum merge imperiul?" În câteva săptămâni de la afirmația sa,

îngrijorările tatălui păreau să se confirme, deoarece domnia lui Eduard, care debutase atât de promițător, a început să se destrame.

Stânjenit de o bâlbâială pronunțată, ducele de York și-a îndeplinit cu loialitate îndatoririle regale, dar în curând, între cei doi frați și partenerele lor au apărut tensiuni. Amanta regelui, Wallis Simpson, o disprețuia cu înverșunare pe cumnata ei, ducesa de York, numind-o „bucătăreasa scoțiană grasă".

Prințesa Elisabeta era suficient de isteață încât să-și dea seama că se desfășura o dramă publică și de familie, dar nu prea înțelegea despre ce era vorba. Răspunzând la una dintre nesfârșitele întrebări pe care i le punea Margaret, prințesa, ea însăși în vârstă de doar zece ani, a spus: „Cred că unchiul David vrea să se însoare cu doamna Baldwin, însă domnului Baldwin nu-i convine lucrul ăsta".

Tatăl Elisabetei era cuprins de temeri sumbre pe măsură ce se desfășurau pregătirile pentru încoronarea noului rege. Până atunci, detaliile intrigii amoroase dintre Eduard și Wallis Simpson, căsătorită de două ori, fuseseră în general ținute departe de ziarele britanice. În cadrul familiei regale, posibilitatea abdicării monarhului fusese discutată la cele mai înalte niveluri, însă acum devenise cât se poate de reală. Eduard a spus mai târziu că nu dorise decât să fie un rege modern și nu să îngenuncheze instituția. Ba mai mult, dorise să modernizeze ceea ce considera a fi o instituție desuetă și din ce în ce mai irelevantă. „Aveam multe concepții politice", a spus el, „însă le-am ținut pentru mine." Într-un interviu cu Kenneth Harris din octombrie 1969 a mărturisit că avea un plan secret de a schimba lucrurile, mai ales în privința Curții, însă timpul nu fusese de partea lui. Într-adevăr, unii istorici consideră că nu doar relația cu divorțata doamnă Simpson, ci mai ales felul în care privea el regalitatea l-a dus la un conflict direct cu guvernul condus de Baldwin și la criza constituțională care a urmat.

Indiferent de motiv, afacerea Simpson i-a dat ostilului Baldwin pretextul perfect pentru a-l înlătura și a-l înlocui cu fratele său mai tânăr și mai flexibil. Vizitele sale anterioare ca prinț de Wales în zonele defavorizate din Țara Galilor și în alte părți din Marea Britanie, precum Northumberland, îl tulburaseră profund pe Baldwin. Într-atât de mult, încât prim-ministrul îl chemase la Camera Comunelor și îl întrebase în ce scop face vizitele respective. Viitorul rege a insistat că este important să se arate în persoană și să le dea oamenilor speranță, deoarece unii dintre ei nu mai aveau de lucru de un deceniu.

„Dl Baldwin a conștientizat dintr-odată faptul că el și guvernul său făcuseră prea puțin pentru a îmbunătăți soarta șomerilor, care la vremea respectivă erau cu miile.“[15]

Criza s-a intensificat în octombrie, când presa americană a scris despre căsătoria iminentă a regelui cu doamna Simpson. Alec Hardinge, secretarul particular al regelui, i-a scris pe 13 noiembrie, avertizându-l în mod direct: „Tăcerea presei britanice cu privire la prietenia dintre Majestatea Voastră și doamna Simpson nu are cum să dureze... judecând după scrisorile trimise de supușii britanici care locuiesc în țările unde presa scrie deschis despre aceasta, efectul va fi catastrofal“.

Pe 16 noiembrie, regele l-a invitat pe Baldwin la palat, unde l-a informat pe ostilul prim-ministru că intenționează să se însoare cu doamna Simpson. Baldwin a răspuns că o astfel de căsătorie nu ar fi acceptată de popor. „Regina devine regina țării. Prin urmare, la alegerea unei regine trebuie ascultată vocea poporului.“ Poziția prim-ministrului era împărtășită de Stanley Bruce, fost prim-ministru australian, pe atunci Înalt Comisar în exercițiu în Marea Britanie, îngrozit de perspectiva unei asemenea căsătorii.

Nu mai exista cale de întoarcere, nici pentru rege, nici pentru guvern. Era o criză constituțională în toată regula, care nu se putea rezolva decât printr-o schimbare majoră, ce a avut loc în câteva săptămâni. Pe 10 decembrie 1936, la doar 326 de zile după urcarea pe tron, domnia agitată a lui Eduard a luat sfârșit. Fusese una dintre cele mai scurte domnii din istorie[16].

Decizia lui Eduard de a abdica a provocat familiei regale o rană care nu s-a vindecat niciodată. Bertie, cu 18 luni mai tânăr decât regele, a fost devastat de decizia fratelui său. A scris în jurnalul lui: „M-am dus să o văd pe regina Mary, iar când i-am spus ce s-a întâmplat m-am prăbușit și am izbucnit în plâns ca un copil“. Atât în copilărie, cât și mai târziu, cei doi fuseseră foarte apropiați, deși David, un învingător charismatic care deborda de încredere în sine, râdea uneori de fratele său mai mic, bâlbâit și cu picioare strâmbe, cum fac unii frați mai mari.

Decizia istorică le-a zguduit relația, iar dragostea lor frățească a fost distrusă și mai mult, pentru totdeauna, în timpul conflictului feroce dintre soțiile lor, Wallis și Elizabeth, care a urmat. Loialul Bertie a continuat să-și susțină cu înverșunare fratele mai mare, până când acesta l-a mințit în legătură cu finanțele sale pe când negociau compensația pentru abdicare.

Mai existau și alte substraturi. Elizabeth știa că se întocmise un raport secret care analiza dacă Bertie este apt din punct de vedere psihologic să domnească. Și știa foarte bine că, din cauza îndoielilor cu privire la capacitatea lui, se planificase un interimat care presupunea ca mama lui, regina Mary, să devină regentă până la încoronarea fratelui mai mic, prințul George, duce de Kent. Bertie știa că, din cauza tuturor acestor probleme, nu era deloc sigur că va moșteni tronul, ceea ce era umilitor în sine. Faptul că de acum va trebui să țină discursuri publice — și încă des — și să se expună cercetării critice a mulțimii i-a scăzut și mai mult stima de sine. Vrajba avea să dureze până la moartea lui Eduard. Noul rege ura faptul că fratele său îl aruncase în ceea ce el a descris ca fiind „un hău cumplit". Ajunsă dintr-odată în poziția de consoartă a regelui, noua regină Elizabeth i-a scris cumnatului ei că ea și soțul ei sunt „copleșiți de amărăciune" din pricina faptului că, pe neașteptate, au fost siliți să urce pe tron.

Când ducele de York s-a întors de la întrevederea cu regele, i-a spus soției sale, iar aceasta s-a dus în camera copiilor și i-a dat vestea fiicei mai mari. Prințesa Elisabeta era acum moștenitoarea prezumtivă, iar dacă părinții ei nu aveau să aibă între timp un băiat, va deveni regină după moartea tatălui ei. Sora sa Margaret, în ciuda vârstei fragede, părea să înțeleagă. A întrebat-o pe sora ei: „Asta înseamnă că va trebui să fii viitoarea regină?" Elisabeta a chibzuit o clipă și a răspuns: „Da, într-o zi". „Biata de tine", a răspuns Margaret.

***

Prima întâlnire efectivă dintre prințesa Elisabeta și prințul Philip al Greciei a avut loc pe 22 iulie 1939, când, împreună cu sora și părinții ei, a efectuat o vizită oficială la Royal Naval College din Dartmouth. Șiretul unchi al lui Philip, Louis Mountbatten, și el de față, i-a cerut lui Philip, care era acum un cadet chipeș de 18 ani, să le însoțească pe prințesa Elisabeta și pe sora ei mai mică, prințesa Margaret. După moartea fratelui său mai în vârstă George, Mountbatten își asumase rolul de principal mentor al lui Philip la solicitarea surorii lui, Alice, și a tatălui lui Philip, Andreas.

Spre deosebire de fratele său George, care își îndeplinise cu multă bunăvoință rolul de tată, „Dickie", cum îi spuneau lui Mountbatten cei din familia apropiată, era un bărbat cu o ambiție feroce, iar ambițiile sale erau acum concentrate asupra chipeșului său nepot Philip, pe care îl avea în grijă. Căsătorit cu extrem de bogata, dar infidela lady Edwina Mountbatten (născută

Ashley), dispunea de mijloacele financiare și de legăturile cu înalta societate necesare pentru a-l modela pe Philip astfel încât să devină pețitorul perfect pentru tânăra prințesă Elisabeta.

Bunicul matern al soției lordului Mountbatten, magnatul internațional Sir Ernest Joseph Cassel, prieten și finanțator particular al viitorului rege Eduard al VII-lea, a devenit unul dintre cei mai bogați și mai puternici oameni din Europa. Bancherul a murit la reședința sa din Park Lane în 1921, lăsând în urmă o avere evaluată la 6 000 000 de lire sterline, echivalentul, astăzi, a 268 de milioane de lire sterline. Cea mai mare parte a imensei lui averi a lăsat-o moștenire Edwinei, nepoata lui mai mare, și lui Mary, pe care o adora. Edwina a moștenit în jur de 2 milioane de lire sterline, ceea ce ar însemna astăzi aproximativ 89 de milioane de lire sterline, precum și casa lui somptuoasă din Londra, Brook House, într-o perioadă când salariul anual pe care Louis îl primea la marină era de 610 lire sterline (adică doar 30 000 de lire sterline astăzi).

Edwina avea să moștenească și reședința de la țară, Broadlands (Hampshire) — cu conacul său în stil palladian, monument arhitectural de gradul 1 proiectat de Capability Brown și terminat de arhitectul Henry Holland —, de la tatăl ei, Wilfred William Ashley, primul baron Mount Temple, proprietate care a aparținut lui Henry John Temple, al treilea viconte Palmerston, prim-ministru în secolul al XIX-lea.

Lordul Mountbatten era foarte impresionat de nepotul său, îi plăcea francheța sa, iar mai târziu avea să-l trateze ca pe propriul său fiu. În 1938, când fratele lui Dickie, George, era pe moarte, luptându-se cu un cancer de măduvă osoasă, Philip a rămas la Broadlands. Louis i-a scris soției lui George, Nadejda Mountbatten, fiica marelui duce rus Mihail Mihailovici Romanov. „Este într-adevăr foarte amuzant, îmi place mult de el.“ Cei doi, Louis și Philip, aveau să devină mult mai apropiați, relația dintre ei — în condițiile în care tatăl lui Philip, Andreas, preferase să nu se implice prea mult în viața fiului său — ajungând să fie aproape ca aceea dintre un tată și fiul său.

La Dartmouth, după câteva ore în compania lui Philip, tânăra Elisabeta, pe atunci în vârstă de doar 13 ani, a fost destul de impresionată de tânărul ofițer. După cum a spus verișoara lui Philip, răposata contesă Mountbatten: „Cred că i-a căzut imediat cu tronc. Mediul din care provenea el nu era cu mult diferit de cel al reginei, așa încât nu era impresionat sau neliniștit din pricina asta“.

Fermecătorul cadet Philip le-a dus pe cele două surori să joace crochet și la terenurile de tenis, pentru a „se distra cu adevărat“ sărind peste fileu. „Ce grozav e, Crawfie! Cât de sus poate sări!“, i-a spus Elisabeta doicii sale, Marion Crawford. De fapt, George al VI-lea abia dacă l-a remarcat pe Philip până la plecare.

În timp ce iahtul regal se îndepărta, Philip și alți câțiva cadeți s-au urcat în câteva ambarcațiuni mici și au pornit în urmărire. S-a stârnit un vânt puternic, așa încât ceilalți cadeți s-au întors, dar Philip a continuat să vâslească, în timp ce Elisabeta îl urmărea captivată prin binoclu. În cele din urmă l-a zărit și regele și a remarcat: „E nebun. Ar trebui să se întoarcă!“ Cu toate acestea, îndrăzneala lui Philip a impresionat-o foarte mult pe tânăra prințesă. Ea nu îl considera deloc nebun.

În ziua aceea, lordul Mountbatten intenționase să aprindă scânteia dragostei între cei doi prinți și a reușit. Nu există niciun dubiu că adolescenta Elisabeta s-a îndrăgostit de acel cuceritor Adonis în vârstă de 18 ani. În ceea ce o privea, de atunci încolo el avea să-i fie alesul. În sinea lui, lordul Mountbatten era nespus de încântat, însă el și Philip aveau să-și dea seama curând că mulți din cercurile regale erau mai puțin dornici să vadă înflorind această poveste de dragoste.

***

După incertitudinea crizei abdicării din 1936, prin rolul de lider pe care l-a jucat în al Doilea Război Mondial, George al V-lea și-a câștigat dragostea națiunii. În timpul atacurilor aeriene vizita zonele bombardate din Londra, pentru a vedea distrugerile provocate de raidurile aeriene inamice. Regina îl însoțea de fiecare dată în aceste vizite regulate și se interesau amândoi de ceea ce se făcea pentru ajutorarea celor care-și pierduseră casele. După bombardarea Palatului Buckingham pe 13 septembrie 1940, a rămas celebră replica reginei Elizabeth, care a spus că „acum nu-mi mai e jenă să mă uit în ochii celor din East End“.

În 1939, serviciile de securitate nu aveau față de noul rege aceeași încredere pe care o avea poporul. La fel ca fratele său Eduard al VIII-lea, care fusese acuzat în repetate rânduri că are simpatii naziste, George al VI-lea era de partea lui Neville Chamberlain și a ministrului de externe, lordul Halifax, fiind în favoarea unei politici de conciliere. Serviciile secrete din Marea Britanie îl ținuseră multă vreme sub observație pe fratele mai mare al lui George și pe

soția sa. Cei doi, numiți de acum Ducele și Ducesa de Windsor, s-au bucurat mai târziu de un semiexil de decenii în Europa continentală. Peste ani, au ieșit la iveală documente secrete, inclusiv unele recent desecretizate, care au întărit speculațiile potrivit cărora cei doi nutreau sentimente pronaziste, fiind chiar implicați într-un complot eșuat de a răsturna Coroana britanică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

În timp ce puternicele sentimente aparent progermane ale lui Eduard erau împărtășite și de alții, francheța cu care le afișa, mai ales în calitate de moștenitor al tronului, făcea ca afirmațiile lui să reprezinte un potențial pericol. Susținerea lui Oswald Mosley și a altor organizatori fasciști (dintre care mulți aveau să fie trimiși la închisoare după intrarea Marii Britanii în război cu Germania) a intensificat îndoielile cu privire la convingerile sale politice. Serviciile de informații o urmăreau îndeaproape și pe Wallis Simpson. Se bârfea mult pe tema apetitului sexual vorace și a gustului ei în privința bărbaților. Unii spuneau că începuse o relație de durată cu oficialul nazist Joachim von Ribbentrop pe când acesta fusese ambasador al Germaniei în Marea Britanie, pe la mijlocul anilor 1930. Și mai scandaloase erau zvonurile conform cărora Simpson ar fi transmis secrete ale guvernului britanic obținute de prin depeșe confidențiale.

În ianuarie 1936, temându-se că noul rege (și amanta sa) ar putea reprezenta un pericol pentru siguranța națională, prim-ministrul Stanley Baldwin a intervenit și a dat ordin ca MI5, agenția britanică de contrainformații și securitate internă, să pună sub observație cuplul pe banii statului. Ambele lor telefoane erau ascultate, iar agenților de pază de la Scotland Yard li s-a cerut să furnizeze informații detaliate despre regele a cărui protecție o asigurau.

În octombrie 1937, la patru luni după căsătorie și în ciuda obiecțiilor insistente ale guvernului britanic, ducele și ducesa au făcut o călătorie în Germania. Deși ducele pretindea că dorește să inspecteze condițiile de muncă și de locuit (una dintre cunoscutele sale pasiuni), e posibil să fi sperat ca prin acea călătorie să-și mai îmbunătățească reputația pe care o avea atât în țară, cât și în străinătate, poate chiar să amelioreze relațiile anglo-germane.

Secretarul său particular a scris mai târziu că ducele dorea să se folosească de călătorie și pentru a-și prezenta noua soție, căreia nu i se acordase încă titulatura de „Alteța Sa Regală“ după căsătorie și care era evitată în cercurile regale. Iar cei doi au fost într-adevăr tratați ca niște vedete în timpul acelei călătorii care a durat două săptămâni, beneficiind de ceremonialul rezervat unei

așa-zise vizite de stat. Au fost întâmpinați în uralele unor mulțimi imense, care l-au primit pe fostul rege cu salutul nazist, la care Eduard răspundea de multe ori în același fel. Iar ducesa a fost întâmpinată cu reverențele și plecăciunile rezervate membrilor familiei regale, care până atunci îi fuseseră refuzate.

Cei doi au fost sărbătoriți în cadrul unor recepții fastuoase, unde toți invitații erau persoane de seamă, și au luat masa în particular cu mai mulți oficiali naziști de rang înalt, inclusiv Hermann Göring și Joseph Goebbels. Cei doi au vizitat chiar o școală de instrucție pentru viitorii membri ai Schutzstaffel, temuta gardă SS. Pe 22 octombrie, cuplul a fost invitat la Berghof, casa de vacanță a lui Hitler din Alpii Bavarezi. Hitler și ducele au stat de vorbă între patru ochi mai bine de o oră, în timp ce ducesa a avut o întrevedere cu adjunctul Führerului, Rudolf Hess. Unele relatări despre conversația ducelui afirmă că acesta ar fi criticat deschis unele dintre politicile lui Hitler, în vreme ce altele susțin că i-ar fi oferit bucuros lui Hitler sprijinul său tacit. O transcriere dactilografiată a discuției s-a pierdut ulterior, fiind probabil distrusă de naziști înainte de sfârșitul războiului. Eduard și Wallis au plecat tot numai un zâmbet după ce au luat ceaiul de după-amiază cu Hitler. Pentru cei mai mulți dintre observatori era limpede că fuseseră impresionați de gazda lor, simțindu-se copleșiți de primirea măgulitoare și fastuoasă oferită de naziști. În Marea Britanie însă, reacția a fost cu totul alta. Călătoria a justificat temerile legate de loialitățile lui Eduard și ale lui Wallis, mulți fiind îngroziți de lipsa totală de judecată și de bun-simț a ducelui de Windsor.

Călătoria pe care o plănuiseră în Statele Unite a trebuit brusc contramandată când mai mulți membri de seamă ai organizațiilor evreiești americane au protestat față de aparenta indiferență a cuplului față de persecutarea evreilor de către germani. În ultimele zile ale războiului, la Castelul Marburg, în apropierea munților Harz, s-a descoperit un depozit secret cu documente ale Ministerului de Externe german. Printre cele 400 de tone de hârtii se afla o colecție mai mică, de vreo 60 de documente și telegrame, care a devenit cunoscută sub denumirea de „Dosarul Windsor“, conținând informații detaliate despre corespondența dintre Germania și ducele și ducesa de Windsor înainte și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Dosarul includea detalii ale unui plan secret cu numele de cod Operațiunea Willi. În vara anului 1940, ducele și ducesa au fugit din Parisul ocupat de naziști și s-au refugiat în Spania și Portugalia, care erau țări neutre. Ministrul german de externe Joachim von Ribbentrop a ordonat oficialilor naziști de acolo să se întâlnească

cu cei doi, care, după cum reiese din Dosarul Windsor, și-au exprimat nemulțumirea atât față de membrii familiei regale britanice, cât și față de Churchill și guvernul său.

În luna iulie a acelui an, încercând să-l îndepărteze de Europa și de influența germană, Churchill a dispus numirea ducelui în funcția de guvernator în Bahamas. Eduard ezita să accepte, iar Ribbentrop i-a alimentat temerile furnizându-i informații false potrivit cărora cei doi erau în pericol de a fi atacați sau chiar asasinați de agenți secreți britanici. Oficialii naziști au încercat, de asemenea, să-i convingă pe cei doi să se întoarcă în Spania, cu forța, dacă era nevoie, și să susțină cauza Germaniei, care, în caz că ar fi ieșit învingătoare, l-ar fi pus pe Eduard în locul lui George al VI-lea ca rege-marionetă, cu Simpson ca regină.

Potrivit Dosarului Windsor, ducele și ducesa nu au respins planul și nici nu au informat autoritățile britanice de aceste discuții. Și-au amânat plecarea cu aproape o lună, dar, în ciuda eforturilor de ultim moment ale naziștilor, inclusiv o falsă amenințare cu bombă la bordul navei pe care urmau să se îmbarce cei doi, ducele și ducesa au părăsit în cele din urmă Portugalia în august, petrecând restul războiului în relativă obscuritate în Bahamas, de unde Eduard a continuat să își afirme public îndoiala cu privire la capacitatea Marii Britanii de a câștiga războiul.

La început, oficialii britanici, francezi și americani au fost de acord să facă publice Dosarele Marburg, după cum a ajuns să fie cunoscută arhiva secretă descoperită în mai 1945. O echipă de istorici eminenți a fost însărcinată cu examinarea imensului volum de documente, ceea ce a durat mai bine de un an. După cum arată documentele guvernamentale publicate în 2017, Winston Churchill a acționat rapid pentru a împiedica publicarea Dosarului Windsor și a detaliilor legate de Operațiunea Willi, pretinzând că documentele erau părtinitoare și nu prezentau încredere, și că l-ar fi putut înfățișa pe fostul rege în cea mai proastă lumină. I-a cerut generalului american Eisenhower, comandantul suprem al forțelor expediționare aliate în Europa, să nu permită ca publicul să vadă aceste documente pentru „cel puțin 10 sau 20 de ani“.

Mulți membri ai serviciilor secrete americane erau de acord cu evaluarea lui Churchill, așa că Eisenhower i-a scris acestuia în iulie 1953, spunându-i că documentele erau „evident falsificate în scopul promovării propagandei germane și slăbirii rezistenței occidentale“. Eisenhower a interzis publicarea documentelor, dar în 1957 a existat o scurgere de informații. Ducele de

Windsor a negat mai târziu vehement orice implicare în comploturi împotriva Marii Britanii și a spus despre Dosarele Marburg că ar fi „o invenție absolută“, iar Ministerul de Externe britanic a declarat oficial că ducele „nu a șovăit niciodată când a fost vorba de loialitatea sa față de cauza Marii Britanii“.

În memoriile sale, ducele de Windsor avea să-l caracterizeze pe Hitler drept „un personaj oarecum ridicol, cu atitudinea sa teatrală și pretențiile lui bombastice“. În particular însă, a afirmat că Hitler „nu era un tip chiar atât de rău“ și de multe ori a învinuit diverse grupări, inclusiv guvernul britanic, America, chiar și pe evrei, că ar fi provocat al Doilea Război Mondial. Deși majoritatea istoricilor moderni sunt de acord în privința convingerilor progermane ale ducelui, nu este clar dacă acele simpatii au mers până la trădare sau dacă fostul rege, despre care se știa că e lipsit de voință și este ușor influențabil, le-a făcut jocul naziștilor, devenind cel mai vizibil dintre instrumentele lor de propagandă.

În timp ce Hitler împingea lumea în pragul războiului, Neville Chamberlain, pe atunci prim-ministru al Marii Britanii, s-a întors din Germania pe 30 septembrie 1938 și a declarat că „va fi pace pentru vremea noastră“, referitor la Acordul de la München și Declarația anglo-germană care a urmat. Fraza amintea de Benjamin Disraeli, care, la întoarcerea de la Congresul de la Berlin din 1878, a afirmat: „M-am întors din Germania cu pace pentru vremea noastră“.

Pe aerodromul Heston, în timp ce cobora din avion, Chamberlain s-a adresat mulțimii care îl aștepta, spunând: „Înțelegerea în privința problemei cehoslovace, care s-a realizat acum, este, în opinia mea, doar preludiul unei înțelegeri mai ample prin care întreaga Europă își poate găsi pacea. În dimineața aceasta am avut o altă convorbire cu cancelarul german, Herr Hitler, și am aici documentul care poartă semnătura lui și a mea. Poate că unii dintre dumneavoastră au auzit deja ce conține, dar aș dori totuși să vă citesc: «...Considerăm înțelegerea semnată aseară și Acordul Naval Anglo-German ca fiind simboluri ale dorinței popoarelor noastre de a nu mai intra niciodată în război unul împotriva celuilalt»“. Mai târziu în aceeași zi, Chamberlain a ieșit în fața clădirii de pe Downing Street nr. 10 și a citit din nou din document, afirmând că aduce pace cu onoare. „Cred că este pace pentru vremea noastră. Vă mulțumim din suflet. Mergeți acasă și dormiți liniștiți“, a spus el. Curând însă avea să-și muște limba. Churchill însă nici nu voia să audă. „Un

pacificator“, spunea acesta cu entuziasm, „este acela care hrănește un crocodil sperând că va fi mâncat ultimul.“

A fost o victorie a vicleniei. Hitler nu intenționa câtuși de puțin să pună capăt expansiunii naziste, iar peste câteva săptămâni a devenit vizibil eșecul politicii lui Neville Chamberlain. Mulți au considerat acțiunea o lovitură de imagine. În aceeași zi, 15 000 de oameni au protestat în Trafalgar Square împotriva Acordului de la München, de trei ori mai mulți decât cei care l-au întâmpinat pe prim-ministru când a ajuns obosit pe Downing Street, informație care nu a fost niciodată difuzată de BBC.

În același moment în care Chamberlain proclama pacea, serviciile secrete britanice se pregăteau pentru ceea ce considerau a fi un război european inevitabil care avea să degenereze într-un război mondial. Aveau chiar îndoieli în privința noului rege, George al VI-lea, pe care-l priveau cu scepticism, considerând că și el ar fi un pacificator, după ce monarhul i-a permis lui Chamberlain să-și facă apariția în balconul Palatului Buckingham după declarația sa cu „pacea pentru vremea noastră“, alăturându-se astfel public susținătorilor politicii împăciuitoriste.

În mod surprinzător, potrivit unor documente publicate mai târziu, regele era de fapt în competiție cu Chamberlain pentru a stabili o legătură personală cu Hitler. Monarhul i-a trimis chiar o scrisoare lui Hitler în care spune că nu este o scrisoare adresată de un om de stat unui alt om de stat, ci una din partea unui fost militar către un alt fost militar. Agențiile de securitate s-au alarmat. În cele din urmă, Ministerul de Externe a confiscat scrisoarea regelui, iar invaziile lui Hitler în Cehoslovacia și Polonia au pus capăt oricăror discuții serioase de conciliere. Atitudinea regelui de susținere a concilierii a făcut ca unele personalități din conducerea serviciilor de securitate să nu-i încredințeze niciodată unele secrete de stat. Trebuia să găsească o cale pentru a le câștiga încrederea.

Chamberlain nu reușise să estimeze corect intențiile regimului nazist al lui Hitler și, după o serie de evenimente care au condus la criza din Norvegia din aprilie 1940, s-a confruntat cu critici severe în Parlament. Pe 9 mai 1940 a demisionat și a solicitat o întrevedere cu lordul Halifax, deputat conservator, și cu Winston Churchill, convins că unul dintre ei va fi succesorul său. Când Halifax a refuzat categoric, Churchill a profitat de ocazie.

Cu Chamberlain scos din ecuație, Churchill s-a apucat să reformeze guvernul și să creeze o coaliție de unitate națională pentru a înfrunta criza direct.

Churchill și-a asumat și funcția de ministru al apărării, și pe aceea de șef al unui Comitet de Apărare. S-a înconjurat de personal militar complementar, printre care generalul de armată de aviație Hugh Dowding, generalul Hastings Ismay, amiralul Dudley Pound și mareșalul John Dill. Mai târziu i s-au alăturat mareșalul Alan Brooke și Sir Charles Portal. Aceștia au contribuit în mod decisiv la mașinăria de război imaginată de Churchill, neclintit în convingerea sa că vor zdrobi în cele din urmă tirania lui Hitler.

De altfel, Churchill avea experiența războiului, atât ca civil, cât și ca militar. Participase activ în războiul anglo-sudanez și în India Britanică, unde s-a distins în lupta corp la corp. Înainte de a câștiga la limită în Oldham și să devină membru al Parlamentului la vârsta de 25 de ani, Churchill s-a folosit de funcția sa de jurnalist al ziarului *The Morning Post* pentru a lupta pentru pace în Războiul Burilor. A participat și la lupte desfășurate pe Frontul de Vest între 1915 și 1916, în Primul Război Mondial[17].

***

La câteva săptămâni după scandaloasa întâlnire dintre prințesa Elisabeta și prințul Philip a izbucnit al Doilea Război Mondial, pe 3 septembrie 1939. Invadarea Poloniei de către Hitler dinspre vest, cu două zile mai devreme, a obligat Franța și Marea Britanie să declare război Germaniei. Pe 17 septembrie, trupele sovietice au invadat Polonia dinspre est. Philip era nerăbdător să arate de ce e în stare și să-și facă datoria.

Deoarece era încă cetățean grec, la început a fost folosit în misiuni de escortă și convoi, ca „străin neutru". Când s-a îmbarcat ca aspirant la bordul navei HMS *Ramillies*, l-a surprins pe căpitan, viceamiralul Harold Tom Baillie-Grohman, când i-a dezvăluit, nechibzuit, planul unchiului său Dickie de a-l căsători cu prințesa Elisabeta (viitoarea regină). Căpitanul și-a notat conversația în memoriile sale dactilografiate, dar nepublicate, *Flashbacks on the past*, vol. 2. Relatarea — însoțită de o fotografie a tânărului prinț Philip — arată clar că, în ciuda vârstei fragede a prințesei Elisabeta, Philip se considera un potențial pretendent.

Baillie-Grohman menționează că i-a spus lui Philip că, fiind născut în Grecia, cu un tată german-danez din Casa Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg și cu o mamă germană din Casa de Battenberg, ar putea să nu prea aibă șanse să servească în Marina Regală Britanică. Philip i-a spus atunci lui Baillie-Grohman că intenționa să devină supus britanic naturalizat, deoarece voia să

urmeze o carieră în marină. După care a spus ceva care l-a „surprins“ pe superiorul său. „Apoi a continuat, spunând: «Unchiul meu Dickie (Mountbatten) are planuri cu mine; crede că aș putea să mă însor cu prințesa Elisabeta».“ Când Baillie-Grohman, uluit, l-a întrebat dacă îi place într-adevăr de ea, Philip i-a spus: „O, da, foarte mult. Îi scriu în fiecare săptămână“.

Căpitanul a fost atât de surprins de afirmația lui Philip, încât și-a notat imediat conversația, pentru a fi sigur că nu uită vreun amănunt. Însemnarea arată clar că Philip știa deja ce planuri are unchiul său, mai ales dacă ne gândim că la vremea respectivă Elisabeta avea doar 13 ani. De asemenea, sugerează și faptul că Philip era dispus să participe la planul ambițios al lordului Mountbatten de a-l instala ca actor principal într-o nouă dinastie regală care, credea el, avea să fie Casa de Mountbatten.

4

Ceața războiului

Să fii cruțat în război și să guști victoria, să ai prilejul să te odihnești și să te readaptezi la viața de zi cu zi, să te îndrăgostești cu desăvârșire, fără nicio rezervă, face ca toate necazurile personale, chiar ale întregii lumi, să pară mărunte și meschine.

Fragment dintr-o scrisoare a prințului Philip
adresată prințesei Elisabeta, 1946

Relațiile dintre Winston Churchill, absolut hotărât și încrezător, și noul său rege, George al VI-lea, au început prost. La fel ca MI5, prim-ministrul considera că opiniile pacificatoare al monarhului față de Germania nazistă, în acord cu convingerile lui Chamberlain, sunt nu numai fatale pentru democrația britanică, ci și naive, deoarece Hitler nu era câtuși de puțin un om de încredere.

Ani la rând, când alții încercau să împace Germania nazistă, Churchill vedea pericolele. În articolul său pe probleme de politică externă din *Evening Standard* de pe 17 septembrie 1937, intitulat „Prietenie cu Germania", a scris: „Mă trezesc că presa doctorului Goebbels mă înfierează ca dușman al Germaniei. E o descriere cât se poate de falsă". A făcut numeroase eforturi în favoarea Germaniei în ultimii ani, continuă Churchill, dar este de datoria lui să tragă un semnal de alarmă cu privire la reînarmarea Germaniei: „Înțeleg perfect că această poziție a mea nu va fi populară în Germania. De fapt, nu a fost pe placul nimănui. Mi s-a spus că pricinuiesc discordie între cele două țări". Din fericire, în 1939, mulți din Regatul Unit începuseră să-i acorde atenție lui Churchill, dându-și seama de primejdie.

George al VI-lea și Churchill aveau și temperamente foarte diferite. Se prea poate ca regele să fi fost intimidat de impetuozitatea marelui orator Churchill, iar tulburările lui de vorbire să fi îngreunat comunicarea. Caroline Erskine, fiica inflexibilului Sir Alan „Tommy" Lascelles, secretar particular al lui George

al VI-lea, a remarcat în legătură cu audiențele săptămânale ale celor doi: „Se zvonea că nu era prea ușor pentru niciunul dintre ei. Erau foarte diferiți, iar Winston în primul rând nu știa cum să se poarte cu regele ca persoană. Regelui îi era mai curând teamă de Winston, îl intimida".

În toamna anului 1940, serviciile secrete britanice i-au transmis prim-ministrului că au informații sigure cum că ar fi iminentă o invadare a țării de către trupe de parașutiști germani de elită, Fallschirmjäger, conduse de generalul Kurt Student din Luftwaffe. Churchill nu avea niciun motiv să se îndoiască de aceste informații. Pe 10 mai, în același an, generalul, care mai târziu avea să fie condamnat la cinci ani de închisoare pentru crime de război, condusese primul atac aerian de amploare din istorie, bătălia de succes de la Haga, care a permis trupelor germane să-și asigure un cap de pod. În ciuda rezistenței curajoase a olandezilor, trupele naziste au invadat și au ocupat în cele din urmă Olanda. Agențiile de informații britanice se așteptau ca generalul Student să repete mișcarea în Marea Britanie și să își trimită trupele de parașutiști de elită înaintea unei invazii pe scară largă.

Temându-se de ce era mai rău, Winston Churchill a cerut imediat serviciilor de informații să pregătească un plan secret de evacuare a regelui și a familiei regale în Canada, la bordul unei nave care să plece din portul Liverpool. Dar când prim-ministrul i-a prezentat monarhului planul elaborat, acesta l-a refuzat pe loc. Regele, care era de fapt comandantul suprem al Forțelor Armate Britanice și un veteran de război care, în calitate de aspirant, dirijase turela unui tun la bordul navei HMS *Collingwood* în timpul Bătăliei Iutlandei din Primul Război Mondial, a declarat ferm că nu pleacă nicăieri, nici el, nici soția sa, regina, și nici copiii săi, moștenitorii direcți ai tronului. Regina și-a susținut soțul fără ezitare. „Copiii nu vor pleca fără mine. Eu nu plec fără tatăl lor, iar regele nu va părăsi țara în nicio împrejurare", a replicat ea când i s-a prezentat planul[18]. Ca fost combatant, regele nu avea de gând să se sustragă de la îndatoririle sale în cazul în care naziștii aveau să invadeze țara. Fiind singurul suveran britanic care a luptat în război după George al II-lea, care și-a condus armata în Bătălia de la Dettingen din 27 iunie 1743 împotriva francezilor, a declarat răspicat că va lupta până la moarte pentru a-și apăra familia și palatul.

Churchill s-a trezit așadar cu o problemă pe care a rezolvat-o în felul său inflexibil, după cum a dezvăluit Richard Aldrich, profesor de securitate internațională la Warwick University. „[Regele] spune că toată lumea va

rămâne și va lupta. «Vreau să pun și eu mâna pe un neamț. Vreau să ucid măcar unul dintre invadatori și vom lupta cu toții până la ultima suflare», spune el", menționează profesorul Aldrich. Când Churchill a auzit de atitudinea sfidătoare a regelui, i-a trimis un pistol-mitralieră Thompson M1928, cunoscut sub denumirea colocvială de „Tommy Gun", cu o bătaie eficace de 150 de metri. Regele a fost încântat de noua sa armă.

Din acel moment, George al VI-lea a insistat ca familia sa și personalul de la Palatul Buckingham să devină efectiv o unitate de luptă. Membrii familiei imediate, precum și întregul personal al casei au fost instruiți să tragă cu arma și au încercat pe rând pistolul-mitralieră primit în dar de la Churchill. Mai ales regina Elizabeth, consoarta regelui, s-a distrat enorm trăgând după șobolani în grădinile palatului.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, regele nu mergea nicăieri cu mașina fără să aibă la el pușca sa de încredere Lee Enfield Nr. 4 Mk.1, iar la brâu, un revolver Enfield Nr. 2 Mk. I, de calibru 0,38/200, din dotarea armatei britanice. Era felul său de a demonstra că e un adevărat lider, dar și de a-i sfida pe cei din cabinetul de război care considerau că ar trebui să părăsească țara pentru propria-i siguranță și pentru a proteja monarhia și imperiul. În timpul unei vizite efectuate pe 9 noiembrie 1943 la baza Forțelor Aeriene de la Tempsford, lângă Bedford, regelui și reginei li s-au arătat mai multe arme folosite de agenți în misiune. Regina i-a atras regelui atenția asupra unei noi arme inovatoare folosite împotriva lui Hitler, bălegar de cal care explodează, ceea ce a intrigat-o și a amuzat-o în același timp.

Cu o maturitate remarcabilă, pe 13 octombrie 1940, prințesa Elisabeta a ținut primul ei discurs public, adresându-se la radio copiilor din Commonwealth, dintre care mulți fuseseră evacuați din Marea Britanie în America și Canada. În discursul difuzat pentru prima dată în cadrul emisiunii *Children's Hour* de la BBC, prințesa îi îndemna pe copii să aibă curaj. Și-a ținut discursul fără pic de trac. Au rămas celebre cuvintele ei: „Mii dintre voi, copii din această țară, a trebuit să vă părăsiți căminul și să vă despărțiți de tații și de mamele voastre. Sora mea, Margaret Rose, și cu mine suferim alături de voi deoarece știm din proprie experiență ce înseamnă să fii departe de cei pe care îi iubești cel mai mult. Vouă, celor care ați plecat pe meleaguri necunoscute, vă adresăm un mesaj de solidaritate și, în același timp, dorim să le mulțumim acelor oameni cumsecade care v-au primit în casele lor. Noi, copiii rămași acasă, ne gândim fără încetare la prietenii și rudele noastre care au plecat peste

graniță, care au călătorit mii de mile pentru a găsi un nou cămin pe timp de război și o primire călduroasă în Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud și Statele Unite ale Americii".

Prințesa Elisabeta a continuat apoi mulțumindu-le „bravilor noștri marinari, soldați și aviatori" și spunând că și copiii rămași acasă încearcă să „îndure partea lor din povara primejdiei și tristeții războiului". Și a încheiat într-o notă de optimism, spunând: „Când va veni pacea, nu uitați că ne va reveni nouă, copiilor de astăzi, sarcina de a face ca lumea de mâine să fie un loc mai bun și mai fericit".

Philip abia aștepta să se prezinte la datorie și să se achite de sarcinile sale. Avea să-și servească țara cu onoare în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, dovedindu-și curajul și calitățile de conducător pe mările pline de primejdii. După ce Italia a invadat Grecia în 1940, a fost repartizat pe nava de război HMS *Valiant*, un cuirasat trimis în Mediterana. Ca aspirant, primul grad de ofițer, deasupra celui de cadet și sub cel de sublocotenent, Philip a fost citat pe ordin de zi pentru operațiunea de iluminare cu reflectoare a navelor inamice din timpul bătăliei de noapte de la Capul Matapan, din 1941, când britanicii au distrus mai multe nave de război italiene. La pagina 554 din *London Gazette* din 3 februarie 1942 scrie: „Aspirant Alteța Sa Regală Prințul Philip al Greciei și Danemarcei, Royal Navy, HMS *Valiant*". A primit și Crucea de Război a Greciei, la vremea aceea (și până în 1974) cea mai înaltă decorație militară acordată de statul grec pentru acte de curaj sau fapte deosebite la comanda unității pe câmpul de luptă[19].

Philip povestește: „Îmi amintesc că am raportat că am o țintă în vizor și mi s-a ordonat să «deschid obturatorul». Raza de lumină a căzut asupra unui crucișător staționar, dar eram atât de aproape încât fasciculul a luminat doar jumătate din navă. În momentul acela s-a stârnit iadul pe pământ, deoarece toate cele opt tunuri ale noastre de 15 inchi, plus cele ale navei-amiral și cele de pe *Barham*, au început să tragă asupra crucișătorului oprit, care a dispărut într-o explozie și un nor de fum. Mi s-a ordonat atunci să «deplasez la stânga» și am luminat un alt crucișător italian, căruia i s-a aplicat același tratament". Pe lângă cele două crucișătoare identificate de duce, flota britanică a mai scufundat un al treilea crucișător italian și două distrugătoare, cu 2 300 de marinari. A fost cea mai cumplită înfrângere navală a Italiei. „A doua zi dimineață flota a revenit la scena luptei, în încercarea de a salva supraviețuitori. Însă acțiunea a

fost întreruptă brusc de atacul unor bombardiere germane. Întoarcerea la Alexandria a fost lipsită de peripeții și ne-am bucurat de clipele de liniște.“ În timpul bătăliei, Aliații au pierdut doar un bombardier torpilor doborât cu întregul echipaj alcătuit din trei oameni. Navele aliate au salvat 1 015 supraviețuitori italieni, iar italienii au mai salvat 160.

Deși foarte tânăr, Philip știa că, din pricina francheței sale, are tendința de a-i „scoate din pepeni“ pe cei din jur. Și-a recunoscut acest defect de caracter într-o scrisoare de condoleanțe adresată unei rude care-și pierduse în război un fiu de 21 de ani: „Știu că nu ai o părere prea bună despre mine. Sunt nepoliticos și lipsit de maniere și spun multe lucruri nelalocul lor despre care îmi dau seama ulterior că trebuie să fi fost jignitoare. Dar apoi sunt cuprins de remușcări și încerc să repar lucrurile“.

Când era întrebat, Philip vorbea întotdeauna cu modestie despre vitejia de care a dat dovadă în război, deși era foarte tânăr. Spunea: „La fel au fost mulți alții din generația mea. Cea mai activă perioadă a fost când eram pe coasta de est și escortam convoaie de la Firth of Forth până la Sheerness, printr-o zonă cu multe vedete torpiloare germane, o zonă destul de activă. Da, înainte de asta era ceva activitate în Mediterana“. Se pare că nu îl preocupau deloc gravele tulburări mintale de care poate suferi personalul militar în urma unor lupte din prima linie, o cauză îmbrățișată de nepotul său, prințul Harry. Pentru Philip, un om al timpului său, era important, cum spunea și sloganul din vremea războiului, „să-ți păstrezi calmul și să mergi mai departe“. În 1995, când i s-a cerut părerea despre consilierea psihologică a militarilor, Philip a răspuns în stilul său direct: „Nu apelam la psiholog de fiecare dată când cineva apăsa pe trăgaci. Pur și simplu mergeai mai departe“.

Însă întreaga dimensiune a eroismului său a ieșit la iveală abia în 2008, când veteranul Harry Hargreaves, care a luptat alături de el, pe atunci în vârstă de 85 de ani, a dat un interviu la BBC. Și-a amintit că Philip a fost numit locotenent pe distrugătorul *Wallace* în iunie 1943, în momentul debarcării trupelor aliate în Sicilia. Dl Hargreaves și-a amintit cum a salvat Philip întregul echipaj după ce un bombardier german a atacat nava de război pe timpul nopții. Într-un moment de respiro, lui Philip i-a venit ideea să arunce peste bord o plută din lemn cu semnale de fum care să dea impresia unei epave în flăcări. Pilotul a fost păcălit, iar HMS *Wallace* a dispărut la adăpostul întunericului. „În noaptea aceea, prințul Philip ne-a salvat viața“, și-a amintit mai târziu dl Hargreaves. „Era mereu foarte curajos și inventiv și nu stătea mult pe gânduri. Abia apucai

să te întrebi «Ce naiba facem acum?», că lui Philip îi venea imediat o idee.“ În 1944, Philip a fost transferat pe HMS *Whelp*, un distrugător care a luptat în Pacific în componența unei flote britanice implicate în operațiuni comune cu marina americană, inclusiv debarcările pe insula Iwo Jima.

În timp ce Philip era plecat pe mare, prințesa Elisabeta înflorea, transformându-se dintr-o adolescentă sensibilă într-o tânără împlinită și frumoasă. Ea și-a petrecut anii de război la Windsor, unde vărul ei Philip venea întotdeauna în vizită când era în permisie. În 1943, de Crăciun, a fost de față când Elisabeta a jucat rolul lui Aladdin într-o pantomimă alături de sora ei Margaret. Guvernanta ei, Marion Crawford, a menționat evenimentul: „N-am văzut-o niciodată pe Lilibet atât de însuflețită. Avea o strălucire pe care nimeni dintre noi nu o mai remarcase până atunci“. Însă părinții prințesei, regele și regina, nu au fost la fel de entuziasmați și în niciun caz nu încurajau relația lor. Un curtean și-a notat că familia era „îngrozită“ văzând că Philip îi făcea curte Elisabetei.

În timpul atacului aerian desfășurat de Germania împotriva Marii Britanii între anii 1940 și 1941, George al VI-lea a vizitat multe zone bombardate pentru a vedea cu ochii lui dezastrul provocat de raidurile aeriene inamice. Regina îl însoțea de fiecare dată în aceste vizite regulate și amândoi se interesau de ceea ce se făcea pentru ajutorarea celor care își pierduseră casele.

În afara unei scurte perioade petrecute în Scoția, prințesa a rămas la Castelul Windsor împreună cu sora ei Margaret și, ca mulți alți copii britanici, de multe ori erau departe de părinți, deși erau mereu aduse să se fotografieze cu regele și regina pentru a proiecta o imagine de stabilitate și rezistență pe frontul intern.

Prințesa Elisabeta se împrietenise în vremea aceea cu Alathea Fitzalan Howard, care locuia pe proprietatea Castelului Windsor. Cele două luau împreună lecții de dans și de desen și își împărtășeau toate secretele. Dacă s-ar fi născut băiat, Alathea ar fi preluat în cele din urmă titlul de duce de Norfolk și ar fi devenit conte-mareșal[20], precum și capul principalei familii aristocrate catolice din Anglia. Ar fi moștenit și magnificul Castel Arundel. Părinții Alatheei erau despărțiți și la vârsta de 15 ani a fost trimisă să locuiască cu bunicul ei, vicontele Fitzalan de Derwent, la Cumberland Lodge din Windsor Great Park, pe toată durata războiului.

Pe când locuia la Windsor, prințesa Elisabeta, în vârstă de 13 ani, și Margaret, de 9 ani, care erau de asemenea educate de guvernante, au devenit

tovarășele ei de joacă. În jurnalele sale, scrise în octombrie 1941, dezvăluie că și ea, și Elisabeta erau îndrăgostite de același ofițer de gardă, Hugh, conte de Euston, descendent al lui Carol al II-lea. Elisabeta recunoscuse că îl „adoră" pe ofițerul aristocrat de 22 de ani născut la Cape Town, iar Alathea era și ea îndrăgostită până peste cap de el. Într-o însemnare din 23 octombrie, Alathea oferă o perspectivă asupra vieții prințeselor la Windsor: „M-am dus cu bicicleta până la castel pentru ora de desen; am pictat modele pe caii noștri de lut. [Prințesa Elisabeta și prințesa Margaret] purtau aceleași vechi fuste maro și cămăși Aertex roșii, ceea ce nu ar trebui — li s-au uzat foarte mult hainele de când a început războiul. Au vorbit despre noua unitate de ofițeri [de gardă la castel] și le pare f. rău că Hugh [Hugh Euston, ofițerul pe care-l îndrăgeau și prințesa Elisabeta, și Alathea] a plecat. Lilibet spune că și-a făcut părul permanent — arăta f. frumos în față, dar în spate era prea țeapăn".

Într-o altă însemnare, datată „sâmbătă, 7 februarie 1942", Alathea scrie: „Lilibet era f. frumoasă. Mi-a arătat o scrisoare de la Hugh E. în care îi mulțumește pentru felicitarea de Crăciun — «e îngrozitor că pleacă pe front, de acum n-am să-l mai văd niciodată»". Hugh Euston e menționat în repetate rânduri în jurnalul adolescentei și e foarte evident că e geloasă că și Elisabeta ține la el, ceea ce înseamnă că, deși Philip era „amorezul" ei, era departe de a fi singurul candidat la inima viitoarei regine.

Vineri, 29 mai, Alathea scrie: „Toată lumea s-a adunat în Salonul Verde pentru Desen [cu ocazia unui dans la castel] și am trecut cu toții să salutăm familia regală, am dat mâna cu ei și am făcut reverențe. R. purta dantelă albă brodată cu albastru-deschis și argintiu, iar prințesele, rochii de tafta roz brodate cu funde din perle de cultură — n-ar fi trebuit să se îmbrace la fel. P.E. [prințesa Elisabeta] nu părea chiar atât de frumoasă în seara asta — are trăsături f. hanoveriene și a ajuns la vârsta la care îi trebuie neapărat machiaj. Era și Hugh acolo. M-a căutat să mă invite la dans și apoi ne-am așezat în Salonul Alb pentru Desen și am stat de vorbă fericiți. Dar toată lumea a remarcat că familia regală îl tratează într-un fel anume — rămâne peste noapte acolo și a stat lângă prințesă la cină și [P.E.] a început să îl placă în același timp cu mine, deși nu știam una de alta! A fost foarte drăguță în seara asta și mi-a spus că ea i-a arătat unde sunt când el se uita nedumerit în jur ca nu cumva să uite să danseze cu mine! Dacă e intenția [regelui și a reginei] ca P.E. să se căsătorească cu un englez de rând, atunci cred că este o partidă care are toate șansele să aibă loc — nu e îndrăgostit de ea, dar cred că afecțiunea lor l-ar tenta

foarte mult. Dacă se va întâmpla lucrul ăsta, sunt gata să i-l cedez viitoarei mele suverane! Și între timp dă savoare vieții să ne întrecem care dintre noi e mai fermecătoare!“[21]

O însemnare din 7 iunie 1942 arată că Elisabeta, încă o adolescentă impresionabilă, nu era încă hotărâtă cu privire la viitorul și la sentimentele ei. „Am început să vorbim despre familia ei, despre care până acum nu a suflat un cuvânt, și i-am spus niște lucruri pe care n-aș fi crezut că am să le spun vreodată! A spus că se întreabă dacă se va mărita vreodată, iar eu am asigurat-o că da, iar ea a spus că dacă ar vrea să se mărite cu cineva ar fugi cu el, dar eu știu că nu ar face una ca asta — are un simț al datoriei mult prea puternic, deși i s-ar potrivi o viață mai simplă. Dar în seara aceasta am cunoscut o nouă Lilibet: am văzut că dincolo de calmul și spiritul practic se află o persoană drăgălașă și sinceră.“[22]

Însă Alathea îl considera și pe Philip „amorezul“ Elisabetei, deci chiar și atunci era clar că vărul ei cel chipeș avea un loc în inima ei. În altă însemnare din jurnal scrie: „Mi-a spus că Philip, amorezul ei, a venit în vizită la sfârșit de săptămână și că trebuie neapărat să vin să îl cunosc dacă vine iar! A spus că e foarte amuzant, ceea ce nu pare să fie genul meu — singurul lucru care mă deranjează la familia regală este că toți îți împuie capul cu glume pe care le-au auzit la radio etc. Din câți cunosc, nimeni nu este câtuși de puțin interesat de neroziile acelea, însă R. și R. și prințesele sunt persoane f. simple“.

Regina avea să-i scrie în mod regulat fiicei sale mai mari, amintind chiar și ce se va întâmpla în caz că vor fi uciși. Pe 27 iunie 1944, regina Elizabeth i-a scris prințesei Elisabeta de la Palatul Buckingham, unde era împreună cu regele. Și spunea în scrisoarea ei:

> Scumpa mea Lilibet…
>
> Vreau doar să-ți spun pe scurt câteva lucruri în caz că „îmi vin de hac“ germanii! Cred că am dispus ca tu și Margaret să vă împărțiți lucrurile mele, dar sunt sigură că vei avea grijă să îi dai tot ce se cuvine mai târziu… Să sperăm că nu va fi cazul, dar știu că întotdeauna vei face ceea ce trebuie, și nu uita să-ți păstrezi calmul și să-ți ții cuvântul și să fii iubitoare — adorabilă —
>
> Mami

Elisabeta i-a precizat tatălui ei că, în ciuda rolului ei de moștenitoare a tronului, nu dorește să fie păstrată la naftalină și că vrea să facă mai mult pentru a contribui la cauza războiului. Când trupele aliate au început să înainteze în Europa către Germania nazistă, Elisabeta i-a spus tatălui ei că

simte că ar trebui să se înroleze în armată; voia să contribuie și ea la efortul de război, la fel ca milioane dintre supușii săi. În cele din urmă regele a fost de acord, iar Elisabeta s-a înrolat în Serviciul Teritorial Auxiliar (STA) în 1945, în ziua când a împlinit 18 ani. Regele și-a dat seama că nu are de ales și că trebuie să-i satisfacă cererea. Încăpățânată, tânără și hotărâtă, a plecat la datorie.

A devenit cunoscută, cu mândrie, ca sublocotenent Elizabeth Windsor, cu numărul de serviciu 230873, prima femeie din familia regală care s-a înrolat ca membru deplin în armată. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, prințesa fusese promovată la gradul de căpitan onorific, după ce a absolvit cu succes cursul Centrului de Instruire Mecanică nr. 1 al Serviciului Teritorial Auxiliar și a devenit șofer calificat.

Pe 8 mai 1945, de Ziua Victoriei, la ora 18, regele a ținut la radio un discurs istoric, adresându-se națiunii. „Să-i salutăm cu mândrie și recunoștință pe cei mulți care ne-au adus această victorie“, a spus Majestatea Sa. „Nu-i pot lăuda în parte pe fiecare pentru efortul depus, deoarece într-un război total eforturile tuturor sunt la fel de mărețe și la fel de nobile, dedicate toate țelului comun. Înarmați sau nu, bărbați și femei, cu toții ați luptat și v-ați căznit și ați îndurat din răsputeri. Nimeni nu știe acest lucru mai bine decât mine și, ca rege al vostru, le mulțumesc din inimă celor care au luptat vitejește pe uscat și pe mare, sau în aer, și tuturor civililor care și-au purtat fără șovăială și fără crâcnire numeroasele poveri pe care și le-au asumat.“

În decursul după-amiezii și serii, monarhul, în splendida sa uniformă albastră de la Royal Navy, și familia sa imediată au ieșit de opt ori în balconul Palatului Buckingham pentru a saluta mulțimea adunată acolo. Elisabeta, în vârstă de nouăsprezece ani, care a apărut în balcon purtând uniforma STA, și Margaret, în vârstă de paisprezece ani, după ce au cerut permisiunea tatălui lor, au primit învoire să părăsească palatul și să participe în secret la festivități. Nimeni nu le-a recunoscut pe prințesele adolescente în timp ce se plimbau prin mulțime incognito.

Prințesele erau însoțite de 16 membri ai Casei Regale, inclusiv verișoara reginei, lady Margaret Rhodes, doamna de onoare Jean Woodroffe, câțiva membri din Garda Grenadierilor și proaspăt numitul căpitan al grupului de ofițeri ai palatului, Peter Townsend, un as al aviației decorat în timpul războiului, căruia i s-a conferit Crucea și bareta pentru Distincție în Zbor și Ordinul pentru Serviciu Merituos, care i-a atras atenția impresionabilei Margaret.

Într-un interviu acordat lui Godfrey Talbot, corespondent de război al BBC, regina a spus: „Îmi amintesc entuziasmul și ușurarea. Îmi amintesc că eram îngrozite să nu ne recunoască cineva“. A continuat povestind cum și-a tras pe ochi șapca de la uniforma STA în încercarea de a-și ascunde chipul, dar un ofițer din Garda Grenadierilor din grupul care o însoțea a informat-o pe prințesă, care era acum căpitan onorific în Serviciul Teritorial Auxiliar, că refuză să fie văzut în compania unui ofițer care nu își poartă corespunzător uniforma, așa încât prințesa a fost nevoită să-și așeze șapca în mod regulamentar.

„Părinții mei au ieșit la balcon să salute mulțimea imensă adunată afară. Cred că am ieșit în balcon din oră în oră, de șase ori. Iar apoi, când ne-a cuprins entuziasmul la aprinderea reflectoarelor, sora mea și cu mine ne-am dat seama că nu puteam vedea bucuria mulțimii… așa că i-am rugat pe părinții mei să ne lase să ieșim, să vedem cu ochii noștri“, a spus ea. „I-am ovaționat pe regele și regina aflați în balcon, apoi ne-am plimbat pe străzi kilometri întregi. Îmi amintesc de mulțimea de oameni care mergeau braț la braț pe Whitehall și ne lăsam cu toții purtați de un val de fericire și ușurare.“

În seara aceea, regele și-a notat în jurnal: „Am luat prânzul cu prim-ministrul. Ne-am felicitat pentru încheierea războiului din Europa. Ziua mult așteptată a sosit în sfârșit și-i putem mulțumi lui Dumnezeu că a pus capăt suferințelor noastre. Nu mai avem de ce să ne temem că vom fi bombardați acasă și nu mai trebuie să ne ascundem în adăposturi antiaeriene. Dar mai trebuie să învingem Japonia și să ne reclădim țara, ceea ce ne va da multă bătaie de cap și va necesita multă muncă în anii ce vor urma… Prim-ministrul a anunțat la ora 15 la radio că războiul din Europa a luat sfârșit. Germanii au semnat capitularea chiar la Berlin. Restul zilei a fost sărbătoare națională. În fața Palatului Buckingham s-a strâns o mulțime imensă de oameni și am ieșit la balcon să îi vedem. Am fost primiți cu mult entuziasm. Am ieșit de mai multe ori în cursul după-amiezii… Am ținut un discurs la radio la ora 9 seara, adresat întregului Imperiu Britanic. Au fost luminate cu reflectoarele mai multe clădiri de pe Whitehall, în afară de Pal. Buck., și am fost chemați la balcon de mai multe ori. Am ieșit în total de opt ori în după-masa și în seara aceea. Lilibet și Margaret, cu un grup de prieteni, au ieșit la plimbare după căderea întunericului să vadă Londra în sărbătoare. Bietele de ele, încă nu au avut ocazia să se distreze“.

Acum că războiul s-a sfârșit, Elisabeta aștepta cu nerăbdare să se reîntâlnească cu bărbatul visurilor sale, iubirea ei secretă, locotenentul de marină Philip Mountbatten. Firește, la vremea respectivă, mai mulți tineri aristocrați spirituali roiau în jurul prințesei, își amintea lady Anne Glenconner, a cărei familie era prietenă și vecină cu regele și regina la Sandringham. „Elisabeta și-a dat seama care era destinul ei și, din fericire, l-a ales pe Philip încă de foarte tânără. Era ideal — chipeș și prinț străin pe deasupra“, spunea ea. Regele, extrem de protector, ezita să se despartă de ea, încă mai avea rezerve că Philip ar fi un pretendent potrivit, iar îngrijorarea mamei sale era legată mai degrabă de originea lui germană și de rudele lui care îi susținuseră pe naziști. Îi spunea lui Philip „Hunul“.

5

O logodnă secretă

Lumea va spune că ne iubim.

Din musicalul *Oklahoma*
de Rodgers și Hammerstein, 1943

Părea că nimic, nici măcar focul războiului, nu-l putea distrage pe mereu descurcărețul Dickie Mountbatten de la pețit. Nici eroismul în luptă nu-l lăsa să uite de ambiția de a încheia o căsătorie între nepotul său Philip și cea mai râvnită mireasă din lume. Lordul Mountbatten, care cunoștea din proprie experiență foloasele unei căsătorii avantajoase, deoarece și el se căsătorise cu o moștenitoare bogată, nu rata nicio ocazie de a face reclamă originii și calităților lui Philip ca soț potrivit pentru verișoara lui de-a doua, fiica cea mare a regelui. Considera că este o partidă în avantajul tuturor, nu în ultimul rând, firește, datorită numelui Mountbatten. În primele zile ale idilei dintre Philip și Elisabeta au fost ocazii când Philip a cochetat cu ideea de a abandona lupta și de a se întoarce în Grecia, temându-se că va fi sufocat de restricțiile ce-i vor fi impuse. Dar Mountbatten l-a convins să se răzgândească.

Fiica lui Mountbatten, Patricia, a explicat: „Prințul Philip și prințesa Elisabeta se potriveau foarte bine. Și cred că era sincer convins că e ceva ce merită cântărit serios și că ar fi o idee foarte bună". În timpul unei călătorii pe care a făcut-o la Londra în 1944, Dickie i-a propus lui George al VI-lea să deschidă cu regele grec, George al II-lea, o discuție cu privire la o posibilă căsătorie între Philip și Elisabeta. Exasperat de insistența lui Dickie, regele l-a pus la punct: „Știu că îți place să rezolvi lucrurile imediat ce îți vine o idee, însă am ajuns la concluzia că ne grăbim", i-a scris George al VI-lea mult prea entuziastului Mountbatten.

La vremea respectivă, Philip, avansat între timp la gradul de locotenent — devenind unul dintre cei mai tineri locotenenți din Marina Regală, la cei doar 21 de ani cât avea când a fost avansat în 1942 —, servea la bordul navei HMS

Whelp în golful Tokyo când japonezii au capitulat în 1945. Philip își slujise cu onoare țara de adopție servind în cadrul Flotei Britanice din Pacific, în Flotila 27 Distrugătoare, când războiul din est s-a sfârșit într-un mod exploziv ca urmare a deciziei președintelui american Harry S. Truman de a arunca peste Hiroshima prima bombă atomică din lume, un „Băiețel" („Little Boy") de 5 tone, făcută din uraniu 235 înalt îmbogățit.

Trei zile mai târziu, președintele Truman, care devenise președinte cu doar câteva săptămâni înainte, după moartea neașteptată a lui Franklin D. Roosevelt, a ordonat ca o a doua bombă atomică, mai complexă, „Fat Man" („Grasul"), făcută din plutoniu, să fie aruncată deasupra orașului Nagasaki. Aceste atacuri nucleare — dintre care primul a ucis pe loc 80 000 de oameni, iar al doilea 40 000, alți zeci de mii murind mai târziu în urma expunerii la radiații — au jucat un rol decisiv în capitularea necondiționată a Japoniei. După 1 364 de zile, 5 ore și 14 minute, războiul sângeros din Pacific a încetat oficial pe 2 septembrie 1945, la ora 9:04, cu semnarea Actului de capitulare a Japoniei la bordul navei americane de război USS *Missouri*, ancorată în golful Tokyo.

La bord se aflau reprezentanți ai Aliaților. Ministrul de externe japonez Mamoru Shigemitsu a semnat în numele împăratului Japoniei, iar generalul Yoshijiro Umezo a semnat în numele Cartierului General Imperial. Ceremonia a fost condusă de generalul Douglas MacArthur, comandant suprem, din partea Statelor Unite semnând amiralul Chester W. Nimitz, iar din partea Marii Britanii — amiralul Sir Bruce Fraser. În amintirea celor căzuți în războiul din Pacific, amiralul Nimitz a spus: „Au luptat împreună ca frați de arme; au murit împreună, iar acum zac unul lângă altul. Față de ei avem o obligație solemnă — obligația de a ne asigura că sacrificiul lor va contribui la transformarea acestei lumi într-o lume mai bună și mai sigură".

Philip își amintea: „Simțeam o ușurare nemaipomenită — ne aflam în golful Tokyo, iar ceremonia de capitulare se desfășura pe nava de război aflată la o distanță de vreo 200 de yarzi, încât puteai vedea cu binoclul tot ce se întâmplă". După capitularea Japoniei, HMS *Whelp* a luat la bord mai mulți foști prizonieri de război. „Erau oameni din marină. Foarte slabi… le curgeau lacrimile pe obraji, își beau tăcuți ceaiul și efectiv nu puteau vorbi. A fost o senzație extraordinară", și-a amintit el.

În timpul războiului, Elisabeta a păstrat în camera sa o fotografie a vărului ei Philip, iar cei doi au corespondat. Uneori venea în vizită la Castelul Windsor

când era în permisie, însă relația care se înfiripa nu a fost făcută publică. În ianuarie 1946, Philip s-a întors definitiv de pe front la bordul navei HMS *Whelp* și a primit post la Royal Navy Petty Officers' School din Corsham, Wiltshire. Într-o scrisoare, Elisabeta, care împlinise 20 de ani în luna aprilie a acelui an, a scris că a fost punctul de cotitură în relația lor, iar de atunci ea și cu Philip „au început să se vadă mai des".

După momentele pline de adrenalină ale luptei din prima linie a frontului, lui Philip i s-a părut plictisitor postul primit în țară, se simțea deziluzionat și nu-și găsea locul. Într-o scrisoare trimisă Elisabetei a recunoscut că „încă nu m-am obișnuit cu ideea de pace, sunt sătul până peste cap de toate și simt că viitorul nu-mi rezervă prea multe lucruri pe care să le aștept cu nerăbdare, și am acceptat cam fără tragere de inimă să îmi continui activitatea în marină pe timp de pace". Cel puțin putea călători la Londra mai des, iar Marion Crawford, fosta guvernantă a prințesei Elisabeta, a povestit cum intra în trombă în curtea Palatului Buckingham mașina sport MG a lui Philip, neagră și cu tapițerie verde, iar prințul sărea din mașină „fără pălărie pe cap" și „întotdeauna dădea fuga să o vadă pe Lilibet".

În ceea ce o privea, prințesa își amintea că „se distra grozav" plimbându-se cu mașina — de care Philip, scria ea, era „foarte mândru". Doamna Crawford a remarcat: „Intra în palat ca o briză răcoroasă. Un tânăr deschis și foarte natural, care spunea mereu ceea ce gândea". Potrivit lui „Crawfie", Elisabeta a început să acorde mai multă atenție înfățișării sale și fredona melodia „People will say we're in love" („Lumea va spune că ne iubim") din musicalul *Oklahoma*.

Elizabeth și-a amintit cum cei doi au fost urmăriți de paparazzi pe când treceau cu mașina lui sport pe străzile din Londra de după război. Într-o scrisoare cu antetul Castelului Balmoral, prințesa pe atunci în vârstă de 21 de ani povestește cum le plăcea amândurora să danseze, iar lui Philip să conducă cu viteză mașina lui sport MG. Însemnarea îi era adresată scriitoarei Betty Shew, cu doar câteva luni înainte ca regina și prințul Philip să se căsătorească în 1947. Doamna Shew scria o carte intitulată *Royal Wedding* (*Nunta regală*), ca suvenir de nuntă, iar prințesa Elisabeta a fost de acord să-i împărtășească unele detalii legate de relația lor.

Elisabeta, care vorbește și despre pasiunea lui pentru echitație și povestește cum au dansat la cluburile de noapte Ciro's și Quaglino's, scrie: „Lui Philip îi place să conducă și încă cu viteză! Are un MG micuț de care e foarte mândru — m-a dus odată până la Londra și a fost foarte distractiv, doar că

aveai impresia că stai direct pe șosea, iar roțile îți ajung aproape la înălțimea capului. Și tocmai atunci, singura dată când m-a dus cu mașina, am fost urmăriți de un fotograf care ne-a stricat distracția".

Când era la Londra, Philip stătea fie cu bunica lui, prințesa Victoria, marchiză de Milford Haven, la Palatul Kensington, fie pe un pat de campanie în casa unchiului său Dickie. În cărțile de oaspeți declara că e „fără domiciliu stabil". Majordomul familiei Mountbatten, John Dean[23], a fost șocat de faptul că garderoba civilă a prințului era mai „sărăcăcioasă decât a multor funcționari de bancă". De multe ori, își amintea Dean, Philip nu avea cu el decât aparatul de ras pentru bărbieritul de dimineață. Când se ducea la culcare, Dean îi lua cămașa, pe care o spăla și o călca, și-i cârpea șosetele. „Era foarte ușor să mă ocup de el, însă nu mi-a cerut niciodată să-i fac asemenea servicii, dar îmi era atât de simpatic încât oricum le făceam."

Deși idila dintre Philip și Elisabeta progresa rapid, Casa Regală nu l-a primit de la început cu brațele deschise. Se împotrivea în special regina, mama Elisabetei, care pierduse în Primul Război Mondial un frate la care ținea mult, căpitanul Hon. Fergus Bowes-Lyon, pe 27 septembrie 1915, în Bătălia Redutei Hohenzollern. Deși se născuse în Grecia, Philip era descendentul unui neam princiar german și danez și, dat fiind că tocmai se încheiase al Doilea Război Mondial, regina se temea că poporul britanic nu ar privi cu ochi buni o asemenea alianță. Având în vedere că și familia regală britanică era de neam german, nu părea foarte îndreptățită să gândească astfel, deși în Marea Britanie de după război sentimentul antigerman încă era puternic.

Și mai dificilă era problema celor trei surori mai mari ale lui Philip rămase în viață, care se căsătoriseră cu aristocrați germani. Mai rău era că bărbații lor fuseseră membri deplini ai partidului nazist — doi dintre ei erau din familia aristocratică Von Hessen, a cărei reședință ancestrală Schloss Wolfsgarten, construită în 1722 și situată în Hessa, la aproximativ 16 kilometri sud de Frankfurt am Main, fusese reședința de vânătoare a familiei domnitoare Hesse-Darmstadt. Înainte de război, Philip fusese invitat de multe ori acolo, petrecând numeroase sărbători împreună cu familia.

Nepotul lui Philip, prințul Rainer Cristoph Friedrich von Hesse, era fiul celei mai mici surori a lui Philip, Sophie de Grecia și Danemarca, și al lui Christoph von Hesse, el însuși nepot al kaiserului Wilhelm al II-lea. Tatăl prințului Rainer, nazist și ofițer SS, a murit în al Doilea Război Mondial, în timpul

serviciului militar activ, într-un accident de avion. În memoriile mamei sale, Sophie, este prezentat cu multă admirație Hermann Göring, unul dintre cei mai puternici reprezentanți ai regimului nazist. Sophie menționează că Göring vorbea mult despre noul partid politic la care aderase și mai ales despre liderul charismatic al acestuia, Adolf Hitler. Iată ce scria: „Deoarece Göring insista să-l cunoaștem personal pe Hitler, am decis să-l invităm la prânz la noi în apartament. Trebuie să spun că, deși peste câțiva ani Chri [soțul ei, Christoph] și cu mine ne-am schimbat fundamental opiniile politice, la vremea respectivă am fost impresionați de bărbatul acela fermecător și aparent modest [Hitler]".

Sora lui Philip și soțul ei Christoph, care a devenit membru al partidului nazist în 1933, au participat și la căsătoria lui Göring cu actrița Emma Sonnemann, a cărei ceremonie a avut loc la Catedrala din Berlin pe 10 aprilie 1935. La recepția desfășurată la Hotelul Kaiserhof din Berlin, sora lui Philip, Sophie, a fost fotografiată la masa principală, așezată vizavi de Adolf Hitler, cavalerul de onoare al lui Göring. Soțul lui Sophie devenise între timp colonel SS și conducea o rețea de spionaj care aduna informații pentru naziști.

Se pare că rețeaua respectivă l-a ajutat pe Hitler să pregătească invadarea Cehoslovaciei din 1939 și să-l înșele pe prim-ministrul britanic, Neville Chamberlain, care credea că obținuse o pace durabilă în negocierile cu Hitler de la München, din anul precedent. Fiul lui Christoph, prințul Rainer, a recunoscut că ani la rând s-a consumat din cauza relației strânse a familiei sale cu Hitler și acoliții săi naziști, un lucru care, a spus el, „îl obsedează". Era o problemă și pentru vărul său Philip, care, ca parte a mărețului plan al lui Dickie Mountbatten, trebuia să fie — sau măcar să pară — un marinar englez al Royal Navy, mai degrabă decât un prinț de sânge german. O altă nemulțumire a regelui și reginei era reputația de crai a lui Philip. Cu mult înainte de logodna oficială din 1947, „blonde, brunete și roșcate fermecătoare, Philip le curta pe toate, galant și, cred eu, destul de imparțial", a spus verișoara lui, Alexandra de Iugoslavia, de aceeași vârstă cu el. Dar a greșit oare Philip cu ceva?

Philip insistă că nu s-a gândit serios să se căsătorească cu Elisabeta până în 1946, când s-a dus în vizită la Castelul Balmoral, la un an după încheierea războiului. În momentul acela, ca locotenent ASR prințul Philip al Greciei, făcuse deja cerere de naturalizare ca supus britanic. Dacă pe atunci avea gânduri de căsătorie, nu le-a împărtășit nimănui.

În 1943 Philip avea 24 de ani și era de nerecunoscut, cu o barbă deasă, la datorie în Pacific. Împreună cu prietenul său căpitanul-comandor Mike Parker, un ofițer australian coleg cu dânsul, s-a bucurat din plin de permisia sa la antipozi. Parker era un australian afabil și independent, a cărui personalitate se potrivea cu personalitatea lui Philip. În 1944, Parker și prințul Philip s-au reîntâlnit în Extremul Orient, unde au servit la bordul a două nave surori din Flotila 27 Distrugătoare, consolidându-și astfel prietenia.

Potrivit verișoarei lui Philip, Alexandra, care de altfel nu se afla acolo, „Philip, cu o barbă aurie, a zdrobit inimile femeilor, mai întâi la Melbourne, apoi la Sydney, cu un impact formidabil". Mike Parker, care era de față, spune cu totul altceva. „De fapt, Philip era foarte rezervat. Nu prea vorbea despre el însuși. S-au scris o groază de cărți și articole care spun că a avut nenumărate aventuri. Eu unul nu cred. Lumea spune că ne-am făcut de cap la greu. Ei bine, nu e adevărat."

Însă Parker, care a murit în 2001, la vârsta de 81 de ani, a povestit cu totul altceva scriitorului Tim Heald, care aduna material pentru biografia publicată în 1991, *The Duke: Portrait of Prince Philip* (*Ducele. Portretul prințului Philip*). „Da, întotdeauna erau o mulțime de fete", a spus el. Când i s-au cerut mai multe detalii, Parker a zis: „Dumnezeule, cine m-a pus să mă exprim așa! De fapt, am vrut să spun că eram tineri, ne distram, ieșeam să bem ceva, poate și să dansăm, dar atâta tot. În Australia, l-am dus pe Philip acasă să-mi cunoască familia, pe surorile mele și pe prietenele lor. Erau puzderie de fete, dar niciuna în mod special. Crede-mă. Te asigur".

Philip, un tânăr sănătos și chipeș, firește că ieșea la întâlniri înainte să se concretizeze perspectiva căsătoriei cu Elisabeta. Eleganta australiancă Robin Dalton, născută în 1920, care s-a bucurat de o carieră variată ca agent literar și producător de film, avea 23 de ani în 1945. Australianca era secretara ofițerului responsabil de departamentul de muniții din zona Pacificului de Sud-Vest și își amintește lucrurile puțin mai diferit.

„L-am cunoscut pe Philip prin intermediul lui David [Milford Haven, vărul lui Philip și, mai târziu, cavalerul său de onoare]. Se aveau ca frații." Și-a amintit că Philip a avut în Australia, la sfârșitul războiului, două prietene „speciale". „O fată din lumea bună pe nume Sue Other-Gee, iar apoi pe Sandra Jacques — a fost o dragoste înflăcărată… o adevărată poveste de dragoste", a declarat Robin. Întrebată dacă e adevărat că a fost iubita lui Philip, Georgina Kennard (mama Sachei Hamilton, ducesă de Abercorn, și ea, mai târziu, o

prietenă apropiată a prințului Philip) a răspuns: „Toată lumea spunea că era îndrăgostit de mine. Mama obișnuia să spună că mama lui — care era o sfântă, surdă, dar drăgălașă — s-ar fi bucurat foarte mult dacă Philip s-ar fi însurat cu mine, dar nu s-a pus niciodată problema asta. L-am întrebat: «Mai ești îndrăgostit de mine?», iar el a spus: «Da, firește că sunt». Adevărul e că era extraordinar de atrăgător — este și acum — și eram prieteni, cei mai buni prieteni, și ieșeam împreună și ne distram, dar nu a fost nimic cu adevărat serios. Nu a fost ceva de genul ăla. Era tânăr și chipeș și evident că eram îndrăgostită de el. La vârsta aceea te îndrăgostești tot timpul, nu-i așa? Philip cunoștea multe fete. De exemplu, Osla Benning, nu-i așa? Eram tineri și ne distram, atât". În 1944 însă, atât Georgina, cât și Osla, o canadiancă seducătoare ce-și făcea atunci intrarea în societate, s-au logodit cu alți bărbați.

Este mult mai ușor să ne dăm seama de sentimentele prințesei Elisabeta față de Philip în perioada respectivă decât să le identificăm pe ale lui. Regina nu are nimic împotrivă să ne destăinuie că, în inima sa și în felul ei, l-a considerat pe prințul Philip alesul ei încă de la vârsta de 13 ani. La fel cum a fost în cazul cailor — și al câinilor, și al credinței, și al datoriei sale — așa a fost și cu Philip. După cum a spus verișoara și prietena ei Margaret Rhodes, aproape de aceeași vârstă cu ea, care între 1991 și 2002 a fost doamnă de onoare a reginei-mamă Elizabeth: „Prințesa Elisabeta s-a îndrăgostit foarte devreme [de Philip]. Nu s-a uitat niciodată la altcineva. A fost sedusă de la bun început". Indiferent cât de sedusă ar fi fost și oricât de explicit și-ar fi declarat Philip intențiile, oficialitățile nu erau deloc încântate de perspectiva ca acest „german" chipeș să se însoare cu moștenitoarea tronului. Sir Alan Lascelles, pe care Philip îl numea „unul dintre mustăcioșii de la palat", considera că era „necizelat, needucat și probabil nu va fi un soț credincios".

Însă Philip mai avea un as în mânecă — pe unchiul Dickie. Războiul îl lansase pe Mountbatten pe o traiectorie ascendentă fulgerătoare. Fusese promovat la rangul de comandant suprem al Forțelor Aliate, Comandamentul Asiei de Sud-Est, poziție pe care a ocupat-o până în 1946. În colaborare cu generalul William Slim, a ajutat la oprirea ofensivei japoneze spre India, a respins forțele japoneze și a condus operațiunea de recucerire a Birmaniei. În septembrie 1945 a primit capitularea japonezilor la Singapore. Mulți vedeau în acest personaj charismatic un erou național.

În ciuda succeselor sale militare, în rândurile aristocrației lordul Mountbatten era privit cu neîncredere și considerat un parvenit insistent. „Aristocrații de viță

veche erau îngroziți de aerul proaspăt care începea să-și facă simțită prezența, iar el a produs cu siguranță o furtună de aer proaspăt“, a explicat fiica sa, contesa Patricia. „Pentru ei schimbarea era ceva rău, pe când tatăl meu considera că schimbarea este aproape întotdeauna excelentă“, a confirmat sora mai tânără a contesei, lady Pamela Hicks.

Tocmai când Philip se obișnuia cu ideea unui viitor alături de Elisabeta, în presa britanică au început să circule zvonuri intense privind idila dintre cei doi. Pe 27 octombrie 1946, în splendoarea abației normande din Romsey, în prezența a 1 300 de invitați, căsătoria Patriciei Mountbatten cu lordul Brabourne, căpitan în Regimentul Coldstream Guards, a marcat un punct de cotitură mediatic. În timp ce invitații, de la angajații de la ferme și personalul celor două familii la generalii care serviseră sub comanda vicontelui Mountbatten în Asia, ciocneau în cinstea mirilor, reporterii își concentrau atenția asupra Elisabetei și a lui Philip, care a fost unul dintre cavalerii de onoare la ceremonia oficiată de arhiepiscopul de Canterbury, episcopul de Winchester și încă doi preoți.

Elisabeta și Margaret o însoțeau pe mireasa în vârstă de 22 de ani, care în război fusese ofițer Wren[24], iar când au ajuns, Philip s-a grăbit să le ajute să coboare din mașină. În timp ce Elisabeta și-a dat jos haina de blană, fotografii au surprins o imagine în care cei doi se uită tandru unul în ochii celuilalt. A urmat o adevărată frenezie mediatică ce i-a alarmat pe rege și pe regină. De fapt, neoficial, lady Pamela Hicks a vorbit mai deschis despre reacția familiei regale. În 2013, i-a spus jurnalistului James Reginato de la *Vanity Fair* că regele și regina au fost „îngroziți“ de perspectiva unei povești de dragoste serioase. Reginato a scris: „Când Philip a făcut gestul firesc de a lua haina prințesei Elisabeta, reporterii adunați afară au surprins acest prim indiciu al unei idile regale, ceea ce a declanșat o frenezie mediatică“.

Lady Patricia și lady Pamela știau de mult că Elisabeta era îndrăgostită de Philip. Lady Pamela și-a amintit că Elisabeta a trebuit să-și convingă părinții să o lase să se căsătorească cu Philip când va ajunge la vârsta majoratului. Lady Pamela a continuat: „Regele și regina au fost îngroziți. Gândul că le-ar putea deveni ginere li se părea cât se poate de neplăcut. De ce să nu se mărite cu un duce englez respectabil? Da, era prinț de Grecia și Danemarca. Dar foarte suspecți grecii ăștia — se debarasează frecvent de familiile lor regale. Iar el nici măcar bani nu avea“. Și a mai spus că, în plus, și francheța notorie a lui Philip

îl împiedica să se facă îndrăgit de familia regală. „Nu a fost niciodată un lingușitor. Nu era genul de curtean cu care erau ei obișnuiți“, a adăugat lady Pamela.

Nu a urmat nicio confirmare oficială, iar cuplul a continuat să aibă o viață socială activă. Elisabeta ieșea la restaurante sau la cluburile la modă însoțită de prietenii ei din garda regală, iar Philip le însoțea pe Elisabeta și pe Margaret la vreo petrecere sau la teatru. Pentru Elisabeta era primul contact cu acest nou gen de interes public. Viața ei personală devenise proprietate publică — și nu-i plăcea deloc. Când ajungea la vreun eveniment, se auzeau strigăte din mulțime: „Unde este Philip?“

Martori diferiți oferă aprecieri diferite cu privire la intensitatea înflăcărării lui Philip. Prietenul său fidel, Mike Parker, insistă că Philip „era îndrăgostit de ea [Elisabeta] până peste cap, fără discuție“. Lordul Brabourne era și el de aceeași părere, spunând că a fost „o căsătorie din dragoste“. Și Gina Kennard a declarat că Philip „o iubea foarte mult“ încă înainte de logodnă. E interesant că la 24 de ani Philip simțise că, de fapt, implicarea cu bune intenții a unchiului Dickie nu ajuta la evoluția firească a idilei. „Te rog, te implor să nu-mi mai dai sfaturi în probleme de iubire, căci voi fi silit să fac curte prin intermediari“, i-a scris Philip unchiului său.

Regele încă nu era convins că Philip ar fi bărbatul potrivit pentru scumpa lui Elisabeta. În niciun caz nu era mulțumit de viteza cu care înaintau lucrurile, dar nu mai avea cum să intervină. În mod neașteptat, în 1946, Philip a cerut-o în căsătorie pe prințesă la Balmoral. Tatăl ei considera că fiica lui cea mare, moștenitoarea tronului, este încă prea tânără pentru a se căsători. A încercat să tărăgăneze planurile celor doi dându-și doar binecuvântarea, cu condiția ca logodna oficială să fie amânată până când Elisabeta avea să împlinească 21 de ani, în luna aprilie a anului următor. Logodna a fost stabilită oficial pentru 9 iulie 1947, iar Philip i-a dăruit Elisabetei un inel cu un diamant rotund de 3 carate compus dintr-o piatră centrală înconjurată de zece diamante pavé mai mici, luate dintr-o diademă care-i aparținuse mamei lui Philip.

Amânarea și secretul urmăreau să-i ofere prințesei timp să se răzgândească și să revină asupra deciziei. Toți cei implicați au fost de acord. Regele, sperând probabil ca absența și distanța să mai atenueze înflăcărarea fiicei sale, a luat-o pe tânăra prințesă într-un turneu prin Africa de Sud, despărțind-o câteva luni de logodnicul ei secret.

În 1947, în timpul acestei vizite în străinătate, cu ocazia împlinirii a 21 de ani, într-un discurs radiodifuzat ținut la Cape Town — care a fost și filmat —, prințesa a făcut istorica declarație publică potrivit căreia își va dedica viața slujirii Commonwealthului. A spus: „Declar în fața voastră a tuturor că întreaga mea viață, fie ea lungă sau scurtă, va fi pusă în slujba voastră și în slujba marii noastre familii imperiale căreia îi aparținem cu toții". Dacă părinții ei gândeau că aceasta i-ar putea slăbi hotărârea de a se căsători cu Philip, aveau să fie dezamăgiți. Făcuse o promisiune de a sluji pe viață, dar făcuse o promisiune și bărbatului pe care îl iubea, și avea de gând să și-o respecte.

6

În sunet de trompete

Când ți-am luat mâna și am pus-o în mâna arhiepiscopului, am simțit că pierd ceva nespus de prețios.

Scrisoare din partea lui George al VI-lea
către prințesa Elisabeta după nunta ei

Contele Mountbatten de Birmania se pricepea extraordinar de bine să înnoade relații cu persoane influente. În 1946, în calitate de contraamiral și ultimul vicerege al Indiei, printre numeroasele lui contacte se găseau jucători influenți din noul guvern laburist și de pe Fleet Street[25]. Deși politicienii pe care îi cunoștea nu îi erau tocmai „prieteni devotați", cum îi descria el, mulți îi erau îndatorați eroului de război decorat și se simțeau obligați față de el.

Într-adevăr, unul dintre acești așa-numiți „prieteni devotați", prim-ministrul Clement Attlee, l-a convins pe Mountbatten să accepte cupa cu otravă a funcției de coordonator al retragerii britanicilor din India. Instrucțiunile lui au fost: „Menține India unită dacă poți, dar, indiferent ce se întâmplă, scoate Marea Britanie de acolo". Pe 18 martie 1947, Clement Attlee i-a scris lui Mountbatten, ordonându-i să negocieze un acord de retragere a Marii Britanii cel târziu până în luna octombrie a acelui an. „Firește, e important ca statele indiene să-și ajusteze relațiile cu autoritățile cărora s-a prevăzut să li se cedeze puterea în India Britanică; dar, așa cum s-a precizat în mod explicit de către misiunea cabinetului, Guvernul Majestății Sale nu intenționează să-și cedeze puterea și obligațiile unui alt guvern succesor suzeran. Nu se intenționează încetarea sistemului de suzeranitate înainte de data transferului definitiv al puterii, dar ești autorizat ca, la data pe care o găsești potrivită, să inițiezi negocieri individuale cu statele pentru ajustarea relațiilor dintre ele și Coroană. Statele princiare vor fi astfel eliberate de sub incidența ordinelor și tratatelor impuse de stăpânirea britanică în India. Pot alege fie să se alăture celor două dominioane, fie să își păstreze independența", a scris acesta.

La fel ca mulți alții, mentorul lui Mountbatten din timpul războiului, Churchill, acum lider al opoziției, cu sănătatea șubrezită, era revoltat de strategia guvernului laburist în privința Indiei și avea să se certe cu vechiul lui prieten din cauza modului în care acesta a gestionat retragerea Marii Britanii din subcontinent. Bănuind că la mijloc erau mișcări politice subterane, Churchill i-a scris lui Attlee pe 1 iulie 1947:

> Stimate domnule prim-ministru,
>
> Mă îngrijorează să aud că veți numi Legea Indiei „Legea pentru Independența Indiei". Este cu totul contrar a ceea ce ni s-a spus până acum. Singurul motiv pentru care am susținut planurile convenite cu Mountbatten a fost că prin acestea se stabilea statutul de dominion. Statutul de dominion nu este același lucru cu independența, deși poate duce la independență. Nu este adevărat că o comunitate este independentă dacă miniștrii săi au depus jurământ de credință regelui. Este o problemă foarte serioasă și ar trebui folosite procesul corect și terminologia corectă. Titlul corect ar fi, cred eu, „Legea Dominioanelor Indiene". Voi susține proiectul de lege și în varianta „Legea India, 1947" sau „Legea Autoguvernării Indiei". Mă bucur să aud că veți lua în considerare aceste modificări.
>
> Cu stimă, WSC

Problema indiană a polarizat numeroase personalități importante din Marea Britanie. Stânga voia să renunțe la vechea colonie și să se concentreze pe reconstrucția Marii Britanii de după război, care ajunsese în faliment. Alții, ca Winston Churchill, care a rămas celebru pentru afirmația că nu a fost numit prim-ministrul regelui ca să gestioneze lichidarea imperiului, considerau că Marea Britanie este încă un jucător important pe scena mondială. Churchill era indignat de ceea ce considera a fi o trădare din partea lui Mountbatten, adică de modul în care acesta a gestionat retragerea din India. Pentru Mountbatten, India era o colcăială de provocări periculoase. Știa că se afla într-o poziție în care avea nevoie de toată viclenia de care era în stare; nu era posibil ca toată lumea să obțină ce voia și curând și-a dat seama că i se impusese un calendar irealizabil. Prin rolul său avea să-și atragă dușmani, dar și persoane care să îi datoreze favoruri.

În cele din urmă, guvernul lui Attlee a decis ca Marea Britanie să părăsească India fără niciun acord până în iunie 1948. Speranțele lui Mountbatten de a gestiona o tranziție pașnică spre o Indie unită și independentă au fost spulberate odată cu intensificarea violențelor dintre comunitățile musulmane și hinduse. Sperând să forțeze un compromis și să pună capăt violențelor, Mountbatten a decis să accelereze procesul de independență, o mișcare ce a fost

criticată de mulți și despre care s-a spus că a dus la înrăutățirea situației, acceptând în cele din urmă, cu multă reticență, împărțirea Indiei și crearea Pakistanului.

Decizia de a grăbi lucrurile și de a stabili plecarea pe 15 august 1947 i-a aparținut lui Mountbatten. Decizia de a-i acorda o asemenea putere „maestrului dezastrului", cum îl porecliseră detractorii săi de la Amiralitate pentru tendința sa de a distruge nave de război prin acțiuni precipitate, i-a aparținut lui Attlee. Pe 3 iunie 1947, Dickie a finalizat „Planul Mountbatten" după ce a renunțat la speranța unificării țării. Pe 14 și 15 august 1947, India Britanică a fost împărțită în noile state India și Pakistan.

Rezultatul a fost o catastrofă — nu doar pentru numeroși indivizi, ci și pentru sistemul care se prăbușea în jurul lor: detestatul și haoticul Imperiu Britanic. Sfâșiat de violențe politice de-a lungul întregii sale existențe, Imperiul Britanic se împotrivise multă vreme democratizării, urmând o politică de instituționalizare a diferențelor dintre supușii săi bazate pe identitate. A urmat o manifestare pe scară largă a violențelor intercomunitare, în special în regiunea Punjab, împărțită acum între India de Est și Pakistanul de Vest. Au avut loc deplasări masive de populație: 3,5 milioane de hinduși și sikh au fugit din zonele care aparțineau acum Pakistanului și în jur de 5 milioane de musulmani au migrat în noul stat Pakistan, întemeiat de Muhammad Ali Jinnah. Comunități întregi care coexistaseră o mie de ani s-au întors unele împotriva altora într-o înspăimântătoare izbucnire de violență sectară sângeroasă, cu populația hindusă și sikh de o parte și cea musulmană de cealaltă parte, un genocid cumplit și fără precedent. În Punjab și Bengal, provincii aflate la granița dintre India și Pakistanul de Vest, respectiv de Est, măcelul a fost îngrozitor: masacre, incendieri, violențe sexuale de o sălbăticie incredibilă care au dus la violarea a 75 000 de femei, dintre care multe au fost desfigurate sau dezmembrate. Când a luat sfârșit această perioadă cumplită, în 1948, peste 15 milioane de oameni fuseseră dezrădăcinați și muriseră între 1 și 2 milioane.

În transmisiunea radio în care anunța separarea, Mountbatten a încheiat plin de speranță: „Am încredere în viitorul Indiei și sunt mândru să fiu alături de voi în acest moment crucial. Fie ca deciziile pe care le luați să fie călăuzite de înțelepciune și aplicate în spiritul de pace și prietenie al apelului Gandhi-Jinnah". În cel mai bun caz a fost un optimism exagerat. Mulți au dat vina fără menajamente pe Mountbatten pentru catastrofa procesului de separare, deși

oarecum pe nedrept. După ce și-a încheiat mandatul de prim guvernator general al Indiei independente între 1947 și 1948, a fost avut în vedere pentru alte poziții înalte, dar a preferat să-și continue cariera în marină și a devenit comandant suprem al Flotei din Marea Mediterană, cu cartierul general la Malta, unde în curând avea să i se alăture nepotul său Philip.

Lordul Mountbatten cunoștea și mulți membri marcanți ai presei britanice. Așa încât, în timp ce regele, regina și prințesele Elisabeta și Margaret erau în călătorie oficială în Africa de Sud, Dickie încerca să-și promoveze ambițiile dinastice. Oportunismul său reiese clar dintr-o scrisoare trimisă pe atunci influentului jurnalist și parlamentar laburist Tom Driberg, homosexual, care mai târziu a avut legături cu Ronnie și Reggie Kray, gangsteri din East End, ceea ce a dus la deschiderea unui dosar de către MI5 în urma suspiciunilor că aceștia îi făceau rost de „băieți de închiriat". Noua misiune a lui Mountbatten era să-i convingă pe cei al căror cuvânt avea greutate că Philip e britanic autentic și să stârpească bârfele legate de originea sa străină într-o perioadă în care încă mai exista un puternic sentiment antigerman. „A părăsit Grecia la vârsta de un an, iar de atunci a petrecut doar trei luni acolo și nici măcar nu vorbește limba", a scris el.

Conform biografiei scrise de Philip Eade *Young Prince Philip: His Turbulent Early Life* (*Tânărul prinț Philip: tinerețea sa tumultuoasă*) (2011), lordul Mountbatten i-a mărturisit lui Driberg înclinațiile politice ale lui Philip imediat după anunțul logodnei dintre el și Elisabeta în iulie 1947. Mountbatten i-a spus lui Driberg că a fost „plăcut surprins" să vadă că numai ziarul american de stânga *Daily Worker* „a condamnat logodna nepotului meu din motive politice". Și a continuat: „După cum știți, sunt un fervent susținător al monarhiei constituționale, pe care o consider un mijloc de a determina o evoluție rapidă fără revoluție, dar numai dacă monarhia este condusă cu înțelepciune. Sunt sigur că Philip nu va dezamăgi în această privință". Sub influența lui Mountbatten, Philip devenise relativ progresist din punct de vedere politic, iar în 1945 îi mărturisise unchiului său că nu este câtuși de puțin „împotriva principiilor socialismului". În decembrie 1946 Philip chiar i-a scris Elisabetei o scrisoare în care își cere scuze că a inițiat „o discuție destul de aprinsă" despre politică, spunând că speră să-l ierte „dacă am spus ceva ce n-ar fi trebuit să spun". În continuare, își exprimă speranța că nu îl consideră „prea aprig și certăreț și un exponent al socialismului" — ceea ce arată că opiniile lui politice erau mai de stânga decât cele ale familiei regale.

În ciuda comportamentului său exemplar în al Doilea Război Mondial, numele de familie al lui Philip, Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg, îi crea fără îndoială probleme în încercarea de a fi acceptat ca pretendent la mâna prințesei Elisabeta. Soluția lui Mountbatten a fost simplă: nepotul său trebuia să adopte numele Mountbatten.

Înainte de nunta regală, George al VI-lea a decretat ca viitorul său ginere, noul duce de Edinburgh, să primească titulatura de „Alteța Sa Regală". Culoarea lui oficială, folosită pentru mașinile sale și uniformele personalului său, avea să fie o nuanță de verde-închis, cunoscută ca „verde de Edinburgh". Blazonul reprezenta descendența sa ca prinț al Greciei și Danemarcei din partea tatălui și apartenența de familia Mountbatten din partea mamei. Deviza lui era simplă: „Dumnezeu îmi este ajutor".

Rangul și importanța sa au fost dezbătute la cele mai înalte niveluri guvernamentale — Churchill sugerând titlul de prinț consort —, însă el a respins orice adăugire și a primit titlul de prinț britanic din partea reginei abia în 1957, în ciuda faptului că era prinț din naștere. Deși era consilier particular, ducele nu avea niciun alt rol constituțional și, spre deosebire de soțul reginei Victoria, Albert, nu avea acces la documente de stat. Până în 1999 a fost membru al Camerei Lorzilor, dar poziția sa ca membru al familiei regale însemna că nu lua niciodată cuvântul în cameră, fiind un apropiat al reginei, care trebuia să rămână neutră din punct de vedere politic.

După cum descoperise după căsătorie, indiferent dacă era sau nu duce și membru al familiei regale, curtenii seniori nu considerau că are vreun rol efectiv. Când un membru al personalului Casei Regale a remarcat cu dispreț că se va obișnui în timp cu Castelul Windsor, a replicat: „Mulțumesc foarte mult — mama mea s-a născut aici". Philip știa că noile împrejurări vor fi dificile și a decis să profite de ocazie. Și-a amintit: „Erau mulți care îmi spuneau ce să nu fac. «Nu trebuie să vă amestecați în treaba asta.» Trebuia să încerc să o susțin pe regină cât puteam de bine, fără să-i stau în cale. Problema era să găsesc ceva util de făcut".

Când mai erau două zile până la nuntă, pe 18 noiembrie, regele a organizat un bal pentru sărbătorirea evenimentului. Dramaturgul Noël Coward, care se număra printre invitați, a spus că fericitul cuplu era radios. „Totul era încântător din punct de vedere pictural, dramatic și spiritual." Regele s-a așezat în fruntea dansatorilor la conga și i-a condus prin sălile palatului. Petrecerea a ținut până după miezul nopții. Philip a împărțit daruri însoțitoarelor

logodnicei sale: pudriere de argint Art Deco cu o coroană de aur deasupra inițialelor împletite ale mirilor și un rând de cinci mici safire caboșon, pe care le-a distribuit „ca pe niște cărți de joc“, și-a amintit lady Elizabeth Longman, una dintre domnișoarele de onoare ale Elisabetei.

Philip a fost în cele din urmă naturalizat cetățean britanic pe 28 februarie 1947. În *London Gazette* din 19 martie 1947, la pagina 1 271 se spune că de acum foarte englezescul „Mountbatten, Philip; Grecia; ofițer activ în Armata Majestății Sale, Chester Street 16, SW1“ (una dintre proprietățile lui Dickie) era supus britanic. Câteva luni mai târziu, pe 9 iulie 1947 s-a anunțat logodna, iar ziarele și buletinele de știri îl înfățișau pe Philip drept ofițer al Marinei Regale cu origini britanice. „Regele și-a dat bucuros binecuvântarea“, se spune în declarație. A doua zi și-au făcut pentru prima dată apariția în calitate de cuplu regal, la o petrecere în aer liber. Publicația *Daily Express* a magnatului presei lordul Beaverbrook anunța cu surle și trâmbițe: „Astăzi, poporul britanic, uitând de neliniștile unor vremuri tulburi, găsește speranță și bucurie în povestea de dragoste regală“.

Philip o curtase și o câștigase pe prințesa sa și i-a oferit inelul de logodnă din platină cu diamantul rotund de 3 carate. Regele avea propria lui metodă de a rezolva problema rudelor naziste ale lui Philip, însă era lipsită de tact. Regele și regina i-au poruncit efectiv lui Philip să nu-și invite mult iubitele lui surori. George a decis că legătura lor cu Germania nazistă încă era o pată prea rușinoasă.

Abia după 60 de ani, în 2006, a vorbit Philip despre legăturile naziste ale familiei sale. Ca mulți germani, a explicat el, familia sa privise cu admirație primele încercări ale lui Hitler de a restabili puterea și prestigiul Germaniei. „Se îmbunătățeau multe lucruri, cum ar fi trenurile care circulau la timp sau în construcții“, a spus Philip. „Exista un sentiment de speranță după haosul deprimant al Republicii de la Weimar. Pot să-i înțeleg pe cei care s-au agățat de ceva sau de cineva care părea să facă apel la patriotismul lor și să încerce să pună lucrurile în mișcare. Se poate înțelege cât era de captivant.“ El a subliniat totuși că niciodată nu a avut „cunoștință“ ca, în familia lui, să fi formulat cineva opinii antisemite.

Philip și prietenii săi apropiați erau hotărâți să nu dezvăluie detaliile petrecerii burlacilor care avusese loc în ajunul nunții. Secretul a fost păstrat timp de 70 de ani, ceea ce nu e puțin lucru, dat fiind că mulțimea de invitați includea personaje importante din industria mass-media de pe Fleet Street.

Petrecerea oficială a burlacilor s-a ținut la hotelul Dorchester din centrul Londrei, unde fotografii de presă au fost invitați pentru fotografiile oficiale. A fost o întrunire cam plicticoasă. Dar cu câteva zile mai devreme, pe 14 noiembrie 1947, la Belfry Club din inima Belgraviei, a avut loc o cină privată la care Philip și-a invitat cei mai apropiați prieteni. Construită în 1830, clădirea fusese biserică presbiteriană, loc de întâlnire al spiritualiștilor, iar acum este unul dintre cele mai celebre cluburi londoneze, Mosimann's, condus de proprietarul și bucătarul-șef elvețian Anton Mosimann, decorat cu Ordinul Imperiului Britanic.

Philip a sărbătorit în stil mare sfârșitul vieții de burlac, alături de câțiva prieteni apropiați. Pe meniul personalizat creat de artistul Feliks Topolski se putea citi: „Cină oferită de lt. Philip Mountbatten, Royal Navy, membru de la distanță al clubului, care urmează să se căsătorească pe 20 noiembrie 1947". Niciun cuvânt despre mireasă. Era inclus planul sălii cu așezarea la mese pentru 25 de invitați și meniul, din care vedem că oaspeții au servit foie gras, supă de broască-țestoasă, grătar asortat și crêpes suzette. Există și fotografii alb-negru de la eveniment, în care Philip, în vârstă de 26 de ani, este așezat la masa îmbelșugată, înconjurat de prietenii adunați pentru o fotografie de grup, cu toții îmbrăcați elegant în smoching.

Invitații erau o adunătură gălăgioasă de prieteni, majoritatea amici ai săi de la infamul „Thursday Club" care se reuneau săptămânal pentru prânz la restaurantul Wheeler's de pe Old Compton Street din Soho. Printre membrii cheflii și nonconformiști, pe care Elisabeta îi numea „prietenii amuzanți" ai lui Philip, se numărau actori precum David Niven, James Robertson Justice și Peter Ustinov, dar și spionul sovietic și trădătorul Kim Philby, care pe atunci încă nu fusese demascat.

David Milford Haven, vărul și cavalerul de onoare al lui Philip, era singurul aristocrat, ceea ce arată că Philip era un om al vremurilor sale, care nu acorda importanță claselor sociale. Majoritatea aveau origine modestă, dar erau foarte ambițioși. În mod surprinzător pentru cineva care mai târziu avea să deteste atât de mult presa, invitase mulți ziariști, editori și scriitori. Arthur Christiansen, între 1933 și 1957 redactor-șef al ziarului *Daily Express*, publicație care sub conducerea lui a ajuns să fie cel mai bine vândut ziar din lume, era apropiatul lui Philip. Fiul unui constructor de nave, la 16 ani a devenit reporter la *Wallasey and Wirral Chronicle* înainte de a fi angajat de mogulul presei lordul Beaverbrook. Deviza lui era „știrile trebuie spuse

întotdeauna prin intermediul oamenilor“. Erau prezenți și reporterul anglo-irlandez Sean Fielding, care fusese colonel în război și a înființat revista *Soldier*, corespondentul de război canadian Matt Halton și Jack Broome, decorat cu Ordinul pentru Serviciu Merituos, un veteran din Marina Regală care a devenit redactor-șef al revistei *Sketch*, precum și scriitor și regizor de film. Printre alți meseni se numărau artistul și scriitorul Bobby St. John Cooper, corespondent de război care trimitea din Franța caricaturi cu „tânărul soldat Bert“, care au inspirat cântecul „We're Going To Hang Out The Washing On The Siegfried Line“ („Vom atârna rufele la uscat pe Linia Siegfried“)[26].

Printre invitați se număra și Michael Eddowes, avocat, scriitor și proprietar de restaurant, implicat mai târziu în scandalul Profumo, care a durat de pe 9 iulie 1961 până pe 4 iunie 1963 și a dus la demisia ministrului de război John Profumo, după ce s-a dovedit că iubita lui, Christine Keeler, se culca și cu un atașat naval sovietic. Persoana aflată în centrul scandalului, Stephen Ward, medic specializat în osteopatie cu pacienți din înalta societate și presupus proxenet, i-o prezentase în 1962 pe Keeler și lui Eddowes, iar acesta s-a îndrăgostit de ea și a vrut să-i pună la dispoziție un apartament din Regent's Park.

Bernard Walsh, proprietarul restaurantului Wheeler's, era și el unul dintre prietenii apropiați ai lui Philip, împreună cu actorul Guy Middleton, care se specializase în roluri de ticălos, și Vivian Brodzky, primul corespondent industrial de pe Fleet Street, autorul cărții *Fleet Street: The Inside Story of Journalism* (*Fleet Street: Jurnalismul văzut din interior*), publicată în 1966 cu o prefață semnată de Philip.

Fotografia de la petrecerea burlacilor a fost făcută de fotograful Baron Nahum, descendent al unor evrei italieni din Libia. El a fondat Thursday Club și adeseori organiza petreceri în apartamentul său din Mayfair, unde aristocrații aveau ocazia să cunoască dansatoare de cabaret. El l-a introdus pe Philip în acest cerc boem, dar și pe Pat Kirkwood, o vedetă a scenei. Mai târziu, ea și Philip (care se însurase între timp) au luat cina în doi într-un restaurant din Mayfair, apoi au dansat la un club, iar într-un final au mâncat omletă, în zori de zi, în apartamentul lui Nahum. Nahum era și el prieten cu Stephen Ward, care mai târziu a căzut în dizgrație și a fost condamnat deoarece s-a folosit de câștigurile imorale ale lui Christine Keeler și Mandy Rice-Davies. A murit pe

neașteptate la vârsta de 50 de ani, iar Philip a trimis o coroană la înmormântarea sa.

Alți oaspeți la masa lui Philip erau Sam Boal, american de origine, șeful biroului din Londra al ziarului *New York Daily Post*, și artistul născut la Varșovia Feliks Topolski, care l-a încurajat pe Philip să picteze. Prințul i-a comandat multe lucrări, inclusiv o pictură murală de 60 de metri înfățișând încoronarea reginei și care se află la Palatul Buckingham. Grupul așezat la masa în formă de potcoavă era completat de Philip „Pip" Youngman Carter, ilustrator și scriitor, care a creat supracoperte pentru romane ale lui Graham Green și John Steinbeck; W.T. „Skipper" Coulton, șeful biroului din Londra al ziarului *The Times of India* și cofondator al Thursday Club; Tony Wysard, caricaturist și ilustrator; scriitorul Paul Holt, avocatul Roger Slade, Dang Sangster și John Myers.

În meniul personalizat de la Belfry Club se găsește și un citat despre căsătorie aparținându-i lui Samuel Johnson: „Căsătoria este cea mai bună stare pentru un bărbat în general; și oricare bărbat este cu atât mai rău cu cât nu este potrivit pentru starea de căsătorie...".

Simțul umorului și tendința spre distracție sunt evidente în cercul lui Philip, începând cu meniul creat artistic de Feliks Topolski și terminând cu alegerea fiecărui fel de mâncare. A fost una dintre ultimele ocazii în care Philip a putut fi cu adevărat liber. Mai erau doar șase zile până la nuntă.

În drum spre repetiția pentru ceremonie, Philip a fost oprit de poliție pentru depășirea limitei de viteză. „Îmi cer scuze, domnule ofițer", a spus el, „dar am întâlnire cu arhiepiscopul de Canterbury". Căsătoria avea să-i ridice în mod sigur poziția în societate, după cum avea să-i îmbunătățească și situația financiară. Când s-a însurat, avea în cont 12 penny.

Din partea lui George al VI-lea a primit ca dar de nuntă o pereche de puști de vânătoare Purdey[27]. Dar nu a uitat niciodată ce înseamnă să nu ai bani și a fost mereu cumpătat. În 2008 i-a dat croitorului său de pe Savile Row, John Kent de la firma Kent, Haste și Lachter, o pereche de pantaloni veche de 52 de ani pentru a-i modifica.

***

După căsătoria cu Elisabeta s-a retras de pe linia de succesiune. Ca descendent al reginei Victoria, Philip putea avea o oarecare pretenție la moștenire, dar era cea mai mică dintre grijile sale. Însă în dimineața nunții l-au

cuprins emoțiile. Tocmai se lăsase de fumat, iar la micul dejun el și cavalerul de onoare au luat un gin tonic. „L-am văzut chiar după micul dejun în dimineața aceea“, a spus contesa Mountbatten — fiica mai mare a lordului Mountbatten, moștenitoare și una dintre cele opt domnișoare de onoare ale Elisabetei. „Eram doar noi doi — eram veri și ne cunoșteam foarte bine — și am remarcat că este o zi emoționantă, la care el mi-a spus dintr-odată: «Oare dau dovadă de curaj sau fac o mare prostie?»“, dar nu pentru că s-ar fi îndoit de dragostea lui pentru Lilibet, ci mai degrabă fiindcă se temea că va trebui să renunțe la alte aspecte ale vieții sale care pentru el erau importante. „Pentru ea nu avea să se schimbe nimic“, și-a amintit verișoara lui. „Pentru el avea să se schimbe totul.“

„Era îngrijorat, nesigur, dar nu legat de căsătoria cu prințesa Elisabeta, ci cu privire la ce avea să însemne pentru el această căsătorie. Avea să renunțe la multe lucruri. Au făcut într-adevăr multe lucruri împreună, iar pentru el s-a schimbat totul.“

Elisabeta a economisit cartelele de rații pentru a-și cumpăra materialele necesare pentru rochia de mireasă, la care s-au mai adăugat 200 de cartele cadou din partea guvernului. La vremea respectivă încă era impusă raționalizarea. A trebuit chiar să returneze multe sute de cupoane trimise de oameni, deoarece ar fi fost ilegal să le accepte. În ciuda finanțării neconvenționale, creația croitorului de lux Sir Norman Hartnell a inclus mătase alb-ivorie, satin duchesse, fire de argint, cristale și 10 000 de perle de cultură, iar rochia avea mâneci lungi, crosajul croit pe corp, decolteul în formă de inimă, o fustă în clini până la podea și o trenă spectaculoasă de patru metri și jumătate.

În ziua cea mare, Philip și cavalerul său de onoare, David Mountbatten, marchiz de Milford Haven, au plecat împreună cu mașina de la Palatul Kensington. Printre cei adunați să-i aclame se afla și un coșar, cu tot cu perie, care și-a fluturat încântat șapca în aer, ceea ce comentatorii au considerat a fi un semn de bun augur. Mulțimea l-a aclamat pe Philip pe întregul traseu, prin Hyde Park Corner până la Westminster Abbey, unde mulțimea era adunată pe zece rânduri. O escortă de onoare din cadrul Gărzii Regale Călare în uniformă de paradă le însoțea pe regină și pe prințesa Margaret, care erau conduse în Glass Coach de la palat la Westminster Abbey. După ce au trecut regina și Margaret, mulțimea a așteptat cu sufletul la gură apariția regelui și a miresei, prințesa Elisabeta, în Irish State Coach[28].

Și vremea a fost favorabilă mirilor. Deși înnorat, a fost cea mai plăcută zi de 20 noiembrie înregistrată vreodată în Marea Britanie, ceea ce a încurajat o mulțime imensă să se adune în fața Westminster Abbey. Aproape toți ca unul, regaliștii loiali au întâmpinat cu aplauze și urale sosirea regelui și a prințesei radioase la intrarea din vest a abației. Majestatea Sa a făcut o scurtă pauză pentru a-și ajuta fiica să coboare din caleașcă.

Înăuntru, două mii de invitați VIP așteptau cu nerăbdare ceremonia programată pentru ora 11:30, care a început fără întârziere. Zâmbetele prințesei ascundeau faptul că și ea avusese parte de obișnuitele probleme din ziua nunții, pe care alte mirese le-ar fi putut interpreta drept niște mici dezastre. „Obiectul de împrumut“ — diadema cu ace de diamante a bunicii sale — s-a rupt cu câteva ore înainte de ceremonie. Mama Elisabetei a sugerat să-și pună pur și simplu o altă diademă, însă prințesa a refuzat. Cu doar două ore înainte de începerea nunții, un bijutier al curții — care era în așteptare — s-a grăbit să ducă diadema la atelierul său, unde a lipit-o în cea mai mare grabă. Deși reparația de ultim moment a reușit în mare parte, în fotografiile de nuntă se poate observa un spațiu mai mare între piesa centrală și acul de diamant din dreapta.

Însă neplăcerile nu s-au încheiat odată cu rezolvarea problemei diademei: prințesa și-a amintit că lăsase un colier vechi de perle pe două rânduri — un dar de nuntă din partea părinților ei — la St. James Place, unde erau expuse cele peste 2 500 de daruri de nuntă primite de ea și de mire din întreaga lume. Secretarul particular al Elisabetei a fost trimis să recupereze colierul — și a rechiziționat în acest scop mașina regelui Norvegiei. Întrucât traficul din ziua aceea era blocat din cauza mulțimilor de oameni, secretarul a fost nevoit să sară din mașină și să-și continue drumul în fugă. Însă ceremonia în sine, care a durat o oră — descrisă ca fiind „solemnă și reverențioasă“ —, a decurs fără alte incidente.

Oficiată de arhiepiscopul de Canterbury, Geoffrey Fisher, și arhiepiscopul de York, Cyril Garbett, ceremonia a fost înregistrată și difuzată de BBC Radio, fiind urmărită de 200 de milioane de oameni din întreaga lume. Trena miresei, lungă de patru metri și jumătate, a fost purtată de doi paji în vârstă de cinci ani, prințul William de Gloucester și prințul Michael de Kent, îmbrăcați în kilturi de tartan Royal Stewart și cămăși de mătase. Voalul de tul era brodat cu dantelă și prins cu tiara cu diamante a reginei Mary, iar pe uniforma de marină a lui Philip strălucea noul însemn al Ordinului Jartierei. Arhiepiscopul de York,

Cyril Garbett, a condus ceremonia și i-a sfătuit pe tinerii miri să aibă „răbdare, înțelegere și îngăduință“.

Organistul și maestrul corului abației, australianul William Neil McKie, era directorul muzical al nunții. Pentru această ocazie, el compusese un motet (gen de muzică vocală), „Așteptăm bunătatea Ta plină de iubire, Doamne“. Imnurile care s-au cântat au fost „Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul“ și „Domnul este păstorul meu“, pe melodia scoțiană „Crimond“ atribuită lui Jessie Seymour Irvine, aproape necunoscută în Biserica Anglicană din vremea aceea. Slujba avea să înceapă cu o piesă pentru fanfară compusă special de Arnold Bax și să se încheie cu „Marșul nupțial“ al lui Felix Mendelssohn. Mireasa a semnat certificatul „Elizabeth“, iar la profesie a trecut „Prințesă a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei“. Philip și-a trecut doar numele de botez, iar la profesie a scris „ASR Ducele de Edinburgh, Cavaler al Ordinului Jartierei“, titlu conferit de rege chiar înainte de nuntă[29].

După slujbă, mireasa și mirele au condus o procesiune de-a lungul naosului. Erau urmați de rege și regină, apoi de cinci regi, cinci regine și opt prinți și prințese, printre care se numărau capetele încoronate din Norvegia, Danemarca, România, Grecia, Irak, iar din Olanda, prințesa Juliana și prințul Bernhard. Familia Mountbatten, grație rangului, venea imediat după aceea. Ducele de Windsor și soția sa Wallis, la fel ca surorile lui Philip, nu figurau pe lista invitaților. S-a intonat imnul național în timp ce tinerii căsătoriți au fost conduși la palat în Glass Coach, flancați și precedați de Garda Regală Călare. A fost cea mai elaborată ceremonie publică de la încoronarea tatălui Elisabetei înainte de război, iar mulțimile au reacționat cu urale pline de extaz.

Winston Churchill a numit nunta „o explozie de culoare pe drumul anevoios pe care suntem nevoiți să-l parcurgem“. Lady Pamela Hicks, fiica mai tânără a lui Mountbatten, a spus despre nuntă: „A fost de neuitat, prima pată de culoare de care am avut parte de la război. A fost de basm“. Dar un basm cu un substrat neplăcut. Mulți dintre cei care au fost martori la depunerea jurămintelor de către cei doi la Westminster Abbey ar fi preferat ca nunta să nu aibă loc. Considerau că Philip nu este gentleman, că e un impostor nepoliticos și arogant. Nu era unul dintre ei. Unii priveau căsătoria cu o ostilitate feroce.

Doar 150 de invitați au participat la micul dejun de nuntă care, de fapt, a fost un prânz servit în Ball Supper Room[30] a Palatului Buckingham, pentru a se conforma austerității postbelice și pentru ca familia regală să nu dea impresia

că este risipitoare. S-a servit file de calcan Mountbatten, prepelițe la cuptor și bombe glacée Princesse Elizabeth. Mesele erau împodobite cu garoafe roz și albe, iar lângă fiecare farfurie era așezat ca dar pentru meseni câte un buchețel de mirt și erică albă de la Balmoral. Mireasa și mirele au tăiat tortul de nuntă — cu patru etaje, de aproape trei metri înălțime — cu sabia Mountbatten a lui Philip. Regele, căruia din pricina defectului de vorbire îi era greu să țină discursuri, a ridicat pur și simplu paharul de șampanie, rostind: „Pentru mireasă".

Mama lui Philip, prințesa Alice, i-a scris după aceea: „A fost o nespusă mângâiere pentru mine să îți văd expresia cu adevărat fericită pe chip și să simt că ai făcut cea mai bună alegere din toate punctele de vedere". Contesa Patricia Mountbatten a remarcat că a fost „un eveniment fantastic", dar a spus că „pentru el a fost cam trist, deoarece nu trecuse prea mult timp de la încheierea războiului, și cum surorile lui erau căsătorite cu germani, ar fi fost poate lipsit de tact să le invite". Sora ei, lady Pamela Hicks, a adăugat: „Era atât de curând după război, încât nu-i puteai invita pe «friți»... Cred că Philip a înțeles, dar surorile lui în niciun caz. Ani la rând după aceea aveau să spună: «De ce nu ni s-a dat voie să venim la nunta ta?» La urma urmei, nu erau din Sturmabteilung".

Regele a fost mai reticent într-o scrisoare foarte personală pe care i-a scris-o fiicei sale: „Am fost atât de mândru de tine și atât de încântat să pășesc alături de tine pe culoarul lung din Westminster Abbey, dar când ți-am luat mâna și am pus-o în mâna arhiepiscopului, am simțit că pierd ceva nespus de prețios".

7

Trandafiri și garoafe

Cred că principala lecție pe care noi doi am învățat-o e că toleranța este ingredientul esențial al oricărei căsnicii fericite. Și vă rog să mă credeți că regina posedă din plin această calitate.

Philip, într-o cuvântare ținută la
aniversarea nunții sale de aur din 1997

Odată stins vacarmul nunții regale, Philip a început să-și facă griji în legătură cu ce avea să urmeze pentru el pe plan personal. La început, viața de la curte i s-a părut foarte frustrantă. Lordul Brabourne, căsătorit cu verișoara lui Philip, Patricia, și-a amintit: „Era sufocant. Sir Alan Lascelles, secretarul particular al regelui, era imposibil. Se purtau absolut îngrozitor cu el. Îl tratau de sus. Se comportau față de el de parcă ar fi fost un intrus. Nu era prea distractiv. El se amuza, firește, dar trebuie să-l fi durut. Nu sunt sigur dacă Elisabeta a remarcat lucrul ăsta. Probabil că nu. Într-un fel, căsătoria nu i-a schimbat deloc viața... Făcea cam ce făcuse și înainte. Nu a sacrificat nimic prin căsătorie. Viața lui însă s-a schimbat complet. El a renunțat la tot".

Nu încape îndoială că tinerii se iubeau mult și erau în culmea fericirii. După ploaia de petale de trandafir din curtea Palatului Buckingham, proaspeții căsătoriți au fost duși la gara Waterloo într-o caleașcă deschisă trasă de patru cai, în care fuseseră puse sticle cu apă fierbinte pentru ca miresei să nu-i fie frig. Au mers cu trenul la Romsey, în Hampshire, unde au petrecut luna de miere la Broadlands, conacul lordului Mountbatten construit în stil palladian, monument arhitectural de gradul 1. Când au plecat la Birkhall, de pe moșia Balmoral din Scoția, unde aveau să petreacă a doua parte a vacanței romantice, Philip i-a scris soacrei sale, regina, dezvăluindu-i că dorește ca „noi doi [el și Elisabeta] să fim uniți într-o nouă viață, comună, care să poată ține piept loviturilor îndreptate împotriva noastră și să aibă o existență pozitivă, în slujba binelui". Philip însă nu înțelegea ce caută în luna lor de miere camerista

Elisabetei, Bobo MacDonald, de mult în serviciul ei, precum și îndrăgitul corgi al reginei, Susan. Nu se așteptase ca Bobo să fie nedezlipită de mireasa lui, chiar și atunci când prințesa se ducea la baie. Îl irita și îi era ciudă că nu poate fi singur cu soția lui ori de câte ori dorea. Elisabeta era sincer mirată de enervarea lui Philip. Era atât de obișnuită să fie mereu înconjurată de servitorii și personalul Casei Regale, încât ajunsese să le ignore prezența.

Disputa pe tema prezenței lui Bobo nu a găsit niciodată o rezolvare satisfăcătoare pentru amândoi. Ca multe servitoare care și-au dedicat viața familiei regale, și Bobo îl privea cu oarecare indignare pe soțul stăpânei sale. În loc să încerce să se împrietenească cu ea, Philip făcea tot posibilul pentru ca servitoarea să se simtă jenată, deoarece credea că rolul lui Bobo era să tragă draperiile dimineața și să deschidă ușa ca să poată intra câinii — atât și nimic mai mult.

În cele din urmă, Philip și Bobo au reușit să ajungă la o înțelegere și au căutat să se evite reciproc. Cât despre Elisabeta, ea o considera pe Bobo, care a continuat să o slujească timp de 67 de ani, o prietenă care păstra vie legătura cu copilăria sa, deoarece servitoarea îi fusese dădacă. Iar Philip nu numai că nu a reușit să scape de cameristă pe timpul lunii de miere, dar a fost nevoit să trăiască alături de socrii lui la Palatul Buckingham în primul an de căsnicie, până la renovarea Clarence House, care a costat 50 000 de lire sterline. Însă cheltuielile au tot crescut, așa încât, din pricina unui scandal public, tatăl ei, regele, a intervenit și a achitat suma restantă.

Prințesa Elisabeta era conștientă că unui bărbat obișnuit să facă ceea ce vrea i-ar fi greu să fie țintuit într-un apartament dintr-un palat imens și demodat, unde totul părea supus protocolului și tradiției. Se părea că George al VI-lea fusese profetic, dar și prevăzător când i-a spus unui invitat la nunta regală: „Mă întreb dacă Philip știe la ce se înhamă. Într-o zi Lilibet va fi regină, iar el consort. E mult mai dificil decât să fii rege, dar cred că este omul potrivit".

La urma urmei, Philip era original: un tip complex, plin de idei și care ținea cu înverșunare la independența sa. Elisabeta era amuzată de insolența lui și adeseori izbucnea în râs când îi auzea comentariile necuviincioase. Din fericire, la fel ca soția lui, era un om cu un puternic simț al datoriei, slujitor loial Coroanei și unul care cunoștea valoarea serviciilor aduse. Când a fost întrebat ce anume îl însuflețește, a răspuns: „Toată lumea trebuie să aibă simțul datoriei; datoria față de societate, față de familie". Potrivit verișoarei lor, regretata contesă Patricia Mountbatten, „Philip avea o capacitate de a iubi care își

aștepta descătușarea, iar Elisabeta a reușit lucrul ăsta. Era frumoasă, amuzantă și plină de viață. Era o companie plăcută la dans sau la teatru".

Curtenii de la Palatul Buckingham și unii membri ai familiei extinse a Elisabetei îl priveau cu suspiciune pe Philip. Nici politicienii influenți nu-l simpatizau. Harold Macmillan, mai târziu prim-ministru conservator, a rezumat foarte bine în jurnalul său atitudinea față de Philip: „Mă tem că acest tânăr o să ajungă la fel de plictisitor ca și prințul Albert... era mult mai bine când membrii familiei regale se mulțumeau să fie amabili și politicoși". Iritați de lipsa de respect a lui Philip și de rădăcinile sale străine, pentru ei nu părea să mai conteze că fusese educat în Anglia și în Scoția și că servise cu onoare în Marina Regală. Philip știa că mulți curteni influenți îl priveau ca pe un intrus străin fără importanță constituțională. Rolul său era simplu: să ofere moștenitoarei prezumtive un moștenitor și să asigure linia succesorală.

La câteva săptămâni după căsătorie, prințesa Elisabeta a rămas însărcinată, dar Palatul Buckingham a decis să nu dezvăluie publicului fericita veste. Prințesa a reușit să-și ascundă burtica sub bluze largi, paltoane încăpătoare, iar în cele din urmă s-a retras din viața publică atunci când sarcina devenise atât de avansată încât nu o mai putea ascunde. Această practică era tipică epocii și reflecta modul în care era privită sarcina în vremea respectivă. Nu a existat nicio confirmare oficială că perechea regală așteaptă primul copil. Palatul Buckingham a anunțat pur și simplu că prințesa nu avea să mai apară în public. „Alteța Sa Regală prințesa Elisabeta nu va mai participa la evenimente publice după sfârșitul lunii iunie", se spunea în declarație. Firește, în loc să ofere răspunsuri, anunțul a dat naștere la și mai multe întrebări. Într-un fel era tocmai confirmarea oficială pe care o aștepta presa, care speculase de zor cu privire la venirea pe lume a unui bebeluș.

La doar 22 de ani, Elisabeta a născut un băiețel sănătos de 3,345 kilograme, la ora 21:14, pe 14 noiembrie 1948, prin cezariană, la Palatul Buckingham, în Buhl Room. Încăperea era folosită în mod obișnuit drept cameră de oaspeți, dar fusese transformată special într-un așa-zis „spital în miniatură" pentru nașterea moștenitorului.

Prințul Philip nu a fost alături de soția sa în timpul travaliului. În anii 1940 nu se obișnuia ca tații să fie prezenți la nașterea copilului. Se învârtea ca un leu în cușcă în odaia unui aghiotant în așteptarea veștilor, astfel încât, în cele din urmă, secretarul său particular, Mike Parker, l-a dus la o partidă de squash pe terenul palatului. Sir Alan Lascelles i-a adus lui Philip vestea cea bună. În

culmea fericirii, a alergat până în Buhl Room, unde și-a luat în brațe fiul nou-născut, având încă pe el echipamentul sportiv din flanel și cămașa descheiată la guler pe care le purtase pe terenul de squash.

Philip a declarat în fața soției sale și a celor prezenți că fiul său nou-născut arată ca o „budincă de prune". Pentru că îi era greață și era puțin confuză, medicii prințesei Elisabeta au decis să-i administreze oxigen suplimentar după ce a trecut efectul anesteziei. În acel moment, fericit la culme, soțul i-a dăruit un splendid buchet de trandafiri și garoafe roșii comandat de Parker și a deschis o sticlă de șampanie. La insistențele lui Philip, susținut de rege, noii părinți nu au fost deranjați de niciun oficial de rang înalt din guvern, precum ministrul de interne, cum fusese obiceiul de secole la nașterile regale.

Chiar înainte de miezul nopții, pe poarta palatului s-a pus un anunț în care se spunea: „Alteța Sa Regală prințesa Elisabeta a născut cu bine un fiu care a primit numele de Charles Philip Arthur George". În fața palatului s-au adunat susținători loiali care au început să scandeze: „Îl vrem pe Philip" — atât de mare era popularitatea de care se bucura în rândul publicului chipeșul ofițer de marină.

Artileria Regală a tras 41 de salve de tun pentru a marca momentul nașterii, iar în Trafalgar Square fântânile au fost luminate în albastru; în fața Palatului Buckingham s-au strâns aproape patru mii de oameni care urmăreau sosirile și plecările echipei medicale.

Potrivit verișoarei lui Philip, Marina, ducesă de Kent, el era deosebit de încântat de nașterea fiului său. „Sunt atât de fericită pentru Philip, căci adoră copiii și bebelușii", i-a scris aceasta mamei sale. „Îl ia în brațe [pe bebeluș] cu mare pricepere, spre amuzamentul doicii." Însă Philip nu a manifestat câtuși de puțin tendința de a deveni genul de tată care să schimbe scutecele sau să aibă grijă de copil. La vremea respectivă nu numai că trebuia să se gândească la cariera sa în Royal Navy, dar și să-și îndeplinească îndatoririle de membru al familiei regale, precum și să încerce să-și mai păstreze ceva din stilul de viață cu care se obișnuise pe când era burlac și ieșea noaptea târziu în oraș împreună cu Mike Parker.

Lui Philip cu siguranță i se părea normal să lase îngrijirea fiului său în seama personalului de la camera copiilor. De altfel, și el fusese crescut de o dădacă. Așa încât, în fiecare dimineață la ora 9, micuțul Charles era dus să o vadă pe mama lui. Seara, dacă îi permitea programul încărcat, prințesa Elisabeta i se alătura fiului ei în camera copiilor. În esență, bebelușul și părinții săi duceau

vieți separate. „Din câte știu, ea nu le-a făcut niciodată baie copiilor“, și-a amintit doamna Parker, soția lui Mike Parker. „Era treaba dădacei.“ Așa încât dădaca, Helen Lightbody, a fost cea care i-a oferit lui Charles, copil timid și sensibil, dragostea după care tânjea. Helen, căreia băiatul îi spunea cu afecțiune „Nana“, era cea care îl trezea și îl îmbrăca dimineața, care dormea în aceeași cameră cu el și îl alina dacă se trezea speriat în timpul nopții.

Firește că își adora mama, dar de la distanță. După cum dezvăluie biograful Jonathan Dimbleby în cartea sa despre Charles, era „o ființă îndepărtată și minunată care venea să-l sărute de noapte bună îmbrăcată elegant pentru cină și mirosind a lavandă“. În afara acestui ritual nocturn, Elisabetei i-a fost întotdeauna greu să-și îmbrățișeze ori să-și sărute fiul, preferând să lase asemenea manifestări tactile ale sentimentelor pe seama dădacelor. Din fire, nu-i era ușor să-și manifeste sentimentele prin gesturi.

A fost probabil una dintre cele mai fericite perioade din viața de cuplu a lui Philip și a Elisabetei. Nu există nicio îndoială că a fost o căsătorie din dragoste și că între cei doi exista o atracție fizică puternică. Aveau și timp unul pentru celălalt, iar el avea grijă să o răsfețe pe tânăra sa soție cu flori și daruri și să o scoată la dans. În octombrie 1949, Philip a fost detașat în Malta ca secund al distrugătorului HMS *Chequers*, iar Elisabeta i s-a alăturat pentru prima dată pe 20 noiembrie, cu ocazia celei de-a doua aniversări a căsătoriei lor. Apoi Elisabeta și-a împărțit timpul între Malta, unde cei doi erau oaspeții lordului Mountbatten și a soției sale Edwina, și Marea Britanie, unde își îndeplinea îndatoririle publice ca prezumtivă moștenitoare a tronului. Micuțul Charles nu a fost cu părinții săi când aceștia se aflau în Malta, ci a fost îngrijit la reședința londoneză a acestora, Clarence House.

Cariera de ofițer de marină a lui Philip progresa vizibil. A fost promovat locotenent-comandor, iar pe 2 septembrie 1950 a primit comanda primei și, după cum s-a dovedit, ultimei sale nave, fregata HMS *Magpie*, un sloop modificat din clasa Black Swan. În sfârșit, simțea că poate să-și demonstreze capacitățile și că era în mod clar destinat unei cariere de mare succes în Royal Navy. Pentru Elisabeta, perioada petrecută la Malta alături de soțul ei a fost una plină de distracții, lipsită de griji, când a putut să uite de destinul ei regal și de faptul că va deveni regină, încercând să ducă o viață cât mai normală.

Între 1949 și 1951, cei doi au locuit în Villa Guardamangia, cunoscută în trecut sub numele de Casa Medina, construită pe la 1900 în Pietà. A fost închiriată de proprietari, familia Schembri, unchiului lui Philip, Mountbatten.

Lady Pamela Hicks, verișoara lui Philip, a spus: „A fost o perioadă pe care [Philip] a descris-o ca fiind dintre cele mai fericite din viața lui de marinar, în care el și tânăra sa mireasă au trăit aproape ca un cuplu căsătorit obișnuit. A fost singurul loc în care ea a simțit că poate trăi eliberată de presiunea de a fi moștenitoarea tronului. Prințesa a îndrăgit cu adevărat Malta deoarece putea să se plimbe pur și simplu prin oraș și să meargă la cumpărături. Putea să ducă viața de soție a unui ofițer de marină, la fel ca toate celelalte soții. Pentru ea a fost minunat, și de aceea amândoi își amintesc cu atâta nostalgie de Malta".

Era o existență idilică, lipsită de griji, cu ieșiri la malul mării, la picnic și la înot, iar prințesa putea să se plimbe pe străduțele pitorești, pietruite, de la periferia din La Valetta, în micul ei Morris Minor, fără să fie recunoscută și agasată de localnici sau de fotografi. Dar prințesa și-a dat seama curând de un lucru ce-i va marca întreaga căsnicie — că traiul lui Philip nu avea să fie niciodată unul lipsit de griji. Într-o zi, pe când erau în Malta, au ieșit în oraș și s-au întors târziu la Villa Guardamangia, unde locuiau împreună cu familia Mountbatten, încât au pierdut cina.

În înalta societate așa ceva era de neînchipuit, mai ales când cineva era oaspete în casa altcuiva. Philip a fost chemat de lordul Mountbatten. Elizabeth Pule, acum o asistentă medicală ieșită la pensie, care atunci se afla acolo împreună cu mama ei, Jessie Grech, menajera, își amintește foarte clar cum zbiera Mountbatten: „Philip, Philip, vreau să-ți vorbesc — vino la mine în birou ACUM!" „Îl auzeam — toată lumea îl auzea", și-a amintit ea. „Spunea: «Să nu care cumva să mai faci una ca asta. Nu uita că ea este viitoarea regină, și te rog să nu uiți niciodată lucrul ăsta»." Pentru Mountbatten a fost doar o mustrare ca oricare alta adresată nepotului său, ofițer în marină, însă pe Philip l-a durut această dojană, și încă puternic. Așa avea să fie viața lui de acum înainte?

Când era însărcinată în șase luni cu al doilea copil, Elisabeta s-a întors definitiv acasă. Prințesa Anne s-a născut în august 1950. Philip era în pragul unei cariere strălucite în calitate de comandant al fregatei HMS *Magpie*. Ofițer ambițios, era atent la toate oportunitățile și spera, chiar și atunci, să ajungă în fruntea Amiralității. Nu este o exagerare să spunem că acesta considera el că e destinul său. Malta ocupa în mod clar un loc special în inimile celor doi, fiindcă acolo au ales să-și aniverseze nunta de diamant, 60 de ani mai târziu. La fel ca în *Eneida*, Philip și Elisabeta au descoperit că soarta este mai puternică

până și decât intervenția divină, iar ducele a aflat curând că îi este sortit să îndure. Idila lor malteză avea să se încheie pe neașteptate.

În vara anului 1949, George al VI-lea a văzut pentru prima dată moartea cu ochii. Starea lui era atât de îngrijorătoare, încât se vorbea deja de o posibilă regență în timp ce el era în convalescență, la pat, în Palatul Buckingham, în urma unei operații de blocare a unui nerv de la baza coloanei vertebrale. Se zvonea că e pe moarte sau, în cel mai bun caz, că nu se va recupera suficient de mult încât să poată reveni la cârma statului. Prim-ministrul Winston Churchill a remarcat că „Bertie pășește acum cu moartea alături". Simpatectomia lombară fusese menită să contracareze efectele arteriosclerozei — pierderea elasticității arterelor — de care regele suferea ca urmare a stresului și fumatului excesiv. În mod miraculos, regele s-a recuperat foarte bine, deși a rămas marcat de urmările bolii. Vremurile traumatizante în care condusese Marea Britanie îl epuizaseră din punct de vedere fizic și psihic, iar apropiații săi, inclusiv regina, erau de părere că acest lucru a contribuit la șubrezirea sănătății sale.

Pe 23 septembrie 1951, într-o zi de duminică, în fața palatului s-au adunat mulțimi posomorâte care așteptau vești despre regele lor, care fusese supus unei operații de înlăturare a unei părți din plămân. După-amiază, la poarta palatului s-a afișat un anunț despre starea de sănătate a regelui în care se spunea: „Urmează câteva zile critice... dar starea sa postoperatorie e satisfăcătoare". Anunțul era semnat de cei cinci medici care îl îngrijeau pe monarh și care au petrecut noaptea la palat înainte de operație.

Decizia de a efectua operația a fost luată după ce medicii au observat „schimbări structurale" în plămânul monarhului. În aceeași zi s-au instalat la palat mai multe asistente și s-au adus butelii de oxigen și alte echipamente medicale. Operația a început în jurul orei 10 și a durat aproape toată dimineața. Regina se afla la Palatul Buckingham și a fost prima pe care medicii au informat-o cu privire la starea regelui în urma operației.

Apoi vestea a fost transmisă prin telefon prințesei Elisabeta și ducelui de Edinburgh la Clarence House, și mamei regelui, regina Mary, la Marlborough House. Imediat după operație regele a fost mutat în dormitorul său, unde a rămas sub îngrijirea permanentă a personalului medical. Elisabeta și Philip s-au dus la Palatul Buckingham în aceeași seară, pentru a-l vizita după plecarea mamei lui, regina Mary. Prințesa Margaret a venit cu avionul din Scoția pentru a se alătura părinților ei, iar de la London Airport s-a dus cu mașina direct la palat.

Situația era atât de îngrijorătoare, încât prim-ministrul Clement Attlee s-a întors și el din Scoția la Londra cu avionul, fiind ținut la curent cu privire la starea de sănătate a monarhului la numărul 10 din Downing Street. În bisericile din întreaga țară s-au înălțat rugăciuni speciale pentru recuperarea regelui. Și s-a recuperat. Dar în februarie 1952 medicii și-au văzut temerile confirmate: regele suferea de cancer la plămâni. Pe măsură ce se făceau pregătiri pentru ca prințesa Elisabeta să preia mai multe dintre îndatoririle regale, prințul Philip nu a avut de ales: pentru a o susține, a părăsit Marina Regală „luându-și concediu pe o perioadă nedeterminată“ și, în iulie, s-a întors acasă cu avionul din Malta. După un turneu încununat de succes în Canada și America, la sfârșitul lunii ianuarie a anului următor Philip și Elisabeta se pregăteau să meargă în Kenya, unde aveau să facă escală înainte de a-și continua călătoria în Australia și Noua Zeelandă.

Slab și palid — și, ca o ironie a sorții, având în buzunar un pachet de țigări tari Chesterfield —, regele i-a condus pe scumpa lui fiică și pe ginerele său la London Airport. A fost întâmpinat cu urale din partea susținătorilor săi fideli și a răspuns cu gestul său obișnuit din mână. Era o seară cumplit de geroasă, dar a rămas să-și ia rămas-bun, făcându-le semn cu mâna. Părea foarte trist în timp ce prințesa urca la bordul avionului, cu destinația Africa. Apoi regele s-a întors către Margaret „Bobo“ MacDonald, servitoarea fidelă a Elisabetei, și i-a spus: „Te rog să ai grijă de prințesă“. Domnișoara MacDonald a recunoscut mai târziu că nu-l văzuse niciodată atât de tulburat.

8

Noua regină

Timp de cincisprezece ani, George al VI-lea a fost rege. În ciuda tuturor dificultăților din țară și de peste hotare, în public sau în privat, nici măcar o clipă nu și-a neglijat îndatoririle. Ei bine, merită din plin onorul de rămas-bun din partea tuturor guvernelor și popoarelor sale.

Sir Winston Churchill

Regele păruse binedispus cu o seară înainte, după ce se întorsese de la o partidă de vânătoare cu prietenul său Maurice Roche, al patrulea baron Fermoy. La începutul serii s-a jucat cu nepoții săi, Charles și Anne, apoi a cinat cu fiica sa, prințesa Margaret, după care s-a retras la culcare. A murit la puțin timp după ce a adormit, din cauza unui cheag de sânge din inimă, care i-a fost fatal. În urma necropsiei s-a descoperit că monarhul în vârstă de 56 de ani suferea de o boală vasculară severă la picioare, 99 % din cauza fumatului; un carcinom pulmonar cauzat în proporție de 99 % de fumat; iar cauza decesului a fost tromboză coronariană, 90 % din cauza fumatului.

Valetul său, James McDonald, i-a pregătit baia a doua zi dimineață la 7:30, știind că de obicei zgomotul apei era suficient pentru a-l trezi. Dar regele nu s-a sculat, iar McDonald și pajul Majestății Sale, Maurice Watts, au simțit că ceva nu era în regulă, așa încât au chemat medicul. Curând după aceea, dr. James Ansell, medicul oficial al Casei Regale de la Sandringham, a examinat cadavrul și a confirmat că regele murise în somn.

La ora 8:45, Sir Alan Lascelles, principalul secretar particular al regelui, i-a telefonat asistentului său, locotenent-colonelul Sir Edward Ford, la Londra, și i-a transmis codul care confirma decesul monarhului. „Hyde Park Corner“, a spus el. „Acum du-te și spune-le domnului Churchill și reginei Mary.“ La puțin timp după ora 9, Sir Edward a sosit la Downing Street nr. 10, ca purtător al „veștii proaste“ pentru prim-ministru. „Proastă? E îngrozitoare“, a

replicat Winston Churchill înainte să convoace o ședință de cabinet pentru discutarea problemelor constituționale create de moartea monarhului.

Vestea decesului i-a fost comunicată reginei Mary la Marlborough House. Fratele mai mic al regelui, ducele de Gloucester, s-a deplasat de îndată la Sandringham de la reședința sa din Northampton, iar Prințesa Regală[31] și-a anulat călătoria programată în Elveția. În cele din urmă, la ora 10:45 GMT, agențiile de presă au primit undă verde să comunice confirmarea oficială a decesului lui George al VI-lea. Comentatorul de știri de la BBC John Snagge — care a rămas celebru după ce, în timpul cursei de canotaj dintre universitățile Oxford și Cambridge din 1949, a declarat: „Nu văd cine e în frunte, dar e Oxford sau Cambridge“ — a transmis vestea cea tristă ascultătorilor din întreaga lume la ora 11:15. „Aici Londra. Cu nemărginită tristețe, facem următorul anunț. «S-a comunicat de la Sandringham, la ora 10:45 a zilei de astăzi, 6 februarie 1952, că regele, care s-a retras la culcare aseară, în starea sa obișnuită de sănătate, a murit liniștit în somn, în cursul acestei dimineți.»“

Regina văduvă Elizabeth era devastată. Într-o scrisoare adresată soacrei sale, regina Mary, trimisă pe 6 februarie 1952 de la Sandringham, mărturisește:

> Dragă mamă,
>
> Ce aș putea să-ți spun? Știu că l-ai iubit din suflet pe Bertie, iar pentru mine el era toată viața mea și nu pot decât să fiu profund recunoscătoare pentru anii absolut fericiți de care am avut parte împreună. Era extraordinar de atent și de iubitor și nu cred că s-a gândit vreodată la el însuși...

În următoarele trei luni avea să se îmbrace în negru, în semn de doliu oficial. După ce prim-ministrul în Camera Comunelor și lordul Salisbury în Camera Lorzilor și-au exprimat durerea la auzul veștii, cele două camere, precum și curțile de justiție au fost suspendate.

Însă Elisabeta, care era acum noua regină, nu aflase încă de moartea tatălui ei, deoarece telegrama urgentă care îi fusese trimisă nu ajunsese încă la ea. S-a dovedit mai târziu că fusese trimisă la reședința guvernamentală din Nairobi, dar nu fusese decodificată, deoarece cheile seifului în care se afla cartea cu coduri fuseseră rătăcite. Conștienți că regina nu fusese informată, oficialii de la Palatul Buckingham au decis să amâne cu trei ore anunțul morții regelui, timp în care au continuat încercările disperate de a lua legătura cu ea. În Kenya, fără să bănuiască ce se întâmplase, Philip și Elisabeta tocmai se întorseseră, de la hotelul și turnul de observație Treetops, la Sagana Lodge.

La Londra, Churchill, care redevenise prim-ministru după înfrângerea Partidului Laburist al lui Attlee în alegerile anticipate din octombrie 1951, era de neconsolat. Secretarul său particular, Jock Colville, l-a găsit pe Churchill așezat la biroul său, cu lacrimi în ochi: „Nu-mi dădusem seama cât de mult însemna regele pentru el", a notat mai târziu oficialul. Când a încercat să-l consoleze pe omul de stat în vârstă de 78 de ani, asigurându-l că va colabora bine cu noua regină, Churchill i-a replicat că abia o cunoaște pe Elisabeta, care este „doar o copilă". Colville, care fusese secretarul particular al prințesei între 1947 și 1949, iar înainte și după aceea secretar particular principal, era încrezător că cei doi se vor înțelege foarte bine.

La ora prânzului în Kenya, redactorul-șef de la *East African Standard* a reușit să ia legătura prin telefon cu Martin Charteris, secretarul particular al prințesei Elisabeta, pentru a-l întreba dacă erau adevărate informațiile legate de moartea regelui. Imediat ce a confirmat vestea cea tristă, Charteris a luat legătura cu Sagana Lodge, unde a cerut să vorbească cu căpitanul-comandor Mike Parker, prietenul cel mai apropiat și confidentul prințului Philip, care însoțea cuplul regal în călătorie. Odată ce Charteris a comunicat vestea, i-a revenit lui Parker sarcina de a-i spune lui Philip că regele murise. Parker a recunoscut mai târziu că în clipa când i-a transmis vestea, ducele arăta „de parcă s-ar fi prăbușit peste el jumătate din lume".

În momentul acela, prima datorie a lui Philip era față de soția sa și noua lui suverană. S-a îmbărbătat, s-a pregătit sufletește și a invitat-o la o plimbare în grădină. La 14:45 ora locală, prințesa Elisabeta a aflat în sfârșit că era regină. Stoicismul și profundul ei simț al datoriei față de Coroană, față de răposatul ei tată și față de poporul țării sale i-au dat cumva putere în acele clipe de restriște. A discutat probleme practice, cum ar fi modalitatea de a se întoarce acasă, și a pus la punct scrisorile prin care își cerea scuze că era nevoită să întrerupă turneul regal. A dat dovadă în permanență de calm și stăpânire de sine. În fața reședinței se adunaseră fotografi de presă, printre care se afla și John Jockinson, care făcea un reportaj despre turneul regal.

Regina a solicitat în mod oficial să nu se facă fotografii în aceste momente. Era o epocă în care se manifesta mai multă deferență, așa încât reprezentanții presei s-au simțit obligați ca, în semn de respect, să renunțe la folosirea aparatelor de fotografiat. Cu permisiunea ei, a fost fotografiată mai târziu în timp ce se plimba prin Sagana Lodge alături de Sir Philip Mitchell, guvernatorul Kenyei, la câteva ore după ce aflase de moartea regelui.

S-au făcut în grabă pregătirile necesare pentru ca noua regină și însoțitorii ei să se întoarcă la Londra. Copleșiți de noile răspunderi, cuplul regal a urcat la bordul avionului fără fastul și ceremonia care însoțesc de obicei asemenea plecări. Au zburat mai întâi la Nanyuki, un oraș din apropiere, iar de acolo pe aeroportul din Entebbe, Uganda. S-au întors cu același avion de pasageri BOAC Canadair Argonaut, Atalanta G-ALHK, pilotat de căpitanul Ronald Ballantine de la Imperial Airways, care îi adusese în Kenya în urmă cu o săptămână. Zborul a fost întârziat timp de mai multe ore de o furtună care a lovit orașul Entebbe. În cele din urmă au părăsit Uganda chiar înainte de ora 21:00, pe 6 februarie, și au urcat la 5 000 de metri. Apoi au zburat 3 637 de kilometri pe deasupra Saharei și au aterizat la baza Forțelor Aeriene Regale de la El Adem, din Libia. După alimentare, avionul a fost preluat de căpitanul R.C. Parker și echipajul său, iar Majestatea Sa a ajuns în cele din urmă pe London Airport în după-amiaza următoare, la 20 de ore după decolarea din Entebbe.

În timpul zborului, regina și-a dat seama că hainele ei de doliu fuseseră trimise înainte, încât nu-i mai rămăsese decât o rochie înflorată complet nepotrivită pentru coborârea din avion; în Libia, în timpul alimentării cu combustibil a fost trimis un mesaj prin care se solicita aducerea unui al doilea rând de îmbrăcăminte de doliu la aeroportul din Londra. Abia atunci, în cabină, a renunțat la mască și s-a retras pentru a plânge singură. Elisabeta știa că trebuie să-și vină în fire înainte de prima sa apariție publică în calitate de nou monarh, deoarece ochii întregii lumi aveau să fie ațintiți asupra ei. La aterizarea pe aeroport, îmbrăcămintea de doliu a fost dusă la bord pentru ca regina să se poată schimba. Când în cele din urmă ușa avionului s-a deschis, unchiul ei, ducele de Gloucester, a urcat treptele scării, urmat de secretarul particular al răposatului rege, Sir Alan Lascelles, și a intrat în aeronavă pentru a-i prezenta condoleanțe noii sale regine. Știind că era așteptată de fotografi din întreaga lume, Elisabeta și-a permis un răgaz de câteva clipe pentru a-și regăsi calmul. Apoi a coborât treptele singură, moment în care Lascelles i-a spus fără menajamente soțului ei să aștepte câteva secunde în capul scării, o formalitate ce avea să devină obișnuință. Apoi a fost întâmpinată în mod oficial de unchiul ei, ducele de Gloucester, care părăsise avionul pentru a se alătura comitetului de primire format din prim-ministrul Winston Churchill, liderul opoziției Clement Attlee și Anthony Eden, ministrul de externe.

Noua regină nu s-a dus direct la Sandringham pentru a-și alina mama îndurerată, regina Elizabeth, și pe sora ei, prințesa Margaret, deoarece avea de îndeplinit la Londra mai multe formalități legate de ziua urcării pe tron. În dimineața zilei de 8 februarie, Elisabeta a prezidat prima sa ședință a Consiliului de Coroană. În prezența miniștrilor care, ca de obicei, stăteau în picioare, a citit Declarația de Suveranitate: „Mă rog să mă ajute Dumnezeu să îndeplinesc cu demnitate această sarcină dificilă care mi-a fost încredințată atât de devreme în viața mea". Obosită și emoționată, a reușit să încheie fără șovăială, deși a trebuit să-l amintească de mai multe ori pe tatăl ei.

Ca mulți din generația ei, Elisabeta era impresionată de Churchill, datorită personalității sale imperturbabile și a hotărârii cu care condusese țara în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Fiica lui Churchill, Mary, i-a dezvăluit propriei sale fiice, Emma Soames, că respectul era reciproc: „Regina l-a captivat de la bun început, a fost vrăjit de ea. Cred că și-a dat seama imediat de imensul ei simț al datoriei și întotdeauna aștepta cu nerăbdare întâlnirile de marți după-amiază cu tânăra regină".

Spre Churchill s-a întors din nou poporul britanic în acest ceas de restriște și de durere după pierderea regelui. Recunoscând importanța instituției monarhiei, omul de stat care reușea să inspire masele s-a întrecut pe sine în transmisiunea radio care a marcat moartea regelui și urcarea pe tron a noii regine Elisabeta. A vorbit cu mult entuziasm și despre domniile reginelor de până atunci. „Acum că avem o a doua regină Elisabeta, înțelegem de ce harurile ei, precum și cele ale soțului ei, ducele de Edinburgh, au însuflețit singura parte din Commonwealth pe care a putut-o vizita până acum. Deja a fost aclamată drept regina Canadei, iar mâine, proclamarea suveranității sale va impune loialitatea pământului ei natal, precum și a celorlalte părți ale Commonwealthului și Imperiului Britanic. Eu, care mi-am trăit tinerețea în augusta, incontestabila și senina glorie a epocii victoriene, rostesc cu un reînnoit și îndreptățit entuziasm rugăciunea și imnul Dumnezeu să o aibă în pază pe regină!"

Pe 18 februarie 1952, regina Elizabeth, acum regină-mamă, i-a scris lui Churchill de la Palatul Buckingham.

> Dragă domnule Churchill...
>
> E foarte greu de crezut că regele ne-a părăsit... Se simțea atât de bine în ziua dinaintea morții sale, era atât de vesel, atât de plin de idei și planuri... Sunt însă foarte recunoscătoare pentru un lucru, și anume că v-ați întors ca prim-ministru înainte să moară...

George al VI-lea fusese total nepregătit să preia povara regalității. Faptul că și-a condus țara și imperiul în anii îngrozitori ai celui de-al Doilea Război Mondial a avut un impact extraordinar asupra sănătății sale mintale și fizice. Profundul său simț al datoriei i-a dat tăria să conducă, iar poporul l-a iubit pentru curajul și tenacitatea sa. Încercase să o pregătească pe moștenitoarea lui directă, pe prințesa Elisabeta, pentru viitorul ei rol, însă viața i-a fost curmată pe neașteptate la vârsta de 56 de ani, pur și simplu nemailăsându-i vreme. Elisabeta trebuia acum să învețe din mers complexitățile rolului de monarh. Era începutul unei vieți întregi dedicate datoriei și sacrificiului în slujba națiunii[32].

De la începutul domniei sale, Philip a stat deoparte, în timp ce soția sa își îndeplinea datoria. Știa că rolul lui avea să fie unul secundar și nimic mai mult. Știa însă și că viața lui nu va mai fi ca înainte. Urcarea pe tron a soției lui a însemnat spulberarea ambițiilor sale de a face carieră în Marina Regală, precum și a multor alte speranțe și visuri. Avea doar 30 de ani, o vârstă la care mulți bărbați aflați în posturi de conducere încep să se descurce singuri.

Mulți ani mai târziu, în 1992, Terence Lewin, pe atunci amiral al flotei, care avea să devină baronul Lewin, contemporan cu ducele (1920–1999), a spus că Philip ar fi ajuns foarte sus în marină în cazul în care cariera nu i s-ar fi încheiat atât de brusc. „Prințul Philip era un marinar foarte talentat“, a spus Lewis. „Nici nu încape îndoială. Dacă nu ar fi devenit ce a devenit, el ar fi fost prim lord al Amiralității, nu eu.“ Moartea lui George al VI-lea și destinul Elisabetei au pus capăt acestor perspective. Conștientă, poate, de sacrificiul lui, cu ocazia împlinirii a 90 de ani, regina i-a oferit lui Philip titlul și funcția de mare amiral al Marinei Regale, post care datează din secolul al XIV-lea[33]. De-a lungul vieții sale, Philip, numit administrator al Muzeului Maritim Național în 1948, a manifestat un interes deosebit față de istoria navală. În această postură, a jucat un rol esențial în salvarea faimosului cliper *Cutty Sark* — acum navă-muzeu staționată în Greenwich — și înființarea organizației Maritime Trust.

9

Prima datorie

De unde ai pălăria asta?

Cuvintele adresate de prințul Philip reginei
în timpul repetiției pentru încoronare, în 1953

La doar 26 de ani, când a urcat pe tron, noua regină nu avea de gând să înceapă să facă schimbări instituționale majore. Într-adevăr, prudentă din fire, Elisabeta a luat decizia chibzuită de a urma modelul de regalitate instituit de tatăl ei, George al VI-lea, și de bunicul ei, George al V-lea, care au precedat-o. La urma urmei, își dovedise eficiența în urma crizei abdicării din 1936 și îi permisese lui George al VI-lea să-și conducă poporul în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. „Adeseori spunea «tatăl meu așa făcea, tatăl meu mi-a zis asta»“, a spus un vechi curtean, locotenent-colonelul Sir Malcolm Ross, fost intendent (*comptroller*) al biroului șambelanului curții regale, care a slujit-o pe regină începând din 1987, când a devenit membru al Casei Regale († 27 octombrie 2019).

Regina Elisabeta a prețuit dintotdeauna ordinea și structura, fiind în general în favoarea menținerii stării de fapt. Soțul ei, Philip, era cu totul altfel. Adeseori deplângea rigiditatea rutinei și convențiilor soției sale. „Dacă ar exista obiceiul de a mânca terci de ovăz la fiecare masă“, a remarcat odată Philip, „Lilibet l-ar adopta“. Inovator din fire, Philip considera că atunci când metodele se schimbă, și omenirea ar trebui să se schimbe pentru a avea succes. Era un om de acțiune, căruia nu-i plăcea să stea într-un loc. Avea o stare de agitație cauzată, fără îndoială, de trecerea de la statutul de ofițer comandant respectat în Marina Regală, unde era lider, la adoptarea unui rol de susținere a soției sale într-o ierarhie în care ordinele ei contau, nu ale lui. Din păcate, moartea regelui survenise mult mai curând decât anticipaseră mulți, inclusiv Philip și Elisabeta. Mai rău, s-a produs chiar în momentul când Philip ajunsese la un grad care îi permitea să dețină comanda propriei nave. Philip sperase să

mai prindă măcar zece ani, dacă nu mai mult, de serviciu activ înainte ca datoria sa de consort al reginei să primeze în fața carierei sale din Marina Regală. Însă necesitatea de a-și asuma rolul permanent de membru al familiei regale a survenit la doar patru ani după căsătorie.

Când a fost întrebat, peste ani, într-un interviu ITV solicitat de crainicul Alan Titchmarsh, ce impact a avut asupra lui renunțarea la cariera din Marina Regală, Philip a fost reticent la început, dar sincer. A răspuns: „Firește că am fost dezamăgit, deoarece tocmai fusesem promovat căpitan-comandor și de fapt atunci începea cea mai interesantă parte a carierei navale". Dar a continuat: „Fiind soțul reginei, mi s-a părut că prima mea datorie era să o slujesc pe ea cât puteam de bine". În alt interviu Philip a mers chiar mai departe, mărturisind: „Am crezut că voi avea o carieră în marină, dar a devenit cât se poate de limpede că nu aveam nicio șansă. Nu aveam de ales. S-a întâmplat pur și simplu. Trebuie să faci compromisuri. Asta-i viața. M-am împăcat cu gândul ăsta. Am încercat să văd partea bună a lucrurilor".

Philip nu era genul de om care să-și facă gânduri negre. Odată luată o decizie, gata, nu mai vedea rostul să se uite înapoi. În definitiv, era un om al faptelor. Cu toate acestea, la doar câteva săptămâni după urcarea pe tron a reginei, Philip a avut iar un conflict cu vechea gardă a Casei Regale, deși era conștient că în felul acesta riscă să sporească presiunea asupra relațiilor dintre el și soția sa. În momentul în care regina a devenit monarh, a fost primită cu brațele deschise de întregul aparat al instituției. Armata de curteni care îl serviseră pe rege acum o serveau pe ea. În ceea ce îi privea pe curtenii de rang înalt din cabinetul ei, ducele nu avea niciun rol constituțional, iar singura lui datorie era, ca în cazul lor, să o slujească și să o susțină pe regină. Se simțea, după cum s-a exprimat chiar el, de parcă ar fi fost „soțul refugiat" al reginei.

Din pricina originii sale străine, mulți curteni, aristocrați și politicieni îi priveau cu suspiciune persoana și intențiile. Unii dintre ei, inclusiv regina-mamă, ar fi preferat ca Elisabeta să se fi căsătorit cu un duce sau cu un alt aristocrat britanic. Unii, ale căror familii serviseră monarhia de multe generații, se comportau cu ostilitate fățișă față de Philip, pe care îl considerau un intrus necioplit. Verișoara lui Philip, lady Pamela Hicks, a rezumat opoziția căreia ducele trebuia să-i facă față: „Fusese un cap de familie foarte activ; acum avea să i se atribuie un rol secundar, ceea ce pentru un om foarte activ, pus pe fapte, era foarte dificil din capul locului, deoarece trebuia să-și dea seama ce fel de carieră și-ar putea clădi". Philip știa că trebuie să se pună pe treabă și să profite

de situație. Nu avea niciun rost, gândea el, să-și plângă de milă — și oricum nu-i stătea în fire.

Secretarul particular al ducelui între 1993 și 2010, generalul de brigadă Sir Miles Hunt-Davis († 23 mai 2018), a explicat: „Și-a croit o viață foarte foarte ocupată și extrem de influentă. Iar aceasta, poate mai mult decât orice, este o lecție despre datorie. Pur și simplu să mergi mai departe, cu capul plecat, să continui să-ți faci treaba. Uneori sub ochii publicului, alteori liniștit, în legea ta. Trebuia să-și croiască un rol al său. Nu avea pe cine să ia de exemplu. În acest sens, a făcut ce a făcut forțat de împrejurări. A reușit să joace un rol în tot felul de domenii în care regina nu s-ar fi putut implica și care, la nivel de organizații, nu ar fi ajuns niciodată acolo unde sunt acum dacă nu le-ar fi dat un imbold, uneori chiar un brânci sănătos“.

Era greu de înțeles cum se putea integra un mascul alfa cum era Philip în sistemul rigid de la palat. Nu exista un model pentru rolul său și în niciun caz nu era stabilită o infrastructură care să-l sprijine, spre deosebire de Statele Unite, unde „prima doamnă“, soția președintelui, are propriul cabinet și personal care deja o așteaptă în momentul când soțul ei depune jurământul. Fără îndoială că această confuzie și lipsa de respect percepută i-au sporit indignarea.

Cu toate acestea, exista o parte a căsniciei pe care era hotărât să o țină sub control. Pentru orice bărbat din vremea aceea era important să ai în viață anumite simboluri care să-ți pună în valoare identitatea. Unul dintre acestea, potrivit tradiției și practicii de atunci, era ca soția să adopte la căsătorie numele de familie al soțului, iar copiii rezultați din această uniune legală să poarte și ei numele respectiv. Totuși, hotărârea lui în această privință l-a plasat într-un conflict deschis cu oficialitățile și vechea gardă a palatului, nu în ultimul rând cu soacra lui, regina-mamă Elizabeth.

Regina-mamă fusese multă vreme puterea tăcută din spatele tronului în timpul domniei soțului ei, George al VI-lea. Acum, că era văduvă, nu părea dispusă să renunțe la acest rol și dorea să-și mențină influența la curte. S-a ambiționat, iar la urcarea pe tron a fiicei sale Elisabeta a declarat cât se poate de clar că nu are de gând să plece de la Palatul Buckingham, casa ei, sediul puterii regale. O scrisoare de la sfârșitul lunii februarie 1952 pe care i-a adresat-o reginei (și care se află acum în arhivele regale) dezvăluie starea ei de spirit din acea perioadă. A scris: „Aș putea să am locul meu la etaj, să fiu independentă, să am separat mesele etc. Nici n-ai observa că sunt acolo“. În spatele acestei

solicitări era dorința ei de a fi prezentă și, prin urmare, de a putea intra oricând în camera fiicei sale și de a-și exprima opinia. Pretenția avea să o pună pe noua regină într-o poziție neplăcută, mai ales că soțul ei, Philip, nu ezita să-și împărtășească părerea cu privire la modul în care ar putea fi schimbată și condusă instituția monarhiei. Ceea ce însemna izbucnirea unui conflict permanent între cele două persoane care îi erau cel mai aproape. Regina a acceptat ca mama ei să rămână la palat, după cum își dorise, ceea ce a fost o lovitură pentru Philip și dorința lui de a moderniza instituția.

La urma urmei, regina-mamă era sceptică nu numai în privința prințului Philip, ci și a ambițiilor unchiului său, lordul Mountbatten. O iritau grosolănia și îndrăzneala lui Philip și modul direct de a se adresa reginei. Mai mult decât oricine, ea avea să fie cel mai înverșunat apărător al numelui dinastic Windsor în lupta ce avea să urmeze. În definitiv, după criza abdicării din 1936, soțul ei fusese silit să preia coroana la care renunțase fratele lui, salvând astfel dinastia Windsor, întemeiată de tatăl lui, George al V-lea. Văduvă la doar 51 de ani, Elizabeth era ferm convinsă că viața soțului ei fusese curmată prematur din cauza împovărătoarei responsabilități a domniei. Acum, oricât de insistenți ar fi fost Philip și Mountbatten, era hotărâtă ca sacrificiul lui să nu însemne și sfârșitul numelui și al dinastiei Windsor. Bătrâna regină Mary, văduva lui George al V-lea, își susținea nora. „De ce crede idiotul ăla de Edinburgh că ar avea vreo treabă cu numele de familie?“ a remarcat aceasta.

Împreună, cele două regine văduve au exercitat o influență considerabilă asupra impresionabilei regine Elisabeta. Amândouă se așteptau ca ea să fie de partea lor într-o problemă atât de importantă. Pentru a-și asigura succesul, cele două au cerut ajutorul celui mai puternic om din țară, Winston Churchill, care recunoscuse în particular că „nici nu îi plăcea de Philip și nici nu avea încredere în el“. Pe 18 februarie 1952, prim-ministrul și miniștrii săi au discutat problema în cabinetul din Downing Street. Procesul-verbal al întâlnirii menționează: „Cabinetul a fost ferm de părere că numele Windsor al familiei regale ar trebui păstrat și i s-a cerut prim-ministrului să găsească o ocazie potrivită pentru a-i comunica Majestății Sale acest punct de vedere“.

Winston Churchill, care era hotărât să le taie elanul lui Philip și lordului Mountbatten, a spus că guvernul său consideră că monarhia e o instituție care se bazează pe trecut și pe tradiție, așa încât nu ar susține o schimbare a numelui. Sincer și direct, Philip i-a spus clar soției sale că e hotărât ca numele său de familie să fie recunoscut. Deoarece faptul de a i se refuza ceea ce oricare

alt bărbat din regatul ei considera a fi dreptul său era ca și când ar fi fost supus unei emasculări, credea Philip. Nu era prima dată când Elisabeta trebuia să aleagă, prinsă fiind între ciocan și nicovală. Știa că dacă refuza solicitarea soțului ei, își va pune căsnicia la grea încercare; iar dacă le sfida pe mama și pe bunica ei și nu lua în seamă sfaturile guvernului ei, se va confrunta cu o criză mult mai mare.

Pe 9 aprilie 1952 a fost făcută publică decizia Elisabetei în privința numelui dinastic. Declarația emisă de Clarence House spunea: „Regina și-a afirmat astăzi în consiliu voința și plăcerea ca ea și copiii ei să fie numiți și cunoscuți drept Casa și Familia Windsor, iar descendenții ei care se căsătoresc, precum și descendenții acestora să poarte numele Windsor".

Philip pierduse și, fără îndoială, l-a durut lucrul ăsta. „Nu sunt decât o amibă nenorocită... singurul bărbat din țară căruia nu i se permite să-și transmită numele copiilor săi", se spune că ar fi strigat el la aflarea veștii, după care a ieșit furtunos din încăpere; renunțase deja la tot pentru Elisabeta, la libertate și la carieră, pentru a ajunge acum să dețină, la drept vorbind, doar rolul de producător al copiilor reginei. O vreme, relațiile între el și Elisabeta s-au răcit.

Mereu aventuros, Philip avea nevoie de ceva care să-i abată gândurile de la dezamăgirea că nu reușise să impună schimbarea numelui dinastic. Ca din senin, i-a spus soției sale că vrea să învețe să piloteze un avion. În ciuda îngrijorărilor exprimate de guvern, și mai ales de Churchill, regina a acceptat. Și-a început lecțiile de zbor pe 12 noiembrie 1952 la White Waltham, cu căpitanul de aviație Caryl Ramsay Gordon (mai târziu colonel de aviație, † mai 2018), fiul unui fost ofițer de cavalerie din armata indiană. Gordon, care era instructor la Central Flying School, a fost transferat la White Waltham pentru a se alătura Escadrilei Regale, căreia îi fuseseră alocate două avioane de antrenament Chipmunk și două Harvard pentru instrucția ducelui. După câteva ore de antrenament, pe 20 decembrie 1952, Philip a zburat singur la bordul unui Chipmunk.

În următorii doi ani Gordon a rămas instructorul personal al ducelui, care a învățat să piloteze avioane de antrenament cu două motoare, înainte de a primi propriul avion, un de Havilland Heron. La sfârșitul anului 1955, după ce și-a încheiat serviciul în slujba familiei regale, Gordon a fost numit membru al Ordinului Regal Victorian (MVO), fiind mai târziu promovat locotenent al Ordinului Regal Victorian (LVO), onoare acordată personal de regină. Pe 8 mai 1952, șeful Statului-Major al Forțelor Aeriene, generalul-colonel Sir

William Dickson, i-a înmânat lui Philip tresele. Apoi a primit tresele pentru elicopter în 1956 și licența de pilot în 1959, după efectuarea a 5 986 de ore de zbor pe 59 de tipuri de aeronave, și a devenit primul membru al familiei regale care a plecat de la Palatul Buckingham la bordul unui elicopter pilotat de el. Ultimul său zbor a avut loc pe 11 august 1997, de la Carlisle la Islay, după care a renunțat să mai piloteze la vârsta de 76 de ani.

La o lună după anunțul privind numele familiei regale, Elisabeta și Philip s-au mutat la Palatul Buckingham. Philip a fost șocat de felul în care era administrat palatul, aproape neschimbat de pe vremea reginei Victoria. După părerea lui, era mult prea ceremonios și încărcat de tradiții care îl scoteau din sărite. La vremea respectivă valeții încă își pudrau părul, cum făceau pe vremea unchilor reginei Victoria în vremurile hanoveriene, cu făină și apă. Învins în problema folosirii numelui său, Philip era decis să pună capăt acelor practici arhaice, cum le considera el, și să impună schimbări operaționale în noua lor casă de 775 de camere. A preluat conducerea modernizării atât de necesare a Palatului Buckingham și a sistemelor sale, vizitând fiecare încăpere din palat și luând personalul la întrebări pentru a afla ce rol avea fiecare. A întocmit o listă cu ceea ce considera el a fi proceduri inutile și cronofage. Când au apărut pe piață tigăile electrice, a cumpărat una și s-a apucat să-și gătească singur micul dejun în fiecare dimineață. În cele din urmă regina a pus capăt acestui obicei, deoarece nu suporta mirosul de prăjeală ce persista în încăperile lor private până la ora prânzului. Însă Philip și-a continuat misiunea, hotărât să-și croiască un rol util și stimulativ. Însă curtenii reginei erau la fel de hotărâți să opună rezistență, luptând cu înverșunare pentru a-l ține la distanță pe Philip cu ideile lui inovatoare. Înconjurat de „blocatori“, cum le spunea el, ducele a devenit din ce în ce mai frustrat. Le-a mărturisit celor apropiați că trebuia să-și înfrângă enervarea, căci altfel și-ar fi pierdut mințile.

Regina, mereu pragmatică, voia să evite orice confruntare inutilă între soțul ei și curtenii de rang înalt. A găsit ceea ce spera să fie o soluție, deși una pe termen scurt, numindu-l pe Philip președinte al Comitetului de organizare a Încoronării, în încercarea de a-i concentra atenția asupra unui proiect anume ce trebuia dus la bun sfârșit într-un anumit interval de timp. În definitiv, încoronarea Elisabetei era un eveniment global. La începutul anului 1953, influenta revistă *Time* a anticipat entuziasmul când a numit-o pe regina Elisabeta „Personalitatea care a exprimat cel mai bine noul suflu de speranță a lumii pentru viitor“. Editorialistul a mers mai departe, afirmând că fascinația

suscitată de ceremonia de încoronare era dovada unui reviriment general al credinței publicului în puterea străveche a monarhilor „de a reprezenta, exprima și pune în practică aspirațiile subconștientului colectiv". *The New York Times* a scris un editorial care susținea că actul încoronării este un simbol al civilizației care va proteja lumea de barbarii unei „alte epoci întunecate". Este una dintre cele mai explicite afirmații cu privire la semnificația încoronării în perioada postbelică, preluată de nenumărate publicații din întreaga lume.

Philip a acceptat noua provocare cu entuziasmul său caracteristic. A introdus de la bun început o idee radicală care a scos din sărite oficialitățile, sugerând ca încoronarea să fie televizată. La început, regina-mamă Elizabeth și guvernul s-au împotrivit vehement. Nu numai că nu se mai făcuse niciodată așa ceva (într-o țară dominată încă de sistemul de clase sociale, doar clasele superioare și oficialitățile erau considerate demne să asiste la evenimentul străvechi și sacru), dar mulți considerau că introducerea de camere de luat vederi în Westminster Abbey era „nepotrivit și necuviincios". Unul dintre cei mai fermi oponenți ai transmisiunii televizate era Winston Churchill. BBC a comunicat că prim-ministrul este „îngrozit" la gândul de a se folosi de camere de luat vederi în interiorul bisericii.

„Ar fi nepotrivit ca întreaga ceremonie, nu doar aspectele ei seculare, ci și cele religioase și spirituale, să fie prezentată ca și când ar fi un spectacol de teatru", a spus Churchill în Camera Comunelor. Când s-a anunțat că la televizor se va transmite doar un film editat al ceremoniei, difuzat după încheierea evenimentului, publicul a reacționat. Nu era pentru prima dată când Philip simțea pulsul națiunii, iar Churchill și vechea gardă de la palat nu. Telespectatorii BBC au protestat cu sutele de mii, iar parlamentarii au pus sub semnul întrebării înțelepciunea deciziei, silindu-l pe Churchill să redeschidă discuțiile și, în cele din urmă, să cedeze.

Philip și noii săi prieteni și aliați de la BBC s-au opus revenirii asupra deciziei. Hotărârea finală i-a aparținut reginei, care a avut prevederea să se răzgândească și să-i țină partea lui Philip. Încurajată de Philip, regina i-a spus lui Churchill: „Toți supușii mei trebuie să aibă ocazia să vadă ceremonia". Dându-și seama că transmiterea la televizor a ceremoniei de încoronare ar putea fi o modalitate de înlăturare a barierelor dintre clase, Elisabeta a confirmat în mod oficial proiectul lui Philip și pe 8 decembrie 1952 s-a anunțat că cea mai mare parte a ceremoniei va fi transmisă în direct. Philip știa că acțiunea va impune un efort uriaș, dar era hotărât să țină totul sub control.

S-a decis amplasarea a patru camere de luat vederi în Westminster Abbey: una deasupra altarului, una lângă transeptul sudic, una în galeria unde se află orga și una în capătul din vest. În total s-au montat 26 de microfoane, cele mai multe în apropierea tronului reginei.

John Snagge, care nu era preot, cum se sugerase inițial, a fost ales să comenteze transmisiunea pentru BBC Home Service. Se afla într-o cabină mică și neaerisită amplasată în galeria de deasupra naosului. Deasupra lui, ceva mai confortabil, era instalat Richard Dimbleby, primul corespondent de război al BBC-ului. Sub Dimbleby și Snagge erau poziționați cameramanii, și ei foarte înghesuiți. În plus, erau și comentatori străini care trebuiau și ei să-și găsească un loc. În total, în ziua aceea au fost prezenți mai bine de 2 000 de jurnaliști și 500 de fotografi din 92 de țări care fuseseră desemnați pentru transmiterea ceremoniei de încoronare, inclusiv reportaje de pe traseu. Printre numeroșii jurnaliști străini acreditați s-a numărat și Jacqueline Bouvier (viitoarea soție a președintelui american John Fitzgerald Kennedy), care la vremea respectivă lucra pentru *Washington Times-Herald*.

Pe 2 iunie 1953, Londra s-a aflat din nou în centrul atenției presei din întreaga lume. În dimineața zilei încoronării s-a transmis știrea că neozeelandezul Edmund Hillary și șerpașul nepalez Tenzing Norgay, din cadrul expediției britanice conduse de colonelul John Hunt, au fost primii care au cucerit Everestul. Mulți au interpretat știrea ca pe un semn al revigorării Commonwealthului după moartea lentă și dureroasă a Imperiului Britanic. Hotelurile și pensiunile erau pline și se spunea că apartamentele cu vedere înspre paradă erau ocupate exclusiv de bogătași americani.

Locurile de la tribunele ridicate special pentru această ocazie erau scumpe, 20 de lire sterline (echivalentul a 562 de lire sterline astăzi), mai mult decât dublul salariului mediu săptămânal, care era atunci în jur de 9 lire (253 de lire sterline astăzi). Pe piața neagră biletele se vindeau și cu 50 de lire (1 405 lire sterline astăzi), iar prețul unui loc la balcon se ridica la uriașa sumă de 3 500 de lire (98 350 de lire sterline în prezent). Alții încercau să găsească oriunde o poziție din care să poată urmări parada. Printre *diggers* (soldații australieni) erau patru militari decorați cu Crucea Victoria și unul din Noua Zeelandă, de asemenea decorat cu Crucea Victoria: soldatul F.J. Partridge, soldatul E. Kenna, sergentul J.D. Hinton (Noua Zeelandă), soldatul R. Kelliher și sergentul R.R. Rattey. Li s-a acordat dreptul de a-și purta uniformele kaki și pălăriile cu boruri largi,

deoarece uniformele albastre de paradă erau prea asemănătoare cu cele ale Infanteriei Marine (Royal Marines).

Canadienii au trimis mai mulți membri ai faimoasei lor poliții călare, Royal Canadian Mounted Police, nepalezii — câțiva membri ai Regimentului Gurkha, în timp ce Rhodesia de Sud a produs o oarecare senzație prin includerea în contingentul său armat a unei femei. Când trăsurile regale au pornit pe The Mall, mulțimea a aclamat personaje minunate, precum regina Sālote din Tonga, care a cucerit inimile oamenilor. Familiile regale veneau la urmă, în caleși aurite. În alte orașe s-au organizat petreceri de stradă. Guvernul lui Churchill a cheltuit mai bine de 1 milion de lire sterline cu ocazia încoronării. În plus, a compensat și o parte din cheltuielile făcute de consiliile locale cu decorațiuni stradale, suveniruri și organizarea de carnavaluri și petreceri publice. N-ar fi trebuit să surprindă pe nimeni. Soția lui Winston Churchill, Clementine, avea să îi amintească: „Ești susținătorul numărul unu al monarhiei și prețuiești tradiția, formalitățile și ceremonialurile".

Cu câteva zile înainte de încoronare, Churchill a ținut un discurs în fața Asociației Parlamentare a Commonwealthului, în prezența reginei. „Salutăm aici, astăzi, prezența a cincizeci sau șaizeci de parlamente și a unei singure Coroane. Este firesc ca parlamentele să vorbească, iar Coroana să strălucească", a spus el. Apoi a continuat: „Ei bine, ne dăm prea bine seama de povara datoriei sacre ce apasă pe umerii Suveranei și ai familiei sale. Vedem peste tot dovada sentimentului unificator care face din Coroană veriga centrală a vieții noastre moderne în schimbare, cea care, mai presus de toate celelalte, ne pretinde loialitate până la moarte".

Regina — purtând buchetul de încoronare alcătuit din orhidee și lăcrămioare din Anglia, iasomie de Madagascar din Scoția, orhidee din Țara Galilor și garoafe din Irlanda de Nord și insula Man — și ducele de Edinburgh, în uniformă de marină, au fost conduși de la palat la Westminster Abbey în Gold State Coach[34], lungă de 7,3 metri și având o greutate de 4 tone. Caleașca fusese comandată în 1760 și a fost folosită la încoronarea tuturor monarhilor britanici începând cu George al IV-lea. Era trasă de opt cai suri castrați: Cunningham, Tovey, Noah, Tedder, Eisenhower, Snow White, Tipperary și McCreery. Elisabeta făcea din mână mulțimii, radioasă în rochia creată special pentru încoronare de designerul de modă britanic Sir Norman Hartnell, din satin alb și având brodate emblemele Regatului Unit și Commonwealthului

din fire de aur și argint. Avea să o mai poarte de încă șase ori, inclusiv la deschiderea Parlamentului în Noua Zeelandă și Australia în 1954.

Ceremonia elaborată era compusă din șase părți: recunoașterea, jurământul, ungerea, învestitura, care includea încoronarea, întronarea și omagiul. Străvechea slujbă de încoronare folosită în cazul Elisabetei a II-a a evoluat din cea a regelui Edgar, ce a avut loc la Bath în 973; textul original din secolul al XIV-lea era scris în latină și a fost folosit până la încoronarea Elisabetei I a Angliei.

Curând după ora 12:30, Elisabeta s-a îndreptat încet spre tron, înveșmântată într-o mantie la fel de originală ca și ceremonia de încoronare. Fusese realizată manual de firma Ede & Ravenscroft de pe Savile Row, din Londra, urmând regulile stricte ale ceremoniilor de încoronare anterioare. Mantia avea o trenă lungă de cinci metri și jumătate, din catifea de mătase purpurie de cea mai bună calitate, produsă manual, tivită cu cea mai bună hermină canadiană și căptușită pe întreaga lungime cu satin englezesc de mătase pură, și era completată de o capă de hermină tradițională, brodată de Royal School of Needlework (Școala Regală de Broderie).

După ce Elisabeta s-a așezat pe tronul regelui Eduard, străvechea biserică s-a cufundat în tăcere. Arhiepiscopul Geoffrey Fisher a ridicat coroana din aur masiv a Sfântului Eduard, care a fost realizată în 1661 și cântărește 2,15 kilograme, după care a coborât-o pe capul reginei, așezând-o mai întâi pe frunte și apăsând-o apoi la spate. După care a înălțat ceremonios brațele. Cei de față au strigat: „God Save the Queen!“ Apoi, într-o cacofonie asurzitoare, în biserica gotică au răsunat trompetele și uralele celor de față.

Rolul prințului Philip drept cel mai bun actor în rol secundar, „vasalul“ Elisabetei în această complicată piesă de teatru din viața reală, a fost confirmat oficial când a îngenuncheat în fața ei și a depus străvechiul jurământ de vasalitate. Având pe cap o coroană la care avea dreptul ca membru al aristocrației regatului, era îmbrăcat în splendide haine de ceremonie făcute de Ede & Ravenscroft. În rubrica din „21 august 1952“ a registrului firmei se menționează: „Mantie de încoronare pentru un duce și membru al familiei regale, din cea mai bună catifea de mătase realizată manual, tivită cu cea mai bună hermină canadiană. Coroană din metal aurit în cutie închisă ermetic, având numele inscripționat. Uniformă completă de paj“. Era splendid îmbrăcat.

Ca soț al suveranei, chiar dacă nu a fost încoronat sau uns în timpul ceremoniei, a fost primul care a jurat credință noii regine a celei de-a doua epoci elisabetane, sub privirile a milioane de telespectatori. A rostit răspicat: „Eu, Philip, duce de Edinburgh, jur să devin cu trup și suflet vasalul Majestății Voastre!“ Apoi s-a ridicat în picioare și a sărutat-o pe obraz, după care s-a retras mergând cu spatele.

La repetiție, poate pentru a-și ajuta soția să-și înfrângă emoțiile, a murmurat repede cuvintele, nu a nimerit obrazul reginei când s-a aplecat să o sărute și s-a îndepărtat mult prea rapid, motiv pentru care regina l-a mustrat: „Nu te prosti, Philip. Întoarce-te și mai fă o dată așa cum se cuvine“. Dar a făcut-o să zâmbească, șoptindu-i în momentul când i-a fost pusă coroana pe cap: „De unde ai pălăria asta?“

Peste ani, regina a recunoscut că a fost profund emoționată de slujba religioasă. În 1937, la 11 ani, asistase la încoronarea tatălui ei. Acum fiul ei, Charles, se afla printre cei 8 251 de invitați prezenți în Westminster Abbey și, la fel ca mama lui, asista la încoronare (prințesa Anne nu a participat la ceremonie deoarece s-a considerat că este prea mică). Prințul Charles primise o invitație specială pentru copii, pictată manual, la încoronarea mamei sale și a urmărit evenimentul istoric alături de draga lui bunică, regina Elizabeth.

După lunga procesiune pe străzile Londrei și aparițiile la balcon, Elisabeta avea recunoașterea și susținerea poporului britanic și a supușilor Commonwealthului. Tăcut, Philip stătea alături de ea. Pentru el, fusese și un triumf personal. Se delecta cu victoria sa asupra vechii gărzi hotărâte să interzică filmarea și a celor care încă îl priveau cu suspiciune. Previziunea lui Philip și decizia Elisabetei de a face o întoarcere la 180 de grade și de a-l sprijini au îmbunătățit relația dintre suverană și popor. De asemenea, a fost și un avertisment pentru curteni, de a nu depăși limita în cazul soțului ei.

Mai târziu, regina a discutat momentele amuzante din timpul ceremoniei cu arhiepiscopul de Canterbury, în special un incident în care a fost implicat lordul Mowbray, care, când a coborât treptele după ce a depus jurământul de credință, și-a strâns poalele robei, dar s-a împiedicat de ea, împrăștiind peste tot bile de naftalină și bucăți de hermină.

Când regina a părăsit capela în cadrul procesiunii ce se îndrepta spre ieșirea de pe fațada vestică, s-au cântat două strofe din imnul național. În timp ce ieșea din Capela Sf. Eduard, camerele s-au apropiat din ce în ce mai mult. Iar

cameramanul de la BBC a reușit să obțină prim-planul împotriva căruia Churchill fusese atât de înverșunat.

Nu știm cât de emoționată a fost regina când a depus acele jurăminte solemne sau când a primit omagiul celor adunați la Westminster Abbey — și, simbolic, al întregii națiuni. În acea zi a încoronării din anul 1953, regina și-a asumat nu un simplu rol, ci o responsabilitate. Și a continuat să facă lucrul ăsta de-a lungul întregii sale domnii. Mai târziu a povestit cât de inconfortabil fusese drumul până la Westminster Abbey în caleașca folosită de George al IV-lea la încoronarea sa.

În 2018, într-un documentar BBC — *The Coronation* (*Încoronarea*) — menit să marcheze a 65-a aniversare a ceremoniei istorice, regina a dezvăluit cât de inconfortabil fusese drumul acela pentru tânăra de 25 de ani. „Are doar arcuri și tapițerie din piele, deci nu-i tocmai confortabil", a spus ea. Cum caleașca măsoară 7,3 metri și cântărește aproape 4 tone, și fiind trasă de opt cai, după părerea ei „nu este deloc potrivită pentru călătorii", plus că se deplasa doar cu câțiva kilometri la oră. Când i s-a arătat din nou coroana în timpul documentarului, a luat diadema încrustată cu pietre prețioase și, trăgând-o spre ea, a spus: „E la fel de grea? Da, este. Cântărește o tonă!"

Arhiepiscopul Fisher i-a scris mai târziu lui George Barnes, director de televiziune la BBC, în legătură cu succesul transmisiunii în direct a ceremoniei de încoronare care a durat opt ore și jumătate: „Știi că nu sunt un mare susținător al televiziunii, deoarece o consider o extravaganță și o pierdere de timp extraordinară. Dar mărturisesc sincer că, datorită televiziunii, slujba de încoronare a pătruns în nenumărate case și i-a făcut pe telespectatori să conștientizeze povara purtată de regină, devotamentul ei, prezența și binecuvântarea lui Dumnezeu, religia și propria lor ființă".

În seara aceea, proaspăt încoronata regină a ținut un discurs transmis la radio în care a reflectat asupra evenimentelor din timpul zilei, a mulțumit publicului pentru sprijinul acordat și a promis să servească națiunea.

„În această zi memorabilă, am fost însuflețită și susținută de faptul că știam că gândurile și rugăciunile voastre îmi sunt alături... Acum că ziua se apropie de sfârșit, știu că-mi va rămâne în amintire nu doar solemnitatea și splendoarea ceremoniei, ci și inspirația loialității și afecțiunii voastre. Vă mulțumesc din inimă. Dumnezeu să vă binecuvânteze", a spus ea.

În principal datorită încăpățânării lui Philip, ceremonia de încoronare a fost urmărită de 27 de milioane de oameni doar în Marea Britanie și i-a ajutat pe

supușii noii regine să scape de acea stare apăsătoare din perioada postbelică. Prin intermediul televiziunii, ceremonia a fost trăită de majoritatea supușilor regatului, care s-au adunat în fața televizoarelor din camerele lor de zi pentru a urmări imaginile alb-negru care pâlpâiau pe micile ecrane.

În cele din urmă s-a estimat că, într-o formă sau alta, spectacolul a fost urmărit de 350 de milioane de oameni din întreaga lume. Cutiile de film au fost duse în mare grabă la aeroport și transportate în SUA, Canada, Australia și în cele mai îndepărtate țări ale Commonwealthului. A fost o piatră de hotar nu doar în istorie, ci și în istoria televiziunii.

Rezervele lui Churchill fuseseră împărtășite de personaje puternice și influente, inclusiv de arhiepiscopul de Canterbury, de ducele de Norfolk, de membrii cabinetului, de Comitetul de organizare a Încoronării și, de fapt, cel puțin la început, chiar de către regină. Însă Philip a rămas ferm. A dovedit că nu se lasă călcat în picioare. Era un moment prielnic pentru un asemenea gest simbolic. Însă lucrurile se schimbau. Sir Alan Lascelles s-a retras din funcția de secretar particular al monarhului, după 27 de ani de serviciu în slujba familiei regale, în ultima zi a anului 1953, la vârsta de 66 de ani. A refuzat de două ori să fie numit baron, deoarece considera că titlurile sunt un semn de aroganță, și a fost înlocuit de Sir Michael Adeane, educat la Eton și Cambridge. Acesta fusese asistent de secretar particular al lui George al VI-lea în perioada 1945–1952, iar apoi al noii regine până în 1953. Adeane era din vechea școală, dar nu avea prestanța și influența predecesorului său, cel puțin în ceea ce-l privea pe Philip. Philip devenise mai încrezător și era gata acum să-i înfrunte pe toți noii veniți.

Din multe puncte de vedere, încoronarea Elisabetei fusese și o încoronare a prințului Philip. Fusese primul mare eveniment național televizat din noua epocă elisabetană și prima victorie însemnată împotriva vechii gărzi de la palat.

10

Micul interludiu

Consider că această călătorie regală a întărit nespus de mult sănătatea, înțelepciunea, bunul-simț și speranța omenirii.

Sir Winston Churchill despre turneul efectuat
de regină în Commonwealth în perioada 1953–1954

Philip a ieșit valvârtej din vilă, urmat imediat de o rachetă de tenis și o pereche de pantofi aruncate de soția lui furioasă. Câteva clipe mai târziu a ieșit și regina, pornind în goană pe urmele soțului ei și strigându-i să se întoarcă înăuntru. Elisabeta l-a apucat apoi de braț și l-a tras înapoi în cabana în care locuiau. Era la începutul după-amiezii zilei de 7 martie 1954, iar regina și Philip începuseră de opt săptămâni uriașul turneu prin Commonwealth. Acum erau cazați la cabana Companiei Metropolitane de Utilități Publice (Metropolitan Board of Work) din Melbourne, situată la poalele pitorești ale munților O'Shannessy din districtul Yarra Ranges, în statul australian Victoria, la vreo 80 de kilometri est de Melbourne, Australia.

Profesionist desăvârșit, operatorul cinematografic Frank Bagnall de la Commonwealth Film Unit își instalase deja echipamentul și îl testase înainte de ora prestabilită la care urma să fie realizată filmarea despre cum se relaxează cuplul regal aflat în turneu, pe un fundal cu urși koala și canguri. Oficialii de la palat își dăduseră aprobarea ca imaginile să fie folosite într-un film intitulat *The Queen in Australia* (*Regina în Australia*), care avea să fie narat de actorii Peter Finch, născut la Londra, dar crescut la Sydney după vârsta de zece ani și Wilfred Thomas. Filmul, regizat de Stanley Hawes, avea să umple cinematografele australiene în 1954, dar dacă echipa de filmare nu ar fi gestionat această situație delicată cu atâta diplomație, întregul proiect ar fi putut fi în pericol.

Scurta perioadă de odihnă în apropierea minunatului lac fusese singura ocazie a cuplului regal de a se relaxa în sălbăticia australiană în timpul

turneului. În mod inevitabil, fără știrea celor doi, interveniseră oficiali guvernamentali care au alimentat iazul cu pești, astfel încât ducele să aibă ce prinde în caz că ar fi vrut să pescuiască, și au adus urși koala de prin alte părți ale statului, așa că erau destui. Elisabeta și Philip coborâseră din tren, în gara Warburton, în seara zilei de sâmbătă, 6 martie, și se deplasaseră cu mașina la destinația aflată în splendidul peisaj de la poalele munților, unde aveau să rămână până lunea viitoare la ora prânzului. Pentru acel sfârșit de săptămână nu-și programaseră decât să asiste la o slujbă creștină ținută la biserica prezbiteriană Sf. Andrei, la care, din păcate, credincioșii din partea locului nu aveau voie să participe, fiind înlocuiți cu VIP-uri.

Loch Townsend, unul dintre inginerii de sunet care apar pe genericul filmului, Bagnall și Don Kennedy, care sosiseră cu toții mai devreme și așteptau afară, erau îngrijorați că se întunecă și pierd lumina naturală. „Doamne, nu mai vin naibii odată?“, a exclamat Townsend chiar în momentul când în cabană a izbucnit scandalul dintre cei doi. Bagnall, ca orice jurnalist care se respectă, a început instinctiv să filmeze. În câteva secunde, enervat la culme, căpitanul-comandor Richard Colville, secretarul de presă al reginei, pe care mass-media îl poreclise „Abominabilul domn «Nu»“, deoarece orice solicitare primea din partea lui, în mod inevitabil, un răspuns negativ, s-a năpustit spre cei trei aflați pe gazon. Colville, pus pe ceartă, a început să-i amenințe că vor fi arestați pe loc pentru că filmaseră neînțelegerea apărută în cadrul cuplului regal. Loch Townsend a intervenit și i-a spus lui Colville să înceteze și să se liniștească.

Loch a preluat controlul asupra situației. „M-am dus la Frank și am început să deșurubez caseta din spate, iar el a spus: «Ce faci?». «Expun filmul, Frank», i-am zis eu, «poate că tu nu mai ai ce face cu boașele tale, dar eu încă mai am treabă cu ele și nu vreau să le pierd». N-am să uit niciodată ce i-am spus. Așa că am deșurubat caseta și am scos filmul. Erau cam 100 de metri de film — l-am luat și m-am îndreptat spre casă... și am spus: «Domnule comandor, am un cadou pentru dumneavoastră. Presupun că v-ar plăcea să-l dați Majestății Sale».“

Căpitanul-comandor Colville și-a schimbat imediat atitudinea. Vizibil ușurat, a încetat să mai răcnească amenințări și ordine către echipa de filmare. Și-a dat seama că fusese nepoliticos și a acceptat cu recunoștință pachetul, după care s-a întors în cabană. Calmul tipic australian cu care Loch Townsend a

reacționat în acea situație delicată îi șfichiuise infatuarea tipic englezească a lui Colville[35].

Câteva minute mai târziu, din cabană a ieșit unul dintre servitorii reginei, cu bere și sendvișuri pentru echipa de filmare. De îndată ce au terminat de mâncat, a apărut regina și s-a apropiat de ei pentru a le mulțumi personal pentru gestul lor amabil de a distruge imaginile și de a preda filmul în care era surprinsă neînțelegerea cuplului regal. Townsend și-a amintit: „Am spus cine sunt și i-am prezentat pe Don și pe Frank, iar ea a zis: «Oh, vă mulțumesc foarte mult. Îmi cer scuze pentru acel mic interludiu, dar știți că se întâmplă în orice căsnicie. Și acum ce ar trebui să fac?»“

Incidentul ar fi rămas probabil neștiut dacă nu ar fi fost prezentatoarea australiană Jane Holley Connors, care a aflat povestea în timp ce se documenta pentru teza ei de doctorat în filosofie. Teza lui Connors despre turneul australian de după încoronarea Elisabetei se intitula *The Glittering Thread* (*Firul sclipitor*) și a fost susținută la University of Technology din Sydney, în martie 1996.

Din perspectiva unui jurnalist din ziua de azi, obișnuit să transmită știrile 24 de ore din 24, este ușor să-l criticăm pe Townsend pentru ușurința cu care a predat filmul. La drept vorbind, știa că nu poate să riște să-i fie refuzată o viitoare cooperare. Mai târziu, lungmetrajul color avea să fie difuzat cu sălile pline în întreaga țară.

„Interludiul“, cum l-a numit regina, arată nu numai în ce măsură se schimbaseră vremurile în ceea ce privește mass-media, dar și faptul că Elisabeta și Philip erau extraordinar de tensionați în timpul unui turneu diplomatic atât de epuizant și de o asemenea importanță, cum s-ar fi simțit oricare alt cuplu în locul lor. La urma urmei, erau și ei oameni și se mai certau din când în când.

Programul de lucru în lungul turneu fusese foarte încărcat de când porniseră la drum, în noiembrie 1953. Nu numai că au fost nevoiți să-i lase acasă pe cei doi copii mici, Charles și Anne, dar din momentul acela aveau să se afle mereu în atenția publicului, pe parcursul unei vizite care a cuprins 13 țări din Indiile Occidentale, Australia, Asia și Africa, a presupus parcurgerea unei distanțe de 70 196 de kilometri, dintre care 16 000 cu avionul, 3 000 cu mașina, 4 000 cu trenul și restul pe mare, în principal la bordul iahtului regal SS *Gothic*. Ultima porțiune de traseu au parcurs-o cu noul iaht regal SS *Britannia*. Ar fi fost prea mult și pentru un profesionist cu experiență, darămite pentru o tânără regină și

consortul ei. Mulți oameni din țările pe care le-au vizitat nu o văzuseră niciodată pe regină înainte de acea primă vizită din cele 251 pe care suverana le-a efectuat avându-l alături pe Philip[36].

Turneul a început în Bermuda, la 17 ore după plecarea din Londra, deoarece avionul BOAC Stratocruiser Canopus a fost nevoit să facă un ocol mare pentru a evita o furtună. După ce au fost întâmpinați în mod oficial pe aeroportul Kindley de către guvernatorul Alexander Hood și lady Hood, cuplul regal a fost condus, într-o mașină decapotabilă, pe străzile vechii capitale, St. George's, în uralele mulțimilor adunate. Au vizitat biserica Sf. Petru, cea mai veche biserică anglicană încă în folosință în afara Insulelor Britanice, după care au fost duși cu caleașca regală către noua capitală a insulei, Hamilton, unde regina a fost întâmpinată cordial de primarul E.R. Williams. Elisabeta și Philip au participat apoi la o petrecere în aer liber în cea mai veche colonie autonomă a vechiului Imperiu Britanic, unde au cunoscut mai mulți veterani din Bermuda, înainte de a lua avionul spre Jamaica.

Pe aerodromul din Montego Bay, cuplul regal a fost întâmpinat de guvernatorul Sir Hugh Foot, îmbrăcat într-o uniformă albă de ceremonie, care l-a prezentat apoi pe prim-ministrul țării, Sir Alexander Bustamante, într-o redingotă cenușie și având pe cap joben. Poliția jamaicană a format o gardă de onoare pentru cei doi, care apoi au fost duși să viziteze vechea capitală a insulei, Spanish Town, unde au fost primiți cu entuziasm, înainte de a merge la Sabina Park, sediul Kingston Cricket Club și singurul teren de test cricket din capitală, unde au fost întâmpinați de 35 000 de elevi. Amândoi stăteau în picioare în Land Rover-ul decapotabil, astfel încât copiii să-i poată vedea.

În Kingston, capitala insulei, regina a ținut un discurs în fața camerelor reunite ale adunării legislative și a mulțumit poporului jamaican și celorlalți supuși loiali ai săi din Indiile Occidentale pentru primirea călduroasă. După care cuplul s-a îmbarcat pe pachebotul SS *Gothic*, amenajat special pentru călătorie ca iaht regal temporar, și au străbătut una dintre cele șapte minuni ale lumii moderne, Canalul Panama, marea cale navigabilă ce unește Oceanul Pacific și Oceanul Atlantic prin Istmul Panama. În Ciudad de Panamá s-a organizat un banchet în onoarea lor, după care au părăsit Balboa și au pornit în largul Pacificului. Pe drum, în ceea ce a fost cea mai liniștită etapă a întregului turneu de 70 000 de kilometri, crucișătorul HMS *Sheffield* a escortat iahtul în timp ce traversa ecuatorul. La bord și-a făcut apariția zeul Neptun (al cărui rol

l-a jucat garda de corp a ducelui), iar Philip s-a distrat de minune participând la ceremonia de inițiere ce marchează prima traversare a ecuatorului în viața unei persoane și, ca marinar cu experiență, i-a făcut mare plăcere să-i arunce pe novici în piscină. Agitând pămătuful bărbierului, Philip a pregătit-o pe lady Pamela Mountbatten pentru încercarea tradițională, asistat cu pricepere de prietenul său Mike Parker. Membrii echipajului prezenți la spectacol au izbucnit în urale asurzitoare când lupta acvatică dintre zeul Neptun, bărbier (Philip) și lady Pamela s-a sfârșit în piscină. Complet îmbrăcat și ud leoarcă, Philip a ieșit primul, cu tot cu șorțul de bărbier.

Câteva zile mai târziu, pe când se aflau în apele teritoriale fijiene, regina a filmat o flotă de canoe care se apropiau de iaht din portul Suva, pentru a-i întâmpina. Căpeteniile de triburi locale din Fiji, care fusese cedată Marii Britanii în 1874, au urcat la bord și i-au oferit în dar reginei, pe care o considerau șeful lor suprem, un colier făcut din dinți de balenă. Apoi i-au acordat în mod oficial permisiunea să coboare pe țărm pentru vizita de două zile.

La bordul crucișătorului HMS *Sheffield*, echipajul s-a adunat pe punte pentru a o saluta pe regină, în timp ce ea și Philip debarcau de pe SS *Gothic*. Trecând pe lângă prora navei neozeelandeze HMNZS *Black Prince*, un crucișător de escortă al Royal New Zealand Navy (Marina Regală a Noii Zeelande), șalupa regală s-a îndreptat spre chei. Regina a fost întâmpinată de cel de-al 19-lea guvernator, Sir Ronald Garvey, îmbrăcat în uniforma de ceremonie cu coif cu pene, și, însoțită de acesta, a acceptat un buchet de bun venit din partea fiicei în vârstă de trei ani a unei căpetenii, care, foarte solemn, a făcut tradiționala reverență fijiană, un semn de respect față de femeia pe care fijienii o numeau „Mica Regină Albă“.

La Albert Park, numit după consortul reginei Victoria, prințul Albert, cuplul regal a admirat un îndelung și pitoresc dans ritual de bun venit din partea reprezentanților arhipelagului format din 322 de insule. Nevrând să-și jignească gazdele, Elisabeta a gustat kava, o băutură tradițională făcută din rădăcinile pisate ale arborelui yaqona și servită în coajă de nucă de cocos, care este deosebit de tare și are un efect euforic.

Apoi șefii de triburi s-au aliniat ceremonios pentru a depune ofrande la picioarele reginei, inclusiv fructe exotice precum guava, papaya și mandarine, dar și broaște-țestoase, jucării pentru copiii cuplului regal, precum și darul cel mai de preț din Fiji, dinți de balenă. Punctul culminant al reuniunii a fost

Meke, dansuri tradiționale fijiene, inclusiv dansul cu sulițele. Ca oaspeți de onoare la banchetul din seara aceea, cei doi au fost însoțiți de 200 de alergători purtători de torțe până la hotelul Grand Pacific din Suva. De pe veranda hotelului, cuplul a făcut cu mâna miilor de fijieni adunați dedesubt, iar regina a făgăduit solemn că va veghea asupra bunăstării lor și se va ruga pentru prosperitatea lor în anii ce vor urma. A doua zi au participat la slujba de la catedrala anglicană din Suva și au vizitat Școala de fete Adi Cakobau, după care au luat avionul spre Lautoka, al doilea oraș ca mărime din Fiji.

Regina și ducele au pornit apoi către următoarea destinație, Tonga independentă, pe care exploratorul britanic căpitanul James Cook a botezat-o în anii 1770 Insulele Prietenoase. La sosire, pe 19 decembrie 1953, cuplul regal a fost întâmpinat la debarcare de regina Sālote Tapou. Cele două țări erau legate de 50 de ani printr-un tratat de prietenie și protecție, așa încât cuplul regal a fost întâmpinat cu urale de mii de locuitori. Silueta maiestuoasă a reginei Sālote, care domnise asupra celor 50 000 de supuși de când fusese încoronată în 1918, cucerise cu șase luni mai devreme inimile britanicilor când le făcuse veselă cu mâna, din trăsura deschisă, în ploioasa Zi a Încoronării. A făcut tot posibilul să impresioneze și a promis să ofere cuplului regal „cea mai călduroasă și mai fericită“ primire din întregul turneu. Le-a spus localnicilor să „ne deschidem ușile și inimile“ în fața reginei și a găzduit un festin unic pe Mala'e, unde s-au servit, printre altele, 2 000 de porci, pui, homari și igname, și s-a băut lapte de cocos. Cuplul regal a urcat apoi la bordul șalupei pentru a se îmbarca pe SS *Gothic*, urmând a se îndrepta spre Noua Zeelandă, însoțiți de călduros mesaj de rămas-bun „Mergeți în pace“.

***

Pe 23 decembrie, SS *Gothic* a ancorat în Noua Zeelandă, la Auckland, cunoscut pe atunci drept „Orașul Reginei“, unde cuplul regal avea să petreacă o lună. Pe chei au fost întâmpinați de guvernatorul general Sir Willoughby Norrie și de prim-ministrul Sidney Holland, în timp ce, în ciuda ploii torențiale, mulțimi imense s-au adunat pentru a-și aclama regina și pe soțul acesteia. A fost prima vizită a unui monarh într-un dominion îndepărtat și prima oară când Elisabeta și Philip au petrecut Crăciunul departe de Marea Britanie și de copiii lor. De acolo și-a transmis Elisabeta, într-o seară de vară, discursul anual de Crăciun.

Regina a vorbit despre cât de profund impresionată a fost de oportunitatea oferită de noul Commonwealth, clădit pe prietenie, loialitate și dorința de libertate și pace. A spus că primul ei turneu ca regină era important deoarece se afla la începutul unei călătorii în care „vreau să cunosc cât mai bine popoarele și țările Commonwealthului“. Și a adăugat: „În același timp, vreau să arăt că monarhia nu este doar un simbol abstract al unității noastre, ci o legătură personală între mine și voi“.

Margaret Lomas și-a amintit cum aștepta în fața hotelului Grand din Whangarei, unde era cazat cuplul regal: „Îmi aduc aminte de vizita reginei la Whangarei, în Northland. Aveam vreo șase ani pe atunci, iar suita regală stătea la Grand Hotel. Seara am mers pe jos cu familia până la hotel, cam vreo douăzeci de minute, și am scandat împreună cu alții «O vrem pe regină, o vrem pe regină». Nu s-a întâmplat nimic (probabil erau la masă), așa că lumea a început să scandeze «Îl vrem pe duce, îl vrem pe duce». Lucrul ăsta părea să funcționeze, deoarece curând au apărut în balcon, în uralele asurzitoare ale mulțimii. Eu stăteam pe umerii tatălui meu și vedeam excelent. Îmi amintesc că păreau foarte fericiți, iar mulțimea era cuprinsă de un sentiment extraordinar“.

Luni, 28 decembrie, cei doi au luat avionul spre Kaikohe, unde au fost întâmpinați de mulțime, iar apoi au fost conduși la Waitangi, unde tratatul din 1840 le permisese căpeteniilor maori să-și păstreze pământurile, deși până la urmă au recunoscut suveranitatea reginei Victoria. Elisabeta și Philip au fost întâmpinați de reprezentanți ai poporului maori și de căpetenii, care au repetat jurământul de credință făcut în același loc reprezentanților străbunei lor, regina Victoria.

Programul încărcat părea să nu le dea niciun răgaz. În timpul turneului din Noua Zeelandă cei doi au vizitat 46 de orașe și au participat la 110 evenimente distincte pe ambele insule, nordică și sudică. Pe atunci Noua Zeelandă era numită „cămara Marii Britanii“, deoarece Marea Britanie cumpăra 70 % din produsele de export ale țării, în cea mai mare parte unt, brânzeturi și carne. Cei doi au avut și ceva timp liber; de Anul Nou s-au bucurat de o scurtă odihnă la Moose Lodge, lângă lacul Rotoiti, după programul oficial de la peșterile Waitomo și centrala hidroelectrică Karapiro.

A doua zi, după o altă recepție urmată de masa de prânz la clubul de golf Motutara, cuplul regal a participat la o altă importantă ceremonie maori la Arawa Park, Rotorua, unde amândoi au primit în dar Korowai, o mantie maori

țesută și alta decorată cu pene de pasăre. Acceptând mantiile, amândoi au fost de acord să devină șefi supremi, cunoscuți sub numele de Ariki, o onoare rezervată de obicei exclusiv bărbaților.

Era o rară cinste acordată de poporul maori și demonstra că atât Elisabeta, cât și Philip erau respectați pentru calitățile Tapu (sacralitate), Mana (autoritate), Ihi (excelență) și Wehi (putere formidabilă), despre care maori credeau că sunt daruri moștenite de la strămoși și de la zei. În timpul spectacolului pitoresc cu dansuri și cântece, o fetiță într-o rochie galbenă, Esther Fawcett, a ieșit din mulțime și s-a îndreptat către regină. Curând a devenit clar că se despărțise de mama ei și se pierduse. Fără prea multă tevatură, regina a îndemnat-o pe Esther să se așeze la picioarele ei, în vreme ce ceremonia de dansuri și cântece maori se desfășura mai departe. În cele din urmă, mama și fiica s-au regăsit.

Vizita a avut și momente mai puțin protocolare. Philip a decis să conducă mașina regală decapotabilă când cei doi au vizitat celebra herghelie Autumn Lodge, unde regina, pasionată de caii de curse, a cercetat exemplarele la invitația proprietarului. După care cei doi s-au întors la Moose Lodge pentru o scurtă pauză pe 4 ianuarie, programul continuând apoi în același ritm susținut. Au reluat turul insulei nordice și au călătorit prin mai multe sate și orașe, inclusiv prin Stratford, unde străzile purtau numele unor personaje din piesele lui Shakespeare.

În total, cei doi au străbătut 2 000 de kilometri cu trenul regal, ale cărui vagoane erau vopsite în roșu și crem. Atât reginei, cât și lui Philip le plăcea să călătorească cu trenul, deoarece aveau posibilitatea să se relaxeze, iar în regiunile mai îndepărtate puteau să apară pe o platformă special amenajată la coada trenului, pentru a face cu mâna mulțimilor adunate spontan. La un moment dat, dintr-un spital au fost luați șase pacienți țintuiți la pat și așezați lângă șine pentru a-i putea face cu mâna suveranei lor când a trecut pe lângă ei.

La Wellington, capitala și unul dintre cele mai mari porturi cu apă adâncă din lume, numit după celebrul erou britanic de la Waterloo și fost prim-ministru, la petrecerea din grădina de la reședința oficială a guvernului s-a cântat „Greensleeves“. Regina, într-o rochie catifelată de culoarea bambusului și având pe cap o pălărie albă, a stat de vorbă cu invitații VIP. Mai târziu a oficiat o ceremonie de învestitură regală și a ținut un discurs în care a vorbit cu mândrie de „spiritul de inițiativă și tenacitatea [neozeelandezilor] care strălucesc cum n-au strălucit nicicând în vremurile de odinioară“.

Călătorii regali au pornit curând din nou la drum. Învățătoarea Judith Foy și-a amintit: „Eram tânără învățătoare și șefă a clubului de cercetași în Hawera. Pe străzile alese [pentru vizită] erau niște clădiri urâte, iar autoritățile care se ocupau cu astfel de treburi au decis că trebuie făcut ceva pentru a feri acele priveliști de ochii regali. Toți școlarii au trebuit să confecționeze flori din hârtie creponată roșie, albă și albastră. Și le-au strâns și le-au agățat pe clădirile alea".

Trenul oprea în mod regulat în toate gările mici, pentru o scurtă ceremonie. Helen Turner povestea: „Îmi amintesc când regina și ducele au vizitat Masterton pe 15 ianuarie 1954 și au trecut cu mașina prin campusul Colegiului Wairarapa. Pe atunci eram elevă acolo și, deși era vacanța de vară, ni s-a cerut să ne punem uniformele de iarnă, care, evident, erau considerate mai decente decât cele de vară".

S-a estimat că trei din patru cetățeni ai Noii Zeelande au văzut cuplul regal și, când au ajuns la bătrânețe, mulți au relatat acest moment pentru posteritate. După ce au traversat în zbor Strâmtoarea Cook, cei doi au explorat peisajul uluitor al insulei sudice călătorind cu trenul. Au văzut ținutul întins pentru pășunatul oilor din Marlborough și au vizitat comunitățile din Nelson, Long Beach, Christchurch, Dunedin și Invercargill.

La Waipukurau, cuplul regal s-a bucurat de o primire călduroasă pe 7 ianuarie 1954. Moira Draper, care se afla acolo în perioada aceea, și-a amintit: „La gara din Waipukurau s-au adunat mii de oameni din districtul Central Hawke's Bay. La un moment dat, mulțimea a fost cuprinsă de un val de entuziasm, anunțându-se sosirea trenului regal cu vagoane roșii și acoperiș de un alb-strălucitor. Când regina și ducele au coborât din tren, au fost întâmpinați de unchiul meu, Jack McCarthy, primarul orașului Waipukurau, și mătușica Tess, iar apoi au trecut cu toții pe o alee mărginită cu ghirlande de flori și au urcat pe o estradă. Unchiul Jack le-a urat cu mândrie bun venit în orașul său Majestății Sale și Alteței Sale Regale".

La Nelson, un oraș de pe țărmul estic al golfului Tasman, cuplul regal s-a rugat la Catedrala Christ Church, de pe strada Trafalgar, în ziua de duminică, 17 ianuarie. Mulțimea uriașă adunată afară s-a îmbulzit în jurul celor doi, în timp ce coborau treptele din granit după încheierea slujbei.

De la Nelson, cei doi au plecat cu avionul la Westport, un oraș din regiunea West Coast a insulei sudice, înființat în 1861, unde au fost întâmpinați oficial a doua zi la Hokitika, iar apoi s-au dus la Greymouth cu mașina. „Când au făcut pregătirile pentru vizita regală, au asfaltat doar banda din stânga a șoselei

de 25 de mile dintre Hokitika și Greymouth; mai mulți ani de atunci încolo, bucata aceea de drum era cunoscută prin partea locului drept «banda lui Lizzie»“, spunea localnicul Bev Huston.

Un martor ocular, Pat Jamieson, și-a amintit: „Aveam unsprezece ani, iar regina și ducele veneau cu mașina pe High Street din Greymouth. Era foarte multă lume, iar eu am reușit să mă strecor până în față tocmai când a trecut mașina, iar regina mi-a zâmbit și m-a cucerit pe loc. Am devenit imediat regalist convins și am alergat pe lângă mașină cam o jumătate de milă, după care ducele de Edinburgh s-a uitat la mine și mi-a spus: «Dacă mai alergi mult, ai să explodezi». Ei, eram terminat!“

Pe 25 ianuarie, un alt martor ocular, Daphne-Anne Freeke (născută Hoare), și-a amintit momentul în care, copilă fiind, i-a zărit pe regină și pe prințul Philip. „Aveam șase ani și-mi amintesc că am mers toată familia cu mașina de la Pleasant Point la Timaru, în vechea și demodata Erskine a tatălui meu, iar acolo ne-am alăturat mulțimii de lângă viaductul de deasupra golfului Caroline, traseul pe care avea să-l urmeze regina în drum spre ceremonie. Orașul era splendid împodobit cu ocazia evenimentului și se strânseseră foarte mulți oameni entuziasmați care fluturau steaguri.“

La Invercargill, la extremitatea sudică a insulei, după ce a exersat discursul cu Philip, regina a ținut un discurs transmis la radio în care a mulțumit Noii Zeelande și „marelui și unitului său popor“. În timp ce cuplul regal se pregătea să părăsească țara la bordul navei SS *Gothic* și să pornească spre Australia, regina a părut vizibil mișcată gândindu-se la căldura și ospitalitatea cu care fuseseră primiți.

***

Indiferent ce părere aveau despre monarhie ca instituție, sute de mii de locuitori ai orașului Sydney au profitat de ocazie pentru a fi martori la un eveniment istoric ce avea loc în orașul lor. Atât de mare a fost entuziasmul stârnit de vizita regală, încât poliția din New South Wales a estimat că peste un milion de oameni au asistat la sosirea reginei și a lui Philip pe 3 februarie 1954, fie în zona Farm Cove, unde a avut loc ceremonia oficială de primire, fie mai târziu, pe străzile orașului. *The Sydney Morning Herald* a adăugat la această cifră încă o jumătate de milion de oameni din suburbiile estice și din partea de nord a portului, înghesuiți „în toate locurile de pe țărm unde aveau vizibilitate bună, de la promontorii până la pod“.

Această imensă mulțime de oameni a început cu un grup de 200 de persoane care au venit foarte devreme la Farm Cove cu intenția de a petrece noaptea acolo. Până la căderea serii numărul lor crescuse la 4 000, alți 2 000 campând în Hyde Park și Martin Place, „culcați câte trei de-a latul trotuarului, «veseli și nerăbdători»“, după cum scria *The Herald*, deși tabloidele, care apăreau mai târziu, au scris că oamenii întinși pe trotuar au fost stropiți de mașinile care spălau strada și au fost nevoiți să-și petreacă restul nopții înveliți în cuverturi și pături umede.

The Sun a estimat numărul fanilor regali din oraș la 60 000, dintre care 8 000 erau adunați în jurul „Scaunului doamnei Macquarie“[37], alte câteva mii au dormit în bărci în port, restul fiind risipiți în mai multe zone din centrul orașului. Fotografiile care au surprins acele adunări în aer liber înfățișează oameni întinși unul lângă altul într-o noapte magică din miezul verii, luminată ca de poveste de strălucirea lămpilor cu kerosen și de scânteierea miilor de țigări.

Reporteri și fotografi umblau pe străzi și stăteau de vorbă cu oamenii pentru a adăuga în articolele lor și povești de interes uman. Un corespondent a intervievat un tată și un fiu, George Gordon din Lakemba, însoțit de fiul său de șase ani, Allen, care dormeau sub un felinar pe strada William, din zona Kings Cross. Allen dormea liniștit, dar tatăl era încă treaz când a apărut ziaristul. „A fost ideea lui Allen, așa că a trebuit să mă implic“, a spus domnul Gordon. „Ținem un loc pentru ceilalți doi copii ai mei și pentru fratele meu cu cei patru copii ai săi. Vor veni la șase dimineața cu micul dejun.“

De-a lungul țărmului, spectatorii îl urmăreau pe duce plimbându-se agitat pe puntea iahtului regal în pantaloni scurți. Debarcarea efectivă a devenit un moment istoric atât pentru presa scrisă, cât și pentru posturile de radio. „Când a început istoria Australiei, pe tron se afla George al III-lea; primirea entuziastă a reginei din această dimineață a fost punctul culminant al acestei istorii“, anunța buletinul de știri național al ABC Radio pe 3 februarie.

SS *Gothic* a aruncat ancora la Athol Bight, în apropiere de capul Bradley. Guvernatorul general al Australiei, feldmareșalul Sir William Slim, și soția sa, lady Slim, urcaseră la bord la ora 9:30 dimineața, urmați de guvernatorul statului New South Wales, generalul-locotenent Sir John Northcott, prim-ministrul Sir Rober Menzies și premierul statului New South Wales, Joseph Cahill. Aceștia au coborât apoi însoțiți de membrii Casei Regale și s-au aliniat

pe pontonul de debarcare împreună cu miniștrii cabinetului federal și de stat, liderii opoziției și membrii consiliului local, printre care se afla și comunistul Tom Wright.

Puțin după ora 10 dimineața, regina și prințul Philip s-au urcat într-o șalupă și au debarcat la Farm Cove, un golfuleț lung și puțin adânc din portul Sydney, unde în 1788 a debarcat „Prima Flotă" condusă de amiralul Arthur Philip din Marina Regală. Sosirea reginei și a prințului Philip a fost percepută de mass-media drept un moment de cumpănă pentru Australia, deoarece se putea vedea acum cât de mult progresaseră ca națiune modernă. Rex Ingamells a exprimat această idee în *Royalty and Australia* (*Monarhia și Australia*) când a scris că vizitele regale ar trebui percepute ca semne ale „dezvoltării și progresului nostru comparativ cu celelalte națiuni ale lumii". El a scris că au trecut 80 de ani de la întemeierea coloniei până când a fost considerată demnă de „solemnul compliment" al unei vizite regale[38]. De atunci mai trecuseră încă 86 de ani până când țara a fost onorată cu distincția supremă a vizitei reginei. Reflectând rasismul ocazional al vremii, *The Herald* a scris: „Iată-ne acum", spunea editorialul, „sălbăticia întunecată a secolului al XVIII-lea preschimbată într-un oraș modern și luminos, a doua cea mai mare metropolă albă a imperiului".

În cele din urmă, regina și Philip au fost întâmpinați la țărm de primarul orașului Sydney, consilierul Patrick Darcy Hills, cu următoarele cuvinte: „Ne rugăm cu umilință ca providența divină să aibă bunăvoința să o apere pe Majestatea Voastră și pe Alteța Voastră Regală în călătoriile prin aceste ținuturi îndepărtate". Rostind cuvintele clar și hotărât de pe estrada de la Farm Cove, în primul dintre numeroasele discursuri pe care avea să le țină în Australia, Elisabeta a părut să răspundă tuturor celor care o ascultau: „Cu doar 166 de ani în urmă, căpitanul Phillip și micul lui echipaj de englezi a înființat prima așezare nu departe de locul unde stăm noi acum și unde astăzi se înalță un oraș minunat, care a devenit faimos în întreaga lume. În același scurt interval de timp am văzut cum s-a ridicat Australia ca o mare națiune, ocupându-și locul binemeritat între ceilalți membri ai Commonwealthului britanic și în lume. Sunt cu adevărat mândră că mă aflu în fruntea unei națiuni care a realizat atât de multe lucruri". Revista *Woman* a rezumat entuziasmul spectatorilor numind vizita una pe care australienii nu o vor uita niciodată. „Peste zece, chiar douăzeci de ani, ne vom aminti cu plăcere și mândrie de această călătorie sentimentală." Elisabeta a fost supranumită „fata cu zâmbet de aur".

Elisabeta și Philip aveau să petreacă lunile februarie și martie 1954 călătorind atât de mult prin Australia, încât se spunea că trei pătrimi din populația continentului ar fi apucat să o vadă măcar o dată pe suverană pe parcursul turneului. Un eveniment interesant a fost carnavalul de surf de pe Bondi Beach. În timp ce au vizitat capitala federală Canberra, regina a deschis sesiunea parlamentului îmbrăcată în veșmintele de la încoronare, iar la Melbourne, 17 000 de copii au întâmpinat-o pe terenul de cricket, unde legendarul jucător australian Sir Donald Bradman a descris aruncarea lui Philip ca fiind „perfectă“[39].

Au străbătut Australia cu avionul și trenul, au vizitat terenurile aurifere de la Kalgoorlie, centre pomicole și viticole. Când au vizitat orașul Red Cliffs, una dintre numeroasele opriri din timpul turneului, pantofii albi ai reginei s-au pătat de praful roșu dintr-o podgorie din partea locului și i s-au dăruit fructe uscate cât să-i ajungă pentru toată viața. Înainte să se îmbarce pe SS *Gothic* la Fremantle, în Australia de Vest, regina a transmis un mesaj de rămas-bun, mulțumindu-le australienilor pentru „primirea, ospitalitatea și loialitatea“ lor.

În timpul turneului australian care a durat opt săptămâni, regina și Philip au vizitat 57 de orașe. Singura problemă a survenit când cei doi se aflau în Australia de Vest, într-o perioadă când acolo izbucnise o epidemie de poliomielită. Prim-ministrul Sir Robert Menzies a decis să intervină și a cerut ca în ultima etapă a turneului, regina, Philip și însoțitorii lor să doarmă la bordul iahtului SS *Gothic* și să mănânce doar mâncare preparată pe vas.

Prin urmare, când cei doi și-au luat rămas-bun la Fremantle, nu au existat strângeri de mâini, de teamă că familia regală ar putea contracta virusul. Ajunși la bordul navei, Elisabeta și Philip s-au deplasat pe punte de la babord la tribord și înapoi, făcând energic semne cu mâna. În jurul lor se învârteau mai multe ambarcațiuni mici, la fel ca în ziua sosirii, care-și luau rămas-bun în sunet de sirene. Iar apoi, la sfârșit, sub ochii înlăcrimați ai australienilor, lungul iaht alb a ieșit lin printre promontorii, îndreptându-se spre soarele care, la asfințit, colora norii în auriu, în direcția Ceylonului.

Sir Robert Menzies a rezumat vizita într-un articol din *The Sydney Morning Herald* scris după plecarea cuplului regal. „Este un adevăr fundamental că nutrim în sinea noastră, poate fără măcar să ne dăm seama până în momentul exprimării lor, cele mai profunde și pătimașe sentimente de loialitate și devotament față de regina noastră. Nu este nevoie de prea multă imaginație ca

să-ți dai seama că atunci când opt milioane de oameni revarsă spontan acest sentiment, se unesc într-un gest măreț de loialitate și bucurie resimțită în comun, unul dintre cele mai puternice elemente care convertesc o masă de indivizi într-o mare națiune unită. Pe scurt, devotamentul nostru comun față de Tron este parte a ceea ce consolidează întreaga structură socială.“ Pentru regină fusese o oportunitate de a-și imprima personalitatea pe noul ei Commonwealth. Fusese o misiune diplomatică îndrăzneață care avea să schimbe pentru totdeauna percepția despre ea a supușilor săi din întreaga lume.

***

Lunga călătorie de întoarcere a inclus escale în protectoratul britanic Ceylon (acum Sri Lanka), unde regina a deschis ședința parlamentului pe o caniculă și o umezeală înăbușitoare, purtând mantia de la încoronare, și a vorbit despre „situația politică tulbure“ la care spera „să se găsească o soluție pe baza unei încrederi reciproce“. De acolo, SS *Gothic* i-a purtat la Aden, unde au rămas două zile în orașul reprezentând poarta dintre Orient și Occident și unde, pe 27 aprilie, au debarcat pentru ultima oară din casa lor plutitoare ce putea adăposti 18 500 de persoane. În timp ce se afla la Aden, regina l-a ridicat la rang de cavaler pe Sir Seyid Abubakr Al Kaff, care a contribuit la instalarea păcii în Hadhramaut. Acesta nu a fost foarte încântat de ideea de a îngenunchea în fața reginei, a unei femei, până când i s-a spus fără ocolișuri că și în fața reginei Victoria au îngenuncheat tot felul de oameni și că nu are de ales. În cele din urmă s-a supus.

Mai târziu, regina și Philip au vizitat spitalul Forțelor Aeriene Regale și au stat de vorbă cu toți pacienții. Întrebările lui Philip erau mai puțin convenționale decât cele ale soției sale. A rămas mai în urmă și a șocat-o pe asistenta-șefă când a întrebat un pacient: „Tu ce-ai pățit?“, izbucnind în râs când acesta i-a răspuns: „Am răcit“; iar asistentei care l-a întâmpinat i-a vorbit atât de repede, încât aceasta nu a mai avut timp să facă o reverență. Apoi s-au delectat cu o scurtă masă de prânz la reședința guvernamentală, unde personalul a descoperit că servirea lor nu era câtuși de puțin o problemă. „Doar parveniții sunt persoane dificile“, și-a amintit unul dintre angajați.

După-amiază, după odihnă, cuplul regal a fost primit cu un entuziasm debordant la Crater. Oamenii alergau pe lângă mașină și aplaudau, ceea ce i-a provocat înaltului comisar câteva momente de îngrijorare. Însă regina a

poruncit să încetinească mașina, pentru ca oamenii să o poată vedea, și a sosit la petrecere cu douăzeci de minute întârziere. Prințul Philip sosise la timp din Micul Aden, în mașina decorată cu steagul său, și se cam plictisea așteptând. „Pe unde ai umblat?“, a întrebat el când a sosit regina.

Vizita a avut un succes enorm. La petrecerea în aer liber regina a stat de vorbă despre tot felul de lucruri firești și i-a întrebat pe interlocutori dacă au văzut ultimele fotografii cu copiii ei. La primele ore ale dimineții au decolat la bordul unui avion BOAC Argonaut, îndreptându-se spre aeroportul Entebbe, din Uganda. Sultanul din Zanzibar a fost unul dintre numeroșii demnitari care au asistat la sosirea cuplului regal în Africa. Unul dintre principalele evenimente la care a luat parte regina a fost inaugurarea barajului de pe cascada Owen (Owen Falls Dam)[40], hidrocentrala situată pe Nilul Alb, aproape de locul în care izvorăște din lacul Victoria, a cărui construcție a costat 22 de milioane de lire sterline. Din Uganda s-au îndreptat spre Tobruk, orașul din deșert cunoscut pentru asediile și bătăliile din al Doilea Război Mondial. L-au cunoscut și pe regele Idris al Libiei, pe care regina l-a făcut cavaler onorific al Ordinului Imperiului Britanic, clasa Grand Cross.

Regina și ducele s-au regăsit cu cei doi copii ai lor, Charles și Anne, care sosiseră la Tobruk la bordul noului iaht regal *Britannia*. Părinții și copiii nu se mai văzuseră de șase luni. Atât regina, cât și Philip au demonstrat cât de detașați pot fi în public, evitând să-și îmbrățișeze ori să-și sărute copiii. Au dat pur și simplu mâna cu fiul lor pe atunci în vârstă de cinci ani și cu fetița de trei ani. „Au fost teribil de politicoși. Cred că nici măcar nu știau cine suntem!“, a glumit regina mai târziu.

Prințul Philip nu prea manifesta înțelegere față de temerile și inhibițiile fiului său. Ca mulți părinți, ducele era tentat să le ia în râs. Firește, se distra și pe seama fiicei sale Anne. Însă ea avea un caracter mai robust și părea să știe să facă față glumelor tatălui ei, înfruntându-i veselă ironiile, fără a le lua prea mult în serios. În schimb Charles, care părea că îngheață de frică în prezența tatălui său, o prefera pe mama lui, care îl asculta înțelegătoare. Prințesa Anne, care avea un simț al umorului similar cu al tatălui ei și îl înțelegea mai bine, îi moștenise și comportamentul.

După un ocol prin Yarmouth în drum spre insula Wight, pentru recuperarea prim-ministrului, Sir Winston Churchill, noul iaht, având arborate drapelul regal și cel al Regatului Unit, s-a îndreptat spre Londra pe 13 mai, flancat de o

armadă de 17 vase de escortă ale Marinei Regale, din Flota Internă, și însoțit de avioane ale Forțelor Aeriene Regale. Regina a trimis un mesaj în care a descris întâlnirea drept „un moment minunat“. În timp ce iahtul se apropia de distrugătoare și fregate, echipajele acestora se adunau pe punte și salutau cu urale cuplul regal și copiii, care le răspundeau fluturând din mâini. În timp ce se apropiau de Portsmouth, nava-amiral a Flotei Interne, HMS *Vanguard*, s-a poziționat la pupa, iar echipajul noului portavion HMS *Centaur* a așteptat să o salute pe regină. Pe tot timpul nopții navele de escortă au păzit iahtul regal care înainta către nord, spre estuarul Tamisei.

Pe 14 mai, TVH *Patricia*, avându-l la bord pe unchiul reginei, prințul Henry, duce de Gloucester, aștepta la gurile Tamisei pentru a escorta HMY *Britannia* pe ultimii 80 de kilometri, pe care i-a parcurs maiestuos până în inima capitalei, în portul Londrei, aclamat pe tot traseul. Deasupra zburau avioane Spitfire ale Forțelor Aeriene Regale, iar la șantierul naval Woolwich au răsunat salvele de tun ale Gărzii de Onoare ale Artileriei Regale. Mii de oameni au întâmpinat cu urale întoarcerea triumfală a tinerei suverane și a familiei sale, în sunetele asurzitoare ale sirenelor ambarcațiunilor mai mici și ale fabricilor din jur. Pe Tower Bridge atârna un banner imens pe care scria „Bine ați venit acasă“.

După ce HMY *Britannia* a acostat, într-o barcă condusă de vâslași ai Marinei Regale, lordul primar al Londrei, Sir Seymour Howard, a fost dus să-i întâmpine pe regină și pe Philip. Puțin mai târziu, regina-mamă și prințesa Margaret, ambele cu haina de nurcă pe braț, au sosit cu șalupa *Noor* pentru a reîntregi familia aflată la bordul iahtului ancorat la cheiul de lângă Turnul Londrei. Philip aștepta pe punte să le întâmpine cu un sărut și să le conducă la regina care aștepta împreună cu copiii.

Pe parcursul ultimei etape a călătoriei, până la cheiul Westminster, regina a fost însoțită de prim-ministrul Churchill, în uniformă de Elder Brother[41] al Trinity House și având pe cap o șapcă de iahting, Trinity House fiind o organizație înființată prin decret regal în 1514 ca autoritate de supraveghere a piloților din porturi și a sistemelor de semnalizare. Churchill primise titlul onorific de Elder Brother când a fost numit prim lord al Amiralității în 1913. Regina și-a amintit: „Cum înaintam, se vedea ce murdar este fluviul, înțesat de nave comerciale. El [Winston] îl descria drept firul de argint care traversează

istoria Marii Britanii. Vedea lucrurile într-un fel foarte romantic și sclipitor; poate că alții îl vedeau într-un mod prea banal".

Misiunea unificatoare a reginei Elisabeta și a prințului Philip se apropia de sfârșit, după 500 de evenimente la care participaseră în întreaga lume. Marele clopot, Big Ben, din Turnul cu Ceas al Palatului Westminster (rebotezat în 2012 Turnul Elisabeta, pentru a marca Jubileul de Aur) a început să sune chiar în clipa când regina a pășit din nou pe pământul Angliei, întâmpinată de mătușa ei Prințesa Regală, de ducesa de Gloucester și ducesa de Kent. A fost urmată de prințul Charles și de prințul Philip, după care veneau regina-mamă și prințesa Margaret, care o ținea de mână pe prințesa Anne. Odată ajunsă pe uscat, regina a trecut în revistă garda de onoare pregătită de Batalionul 3 Grenadieri de Gardă, care se aliniase pe chei. Membrii familiei regale au urcat în trei trăsuri și au pornit spre Palatul Buckingham, pe străzile înțesate de oameni care ovaționau și fluturau steaguri.

Regina ajunsese acasă și-și putea începe cu adevărat domnia ei ca suverană a Marii Britanii și a familiei de națiuni a Commonwealthului. Fusese cel mai lung turneu regal din istorie, un maraton de șase luni, un turneu care avea să consolideze poziția Majestății Sale ca lider simbolic al unei părți însemnate din ceea ce atunci se considera a fi lumea liberă. Philip își jucase rolul în mod conștiincios, situându-se chiar în centrul atenției. Se aștepta ca lucrurile să meargă în continuare la fel.

La zece minute după sosirea acasă, regina și Philip au ieșit în balcon împreună cu cei doi copii. Publicul tot nu era mulțumit. După ce regina și Philip și-au făcut apariția de încă patru ori, ultima oară chiar înainte de ora 23:00, mulțimea a fost convinsă să plece doar după ce s-au stins reflectoarele palatului. În discursul cu care a întâmpinat-o pe regină acasă, marele orator Winston Churchill s-a întrecut pe sine spunând: „Consider că această călătorie regală a întărit nespus de mult sănătatea, înțelepciunea, bunul-simț și speranța omenirii".

Regina era la apogeul popularității sale, așa încât de Philip depindea să rămână cu picioarele pe pământ. Peste ani, Churchill a reflectat asupra acestui moment. „În primii ani ai domniei reginei, însuflețirea cu care era adorată, nici nu ți-ar fi venit să crezi. Era de-a dreptul incredibil. Ar fi putut avea efect distructiv. Ar fi fost foarte ușor să fac pe placul publicului, dar am ales în mod conștient să nu fac așa. E mai prudent să nu fii prea popular. Nu cazi de sus." Ca întotdeauna, a fost o decizie înțeleaptă.

11

Ruptură! Ce ruptură?

Este complet fals că ar exista o ruptură între regină și ducele de Edinburgh. E o minciună.

Declarație emisă de Palatul Buckingham, 1957

Regina, în vârstă de 29 de ani, începea să se obișnuiască cu rolul de suveran când primul ei prim-ministru, Sir Winston Churchill, s-a retras din viața politică. De fapt, Churchill ar fi trebuit să se retragă cu ani în urmă din pricina sănătății sale șubrezite; avea aproape 77 de ani când a devenit prim-ministru pentru a doua oară, în 1951. Acum, la 80 de ani, marele om de stat era, după cum s-a exprimat biograful său, Roy Jenkins, „glorios de incapabil să-și mai exercite funcția". Cei din jurul lui știau că era afectat de bătrânețe. Suferea de crize de boală și de perioade de depresie din pricina cărora trebuia să vadă de treburile statului întins în pat, înconjurat de funcționari și secretari. Prin urmare, declarațiile publice oficiale cădeau în sarcina adjunctului său, ministru de externe și practic prim-ministru în funcție, Sir Anthony Eden, care era și soțul nepoatei lui, Clarissa Spencer-Churchill.

Momentul de criză a survenit în iunie 1953, când Sir Winston Churchill a suferit un atac vascular cerebral ținut secret. Doar câteva persoane din afara anturajului său imediat au fost informate despre gravitatea bolii sale. Nici măcar întregul cabinet nu fusese înștiințat. La vremea respectivă, succesorul său, Sir Anthony Eden, era internat într-un spital din New York, unde se recupera în urma unei operații. Dacă în momentul acela Eden ar fi fost în putere, este foarte probabil că ar fi preluat imediat funcția. Așa însă, Churchill a continuat să-și îndeplinească îndatoririle de prim-ministru, surprinzându-i pe medici și recăpătându-și puterile în lunile următoare. Deși personalitatea sa puternică și talentul de orator rămăseseră neștirbite, Churchill devenise mai puțin decisiv și nu mai putea conduce cu aceeași hotărâre.

Ultima lui întrevedere cu regina în calitate de prim-ministru a avut loc pe 9 aprilie 1955. În ciuda fragilității sale fizice, Elisabeta dezvoltase o legătură strânsă cu formidabilul om de stat. Faptul că fusese atât de apropiat de ambii ei părinți, precum și experiența războiului le oferise celor doi nenumărate amintiri comune și o perspectivă similară asupra lucrurilor, în ciuda diferenței de vârstă de cinci decenii. Asistentul și confidentul lui Churchill, Jock Colville, a scris peste ani că Churchill „era îndrăgostit nebunește de regină, iar ea se distra enorm în timpul audiențelor sale, mai mult decât avea să o facă cu oricare dintre succesorii lui". Această opinie părea să fie confirmată de secretarul particular al reginei, Sir Alan Lascelles, care a remarcat mai târziu: „Nu puteam să aud despre ce vorbeau, dar din când în când răsuna câte un hohot de râs, iar Winston ieșea de cele mai multe ori ștergându-se la ochi".

După ce s-a retras din viața publică, regina a vrut să îi confere titlul de duce, cel mai înalt titlu ereditar de noblețe pe care i-l putea acorda personal, pentru devotamentul cu care slujise națiunea. Churchill, el însuși nepot de duce — bunicul său, John Spencer-Churchill, fusese al șaptelea duce de Marlborough, iar unchiul său, George Charles Spencer-Churchill, fusese al optulea duce de Marlborough — născut în una dintre cele mai splendide reședințe ducale din Anglia, Palatul Blenheim, l-a informat pe secretarul ei particular că va refuza onoarea, în caz că-i va fi acordată. Laureatul Premiului Nobel pentru literatură acordat pentru studiul său istoric în șase volume despre al Doilea Război Mondial și pentru discursurile sale politice, pe care regina îl ridicase la rang de cavaler pe 24 aprilie 1953, a spus că s-ar simți onorat, dar că dorește să părăsească această lume cu același nume cu care s-a născut, Churchill.

Când regina l-a rugat să-și desemneze succesorul, după cum se obișnuia în asemenea situații, Churchill a spus că decizia trebuia să fie doar a ei. Regina, care știa ce urmează, l-a chemat a doua zi la palat pe ministrul de externe, care tocmai fusese ridicat la rang de cavaler, Sir Anthony Eden, pentru „a săruta mâinile", termenul constituțional folosit pentru învestirea oficială a miniștrilor numiți de Coroană, devenind astfel, din ziua următoare, al doilea prim-ministru al Elisabetei.

Scrisoarea lui Sir Winston Churchill adresată suveranei sale în urma demisiei lui clarifică importanța rolului său ca mentor al Elisabetei în primii ani de domnie. „Am încercat de-a lungul timpului să îndrept atenția Majestății Voastre asupra problemelor grave și complexe ale vremurilor noastre", a scris el. „Curând după ce am preluat funcția de prim-ministru, mi-am dat seama de

luciditatea cu care Majestatea Voastră s-a achitat de augustele îndatoriri ale unui suveran modern și de vasta cunoaștere datorată unei educații înțelepte și pline de viață. Astfel, Majestatea Voastră a reușit să înțeleagă aparent instinctiv relațiile și echilibrele constituției britanice atât de prețuită de către națiune și de către cele mai puternice și mai stabile forțe ale ei. Am înțeles că sunteți hotărâtă să slujiți și nu doar să domniți, mai bine zis să domniți slujind."

***

În ultimul discurs ținut în onoarea reginei ca prim-ministru, Churchill și-a exprimat afecțiunea și respectul pentru ea: „Niciodată nu au fost îndeplinite cu mai mult devotament augustele îndatoriri care-i revin monarhului britanic decât în acești străluciți primi ani ai domniei Majestății Voastre. Îi mulțumim lui Dumnezeu pentru darul pe care ni l-a hărăzit și jurăm înnoit credință cauzei sacre și filosofiei de viață caracterizate prin înțelepciune și bunătate a cărei pavăză tânără și admirabilă este Majestatea Voastră". Drept răspuns, Elisabeta i-a trimis o scrisoare olografă, în care a scris: „Niciun alt prim-ministru nu-l va putea înlocui cu adevărat pe primul meu prim-ministru, căruia atât soțul meu, cât și eu însămi îi datorăm atât de mult și căruia îi voi fi veșnic recunoscătoare pentru înțeleapta îndrumare din primii ani ai domniei mele". Erau cuvinte din inimă.

Încrederea tot mai mare a Elisabetei în rolul ei de suverană l-a făcut pe Philip, ale cărui sfaturi le luase mereu în considerare, să se simtă oarecum izolat. Turneul prin țările Commonwealthului din anii 1953–1954 îi dăduse un scop și sentimentul că sunt o echipă. Odată întorși în Marea Britanie însă, i-a revenit sentimentul de frustrare deoarece se simțea exclus de la problemele constituționale de către vechea gardă de la curte. Modul în care veritabila armată de curteni o înconjura pe suverană făcea ca el să nu-și mai găsească locul.

Însă erau vremuri dificile pentru regină. După plecarea lui Churchill, s-a confruntat curând cu două dintre cele mai solicitante crize ale domniei sale — prima profund personală, furia provocată de idila dintre sora ei, prințesa Margaret, și colonelul de aviație Peter Townsend, divorțat, cu care aceasta voia să se mărite; iar a doua, de natură politică, Criza Canalului Suez.

Mai întâi, dragostea prințesei Margaret pentru un curtean divorțat, erou al Bătăliei Angliei, pilotul de vânătoare Peter Townsend, a scos din nou la iveală conflictul dintre dragoste și datorie care zguduise monarhia din temelii în

timpul crizei abdicării din 1936. Margaret îl cunoștea pe Townsend de când avea 14 ani, iar chipeșul curtean era de două ori mai în vârstă decât ea. Asul avioanelor de vânătoare se căsătorise cu Cecil Rosemary Pawle, o tânără pictoriță din înalta societate, în timpul războiului, pe 17 iulie 1941, la Much Hadham, după o idilă fulger de două săptămâni. Cei doi au avut doi fii, Giles și Hugo. Townsend, care doborâse primul bombardier german ce pătrunsese pe teritoriul englez din 1918, s-a alăturat Casei Regale în 1944 ca ofițer onorific și a devenit aghiotant al regelui. După moartea lui George al VI-lea în 1952, a devenit intendent al casei reginei-mame, fiind considerat un curtean discret și de încredere. Căsnicia lui nu a fost una fericită, fiind afectată de absențele îndelungate ale lui Townsend. Mai târziu a descoperit că Rosemary îl înșela cu John de László, cel mai tânăr fiu al pictorului Philip de László, așa încât în 1952 i s-a acordat divorțul pe baza adulterului soției sale. Mai târziu, aceasta s-a căsătorit cu John de László, dar a divorțat de el, iar în 1978 s-a căsătorit pentru a treia oară, cu al cincilea marchiz Camden.

Un reporter de la un tabloid care s-a ocupat de încoronarea reginei în iunie 1953, a observat cum prințesa Margaret a cules o scamă de pe jacheta colonelului de aviație Townsend. A fost suficient ca să stârnească zvonuri despre o idilă care avea să domine prima pagină a ziarelor timp de mai multe luni. În realitate, cei doi plănuiau deja de atunci să se căsătorească, dar sora ei, ca regină, le ceruse să țină secretă relația timp de un an. În conformitate cu Legea căsătoriilor regale din 1772, Margaret avea nevoie de permisiunea suveranei dacă voia să se mărite înainte de a împlini 25 de ani. După aceea ar fi avut nevoie de aprobarea parlamentului, ceea ce ar fi complicat și mai mult lucrurile.

Când zvonurile legate de planurile de căsătorie au ajuns în presă, știrea a început imediat să umple primele pagini ale ziarelor din întreaga lume. În cadrul unui compromis, Townsend a fost trimis la Bruxelles, pentru doi ani, ca atașat de aviație al ambasadei britanice. Margaret a împlinit 25 de ani în august 1955, dar, într-o epocă în care divorțul era încă privit cu dispreț, parlamentul lăsase deja să se înțeleagă că nu va fi de acord cu căsătoria ei. Prințesa nu avea decât două opțiuni: fie să renunțe la toate drepturile și privilegiile regale și să devină pur și simplu doamna Peter Townsend, fie să abandoneze cu totul ideea de a se căsători cu el.

Regina-mamă, o femeie dârză, cu opinii bine definite despre sfințenia căsătoriei, a susținut decizia Elisabetei de a nu-i permite lui Margaret să se

mărite cu Townsend. Când s-a apropiat momentul în care Margaret putea decide de una singură, mama și-a implorat fiica să se gândească foarte bine la toate consecințele. Într-o scrisoare trimisă pe 9 septembrie 1955 de la Birkhall, reședința ei din Scoția, i-a scris următoarele:

> Scumpa mea Margaret,
>
> Mă întreb uneori dacă îți dai seama cât de mult detest să fiu nevoită a-ți atrage atenția asupra problemelor dificile și uneori îngrozitoare care apar atunci când discutăm despre viitorul tău. Presupun că orice mamă își dorește ca propriul copil să fie fericit și știu cât de mult suferi și câte griji îți faci, sfâșiată de atâtea probleme morale și constituționale dificile. Mă gândesc tot timpul la aceste lucruri și la tine, iar faptul că trebuie să discut aceste aspecte îngrozitoare nu înseamnă că nu sufăr alături de tine sau că te iubesc mai puțin.
>
> Mămica ta cea iubitoare

În toate poveștile romantice despre relația lor nefericită, prințesa Margaret și Peter Townsend sunt adeseori înfățișați ca niște îndrăgostiți vitregiți de soartă. Totuși, când a decis să renunțe la Townsend, Margaret nu a fost chiar atât de neajutorată pe cât a descris-o presa. O scrisoare din 1955 arată că Margaret era hotărâtă ca decizia să-i aparțină întru totul. Cu șase zile înainte să împlinească 25 de ani, Margaret i-a scris prim-ministrului Sir Anthony Eden pentru a-l informa în privința poziției sale.

> Vă scriu pentru a vă informa, pe cât posibil, cu privire la planurile mele personale din următoarele câteva luni... În ultima parte din luna august și toată luna septembrie voi rămâne aici la Balmoral și nu încape îndoială că în acest timp — mai ales în jurul zilei mele de naștere, pe 21 august — presa va încuraja tot felul de speculații despre posibilitatea de a mă căsători cu colonelul de aviație Peter Townsend. Nu am de gând să-l văd în această perioadă, dar în octombrie mă voi întoarce la Londra, iar el își va lua atunci concediul anual — și sper din suflet să ne întâlnim cât va fi și el acolo. Însă doar dacă mă întâlnesc cu el în felul ăsta simt că voi putea decide așa cum se cuvine dacă mă pot căsători cu el sau nu. La sfârșitul lunii octombrie sau la începutul lui noiembrie sper foarte mult să vă pot informa, pe dumneavoastră și pe ceilalți prim-miniștri ai Commonwealthului, în legătură cu intențiile mele. Regina știe, firește, că vă scriu, dar bineînțeles că nimeni altcineva nu știe lucrul ăsta; și, pentru că totul este încă atât de incert, sunt încredințată că nu veți dezvălui nimic din ceea ce v-am spus.

Scrisoarea este semnificativă, deoarece arată limpede că dragostea ei pentru Townsend începuse să se răcească, iar hotărârea nestrămutată de a se căsători cu el începuse să se clatine. De asemenea, pare foarte sigură pe sine și stăpână pe situație. S-a crezut că a renunțat la dragostea vieții sale din cauza datoriei și a protocolului, însă scrisoarea pune sub semnul întrebării această percepție.

În 1955, după multă chibzuință, Margaret a renunțat la decizia de a se căsători cu Townsend. Într-o declarație, a spus pur și simplu: „Știu foarte bine că, dacă aș fi renunțat la drepturile de succesiune, ar fi fost posibil să închei o căsătorie civilă. Însă, ținând seama de învățătura creștină, care spune că o căsătorie creștină este indisolubilă, și de îndatoririle mele față de Commonwealth, am decis să pun pe primul plan aceste considerente". Și a continuat: „Am luat această decizie absolut de una singură, susținută în permanență de încrederea și devotamentul statornic al colonelului de aviație Townsend".

Decizia lui Margaret de a nu se căsători a fost salutată de Biserica Anglicană și de liderii Commonwealthului. Arhiepiscopul de Canterbury, Geoffrey Fisher, a spus: „Ce minunată persoană este Duhul Sfânt". Editorii de pe Fleet Street erau de părere că prințesa fusese forțată de oficialități și de familia regală să pună datoria mai presus de dragoste.

Cinci ani mai târziu, în 1960, prințesa s-a căsătorit cu fotograful de mare succes Antony Armstrong-Jones, care a fost ulterior înnobilat și a devenit conte de Snowdon. Cuplul a avut doi copii, David, care a devenit al doilea conte de Snowdon, și lady Sarah Chatto. Căsătoria a fost dizolvată în 1978 pe motiv că trăiau separați de doi ani, Margaret devenind astfel primul membru divorțat al familiei regale după Henric al VIII-lea, regele Tudor care a avut șase neveste. Townsend s-a căsătorit cu Marie-Luce Jamagne, o belgiancă în vârstă de 20 de ani pe care o cunoscuse în urmă cu un an, în 1958.

Au avut trei copii, Isabelle, Marie-France și Pierre. Fiica lor mai mică, Isabelle Townsend, a fost model la Ralph Lauren la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990. Isabelle Townsend și familia ei au renovat și au locuit la Le Moulin de la Tuilerie, în Gif-sur-Yvette, unde locuiseră cândva ducele și ducesa de Windsor. Townsend a murit de cancer la stomac în 1995, la Saint-Léger-en-Yvelines, în Franța. Avea 80 de ani.

***

Pe plan politic global, Criza Canalului Suez a fost primul mare eșec al domniei Elisabetei a II-a. Implicarea secretă a britanicilor s-a dovedit a fi o catastrofă și, deși nu ea trăgea sforile, s-a întâmplat în perioada domniei sale. Relatările neoficiale sugerează că Elisabeta avea rezerve în privința modului în care guvernul condus de Eden a gestionat problema, ba chiar că Eden ar fi păcălit-o și i-ar fi ascuns diverse detalii, un lucru care, din punct de vedere

istoric, este în continuare un subiect de controversă. Se știe însă că Eden a avut întrevederi cu regina în timpul crizei, dar niciunul dintre ei nu a făcut public conținutul discuțiilor.

Nu se știe ce informații avea regina despre invazie, cu atât mai puțin părerea ei în această privință. Istoricii au declarat că Eden nu o informase complet asupra strategiei. Alții spun că, în calitate de suverană, avea acces la toate documentele legate de Suez prin cutia de corespondență zilnică. Oricum, se pare că Elisabeta nu era mulțumită de plan. Mai târziu, Eden a afirmat că regina nu și-a exprimat dezaprobarea, dar a adăugat: „Dar nici nu pot să afirm că era pro-Suez". Vechiul curtean al Elisabetei, lordul Charteris, a spus-o fără ocolișuri: „Cred că regina îl credea nebun pe Eden".

Criza a izbucnit pe 29 octombrie 1956, când forțele israeliene, într-un act de război provocator, au invadat Egiptul și au înaintat spre Canalul Suez după ce președintele egiptean Gamal Abdel Nasser naționalizase principala cale navigabilă care controla efectiv două treimi din petrolul folosit în Europa. Nasser intenționa să folosească veniturile obținute în felul acesta pentru finanțarea construirii barajului de la Aswan, pentru a preveni inundațiile și seceta din regiune. Statele Unite și Marea Britanie îi oferiseră fonduri pentru începerea construcției, dar Nasser cântărea și o contraofertă din partea Uniunii Sovietice. Aceasta se petrecea, firește, la apogeul Războiului Rece, așa încât SUA și Marea Britanie au fost revoltate de duplicitatea lui Nasser, care tratase și cu comuniștii.

Acțiunea militară împotriva lui Nasser a fost parte dintr-o înțelegere secretă trilaterală în virtutea Protocolului de la Sèvres, prin care se convenea ca israelienii să invadeze mai întâi Egiptul, oferind astfel un pretext Marii Britanii și Franței, care aveau să trimită neîntârziat trupe chipurile pentru menținerea păcii, dar în realitate în sprijinul israelienilor. Eden a ordonat ca toate dovezile complotului să fie distruse. Dar unele detalii au ieșit la lumină, iar impactul a fost catastrofal, deoarece exista riscul implicării Uniunii Sovietice și stricării relațiilor dintre Marea Britanie și Statele Unite. Președintele american Dwight Eisenhower s-a înfuriat văzând că fusese înșelat de așa-zișii săi aliați, Marea Britanie și Franța. „N-am văzut în viața mea mari puteri care să strice lucrurile într-un asemenea hal", a spus el la vremea respectivă. „Cred că Marea Britanie și Franța au făcut o greșeală îngrozitoare." Ceea ce a urmat a fost umilitor pentru cele două puteri europene. Președintele Eisenhower a declanșat manevre diplomatice împotriva invaziei punând presiune asupra Fondului Monetar

Internațional (FMI) să nu acorde niciun împrumut Marii Britanii până când Eden nu acceptă o încetare a focului în Egipt.

Eden era încolțit. În cele din urmă, umilit și rușinat, nu a avut de ales decât să se supună cerințelor Statelor Unite. Eden a continuat să insiste, cel puțin oficial, că trimisese trupele britanice doar pentru menținerea păcii. Împreună cu guvernele francez și israelian, britanicii au fost nevoiți să își retragă forțele armate la sfârșitul anului 1956 și începutul anului 1957, Nasser și Egiptul ieșind învingători. Într-un discurs, acesta a spus că britanicii au fost umiliți. „Au adus o flotă aici, la Port Said, și ce s-a întâmplat?", a zis el. „I-am înfrânt. Au plecat demoralizați, rușinați, iar acum nu găsesc de cuviință decât să ne insulte", a adăugat el. „Când ne ponegresc, ne simțim importanți. Ziarele noastre nu sunt capabile să le insulte regina și pe prim-ministrul lor. Ei, îi putem insulta, cum să nu. Amintiți-vă de insultele scrise pe ziduri la Port Said. Amintiți-vă de cuvintele acelea. Ce ziceți, repetăm cuvintele pe care le-ați scris pe ziduri, să le audă și ei? Ați spus «Regina voastră este o... ce?»" Apoi a izbucnit în râs, în timp ce mulțimea entuziastă striga într-un glas: „O cățea!"

Eden a fost pe bună dreptate îngrozit când a aflat că existau dovezi scrise cu privire la înțelegerea secretă cu Franța și Israelul; orice dovadă concretă a acestei conspirații evident reprobabile și a invaziei ilegale era dinamită politică. „Of, Doamne", se pare că a zis atunci când i s-a adus la cunoștință că reprezentanții săi semnaseră un acord scris. „Nu mă așteptam să se semneze ceva!"

Pe 9 ianuarie 1957, Eden, care era prim-ministru de doar un an și 279 de zile, și-a asumat responsabilitatea. Își jucase cariera politică și pierduse. Deși inițial fusese un lider popular, decizia de a apela la o intervenție armată în Suez în urma unui acord secret a fost pentru el începutul sfârșitului. Această decizie avea să-l obsedeze și să-i afecteze serios reputația și moștenirea. Oficial, motivul demisiei și plecării neașteptate a lui Eden a fost șubrezirea stării lui de sănătate.

E adevărat că Eden suferise o serie de operații în 1953, din cauza unei afecțiuni a vezicii biliare. Opinia a patru medici — semnată de Sir Horace Evans, Sir Gordon Gordon-Taylor, dr. Thomas Hunt și dr. Ralph Southward și comunicată presei — a fost că nu este apt să guverneze. Medicii au spus că sănătatea „nu-i va mai permite să ducă greaua povară inerentă funcției de prim-ministru". După publicarea opiniei medicale scrise, Eden a anunțat: „Nu consider că este corect să rămân în continuare prim-ministrul reginei, știind că nu-mi voi mai putea îndeplini cum se cuvine datoria față de suverana mea și față de țară".

Deteriorarea rapidă a stării lui de sănătate a coincis cu pierderea încrederii în guvernul său ca urmare a scandalului din Suez. Fie și numai din punct de vedere politic, erau destule motive pentru ca Eden să demisioneze. În primul rând, potrivit secretarului particular al reginei, Martin Charteris, regina nu avea încredere în el, și se pare că pe bună dreptate. Deciziile sale legate de Suez fuseseră criticate de membri marcanți ai propriului partid, precum și de majoritatea membrilor din alte partide politice. Sfârșitul demoralizant al crizei a adus mari prejudicii credibilității Marii Britanii și poziției sale pe scena mondială ca jucător și putere militară. I-a descurajat pe cei care lăudaseră inițial ideea și a dus la criticarea consecințelor financiare ale blocării Canalului Suez. Nu numai că a șubrezit relațiile anglo-americane, precum și poziția Marii Britanii în Organizația Națiunilor Unite și în Commonwealth, dar a avut și un impact sever asupra economiei britanice. A doua zi, 10 ianuarie, un alt absolvent de Eton, Harold Macmillan, în vârstă de 62 de ani, politician pragmatic și protejat al lui Sir Winston Churchill, a acceptat propunerea reginei de a deveni al treilea prim-ministru al ei, în timp ce Eden părăsea scena politică.

Biograful oficial al lui Eden, D.R. Thorpe, îi ia partea și descrie Criza Canalului Suez drept „un sfârșit cu adevărat tragic al mandatului său de premier, unul care a ajuns să capete o importanță disproporționată în orice evaluare a carierei sale“. Cu toate acestea, chiar și după retragerea din viața politică, Eden a continuat să insiste că nu existase nicio conspirație cu Israelul și Franța și că nu încheiaseră nicicând un asemenea acord. În ciuda dezvăluirilor care au dovedit mai presus de orice îndoială existența „complotului“ anglo-franco-israelian, Eden a continuat să susțină cu înverșunare că Marea Britanie a intrat în conflict doar pentru a menține pacea și că, în mod oficial, nu avea informații prealabile cu privire la planurile de război ale Israelului.

În 1961, regina a creat titlul de conte de Avon pentru Eden, cu titlul subsidiar viconte Eden de Royal Leamington Spa, în districtul Warwick. Când Eden a murit, în 1977, necrologul său din *The Times* afirma că a fost „ultimul prim-ministru care mai credea că Marea Britanie este o mare putere și primul care s-a confruntat cu o criză care a dovedit că nu este așa“[42].

Regina fiind ocupată cu serioase probleme de stat, Philip căuta să-și croiască un rol. A înființat Premiul Ducele de Edinburgh (după cum am mai amintit),

dar încă simțea că nu are o direcție, un scop. Îl măcina și îl îngrijora lucrul ăsta; știa că are nevoie de o nouă provocare. Ca ofițer de marină, era obișnuit să stea luni întregi departe de cei dragi. Îi plăcea viața pe mare, deoarece îl făcea să se simtă liber. Ardea de nerăbdare să pună la încercare iahtul *Britannia*. La 32 de ani, lui Philip îi era dor de vechea lui viață de ofițer de marină, așa încât a acceptat bucuros să plece în călătorie cu noul HMY *Britannia Royal* când i s-a sugerat să fie „reprezentantul reginei" și să se deplaseze de unul singur la Melbourne pentru a deschide Jocurile Olimpice, primele organizate în emisfera sudică.

***

Când regina și prințul Philip au vizitat Australia în 1954, li s-au prezentat pregătirile pentru Olimpiadă, iar ea a acceptat invitația de a deveni patroana onorifică a jocurilor. Însă chiar și atunci era clar că programul ei și lista lungă de așteptare pentru diferite evenimente pe care trebuia să le oficieze nu-i vor permite să viziteze Australia atât de curând după lungul turneu. Misiunea lui Philip cuprindea un turneu în Noua Guinee și alte insule din apropiere, inclusiv insula Manus. Aventura sa l-a purtat pe tărâmuri îndepărtate din Commonwealth, printre care Malaya, Noua Zeelandă, Ceylon, Gambia, Antarctica, Insulele Falkland, Georgia de Sud, Tristan da Cunha, insula Ascension, Sfânta Elena și Insulele Galapagos, în ceea ce avea să rămână cea mai lungă călătorie a sa la bordul HMY *Britannia* — 64 000 de kilometri parcurși în 140 de zile, din octombrie 1956 până în februarie 1957.

Philip a pornit la drum însoțit de un personal puțin numeros, care îl includea pe secretarul său particular Mike Parker, pe care îl numise când el și Elisabeta și-au stabilit reședința la Clarence House. Ducele l-a luat sub oblăduirea sa și l-a prezentat multora dintre prietenii săi. L-a făcut și membru al Thursday Club, un grup exclusivist pentru bărbați cu idei strălucitoare. Uneori cei doi ieșeau pe furiș seara din palat pentru a petrece cu alte cunoștințe din familia regală. Personalul palatului s-a obișnuit curând cu aceste expediții. „Murgatroyd și Winterbottom[43] au ieșit la plimbare", spuneau ei. În cele din urmă a devenit secretarul particular al lui Philip, dar între ei era mai degrabă o relație de prietenie decât una dintre stăpân și servitor. După o noapte cu multă băutură, cei doi s-au întors atât de târziu la Clarence House, unde locuiau pe atunci Elisabeta și Philip, încât au trebuit să se cațere pentru a trece peste poarta încuiată.

Pentru locuitorii din Melbourne, găzduirea Jocurilor Olimpice a fost un moment de referință în istoria orașului. Au promis să organizeze cel mai captivant spectacol din lume. Pe 22 noiembrie 1956, pe terenul de cricket din Melbourne s-au înghesuit peste 100 000 de oameni pentru a asista la spectacol. Mulțimea imensă a izbucnit în urale asurzitoare atunci când Philip, elegant în uniforma sa de marină, a fost condus pe stadion într-un Rolls-Royce decapotabil, pentru deschiderea oficială a jocurilor. Era tocmai ziua celei de-a noua aniversări a căsătoriei sale, o perioadă care a pus fără îndoială la încercare relația dintre cei doi. Cât timp Philip a fost plecat au comunicat doar prin telegrame, scrisori și, uneori, prin câte o convorbire telefonică transcontinentală în care abia dacă se auzeau unul pe altul.

Absența prelungită a lui Philip de lângă regină a devenit curând subiect de bârfe și de speculații. Turneul lui începuse chiar în timpul desfășurării Crizei Canalului Suez, dar, cum scopul era prima vizită regală din istorie în mai multe țări din Commonwealth, regina a fost de acord cu plecarea. În transmisiunea radio de Crăciun din 1956, ea s-a referit la absența lui și la motivul acesteia: „Deși soțul meu nu poate fi acasă în ziua de Crăciun, nici nu mi-aș putea dori un motiv mai bun decât călătoria prin alte părți ale Commonwealthului".

Editorii de pe Fleet Street nu prea dădeau crezare declarațiilor venite din partea palatului. Nici ei, nici proprietarii ziarelor nu mai erau la fel de respectuoși față de familia regală cum erau înainte de război. Un scandal picant ar fi crescut vânzările. În loc să relateze despre ce făcea efectiv Philip, ziarele dădeau impresia că voiajul său era o croazieră de plăcere. Mai mult, umpleau pagini întregi cu speculații despre fragilitatea căsniciei regale. Așa încât, atunci când iahtul regal a acostat în Gibraltar în februarie 1957, în ultima etapă a călătoriei, și ducele a rămas la bord în loc să ia avionul spre casă, deoarece intenționa să i se alăture reginei într-o vizită de stat în Portugalia și se înțeleseseră să se întâlnească acolo, *Sunday Pictorial* [44] l-a criticat pe Philip fiindcă, chipurile, ar fi un tată rău deoarece nu s-a grăbit spre casă să-și vadă soția și copiii.

Lucrurile au fost agravate de un ziar american, *The Baltimore Sun*, care a pus gaz pe foc făcând aluzii la o presupusă legătură amoroasă a lui Philip într-un articol cu un titlu scandalos: „Queen, Duke in Rift Over Party Girl" („Regina și ducele, ruptură din cauza unei actrițe"). Bârfitorii au profitat din plin. Unii au speculat că actrița la care se făcea referire, dar al cărei nume nu era

menționat în articol, ar fi fost Pat Kirkwood, o frumoasă vedetă de musical. Primele zvonuri cum că ar avea o relație cu ducele au apărut încă din 1948, când prințesa Elisabeta era însărcinată în opt luni cu Charles. Pat, pe atunci cel mai bine plătită actriță de pe scena londoneză, era iubita fotografului monden Baron Nahum, prieten cu ducele și membru al Thursday Club din Soho, unde Philip petrecea în mod regulat cu prietenii săi.

Philip turba de furie din cauza zvonurilor răutăcioase și nefondate. „Era foarte, foarte mânios și profund rănit", a spus prietenul său Mike Parker. Regina era și ea la fel de consternată și, în mod surprinzător, dată fiind prudența ei instinctivă, a încălcat regula nescrisă că familia regală nu intră niciodată în polemică cu nimeni și l-a autorizat pe secretarul ei de presă, căpitanul-comandor Colville, să publice o dezmințire oficială și cuprinzătoare.

Tocmai când Colville se pregătea să publice declarația, la palat s-a aflat de o criză în căsnicia omului de încredere al lui Philip, căpitanul-comandor Mike Parker. Spre ghinionul celor doi bărbați, în timp ce presa cerceta posibilitatea unei crize în căsnicia regală, Eileen, soția lui Parker, s-a hotărât să ceară divorțul în timp ce soțul ei era plecat la datorie împreună cu Philip. Parker și-a dat imediat demisia și s-a întors cu avionul din Gibraltar. La London Airport îl aștepta un grup de reporteri care l-au asaltat pentru o declarație. În spatele mulțimii l-a zărit pe vechiul său oponent de la palat, căpitanul-comandor Colville. La început, Parker a crezut că acesta venise să-l sprijine în acel ceas dificil. De fapt însă, venise din cu totul alt motiv. „Am venit doar să te avertizez că de acum înainte ești pe cont propriu", i-a spus Colville, după care a plecat fără alte comentarii. Lui Parker i s-a confirmat astfel părerea pe care o avea despre nemiloșii asistenți de la Palatul Buckingham, care te aruncau peste bord fără niciun regret.

În ciuda demisiei, Parker a rămas în relații apropiate cu foștii săi angajatori, coresponda regulat cu ei și venea mereu în vizită la Palatul Buckingham când trecea prin Londra. A fost amabil și serviabil cu biografii și jurnaliștii regali, deși nu a renunțat niciodată la prejudecățile justificate pe care le resimțea față de unii reprezentanți ai presei. Când un ziar londonez de succes i-a cerut să spună cât vrea pentru un interviu acordat cu ocazia celei de-a 80-a aniversări a lui Philip, a răspuns: „Mai mult decât își pot permite, fiindcă pur și simplu nu am încredere în nenorociții ăștia".

Sfârșitul căsniciei lui Mike și Eileen Parker le-a oferit celor de pe Fleet Street un punct de plecare perfect. În cercurile de la curte din perioada respectivă, un

curtean care trăia despărțit de soția sa și urma să divorțeze era un subiect de interes. Ziariștii nu aveau de gând să se oprească aici. Se zvonea că neînțelegerile dintre soții Parker reflectau ceea ce se întâmpla între regină și Philip, sugerându-se astfel că și căsnicia regală era supusă unei tensiuni interne.

Căpitanul-comandor Colville a considerat că nu are de ales și trebuie să reacționeze, temându-se că speculațiile vor depăși orice limită dacă nu sunt înăbușite cât de curând. S-a dus la regină și i-a cerut permisiunea să facă o declarație care să pună capăt speculațiilor privind căsnicia ei. La o săptămână după demisia lui Mike Parker, Colville a emis din partea palatului o declarație fără echivoc în care spunea: „Este complet fals că ar exista o ruptură între regină și ducele de Edinburgh".

A fost o mișcare decisivă, dar nu a reușit să împiedice răspândirea în întreaga lume a știrii despre o posibilă criză în căsnicia regală. Associated Press a scris în 1957 că demisia lui Parker a șocat cercurile de la curte. „Problemele conjugale ale lui Parker au declanșat zvonuri cum că ar exista o ruptură între prințul Philip și regina Elisabeta a II-a. Palatul Buckingham a negat aceste zvonuri. Un cunoscut ziar britanic a afirmat la începutul acestei săptămâni că oficiali de la Palatul Buckingham sunt îngrijorați din cauza «dovezilor detaliate» care ar putea ieși la lumină în procesul de divorț al soților Parker."

Eileen Parker a mărturisit mai târziu că regina și Philip nu voiseră ca Mike să își dea demisia și îi ceruseră să rămână în funcție. Eileen a obținut divorțul la Londra, pe 28 februarie 1958, cauza fiind adulterul lui Mike, cu doamna Mary Alexandra Thompson în calitate de amantă.

În cartea ei din 1982 *Step Aside for Royalty* (*Faceți loc familiei regale*), doamna Parker a scris: „Am aflat că atât prințul Philip, cât și regina au încercat să-l convingă pe Mike să nu demisioneze". Ea a pretins că nu intenționase să facă publică despărțirea lor în perioada în care Mike era plecat cu prințul Philip, însă avocatul ei, Meryn Lewis, a făcut, fără să o consulte, o declarație jurnalistului Rex North de la *Sunday Pictorial*.

Deja nu mai conta ce se spunea în vederea clarificării lucrurilor. Mulțumită presei, toată lumea bârfea despre așa-zisele escapade sexuale ale lui Philip. Regina și Philip s-au străduit să nu ia în seamă speculațiile, însă zvonurile au continuat. Ceea ce jurnaliștii nu știau, desigur, era că ducele, un romantic în adâncul sufletului, îi trimisese soției sale trandafiri albi cu ocazia aniversării a nouă ani de la căsătoria lor și făcea tot posibilul să țină legătura cu ea și cu

copiii câtă vreme era plecat. Însă presa avea o știre pe care voia să o exploateze, așa încât era hotărâtă să meargă cu ea până în pânzele albe.

The People, un ziar de duminică britanic de mare succes la vremea respectivă (editat de Harry Ainsworth, un tip imposibil de ținut în frâu, care a sporit tirajul publicației de la 250 000 de exemplare la uluitoarea cifră de 5 milioane în cei 32 de ani cât a fost redactor-șef al ziarului, între 1925 și 1957), a sfătuit-o pe Elisabeta, într-un articol, să-l promoveze pe Philip la rang de prinț consort. „Era un mod de a-i da de lucru acasă", a scris jurnalistul. Comentariul din ziar afirma că, în caz contrar, ducele era „un bărbat fără ocupație... până nu va avea o ocupație adevărată, va fi mereu tentat să-și caute ceva de făcut și va tot pleca în lungi călătorii prin Commonwealth".

În februarie 1957, regina i s-a alăturat lui Philip la bordul iahtului *Britannia* și au urcat pe fluviul Tajo până în inima Lisabonei, capitala Portugaliei, unde au avut două zile de răgaz înainte de a începe vizita de stat găzduită de președintele Craveiro Lopes și prima doamnă Berta Ribeiro. Cei doi s-au arătat un cuplu unit în cadrul ceremoniei oficiale de primire organizate în Piața Calului Negru (Praça do Comércio), precum și cu ocazia altor evenimente, inclusiv o vizită la Mosteiro dos Jerónimos (Mănăstirea Ieronimilor).

Câteva zile mai târziu, pe 28 februarie, în timpul unui dejun organizat la reședința lordului primar al Londrei, locotenent-colonelul Sir George James Cullum Welchat (la care au participat prim-ministrul, Harold Macmillan, precum și lordul Mountbatten), în cinstea reîntoarcerii sale la Londra, Philip nu a făcut nicio referire la zvonurile din presă. Ba chiar era însoțit de înfieratul său fost secretar particular, Mike Parker, și de aghiotantul său, maiorul de aviație Henry Chinnery. Era prima sa apariție publică importantă de când regina îi conferise titlul „ASR Prințul Philip, duce de Edinburgh".

„Îmi este destul de greu să conștientizez faptul că am făcut înconjurul lumii și am parcurs aproape 40 000 de mile din 15 octombrie anul trecut. Acum ar fi destul de ușor să pretind că totul ar fi fost parte a unei urzeli bine gândite, dar mă tem, trebuie să recunosc lucrul ăsta, că totul a pornit de la faptul că mi s-a cerut să deschid Jocurile Olimpice de la Melbourne, unde am rostit, dacă îmi permiteți să afirm așa ceva, cel mai bun discurs din viața mea, adică exact cinci cuvinte." Turneul, a spus ducele, a presupus, evident, sacrificiul personal de a sta departe de soție și de copii. Există unele lucruri, a declarat el, pentru care merită să te sacrifici, iar Commonwealthul britanic se numără printre acestea.

Și a continuat: „Acest Commonwealth de care fiecare membru este atât de mândru a apărut pentru că oamenii au făcut sacrificii și l-au slujit. Acum ni s-a transmis nouă, iar dacă nu facem sacrificii pentru el nu vom avea ce transmite mai departe celor care vin după noi și vom pierde ceva mult mai de preț decât o concepție grandioasă. Sâmbătă, 16 februarie, la aproape patru luni după ce am plecat de acasă, regina a luat avionul până în Portugalia și ne-am bucurat de două zile împreună înainte de a face o vizită de stat în țara respectivă, după care au urmat trei zile agitate, dar încântătoare, în care prietenia și entuziasmul poporului portughez nu a cunoscut limite. Iar apoi, după cum știți, aventura a luat sfârșit acolo unde a început, pe London Airport, cu o foarte fericită reuniune de familie", a spus el cu subînțeles. Însă publicitatea pe care a atras-o turneul a fost mai puțin fericită. Nu mai exista presa supusă și respectuoasă din trecut, ceea ce ducele a și recunoscut: „Presa este un intrus profesionist, nu te poți plânge de lucrul ăsta".

Peste ani, Pat Kirkwood a vorbit despre întâlnirea ei cu Philip din seara aceea, după ce jucase în musicalul *Starlight Roof* la London Hippodrome. A spus că prietenul ei Baron îl adusese pe Philip și pe aghiotantul acestuia în cabina ei. Cei patru au luat apoi cina la Les Ambassadeurs Club din Hamilton Place, unul dintre cele mai exclusiviste și mai distinse cazinouri din capitală. După aceea s-au dus la un local din apropiere, Milroy Club, un loc preferat al prințesei Margaret, să asculte muzică și să danseze. Potrivit lui Pat, prințul n-ar fi lăsat-o să stea jos o clipă, dansând cu ea pe orice melodie cântată de orchestră. Au rămas până în zori și au mâncat omletă în apartamentul din Mayfair al lui Baron. Pat a insistat că de atunci nu l-a mai văzut pe Philip decât la reprezentațiile teatrale organizate la cererea familiei regale. După moartea ei în 2007, al patrulea ei soț, Peter Knight, a anunțat că, la cererea ei, va oferi într-o zi „corespondența" dintre Pat și ducele de Edinburgh biografului oficial al acestuia, pentru a dovedi că între ei nu a existat niciun fel de relație ilicită, a spus el. Ceea ce nu explică totuși de ce au corespondat.

La vremea respectivă, Pat Kirkwood a negat categoric că ar fi existat ceva între ei și se pare că l-a rugat pe Philip să dea o declarație care să-i confirme spusele. Actrița i-a dat prietenului ei, scriitorul Michael Thornton, o scrisoare primită de ea din partea lui Philip, în care acesta ar fi spus: „Cu excepția unui proces de calomnie, nu este absolut nimic de făcut. Invadarea vieții private, născocirea și citatele false constituie blestemul existenței noastre".

În legătură cu acest incident, Thornton pretinde că Pat Kirkwood i-ar fi declarat ulterior unui prieten jurnalist: „În mod normal, nu ar fi de așteptat ca o doamnă să își apere onoarea. Domnul este cel care ar trebui să facă lucrul ăsta. Aș fi avut o viață mai fericită și mai ușoară dacă prințul Philip, în loc să dea buzna neinvitat în cabina mea în seara aceea, s-ar fi dus acasă la soția lui însărcinată“.

12

Blazonul bastardului

Ceea ce mă supără este atitudinea aproape brutală a prințului față de regină în această privință.

Fragment din jurnalul personal al lui
Harold Macmillan despre poziția lui Philip
cu privire la numele lui de familie

Pe 1 august 1959, la un deceniu după nașterea fiicei lor, prințesa Anne, Elisabeta și Philip au anunțat că așteaptă al treilea copil. Nașterea bebelușului avea să fie și un eveniment istoric, fiind primul născut de o suverană aflată pe tron din 1857, când regina Victoria l-a născut pe cel mai mic dintre copiii ei, prințesa Beatrice. Însă vestea fericită era umbrită, deoarece ambii părinți știau că avea să deschidă răni vechi, stârnind din nou problemele legate de numele de familie al copilului. Philip considera că faptul că propriii copii nu foloseau numele său de familie era o problemă care nu fusese rezolvată în mod corespunzător. De data aceasta, mai îndrăzneț, ducele s-a ambiționat să lupte împotriva oricui, fiind mai hotărât ca oricând să obțină recunoașterea numelui său și folosirea lui de către copiii săi. Avea și un aliat viclean în persoana unchiului său Mountbatten, care, la fel ca și Philip, fusese jignit de ultima decizie a reginei în această privință.

Erou de război decorat, lordul Mountbatten ajunsese șeful Statului-Major al Apărării, după ce servise cu distincție în Marina Regală în timpul celui de-al Doilea Război Mondial ca șef al operațiunilor combinate și, în cele din urmă, în calitate de comandant suprem al Forțelor Aliate, Comandamentul Asiei de Sud-Est. Rolul său ca ultimul vicerege al Indiei și primul ei guvernator general din 12 februarie 1947 și până pe 21 iunie 1948 îi conferise mai multă influență și în cercurile politice. În ciuda realizărilor sale semnificative și a meritelor evidente, încă era privit cu neîncredere de oficialități. Regina-mamă, de pildă, se temea de puterea lui și de măiestria cu care o folosea, iar vechii

curteni erau îngrijorați de faptul că ar fi sursa aparentei obsesii a lui Philip de a moderniza monarhia. Personaje marcante de la curte precum Sir Michael Adeane, secretarul particular al reginei, considerau că Majestatea Sa ar trebui să-l țină la distanță pe vărul ei, lordul Mountbatten.

Din nou, curtenii de rang înalt s-au speriat că Dickie voia să împingă în față ceea ce se considera a fi o ramură minoră a familiei regale și că intenționa să tragă sforile pentru a-și mări influența. La fel ca nepotul său, lordul Mountbatten voia ca, într-o formă sau alta, numele de Mountbatten să fie purtat de copiii lui Philip și ai Elisabetei, ceea ce l-ar fi ridicat pe cele mai înalte culmi ale societății, deoarece se considera *paterfamilias* al familiei regale.

Precedentele încercări ale lui Philip de a le da copiilor săi numele lui de familie nu fuseseră încununate de succes. Mulțumită în mare parte unui personaj surprinzător, Edward Iwi, avocat și expert constituțional amator, lucrurile aveau să se schimbe. Domnul Iwi era obsedat de detaliile dreptului englez și decenii la rând bombardase persoane influente din rândul oficialităților cu scrisori în care propunea diverse rectificări ale sistemului juridic. Contribuia în mod regulat și la rubrica de scrisori a ziarului *The Times*, scoțând în evidență ceea ce el considera a fi grave erori în dreptul englez și în noua legislație engleză. În ciuda calității deosebite a argumentelor sale, scrisorile lui erau cel mai adesea respinse inițial, pentru ca la o cercetare ulterioară mai atentă să se ajungă la concluzia că avusese dreptate. În domnul Iwi, lordul Mountbatten și Philip au descoperit un susținător talentat și stăruitor.

***

Pe 10 august 1959, lordul Mountbatten și domnul Iwi s-au întâlnit în secret pentru a discuta problema numelui de familie legitim al copiilor și descendenților Elisabetei și ai lui Philip. Iwi și-a notat în jurnalul personal detaliile discuției din seara respectivă. Avocatul a avut o propunere despre care credea că va fi acceptată de către regină, un nou nume de familie compus, „Mountbatten-Windsor“. Mountbatten a fost încântat de idee și i-a spus noului său prieten să o aprofundeze.

De îndată ce a primit undă verde, domnul Iwi a declanșat campania cu o scrisoare aflată acum în Arhivele Naționale din Kew, trimisă în septembrie 1959 prim-ministrului Harold Macmillan, scrisoare în care și-a expus profundele lui îngrijorări. „Când se va naște noul bebeluș, după cum stau

lucrurile acum, va purta «blazonul bastardului», și anume numele de fată al mamei. Din câte știu, va fi primul copil legitim născut astfel. Vă reamintesc că Windsor este numele de fată al reginei, care la căsătorie a preluat numele de familie al soțului ei, Mountbatten. Prințul Charles și prințesa Anne s-au născut cu numele de familie Mountbatten."

A urmat o altă luptă înverșunată pe tema numelui bebelușului, în care s-au implicat prim-ministrul, lordul cancelar, lordul Kilmuir, și Palatul Buckingham. S-a inițiat până și o cercetare oficială asupra istoriei numelui regal, care a dus la concluzia bizară că, la un moment dat, tronul britanic a fost ocupat timp de 170 de ani de o familie cu numele de „Guelph". Numele Windsor și Mountbatten, artificiale și necunoscute până atunci, fuseseră adoptate abia la sfârșitul Primului Război Mondial, ca răspuns la puternicul sentiment antigerman de la vremea respectivă.

Lordul Kilmuir l-a avertizat pe Macmillan că Iwi nu ar trebui ignorat, ci oprit, deoarece își demonstrase deja într-o oarecare măsură expertiza în probleme constituționale: „Este foarte neplăcut. Iwi trebuie redus la tăcere... s-ar putea rezolva în liniște". Sir George Coldstream, secretar particular al lordului Kilmuir, l-a sfătuit pe prim-ministru să-i spună lui Iwi, „prietenește, să-și țină gura". „Problema cu Iwi este că de obicei pune degetul pe rană. Vă amintiți, fără îndoială, că lui Iwi i s-a dat dreptate în mai multe rânduri până acum și că în cel puțin una dintre aceste ocazii ar fi putut pune guvernul într-o situație penibilă. Mă refer la nefericita eroare a numirii prințesei Arthur de Connaught drept consilier de stat în 1944. Iwi a identificat eroarea, dar a avut bunul-simț să nu vorbească. Trebuie să i se spună prietenește să-și țină gura."

Principalul argument al lui Macmillan, că Iwi greșise când afirmase că familia regală avea un nume de familie, era eronat. Era adevărat că Tudorii și Stuarții avuseseră nume de familie, dar suveranele nu preluaseră la căsătorie numele soțului — „Maria Tudor a rămas Maria Tudor și nici regina Ana și copiii ei nu au purtat numele de Oldenburg". Și a continuat: „Vă înșelați când afirmați că Windsor este numele de familie dinainte de căsătorie al Majestății Sale sau că Mountbatten a fost vreodată numele de familie al prințului Charles sau al prințesei Anne. Mai mult, chiar dacă ați avea dreptate în această privință, nu pot concepe că numele Windsor ar putea fi altceva decât o distincție sau că a purta numele unei mari case, moștenit printr-un strămoș de sex feminin, ar fi în vreun fel rușinos".

Aceste cuvinte nu au reușit să-l reducă la tăcere pe hotărâtul Iwi. I-a răspuns lui Macmillan pe 17 noiembrie 1959: „Nimeni nu este infailibil. Dacă familia regală nu ar fi avut niciodată un nume de familie, atunci Proclamația din 1917 prin care s-a înlocuit Guelph cu Windsor nu ar fi fost necesară". Iwi a refuzat să renunțe. Dimpotrivă, în câteva săptămâni câștigase de partea sa o voce influentă, pe Thomas Bloomer, episcop de Carlisle. Episcopul însuși a atras interesul presei când, într-o predică de duminică, a declarat că nu îi place ideea ca un copil „născut prin sfânta căsătorie" să fie lipsit de dreptul și privilegiul oricărui copil legitim. S-a abținut să pronunțe cuvântul „bastard".

În scrisoarea trimisă lui Macmillan pe 17 noiembrie 1959, Iwi l-a informat pe prim-ministru că nu putea, „conștiința nu-l lăsa să permită ca un copil legitim să primească la naștere numele de fată sau numele de familie al mamei sale. Am motive să cred că mulți oameni de bună-credință îmi împărtășesc punctul de vedere".

Macmillan și consilierii săi nu știau care erau acei „oameni de bună-credință" care împărtășeau punctul de vedere al lui Iwi. Nu toată lumea lua în serios această chestiune. Un funcționar de rang înalt a adăugat la dosar: „A nu se confunda cu familia Browne-Windsor". Însă prim-ministrul și Coroana cu siguranță luau problema foarte în serios. Alții, precum avocatul Sir George Coldstream, care ocupa la vremea respectivă funcțiile de secretar permanent al departamentului lordului cancelar și Clerk of the Crown in Chancery[45], au luat-o chiar mult prea în serios. „Ai fi tentat să-l bați pentru obrăznicie."

Discuția pe tema numelui a făcut-o să plângă pe regina însărcinată, potrivit vicepremierului R.A. Butler. Îngrijorat, prim-ministrul Macmillan și-a notat în jurnal: „Ceea ce mă supără este atitudinea aproape brutală a prințului față de regină în această privință". Încă o dată, aceasta trebuia să aleagă între bărbatul pe care îl iubea și care renunțase la atât de multe de dragul ei și dinastia Windsor, căreia îi era devotată și pe care era destinată să o slujească.

Schimbul de scrisori între Macmillan și Iwi a continuat, fără să se ajungă la o soluție. Apoi, în ianuarie 1960, când prim-ministrul se afla într-o vizită oficială în Africa de Sud, a primit o telegramă de la „Rab" Butler[46], care îi ținea locul ca prim-ministru. Rab i-a relatat lui Macmillan că în timpul primei sale audiențe la regină, aceasta l-a informat că era „ferm hotărâtă" să impună o schimbare a numelui familiei regale. „Probabil și-a băgat coada lordul Mountbatten, care are interesul să se întâmple acest lucru", notează Butler.

Corespondența arată că lupta continua deja de trei luni înainte ca regina să ridice problema.

Întreaga mașinărie de la Whitehall a intrat brusc în marșarier. Pe 8 februarie 1960, cu doar 11 zile înainte de nașterea prințului Andrew, regina a făcut o nouă declarație în care afirma că a adoptat „Mountbatten-Windsor" ca nume pentru toți descendenții ei care nu vor primi titulatura de Alteța Sa Regală. Într-un articol din *New Law Journal*, precum și în alte locuri, Iwi a explicat că va rămâne un nume de familie „ascuns sau latent" care poate fi folosit de oricare dintre copiii reginei, în caz că și-ar pierde titlurile, și care poate fi transmis descendenților și utilizat de ei dacă vor avea nevoie de un nume de familie.

Lordul Kilmuir i-a scris lordului Mountbatten și l-a informat pe prințul Philip că, după o cercetare îndelungată, s-a ajuns la concluzia că argumentul domnului Iwi, detaliat în articolul său din *Law Journal*, este corect. În ceea ce o privește pe regină, când Rab Butler l-a informat pe prim-ministrul Macmillan, „mi-a luat o povară de pe suflet".

Declarația reginei din *London Gazette* nu însemna sfârșitul dinastiei Windsor și schimbarea numelui — acest lucru nu se putea realiza decât prin lege. Era compromisul perfect, în ceea ce-l privea pe Philip; ca familie, membrii familiei regale aveau să fie cunoscuți din acel moment ca „Mountbatten-Windsor". Ziarul laburist *Daily Herald* [47] a lăsat clar să se înțeleagă că era o victorie pentru Philip. Pe prima pagină, titlul afirma triumfător: „PHILIP CÂȘTIGĂ LUPTA ÎN NUMELE MOUNTBATTENILOR REGALI". Schimbarea de nume nu avea să fie aplicată decât în cazul anumitor descendenți ai reginei. Lui Iwi i se dăduse dreptate; Philip și unchiul său, Dickie, jubilau.

A doua zi după declarația reginei, Iwi, potrivit jurnalului său personal, a fost invitat acasă la lordul Mountbatten. La rugămintea gazdei, s-a furișat pe o intrare laterală, pentru a nu atrage atenția. Odată intrat, Iwi a ciocnit cu Mountbatten în cinstea victoriei. Celor doi, care munciseră din greu pentru a obține acest rezultat, li s-a alăturat nimeni altul decât prințul Philip, care era în al nouălea cer, și toți trei au ridicat paharul triumfători.

13

Omul cu mască

Nu știm decât că Ward și prințul Philip se cunoșteau, deoarece i-a făcut de mai multe ori portretul.

Lordul Andrew Lloyd-Webber, 2017

Era o știre inepuizabilă din punctul de vedere al presei. Căderea lui John Profumo, ministrul de război din guvernul conservator al lui Harold Macmillan, precum și anchetele și bătăliile duse la tribunal în cazul respectiv aveau de toate. Era o poveste sordidă cu sex și politică la nivel înalt, într-o epocă în care atitudinile din societate se schimbau dramatic. Să adăugăm la toate acestea paranoia Războiului Rece și obținem visul oricărui editor de ziar. Pentru guvernul șubred al lui Macmillan ar fi fost destul de grav și dacă nu ar fi fost vorba de altceva decât de sex, însă a fost mult mai rău decât și-ar fi putut imagina cel pe care presa l-a poreclit SuperMac. „Am fost silit să pierd o bună parte a zilei de azi cu o escapadă prostească (femei de data aceasta, slavă Domnului, nu băieți)“, și-a notat prim-ministrul în jurnalul său, pe 15 martie 1963. Însă această „escapadă“ avea să devină mult mai gravă. Avea să implice MI5 și KGB-ul — deoarece atașatul naval al Uniunii Sovietice de la Londra se culca cu aceeași actriță ca și ministrul Profumo —, iar evenimentele aveau să scape de sub control într-o așa măsură încât aveau să ducă la pierderea încrederii în autoritatea lui Macmillan, care oricum era în scădere, și la demisia sa.

Criza politică a izbucnit după ce ministrul de război John Profumo, educat la Harrow și Oxford (un conservator prin excelență, căsătorit cu vedeta de cinema Valerie Hobson), a avut în 1961 o relație sexuală cu un manechin de 19 ani, Christine Keeler. Când Profumo, care se simțea în largul lui în cele mai înalte cercuri din lumea bună, a fost demascat, a înrăutățit și mai mult situația mințind în Camera Comunelor în legătură cu aventura sa. Domnișoara Keeler, care locuia cu mama ei, Julie, într-un fost vagon de tren în apropierea unei

cariere de pietriș din Wraysbury, în Berkshire, era o prietenă apropiată a osteopatului cu pacienți din lumea bună Stephen Ward, cunoștință a prințului Philip, precum și membru, la fel ca ducele, al infamului Thursday Club. Ward, printre pacienții căruia se numărau cei mai bogați și mai faimoși londonezi, era și un apropiat al vărului primar și confidentului lui Philip, David Mountbatten, al treilea marchiz de Milford Haven.

Milford Haven, căsătorit pentru a doua oară, ofițer de marină decorat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial cu Ordinul pentru Serviciu Merituos, era cunoscut pentru petrecerile pe care le dădea cu un cerc discret de invitați în apartamentul său din Grosvenor Square, ce începeau cu o partidă de cărți și se sfârșeau cu sosirea unor femei. Ward se număra adesea printre invitați, iar uneori aducea și câteva femei. Când Milford Haven a murit din cauza unui atac de cord în 1970, avea doar 50 de ani.

Stephen Ward a instalat-o pe Keeler în apartamentul său din Wimple Mews, Londra, însă relația dintre ei, deși strânsă, se pare că era platonică. Keeler îl însoțea la petreceri licențioase unde el o prezenta unor indivizi bogați și cunoscuți. La vremea respectivă, Keeler avea o relație de scurtă durată cu John Profumo, pe care îl cunoscuse la o petrecere de pe proprietatea din Berkshire a lordului Astor, Cliveden House. Mai târziu s-a dovedit că Keeler, care avea un stil de viață promiscuu, se culca și cu atașatul naval sovietic, căpitanul Evgheni Ivanov. Când s-a aflat, scandalul a suscitat temeri legate de siguranța națională, nu doar în rândul politicienilor, ci și al publicului, în condițiile în care Războiul Rece era la apogeu.

Relația lui Keeler cu Profumo a devenit publică abia după ce rivalitatea dintre cântărețul de jazz Aloysius „Lucky“ Gordon și promotorul de jazz Johnny Edgecombe, care concurau cu ferocitate pentru favorurile lui Keeler, a culminat în 1962 cu o bătaie violentă la Flamingo Club, despre care s-a vorbit și în ziare. Keeler, care se culca și cu Edgecombe, a pus capăt relației lor. Însă Edgecombe a refuzat să accepte lucrul ăsta și s-a dus la apartamentul lui Ward, unde locuia Keeler. A tras cinci focuri în ușa de la intrare, ceea ce a atras și mai mult atenția asupra lui Keeler, când poliția a fost chemată să cerceteze incidentul. După aceea Keeler a fost catapultată în ochii publicului, iar ea a început să povestească cu naivitate despre foștii ei amanți John Profumo și Ivanov, precum și despre prietenia ei cu Ward.

La început, John Profumo a crezut că ar putea face față acuzațiilor. Era cuvântul lui împotriva celui al unei tinere cu o reputație dubioasă și gândea că

va fi crezut. A ridicat problema într-un discurs în care le-a spus parlamentarilor din Camera Comunelor că „nu a existat nimic nepotrivit“ în relația dintre el și domnișoara Keeler. Supus însă unei presiuni tot mai mari, Profumo a capitulat, recunoscând ulterior relația sa cu Keeler, ceea ce l-a forțat să demisioneze atât din guvern, cât și din parlament. Însă lucrurile nu s-au oprit aici, existând și alte implicații mai complexe. Ulterior, Stephen Ward a fost judecat pentru proxenetism și pentru că fetele respective, Keeler și prietena ei Mandy Rice-Davies, aveau sub 21 de ani, acuzație pentru care a pledat nevinovat.

Pentru a-și plăti cheltuielile de judecată, Ward a decis să-și scoată la vânzare unele dintre operele sale de artă, inclusiv excelentele portrete ale prințului Philip, prințesei Margaret și soțului acesteia, lordul Snowdon. Aceste portrete ale membrilor familiei regale făceau parte dintr-o serie comandată de o revistă. În deceniile următoare nu au mai ieșit la lumină alte dovezi care să îi lege de scandal pe prințul Philip sau pe prințesa Margaret.

Ward a făcut alegerea tragică de a se sinucide cu o supradoză pe 30 iulie 1963, în ajunul zilei în care s-a dat verdictul în procesul său. A murit câteva zile mai târziu, pe 3 august[48].

Câțiva ani mai târziu s-a dovedit că Ward fusese țap ispășitor într-o conspirație elaborată pusă la cale de mai multe personaje influente din rândul oficialităților care se temeau că îl va demasca pe Profumo înainte ca acesta să fie silit să-și recunoască minciunile. Serviciile de informații britanice știau de relația dintre Profumo și Keeler și de legăturile acesteia cu spionul rus Ivanov cu mult înainte de declarația ministrului din Camera Comunelor. Și Ward fusese abordat de MI5, alocându-i-se o persoană de contact misterioasă cu numele de cod Woods. La vremea respectivă, Ward credea că își slujește țara și ajută serviciile de securitate să pregătească o capcană pentru Evgheni Ivanov, așa încât fusese de acord să coopereze.

Potrivit documentarului realizat de celebrul jurnalist de investigații Tom Mangold, *Keeler, Profumo, Ward and Me* (difuzat în februarie 2020), Ivanov era un spion sovietic care era prieten cu Ward și se culca cu Keeler. În ciuda faptului că Ward încerca să facă din el agent dublu, prietenia lor era sinceră. În felul său naiv, Ward lucra pentru binele țării. Însă guvernul a ajuns să vadă în el o amenințare și o responsabilitate, temându-se că-l va expune pe Profumo și va declanșa o criză de securitate națională. Pe 27 martie 1963 a avut loc o întâlnire între ministrul de interne, Henry Brooke, șeful poliției metropolitane,

Sir Joseph Simpson, și șeful serviciilor de securitate, Roger Hollis, pentru a se discuta ce măsuri pot fi luate împotriva lui Ward. După întâlnire, poliția a interceptat telefonul lui Ward și a plasat agenți în fața cabinetului său, motiv pentru care a fost abandonat de prietenii săi din înalta societate. În mai, deznădăjduit, Ward a sunat la biroul lui Macmillan și a solicitat o întrevedere.

Un document aflat la Arhivele Naționale dezvăluie că secretarul particular al lui Macmillan, Sir Timothy Bligh, a fost atât de îngrijorat de acest apel telefonic încât s-a dus glonț la parlament pentru a-l informa pe prim-ministru și l-a consultat și pe Simpson, care i-a spus că Ward avea să fie curând arestat. Data acestei însemnări este esențială, deoarece situează documentul în perioada dintre declarația mincinoasă a lui Profumo în parlament și mărturia sa de la începutul lui iunie, când guvernul știa că Ward este dovada vie căreia trebuia să i se închidă gura.

La procesul lui Stephen Ward de la Old Bailey, judecătorul, Sir Archie Marshall, le-a cerut juraților să-l condamne pe osteopat pe motiv că niciunul dintre prietenii săi nu se grăbise să-i ia apărarea. MI5 a păstrat tăcerea, deși l-ar fi putut salva confirmând că lucra pentru ei în perioada în care aveau nevoie de el pentru a-l convinge pe Ivanov să defecteze. Hollis ar fi trebuit să informeze acuzarea, care afirma în mod greșit că Ward inventează că ar avea legături cu serviciile de securitate, sau cel puțin să aranjeze prezența unui martor care să confirme că lucrase pentru stat.

Cu vreo două luni în urmă, Macmillan îi ceruse directorului arhivelor la Înalta Curte de Casație, lordul Denning, să conducă o anchetă judiciară cu privire la împrejurările care au dus la demisia lui Profumo. Raportul Denning avea să fie publicat în septembrie 1963. Principalul său scop era să-l pună pe Stephen Ward la stâlpul infamiei și să-l scuze pe ministrul de război pentru o simplă escapadă. Ward a descoperit, însă mult prea târziu, că fusese sacrificat. Știa ce verdict avea să dea juriul a doua zi și nu își făcea iluzii cu privire la ce i-ar putea pregăti un judecător ostil, așa că a luat o supradoză de somnifere și a murit mai târziu la spital.

Sute de oameni au stat la coadă pentru a cumpăra un exemplar al raportului când a fost publicat. Însă nu dezvăluia prea multe informații; acestea fuseseră ascunse în dosare secretizate. Denning a criticat într-adevăr guvernul pentru că nu a rezolvat mai repede problema, dar a ajuns la concluzia că siguranța națională nu fusese compromisă. Spre dezamăgirea publicului, nu a reușit să-l

identifice pe bărbatul care, gol pușcă și având doar o mască pe față, servise la petrecerile lui Ward, așa-numitul „om cu mască“.

Câteva extrase din transcrierea (care se află acum la Arhivele Naționale) a unui interviu telefonic pe care Harold Macmillan i l-a acordat pe 26 septembrie 1963 lui Jack „Peter“ Hardiman Scott de la BBC Home Service — care era pe atunci corespondentul politic al BBC (iar mai târziu a ajuns unul dintre cei mai buni editori politici) — pe tema recent publicatului raport Denning despre afacerea Profumo arată cum gândea prim-ministrul, care încă mai spera să se poată agăța de putere. Iată ce se spune în interviu:

Scott: Da, de acord, nu se pune problema integrității. Dar poate tocmai faptul că ați eșuat în această privință i-ar putea face pe unii să considere că remarca lordului Denning legată de răspunderea ministerială ridică problema competenței. După părerea dumneavoastră, ca prim-ministru, credeți că s-ar impune o demisie ministerială?

Macmillan: Nu, domnule, deloc. M-am apărat în Camera Comunelor, de altfel am luat și apărarea miniștrilor mei, și sunt gata să o fac din nou. După cum am zis, cred că opinia publică, chiar înainte de publicarea raportului lordului Denning, confirmă în mare parte ceea ce am spus deja — ceea ce gândesc cei mai mulți oameni —, și anume manifestă o oarecare compasiune față de noi, pentru că am fost tratați în acest fel, și nu ne învinovățesc că am fost înșelați.

Scott: Cred că acum trebuie să trec la efectul pe care acest raport îl va avea asupra viitorului dumneavoastră, domnule prim-ministru. Ați lăsat să se înțeleagă în trecut că veți duce până la capăt afacerea Profumo. Sunt sigur că partidul dumneavoastră și țara vor să știe ce planuri aveți acum. Odată încheiată această dezbatere în parlament, nu se va ivi oare iarăși prilejul unei noi controverse legate de conducerea partidului?

Macmillan: Ei bine, această controversă nu are nimic de-a face cu raportul Profumo. Ea începe, firește, după... într-o poziție... în această poziție politică, legat de cea mai bună strategie de a câștiga următoarele alegeri; și am spus de nenumărate ori — și vă mai spun o dată —, când va veni timpul să iau o decizie, nu voi ține seama decât de un singur lucru: care este cea mai bună soluție pentru țară și pentru Partidul Conservator. Nu va avea nicio legătură cu Profumo, pentru că nu are nicio relevanță. Va fi simplu: este în interesul partidului și al țării să rămân în funcție, sau nu? Firește că m-am gândit mult la asta, iar când am să iau decizia nu voi ezita să o comunic.

Scott: De fapt voiam să vă întreb cât se poate de clar: cum afectează acest raport șansele dumneavoastră de a rămâne în fruntea partidului la următoarele alegeri? Spuneți că nu are nicio legătură, domnule prim-ministru?

Macmillan: Nu. M-am gândit la acest lucru cu mult înainte de această afacere și motivele mele nu vor avea nicio legătură cu ea. Nu contează decât dacă în acest moment, după șaptesprezece ani în fruntea partidului, pe timp de război și de pace, și după șapte ani ca prim-ministru, se cuvine să mai conduc partidul și la următoarele alegeri, sau dacă nu ar fi mai bine, în interesul tuturor, să predau ștafeta. Aceasta va fi decizia mea și o voi lua în același fel în care am încercat să iau toate deciziile: ce este bine să fac?

Bine sau nu, oamenii și-au pierdut încrederea în Macmillan și în guvernul său. După mai multe săptămâni de indecizie dacă să rămână sau nu în fruntea Partidului Conservator la următoarele alegeri, Macmillan a demisionat pe 10 octombrie 1963, invocând motive de sănătate. Apoi s-a internat la Spitalul King Edward VII pentru hipertrofia prostatică de care suferea. La patru zile după anunțul demisiei a sosit un bilet din partea reginei, scris de mână: „Dragul meu prim-ministru, tocmai m-am întors în această dimineață din Scoția și îți trimit acest mic «întăritor» cu cele mai bune urări de recuperare grabnică și completă, în speranța că te va face să te simți mult mai bine. Cu stimă, Elisabeta R".

***

Macmillan, care în 1957 a devenit celebru prin declarația făcută în fața unei adunări a conservatorilor: „Cei mai mulți dintre oamenii noștri nu au dus-o niciodată atât de bine", a fost înlăturat, fiind înlocuit în funcția de prim-ministru de un alt absolvent de Eton, al 14-lea conte de Home. Era inacceptabil ca un prim-ministru să facă parte din Camera Lorzilor, așa că Home a renunțat la titlul ereditar și a candidat cu succes la alegerile parlamentare ca Sir Alec Douglas-Home. Partidul Laburist, condus de Harold Wilson, a câștigat la mustață alegerile generale din 1964, cu o majoritate de doar 4 locuri. Afacerea Profumo, care a zguduit sistemul mai mult decât orice altceva până atunci, a avut un impact devastator asupra încrederii în tradiție și oficialități, dar și în monarhie și în cei acuzați că o apărau pe ascuns.

Asocierea lui Stephen Ward cu prințul Philip prin intermediul Thursday Club și faptul că osteopatul, care era și un artist apreciat, făcuse de mai multe ori portretul ducelui au fost de ajuns să stârnească interesul ziarelor și să îngrijoreze serviciile de securitate. În ciuda faptului că asocierea lui Philip cu afacerea Profumo era cel mult periferică, revista satirică *Private Eye* nu s-a sfiit să facă legătura între Philip și Ward și să speculeze că Philip ar fi misteriosul „om cu mască" din raportul lui Denning care servea băuturi la petrecerile lui Ward neavând pe el altceva decât un șorțuleț. Nu exista absolut nicio dovadă în acest sens, așa încât apropiații ducelui s-au înfuriat.

Este însă adevărat că legăturile lui Philip cu unii dintre principalii implicați în scandalul Profumo au atras atenția MI5 când jurnaliștii de investigație au început să cerceteze posibilitatea implicării lui Philip în afacere. Jurnalistul veteran Clive Irving a explicat că după ce a început să investigheze afacerea

pentru respectabilul ziar londonez *Sunday Times*, MI5 a început să manifeste interes față de articolele sale. Irving a scris în *The Daily Beast*: „Când a izbucnit scandalul, conduceam o echipă de investigații la ziarul londonez *Sunday Times*. Ne străduiam de mai multe săptămâni să descâlcim labirintul de interese amestecate în afacere, care se întindea din picarescul Soho până la cele mai înalte eșaloane ale serviciilor de securitate".

Atenția lui Irving s-a îndreptat curând către Thursday Club, printre membrii căruia se număra și Philip, dar și prietenul Christinei Keeler, Stephen Ward. Și a continuat: „Unul dintre reporterii noștri a descoperit că membrii Thursday Club aveau un loc preferat unde chefuiau, studioul unui portretist profesionist pe nume Feliks Topolski. Topolski era un tip foarte sociabil și un bârfitor notoriu, și i-a spus reporterului nostru că era bucuros să spună tot — de fapt, voia să se laude cu numeroasele persoane pe care le cunoștea din cercul lui Stephen Ward. Cu o singură excepție: «Nu pot să vorbesc despre prințul Philip». Evident însă, pe noi ne interesa Philip. Dar nu am găsit pe nimeni dispus să vorbească despre el și, cum obiectivul nostru era în principal de natură politică, deoarece voiam să demascăm o mușamalizare generalizată și încercam să aflăm ce și când a știut Macmillan, am renunțat la firul acela scabros al poveștii. Însă cineva a aflat că am vorbit cu Topolski". Irving a explicat: „Am primit un telefon de la un anume domn Shaw, care mi-a explicat că lucrează pentru MI5 și că mi-ar fi recunoscător dacă m-aș întâlni cu el a doua zi la un hotel de lângă stația de metrou St. James's Park, împreună cu doi colegi. Nu aveam de ce să mă îngrijorez, nefiind decât o formalitate". Și Irving a povestit cum el și colegii săi s-au întâlnit cu acel domn Shaw, care era flancat de doi asistenți și care părea să știe de toate interviurile pe care le luaseră jurnaliștii în cursul investigației.

La Arhivele Naționale din Kew, în sud-vestul Londrei, sunt șase dosare ale afacerii Profumo, însă doar cinci sunt accesibile publicului. Al șaselea dosar, burdușit, cu numărul 1/4140, care conține informațiile deosebit de sensibile, este închis și va rămâne așa cel puțin până în 2046. Documentele nevăzute, care au fost considerate atât de primejdioase încât până și șefului MI5 i-a fost interzis să le citească la vremea respectivă, au scăpat cel puțin de la distrugere. În ianuarie 2014 — la mai bine de 50 de ani de la condamnarea lui Ward, în urma unui proces care a durat șapte zile —, Biroul Cabinetului a confirmat că documentele anchetei Denning au fost selectate pentru a fi conservate pe termen nedeterminat. Susținătorii lui Ward sunt convinși că documentele

secrete l-ar putea exonera și ar dezvălui numele altor miniștri și indivizi din înalta societate implicați în scandal. Ani la rând, Mandy Rice-Davies s-a străduit să-l reabiliteze pe Stephen Ward. S-a luptat (și a câștigat în cele din urmă) cu Arhivele Naționale, puternic implicate în mușamalizare. Procesul lui Stephen Ward a fost un eveniment rușinos. Nu există nicio justificare, în afară de servilismul față de reputația unui regim de mult apus, pentru ca Arhivele Naționale să refuze accesul la documente care ar dovedi această eroare judiciară.

Nu se știe dacă dosarul secretizat conține vreo referire la prințul Philip. Prietenii familiei regale sunt pe bună dreptate indignați de faptul că numele său este legat în repetate rânduri de scandal fără să existe vreo dovadă. „Este absolut îngrozitor", a spus un membru de rang înalt al Casei Regale. „Sunt sigur că ducele ar dori ca acele documente secrete să fie făcute publice, ca să vedem cine este protejat de fapt, iar el să fie reabilitat."

Cazul Ward și mușamalizarea acestuia de către guvern l-a fascinat atât de mult pe compozitorul și impresarul Lloyd-Webber, încât a scris un musical pe acest subiect. Din nefericire pentru el, musicalul *Stephen Ward* a fost un eșec, fiind scos din program în martie 2014, după doar patru luni de reprezentații în West End. Cu toate acestea, Lloyd-Webber este convins că dosarul respectiv are un conținut „exploziv". De ce este atât de sigur? „Nu pot spune decât că sursa mea este de mare încredere — de cea mai mare încredere", a declarat el în septembrie 2017. „Firește, persoana respectivă nu mi-a comunicat nicio informație concretă, dar se află la un nivel foarte înalt."

În Camera Superioară, lordul Lloyd-Webber, membru conservator din 1977, a ținut în iunie 2013 un discurs în care a spus: „Ceea ce mă îngrijorează este faptul că aceste documente vor rămâne secrete timp de 83 de ani, o perioadă incredibil de lungă, iar lucrul ăsta dă naștere la numeroase speculații nesănătoase cu privire la identitatea celor menționați în documente". Mai târziu, lordul Lloyd-Webber a solicitat din nou publicarea dosarului secret: „Am putea specula la nesfârșit despre cine și ce se găsește în acest dosar, ceea ce este foarte periculos. Cine știe unde poate duce treaba asta. Problema e că toată lumea se întreabă oare cine ar putea fi acela care are nevoie de așa o protecție pentru o perioadă atât de îndelungată. Nu-mi vine a crede că, dacă aș fi fost implicat, cineva ca mine ar fi beneficiat de o asemenea protecție".

Și atunci, oare prințul Philip ar putea fi cu adevărat menționat în dosarul secret? „Nu știm decât că Ward și prințul Philip se cunoșteau, deoarece i-a

făcut de mai multe ori portretul“, a spus lordul Lloyd-Webber. Interesant este că știm și că un personaj misterios a cumpărat cu bani gheață toate portretele membrilor familiei regale făcute de Ward, la o expoziție organizată înainte de procesul lui Ward în scopul de a strânge bani pentru cheltuielile de judecată. Nici până în ziua de azi nu se știe cine a fost misteriosul cumpărător.

14

Faliți

La anul intrăm în faliment. Probabil va trebui să renunț la polo.
Remarca lui Philip, în emisiunea americană
Meet the Press, despre finanțele familiei regale, în 1969

La baza treptelor Catedralei Sf. Paul, prințul Philip, în uniforma sa de ofițer de marină, a salutat sicriul acoperit cu drapelul Regatului Unit al marelui om de stat Sir Winston Churchill. Alături de duce, învești mântată în negru, regina ținea în mână programul slujbei cu o înfățișare solemnă. În spatele lor se aflau regina-mamă și prințul Charles. Regina Elisabeta hotărâse să nu țină seama de protocol în cazul fostului ei prim-ministru și să aducă un ultim omagiu marelui lider din timpul războiului, care murise în urmă cu șase zile, pe 24 ianuarie 1965, la vârsta de 90 de ani.

De obicei, la astfel de evenimente, monarhul sosește ultimul și pleacă primul. Însă la funeraliile de stat ale lui Churchill de pe 30 ianuarie 1965, regina a renunțat la etichetă și a sosit înaintea văduvei, lady Clementine, și a familiei imediate, ba chiar înainte ca sicriul lui Sir Winston să fie așezat în biserică. Nepotul lui Churchill, Sir Nicholas Soames, a spus că „gestul frumos" al reginei a însemnat mult pentru el și familia sa. „Este absolut ieșit din comun ca regina să acorde prioritate cuiva. Sosirea ei înaintea sicriului și înaintea bunicului meu a fost un gest minunat și emoționant", a spus el.

***

Funeraliile au marcat sfârșitul unei ere și un nou început pentru Marea Britanie. Era „Swinging Sixties"[49] — o perioadă a schimbărilor, a Beatleșilor, a emancipării femeilor, a anticoncepționalelor, a dramaturgilor, satiriștilor și regizorilor care puneau în scenă problemele arzătoare ale momentului, precum și a revoluției sociale. Barierele de clasă și prejudecățile sexuale începuseră să fie

demontate, iar moda și muzica păreau să schimbe aproape peste noapte starea de spirit a națiunii.

Regina a trimis un mesaj personal de condoleanțe văduvei lui Churchill, lady Clementine, în care scria: „Întreaga lume este mai săracă prin pierderea geniului său cu multiple fațete, în timp ce supraviețuirea acestei țări și a surorilor ei din Commonwealth în fața celui mai mare pericol care le-a amenințat vreodată va fi o permanentă amintire a spiritului său de lider, a viziunii sale și a curajului său neînfricat“. Era un sincer omagiu adus marelui om pentru care ea nutrise un profund respect și la care ținuse atât de mult.

Marea Britanie era zguduită de schimbări radicale, așteptările sociale ale britanicilor se modificau și ele. Dacă în urmă cu 12 ani, la încoronare, monarhia fusese considerată un simbol al sufletului britanic, dar cu o nouă regină aflată în zorii unei noi epoci elisabetane, acum începea să pară demodată, încă blocată în vechile ei tradiții, aproape eduardiană și nesincronizată cu noul suflu al schimbării. Valorile tradiționale erau atacate de un tineret hipercritic care considera familia regală întruchiparea purtărilor desuete ale acelor „Moș Teacă“ din vremea imperiului. Era perioada Războiului din Vietnam, a protestelor violente de stradă și a demonstrațiilor studențești; monarhia era considerată ca fiind ruptă de realitate, unele voci cerând chiar abolirea ei.

Respectatul Hugh Gaitskell, lider al Partidului Laburist din 1955, a murit pe neașteptate în 1963, tocmai când părea să fie pe punctul de a-și readuce partidul la putere, și a fost înlocuit de vicleanul Harold Wilson. Laburiștii nu mai ajunseseră la putere din 1951, și poate că tocmai acest lucru a înclinat balanța alegerilor. Sloganul „13 ani pierduți“, repetat insistent, a găsit ecou în electoratul care era de părere că vremurile se schimbă. Mulți alegători din clasa de mijloc considerau că vechea gardă conservatoare care propulsase în Downing Street un conte educat la Eton nu i-ar putea reprezenta pe ei și aspirațiile lor.

Wilson era un personaj cu totul diferit de cei care o slujiseră până atunci pe regină. Primul ei premier laburist era considerat de mulți parlamentari, chiar și de cei din propriul partid, drept un politician oportunist și lipsit de principii. Miniștrii de rang înalt din cabinetul său erau și ei ostili instituției monarhiei, dar nu și Wilson. Cu farmecul său de om obișnuit, care spune lucrurilor pe nume, intelectualul Wilson, nedespărțit de pipa sa, avea să câștige în timp simpatia reginei.

Faptul că avea un comportament mai relaxat decât premierii de dinaintea lui de origine nobilă și era și mai apropiat de vârsta ei (era cu doar zece ani mai mare decât ea) a contribuit la stabilirea între ei a unei relații cordiale[50].

Deoarece provenea din clasa mijlocie inferioară, dar și pentru că era primul ei premier laburist, regina a ascultat și i-a respectat sfaturile înțelepte. Absolvent al unui gimnaziu de stat, a studiat istoria modernă la Jesus College, Oxford, și și-a luat licența în filosofie, politică și economie cu cel mai înalt calificativ de excelență, primind nota maximă la toate disciplinele de la examenele finale, precum și o serie de premii academice importante. A rămas în mediul universitar și a devenit unul dintre cei mai tineri profesori de la Oxford ai secolului la vârsta de 21 de ani. A predat istorie economică la New College începând din 1937 și a fost cercetător la University College.

Când a izbucnit războiul, în 1939, s-a înrolat în serviciul civil din cabinetul de război, apoi ca șef al departamentului de statistică și economie din cadrul Ministerului Energiei. În 1945 a fost ales în Camera Comunelor din partea Partidului Laburist. Doi ani mai târziu, la vârsta de 31 de ani, a fost numit ministru al comerțului, devenind astfel cel mai tânăr membru al cabinetului din Marea Britanie din 1792. Era clar că era sortit să ajungă departe. Între 1955 și 1961 a fost ministru de finanțe în cabinetul-fantomă (o grupare politică a guvernului britanic formată din membri ai partidului minoritar cu scopul de a examina acțiunile cabinetului și de a propune alternative), apoi ministru de externe din umbră între 1961 și 1963, după care a ajuns în fruntea Partidului Laburist, iar în cele din urmă prim-ministru.

Wilson se bucura de ceea ce el numea „o prietenie relaxată“ cu regina. După prima lor întâlnire, l-a invitat să rămână la un pahar, un lucru neobișnuit pentru ea, și se spunea că îi permitea să-și fumeze faimoasa pipă billiard chiar și în timpul audiențelor[51]. Cât despre Wilson, el era extraordinar de mândru de relația sa apropiată cu regina și păstra pe perete o fotografie cu ei doi.

Cum soția lui devenea tot mai încrezătoare în capacitatea ei de a-și îndeplini rolul constituțional și avea o relație călduroasă și plină de succes cu noul ei prim-ministru, Wilson, Philip se simțea din ce în ce mai izolat. Elisabeta nu mai căuta înainte de toate sfatul lui; nu mai era el principalul ei consilier. Dat fiind statutul ei, Philip știuse dintotdeauna că va veni acest moment, dar asta însemna că începea să se simtă în plus la curte. Însă a refuzat să stea deoparte.

Simțind că e momentul oportun, Philip, mereu modernist în adâncul inimii, era gata să apuce frâiele și să dea un nou suflu instituției monarhiei. Trecut de patruzeci de ani, ducele a fost primul care și-a dat seama cât de demodată începuse să pară monarhia ca instituție, mai ales în ochii tinerei generații. Activitatea lui, nu numai în cadrul organizației Duke of Edinburgh's Award, ci și al altor organizații, precum London Youth, prima organizație de caritate al cărei patron a devenit în 1947, îi asigura o poziție perfectă pentru a lua pulsul tineretului. A început din nou să examineze practicile demodate de la palat, iar ceea ce a descoperit l-a înfuriat. A insistat să nu se mai gătească în bucătării separate pentru familia regală și personal, ceea ce a redus considerabil risipa de bani și de mâncare. Interesându-se de obiceiul servitorilor de a lăsa în fiecare seară, lângă patul reginei, o sticlă de whisky neînceputã, a descoperit că regina Victoria ceruse odată, când era răcită, să i se aducă whisky scoțian, un ordin care nu mai fusese anulat.

Simțind că situația era suficient de gravă, s-a hotărât să-i împărtășească și reginei îngrijorările sale — și a avertizat-o fără menajamente că dacă monarhia pe care o conducea nu va lua niște măsuri proactive pentru a se moderniza și a se adapta epocii, instituția pe care o slujeau amândoi va deveni vulnerabilă. Deși unii dintre curtenii de rang înalt s-au opus vehement la început, Philip era convins că, pentru a-și spori popularitatea, era esențial ca familia regală să fie mai accesibilă publicului. El considera că abordarea tradiționalistă, ancorată în trecut, era de fapt nocivă pentru instituție. Așa încât, fiind hotărât ca monarhia să beneficieze de noul suflu al schimbării, s-a apucat să remodeleze vechea instituție, astfel încât să pară mai relevantă în ochii unui public mai puțin respectuos și să țină pasul cu revoluția societală.

Era deschis la idei noi, chiar și la unele bizare. Odată cu noul interes pentru explorarea spațiului cosmic — cosmonautul sovietic Iuri Gagarin tocmai devenise primul om ajuns în spațiu, pe 12 aprilie 1961, efectuând un zbor orbital de 108 minute la bordul capsulei Vostok-1 —, Philip, un pilot pasionat, a devenit obsedat de subiect. A început chiar să se aboneze la *Flying Saucer Review* și a afirmat public că „Există numeroase motive să credem că [OZN-urile] există“[52].

Încercarea de modernizare a monarhiei a venit, inevitabil, cu propriile capcane, provocări și primejdii. La începutul anilor 1960, ritualuri străvechi precum Trooping the Colour („Salutul culorilor“)[53] începeau să pară

obositoare și desuete — prin urmare, la fel părea și instituția. Philip a simțit acest lucru, dându-și seama instinctiv că monarhia și familia regală care o reprezenta începeau să se simtă separate de noul suflu de entuziasm care revitaliza Marea Britanie postbelică. El a avertizat că dacă monarhia ca instituție nu adoptă schimbarea, va rămâne în urmă și va deveni irelevantă.

De-a lungul anilor 1950, Philip fusese o voce izolată la curte. Era singurul din inima monarhiei care era perceput ca un inovator gata să îmbrățișeze idei noi. Voia ca dinastia Windsor să reflecte modernitatea. Om al timpului său, a îmbrățișat noile tehnologii și și-a propus să se identifice cu progresele științifice și realizările industriale. Era fascinat de noi invenții și a fost prima persoană de la Palatul Buckingham care și-a instalat computere în birou. Mai mult decât oricine, i-a încurajat pe regină și pe consilierii ei să înfiripe o nouă relație cu lumea britanică modernă aflată în tranziție. Mediul care le oferea oportunitatea perfectă era televiziunea. Philip a înțeles avantajul de a se adresa direct publicului, ocolind ceea ce el considera a fi presa batjocoritoare pe care ajunsese să o deteste. Disprețul său față de presă răzbate cel mai bine din comentarii de genul: „Aici sunt țânțari, la noi sunt ziariști“, după cum i-a spus în glumă, în 1996, asistentei-șefe dintr-un spital din Caraibe.

Folosirea televiziunii de către Philip a fost interpretată ca un pas semnificativ spre modernizarea familiei regale. Philip a devenit primul membru al familiei regale care a acordat un interviu în cadrul programului de televiziune *Panorama* din 29 mai 1961. Ducele a fost intervievat de prezentatorul Richard Dimbleby, în legătură cu „Săptămâna educației vocaționale din Commonwealth“. Ca patron al inițiativei, Philip, care de obicei era zărit doar la ceremonii în calitate de consort al reginei, a subliniat necesitatea de a încuraja instruirea unei forțe de muncă moderne. Interviul a avut o temă necontroversată, iar tonul lui Dimbleby a fost respectuos de la început până la sfârșit, însă evenimentul a fost remarcabil prin faptul că era prima dată când unui membru al familiei regale i s-au pus întrebări în fața camerelor de luat vederi.

Televiziunea depășise radioul, devenind principalul mijloc de comunicare de masă. În 1960, aproape trei sferturi din populație avea un televizor, iar la sfârșitul anilor 1960, aproape 95 %. Televiziunea devenise un obicei universal în rândul populației, iar Philip considera că ar fi o greșeală nefolosirea ei. În 1957 o îndemnase pe regină să transmită primul mesaj televizat de Crăciun, difuzat de la Sandringham — un obicei care s-a împământenit ca tradiție de

Crăciun și a rămas singurul mesaj cu adevărat personal adresat poporului de către regină.

Philip era cunoscut pentru umorul său școlăresc. Știind că soția sa era foarte emoționată înainte de înregistrarea primului mesaj de Crăciun televizat în 1957, s-a hotărât să o ajute. Curtenii au descris hohotele de râs ale suveranei când soțul ei a început să alerge pe coridoare înarmat cu o dantură falsă, spre încântarea ei și a copiilor. Philip i-a transmis reginei un mesaj prin intermediul regizorului: „Spune-i să-și aducă aminte de plângerea și scrâșnirea dinților“[54].

Ronald Allison, secretarul de presă al reginei între 1973 și 1978, a spus că „prințul Philip a fost tot timpul alături de ea“. Cuvintele sale au fost confirmate de Christina Aldridge, fiica lui Peter Dimmock, care a produs emisiunea pentru BBC. Christina a spus: „Regina avea mari emoții, iar prințul Philip știa cu siguranță că are emoții, așa că stătea în spatele camerei și se strâmba la ea încercând să o încurajeze, făcea grimase ridicole și până la urmă reușea să o facă să se relaxeze și să zâmbească“.

Dacă familia regală nu era accesibilă, sau cel puțin dacă nu dădea această impresie, de ce să o mai respecte oamenii? Ducele considera că familia regală nu se mai putea aștepta la același nivel de afecțiune dacă nu se străduia să merite un asemenea devotament. Ani la rând insistase ca monarhia să se prezinte poporului într-o manieră mai dinamică, pentru a-și demonstra în fața națiunii importanța și meritele, și considera că familia regală trebuie să reînfiripe o relație cu poporul, căci altfel ar fi devenit irelevantă. Un dezastru național și felul în care regina a reacționat, dezvăluindu-și latura emoțională, au contribuit oarecum la reînnodarea legăturii cu poporul său.

În octombrie 1966, satul minier Aberfan din sudul Țării Galilor a fost lovit de o tragedie când o haldă de steril s-a revărsat peste sat. Evenimentul devastator s-a soldat cu moartea a 144 de persoane, dintre care 116 copii. După ce a fost scoasă și ultima victimă de sub dărâmături, regina și prințul Philip s-au dus la fața locului pentru a aduce un omagiu memoriei celor decedați. S-a spus mai târziu că faptul că a așteptat opt zile până să ajungă acolo a fost unul dintre cele mai mari regrete ale reginei, dar a părut vizibil mișcată în timp ce cerceta scena tragediei împreună cu soțul ei. A afectat-o profund și a fost unul dintre puținele momente în care a lăcrimat în public.

Regina nu se dusese mai devreme acolo deoarece se temuse să nu distragă atenția echipelor angajate în căutarea victimelor, existând astfel riscul de a

omite vreunul dintre bieții copii prinși în alunecarea haldei de steril. „Cred că și-a dat seama ulterior că ar fi trebuit să se ducă ceva mai devreme. A fost un fel de lecție pentru noi, că trebuie să dai dovadă de compasiune și să fii la fața locului, cred că asta așteptau oamenii de la ea“, a spus Sir William Heseltine, care lucra la biroul de presă al reginei în momentul tragediei, înainte de a deveni secretarul ei particular. Însă faptul că și-a arătat adevăratele sentimente și a plâns puțin a făcut ca localnicii disperați și națiunea să o îndrăgească.

Într-un interviu televizat din 1968, în cadrul emisiunii *Face the Press*, la Tyne Tees Television/ITV, Philip a spus: „În loc să trebuiască să respingem o cercetare prea minuțioasă în încercarea de a duce o viață normală, acum este posibil nu să pornim în ofensivă, ci să căutăm să stabilim o legătură și să creăm o relație de reciprocitate“. Poate mai repede decât oricine din familia regală și din cadrul Casei Regale, Philip a recunoscut că familia regală nu putea rămâne ascunsă pentru totdeauna în acel turn aurit metaforic, ci trebuia să iasă și să comunice cu publicul. Și, după părerea lui, venise momentul să facă lucrul ăsta.

Curtenii mai vechi de la Palatul Buckingham deveniseră de acum tot mai îngrijorați de apatia resimțită față de instituția monarhiei mai ales în Australia și Noua Zeelandă. După succesul primului turneu în Commonwealth întreprins de regină — care în Australia ajunsese la paroxism —, mulți au considerat că erau asigurate legăturile dintre Marea Britanie și fostele ei colonii. Însă când regina a revenit în Australia în 1963, după nouă ani, într-un turneu mai puțin oficial decât precedentul, dragostea australienilor față de familia regală părea să se fi răcit. Criticii mai sinceri spuneau că tendința guvernului britanic de a se apropia de vecinii europeni din Comunitatea Economică Europeană era în detrimentul vechilor sale legături cu Commonwealthul. Susținerea monarhiei slăbise și tot mai multe voci afirmau că Australia și Noua Zeelandă trebuiau să devină republici independente. Regina și consilierii ei trebuiau să reacționeze.

Regina era deschisă la sugestii, iar când Philip a văzut că are ocazia să-și testeze teoriile, nu a ezitat câtuși de puțin. Ginerele lordului Mountbatten, lordul Brabourne, era producător de televiziune, iar în 1968 l-a întrebat pe Philip dacă ar putea realiza un documentar *fly-on-the-wall* [55] despre familia regală. Inspirat de idee, Philip a susținut proiectul de a se filma în interiorul

palatului, pentru a-i prezenta pe membrii familiei regale desfășurându-și viața de zi cu zi. A fost și președintele comisiei care a analizat ideea.

Curtenii mai prudenți au încercat să o convingă pe regină că publicul avea să-și piardă respectul pentru familia regală și pentru monarhie dacă îi vor vedea ca personaje de televiziune într-o telenovelă. Au avertizat-o că odată ce va permite accesul camerelor de luat vederi, jurnaliștii vor vrea mai mult. Exista un conflict între două viziuni asupra monarhiei: fie rămânem cum suntem acum și privim spre trecut și spre succesul de altădată, fie ne adaptăm potrivit viziunii lui Philip și ne schimbăm, fiindcă altfel murim.

Influența lui Philip era tot mai mare. În 1968 regina-mamă se apropia de 70 de ani și nu mai avea influența de odinioară, iar bătrâna regină Mary și tradiționalistul Churchill muriseră. Lordul Brabourne a sugerat că un asemenea film ar fi o modalitate excelentă de a-l prezenta publicului pe prințul Charles, pe atunci în vârstă de 20 de ani, care urma să fie învestit ca prinț de Wales. Documentarul urmărea să amelioreze și să modernizeze imaginea familiei regale. Membrii acesteia, inclusiv regina, se pare că au privit de la bun început ideea cu neîncredere. Dar până la urmă a acceptat să-i facă pe plac soțului ei, considerând că viziunea lui Philip surprindea spiritul unei noi Mari Britanii. Secretarul ei de presă, Sir William Heseltine, susținea și el ideea și considera că Philip are dreptate în încercarea de a introduce o nouă abordare a relațiilor publice. Pentru prima dată a fost permisă instalarea de camere de luat vederi în palat, „scoțând astfel magia la lumina zilei“, un aspect surprins de scriitorul Walter Bagehot, în timpul reginei Victoria, în cartea sa despre viitorul monarhiei *The English Constitution* (*Constituția engleză*) (1867).

Tabăra lui Mountbatten ieșise victorioasă, așa încât filmările au început în 1968. Misiunea de a filma familia regală la muncă și la distracție i-a fost încredințată lui Richard Cawston, șeful departamentului de documentare al BBC. Timp de câteva luni, acesta a filmat 43 de ore de interacțiuni spontane la Palatul Buckingham, la Castelul Windsor, la bordul iahtului regal, în trenul regal și chiar la îndrăgitul castel din Scoția al reginei, Balmoral. Firește, membrilor familiei regale nu le-a fost ușor să se obișnuiască cu prezența echipei de filmare în spațiul lor personal.

În cartea sa din 2012 *Great Survivors: How Monarchy Made it into the Twenty-First Century* (*Marii supraviețuitori: cum a rezistat monarhia până în secolul XXI*), Peter Conradi a scris că, în timpul unei zile de filmări la Balmoral, Philip a răcnit către echipă: „Cărați-vă de lângă regină cu camerele voastre

blestemate!“ Deși documentarul era menit să arate fața umană a monarhiei, narațiunea avea un ton oficial. Textul citit de actorul și comentatorul de televiziune englez Michael Flanders cugeta asupra importanței Coroanei pentru țară într-o manieră ostentativă — de pildă: „Monarhia nu rezidă în puterea pe care i-o acordă suveranei, ci în puterea pe care le-o refuză celorlalți“.

Filmul complet, realizat în 18 luni, avea pretenția că înfățișează un an din viața familiei regale. Regina era prezentată lucrând neobosită și discutând cu lideri mondiali, cum ar fi președintele american Richard Nixon. În timpul vizitei de stat efectuate de acesta, a fost filmată în timp ce îi spunea: „Problemele lumii sunt foarte complexe în ziua de azi, nu credeți?“ La care Nixon a replicat: „Chiar mă gândeam că au ajuns să fie mult mai complexe decât erau când ne-am văzut ultima oară, în 1957“. Au existat și câteva scene fermecătoare, precum aceea în care regina își duce mezinul, pe prințul Edward, la un magazin de dulciuri și plătește ea însăși, deși se credea că suverana nu are niciodată bani la ea[56].

Philip a fost mulțumit de felul în care familia lui a fost înfățișată ca fiind cu adevărat pasionată de sport. Charles a fost filmat în timp ce făcea schi nautic și pescuia, Philip a pilotat un avion, iar regina și-a condus propria mașină cu o viteză surprinzător de mare. Dar au fost și câteva momente penibile, potrivit criticilor. La un moment dat, Philip povestește cum George al VI-lea și-a descărcat furia pe un tufiș de rododendron pe care l-a făcut bucăți cu un cosor în timp ce înjura de mama focului. „Avea niște obiceiuri foarte ciudate. Uneori îmi dădea senzația că e nebun.“ O scenă care nu le-a căzut prea bine reginei și tradiționaliștilor. Cu altă ocazie, Elisabeta a spus în glumă: „Cum să păstrezi o mină serioasă și maiestuoasă când vine un valet și-ți spune: «Majestate, următoarea audiență o aveți cu o gorilă?». Era un oaspete oficial, dar arăta exact ca o gorilă“. Nici această remarcă de un rasism nonșalant nu a fost bine primită.

***

Cawston i-a arătat lui Philip un prim montaj al filmului înainte de a i-l arăta reginei. „Aveam cu toții ceva emoții când i l-am arătat reginei, deoarece habar nu aveam ce reacție o să aibă“, a mărturisit editorul filmului, Michael Bradsell, pe canalul Smithsonian, într-o emisiune din 2017. „Nu a fost foarte încântată, în sensul că i s-a părut prea lung, însă Dick Cawston, regizorul, a convins-o că la două ore nu era câtuși de puțin prea lung.“ Și avea dreptate. Înainte de

difuzare s-au transmis câteva clipuri, însă doar alb-negru. Când a fost difuzat în cele din urmă la BBC, a avut un succes enorm, cu peste 37 de milioane de telespectatori doar în Marea Britanie, și a avut un efect pozitiv și în privința imaginii familiei regale, care și-a recâștigat simpatia publicului.

„Au fost criticați că sunt îngâmfați, că nu comunică cu nimeni, însă apoi cumnatul meu a ajutat la realizarea unui film, iar acum lumea spune: «A, desigur, de acolo s-au împuțit lucrurile»“, a spus verișoara lui Philip, lady Pamela Hicks, fiica lordului Mountbatten. „Nu e bine nicicum, oricum ai da-o.“

Pe 21 iunie 1969, două treimi din populația Marii Britanii au urmărit la televizor istoria în desfășurare prin difuzarea documentarului *Royal Family* (*Familia regală*). La vremea respectivă a fost considerat o lovitură de maestru în domeniul relațiilor publice, deoarece oamenii au putut vedea ce se petrece în spatele ușilor închise ale palatului și cum arată în realitate regina și familia ei. Însă privind retrospectiv, mulți au criticat proiectul, considerându-l o prostie. Au spus că, permițând camerelor de luat vederi să le filmeze viața particulară, membrii familiei regale au justificat jurnalismul intruziv care a urmat și apariția paparazzilor. „Nu mi-a plăcut niciodată ideea *Familiei regale*. Mi s-a părut o prostie“, a mărturisit prințesa Anne, potrivit unei relatări din cartea publicată în 2015 *Queen Elizabeth II and the Royal Family* (*Regina Elisabeta a II-a și familia regală*). „Eram oricum de mici copii în centrul atenției, așa încât nu ne doream și mai multă atenție.“ Până la urmă, regina și membrii familiei regale — cu excepția lui Philip — nu au fost mulțumiți de film. Regina și consilierii ei au fost de părere că faptul că au fost prezentați ca o familie obișnuită nu a avut consecințe pozitive, ci negative și primejdioase. Regina a decis ca documentarul să nu mai fie difuzat niciodată. Dar de fapt s-a răzgândit și a mai permis o difuzare completă, în 1977.

În 2011, Palatul Buckingham a oferit National Portrait Gallery un clip de 90 de secunde cu scena micului dejun, cu ocazia Jubileului de Diamant al reginei. Filmulețul a ajuns cumva pe YouTube, unde a avut peste 500 000 de vizualizări. Palatul Buckingham a mai permis includerea unor scurte fragmente și în documentarul din 2011 *The Duke at 90* (*Ducele la 90 de ani*). În ianuarie 2021, întregul documentar de 90 de minute, cu copyright-ul Coroanei, a fost divulgat publicului și încărcat pe YouTube, după ce ani la rând fusese ținut secret în arhivele BBC. Se pare că în 1972 Palatul Buckingham a poruncit ca documentarul *fly-on-the-wall* să fie încuiat, iar de atunci nu a mai fost vizionat

în întregime, până când a apărut ca din senin pe internet. BBC a reacționat imediat, solicitând înlăturarea lui de pe internet prin invocarea încălcării drepturilor de autor, dar a refuzat să comenteze incidentul.

Dorința prințului Philip de a moderniza instituția monarhică a fost îndrăzneață și esențială. Sub conducerea reginei, exista pericolul ca instituția să devină irelevantă și să se îndepărteze prea mult de poporul pe care se presupunea că îl slujește. Documentarul *Familia regală* este întruchiparea influenței lui Philip. Totuși, poate că a omis să prevadă un lucru.

La urma urmei, publicitatea este o sabie cu două tăișuri. Philip nu se aștepta ca editorii de ziare de pe Fleet Street să înghită ceea ce era practic o reclamă îndulcită a instituției, fără să-și dorească să afle mai multe. Era începutul industriei mass-media regale, cu o presă indiscretă ce considera că de-acum are dreptul să-și bage nasul peste tot și să critice familia regală, din moment ce deja le invadaseră viața privată. Din clipa în care filmul a fost difuzat public, familia regală a devenit ținta ziarelor de scandal, așa cum nu se mai întâmplase niciodată până atunci.

Un alt comentariu făcut de duce în același an, 1969, a dus la apariția în ziare a unor articole și mai lungi, ba chiar și la o reacție pe scena politică. Detractorii monarhiei bănuiau existența unui plan secret în spatele interesului brusc al Palatului Buckingham de a îmbunătăți imaginea publică a reginei și a familiei sale imediate; nevoia de bani.

În timpul unui turneu oficial în America de Nord, prințul Philip a oferit o mostră de „dontopedalogie“[57], făcând gafa de a aduce în lumina reflectoarelor un subiect pe care și palatul, și guvernul laburist al lui Wilson ar fi preferat să nu fie divulgat, și anume misterul finanțelor regale. Într-un interviu acordat emisiunii *Meet the Press* de la NBC, Philip a anunțat că monarhia era în faliment sau pe cale de a da faliment: „La anul intrăm în faliment, acum, inevitabil, dacă nu intervine ceva, va trebui să... nu știu, să ne mutăm în imobile mai modeste. De exemplu, am avut un iaht mai mic pe care a trebuit să-l vindem, iar eu va trebui să renunț la polo cât de curând“.

Afirmațiile lui Philip erau corecte în esență, dar au făcut senzație în media și în rândurile publicului. Au urmat titluri negative din partea cinicei prese britanice, ai cărei comentatori au declarat că Philip și-a dezamăgit țara. La urma urmei, un bogătan privilegiat care se plânge că trebuie să renunțe la un hobby costisitor precum poloul nu avea cum să fie bine văzut de publicul larg.

Un grup de docheri dintr-o cârciumă din Bermondsey, Londra, a compus o scrisoare sarcastică în care s-au oferit să pună mână de la mână și să-i cumpere ducelui un ponei pentru polo. Barbara Castle, prim secretar de stat, precum și ministru al muncii și productivității în cabinetul Wilson, așa-numita „Regină Roșie“ a Partidului Laburist, l-a avertizat pe prim-ministrul Harold Wilson că Philip nu se bucură deloc de simpatie în rândul publicului când se plânge de sărăcie, mai ales că e soțul „uneia dintre cele mai bogate femei din lume“. Și avea dreptate.

15

Fiii și fiica

Toată copilăria am cântat în drum spre și dinspre picnic.

Prințesa Anne despre copilăria ei

La o lună după difuzarea documentarului *Familia regală*, publicul a avut parte de o altă premieră. Pe 1 iulie 1969, 19 milioane de britanici (aproape o treime din populație) au urmărit învestirea fiului de 20 de ani al reginei, prințul Charles, ca prinț de Wales, ceremonie ce a avut loc la Castelul Caernarfon, fortăreața medievală din Gwynedd, în nord-vestul Țării Galilor, la gura râului Seiont. Înconjurat de 4 000 de invitați VIP, Philip l-a urmărit cu mândrie pe prințul Charles jurându-i să devină „cu trup și suflet vasalul" reginei, așa cum îi jurase și el soției sale în urmă cu 16 ani, la încoronare.

De fapt, Charles fusese numit prinț de Wales la nouă ani, când mama sa a emis o scrisoare de conferire a titlului publicată pe 26 iulie 1958, dar a decis ca învestitura să aibă loc atunci când băiatul avea să fie suficient de matur încât să-i înțeleagă cu adevărat însemnătatea. Prințul a primit însemnele principatului său și ale titlului de conte de Chester: sabie, coroană, mantie, un inel de aur și un sceptru de aur. Filmarea arată că prințul nu prea se simțea în largul său, fiind probabil intimidat de acel spectacol la care el se afla în centrul atenției. Însă jurământul l-a rostit cu demnitate. „Eu, Charles, prinț de Wales, jur să devin cu trup și suflet vasalul Majestății Voastre; jur să vă fiu credincios și să îmi dau viața pentru Majestatea Voastră, apărându-vă de oricare dușman. Așa să-mi ajute Dumnezeu."

Evenimentul, la care Philip trăgea din nou sforile din culise, a fost un spectacol regizat cu mare măiestrie de lordul Snowdon, soțul prințesei Margaret. Cu un amestec pitoresc de vechi și nou, învestitura s-a desfășurat după modelul celei organizate pentru străunchiul prințului Charles, David (care a devenit mai apoi regele Eduard al VIII-lea, iar în final duce de Windsor), tot la Castelul Caernarfon, pe 13 iulie 1911, când și-a depus și el

jurământul ca prinț de Wales. Însă lordul Snowdon s-a asigurat ca de data aceasta să se acorde importanța cuvenită epocii prezente, dar și viitorului.

În ajunul ceremoniei, Charles s-a urcat în trenul regal, folosit pentru transportarea membrilor de rang înalt ai familiei regale britanice, împreună cu părinții săi, plecând spre nordul Țării Galilor. Toți trei știau că spectacolul trebuia să cucerească publicul și sperau să obțină o reacție pozitivă din partea poporului. Nu aveau de ales decât să aibă încredere în măsurile stricte de securitate instituite de poliție și de armată. Fanaticii naționaliști galezi se organizaseră în ceea ce numeau ei Armata de Eliberare a Țării Galilor, iar acțiunile lor atrăseseră atenția serviciilor de securitate britanice, MI5. Un semnal de alarmă fusese rănirea gravă, într-un incident pus la cale de ei, a unui subofițer RAF (Forțele Aeriene Regale). Cu câteva zile în urmă, aceeași grupare plasase o bombă care distrusese Templul Păcii din Cardiff. O altă bombă a fost găsită în departamentul de bagaje pierdute al gării. Cum gruparea încerca să-și sporească notorietatea, poliția a primit o informație anonimă potrivit căreia prințul Charles s-ar fi aflat pe lista țintelor pe care le aveau în vedere. Așa încât era de înțeles neliniștea cu care tânărul de 20 de ani urmărea ceremonia de învestitură.

După ce fiul său încheiase patru semestre la Trinity College, Cambridge, prințul Philip a considerat că era important ca Charles să fie trimis să studieze la University College of Wales din Aberystwyth, pentru a stăpâni limba galeză înainte de învestitură. Charles se dovedise un student remarcabil la Trinity College, obținând calificativul *upper second class*[58] în prima treaptă de examene în 1968, și unde se bucura de viața de student. „Acum se întoarce roata și voi fi privit ca un prințișor încrezut!“, glumea el. Transferul la colegiul galez a fost considerat mai curând o decizie politică decât una pur și simplu culturală. Philip era de părere că dacă fiul său încheia o perioadă de studii universitate în galeză, acest lucru ar putea ajuta la înăbușirea revigorării naționalismului în Scoția și în Țara Galilor.

Chiar înainte de plecarea la universitatea galeză, pe 1 martie 1969, prințul Charles a înregistrat primul său interviu la BBC Radio 4, pentru emisiunea *Today*. Intervievatorul, Jack de Manio, a vorbit despre activitatea actoricească a prințului în cadrul spectacolului studențesc „Revoluția“, de la Cambridge, iar Charles i-a imitat extraordinar de bine pe actorii din *Goon Show*[59], dar a fost întrebat și ce crede despre aparenta ostilitate cu care este privit în Țara Galilor.

Prințul a răspuns sincer: „Ar fi nefiresc, cred eu, să nu mă neliniștească treaba asta. Oricine s-ar întreba ce îl așteaptă. Dar câtă vreme n-am să încasez prea multe ouă și roșii, totul va fi bine. Însă nu-i învinovățesc câtuși de puțin pe cei care demonstrează în felul ăsta. Nu m-au văzut niciodată. Nu știu ce fel de om sunt. Am fost foarte rar în Țara Galilor și, la urma urmei, nu te poți aștepta ca oamenii să fie din cale-afară de entuziasmați de faptul că au printre ei un așa-zis prinț englez".

Prințul Philip a insistat ca Charles să plece în Țara Galilor indiferent de pericol, deoarece renunțarea la transferul la universitatea galeză ar fi fost, la nivelul relațiilor publice, un dezastru atât pentru guvern, cât și pentru prințul însuși. Regina și prim-ministrul Harold Wilson erau de acord cu Philip, considerând că retragerea lui Charles ar fi fost percepută ca o slăbiciune sau, mai rău, o capitulare în fața amenințărilor teroriste extremiste.

La sosirea la Pantycelyn Hall, unde avea să locuiască împreună cu alți 250 de studenți, Charles a fost primit cu aplauze de o mulțime de 500 de persoane, ceea ce l-a „mișcat profund". De fapt, studenții nu îl priveau câtuși de puțin cu ostilitate și l-au primit ca pe unul de-ai lor. În cele din urmă, Charles s-a simțit extraordinar în perioada petrecută la universitate, el recunoscând mai târziu că a fost tratat foarte frumos la Aberystwyth. Unui prieten i-a scris: „Am învățat multe despre Țara Galilor în ultimele opt săptămâni. Galezii sunt foarte uniți ca națiune și mândri de țara lor, și le este teamă de ce s-ar putea întâmpla dacă nu și-ar păstra limba și cultura, care sunt unice și speciale în Țara Galilor, iar dacă ceva este unic și special, cred că merită păstrat"[60].

***

La câteva zile după învestire au urmat alte amenințări cu bombe. În drum spre castel, Charles a fost condus prin Cardiff într-o caleașcă deschisă, pe lângă mulțimi de oameni care îl aclamau. În timp ce invitații și corul cântau „God Bless the Prince of Wales" („Dumnezeu să-l aibă în pază pe prințul de Wales"), a fost condus pe estradă, unde a îngenuncheat în fața reginei, înveșmântat într-o mantie confecționată de croitorii pricepuți ai firmei cu mandat regal Ede & Ravenscroft din catifea purpurie țesută manual, căptușită cu hermină, întregită cu o capă și un guler de hermină căptușite cu mătase albă și încheiată cu catarame din aur masiv, mantie foarte asemănătoare cu cea purtată de precedentul prinț de Wales.

Mai târziu avea să scrie că a fost profund mișcat când și-a pus mâinile între mâinile mamei sale și a rostit jurământul de credință. Apoi regina l-a prezentat pe prinț mulțimii adunate la Poarta Vulturului și în curtea inferioară, într-un splendid sunet de trompete. După o altă paradă pe străzi, prințul, epuizat emoțional, dar foarte fericit, s-a retras la bordul iahtului regal ancorat la Holyhead, unde a urmat o binemeritată cină festivă. Încurajat de experiența din ziua respectivă, prințul a notat: „Câtă vreme nu mă iau prea în serios, n-ar trebui să-mi fie prea rău".

A doua zi, noul prinț de Wales a pornit singur, pentru o săptămână, într-un turneu oficial prin principat. Și-a amintit că a fost „absolut uimit" de buna primire de care s-a bucurat peste tot. Pe măsură ce turneul înainta spre Anglia, mulțimile erau și mai impresionante. Charles și-a încheiat turneul la Castelul Windsor, epuizat, dar entuziasmat. S-a retras ca să-și noteze în jurnal, să se bucure de liniște după uralele și aplauzele din timpul zilei, gândindu-se la câte avea de făcut și exprimându-și speranța că va putea oferi Țării Galilor un ajutor constructiv. Dacă tânărul căuta să fie lăudat de mama și de tatăl său, atunci avea să fie dezamăgit. Căci nu le stătea în fire. Lui Philip nu-i plăcea nici să fie lăudat, nici să-i laude el pe alții.

Firea sensibilă a lui Charles nu fusese pe placul tatălui său, un mascul alfa. Îngrijorat că fiul său avea să fie perceput ca fiind slab și vulnerabil, Philip și-a propus să-l călească, o atitudine care, fără îndoială, astăzi ar fi descurajată. El aprecia și punea în practică așa-numitul „parenting autoritar", cu multe reguli și standarde deosebit de înalte. Multe dintre aceste reguli au rolul de a controla comportamentul și activitățile copilului, iar copilul trebuie să le urmeze de la o vârstă foarte fragedă. Asemenea părinți rareori manifestă afecțiune față de copiii lor. Așa a ajuns să-l perceapă Charles pe tatăl său.

În apărarea lui însă, se poate spune că Philip era îngrijorat de faptul că Charles, conștient de statutul său, era excesiv de răsfățat de cei din jur, mai ales de regina-mamă. Considera că era de datoria lui ca tată să compenseze răsfățul cu o „iubire dură". Se spune că ducele îl lua în râs pe Charles, vorbindu-i mereu pe un ton sarcastic. Când Charles lua ceaiul cu părinții săi, nu era tocmai o fericită reuniune de familie. „Într-un fel, chiar și acele ocazii erau lipsite de căldură", a explicat Martin Charteris, fost consilier al reginei. „Nici regina nu știe să-și arate afecțiunea", a adăugat el. Pur și simplu nu erau o familie sensibilă. Au existat și momente mai relaxate cu mama lui, dar nu neapărat cu un rezultat mai fericit. Când Charles avea patru ani, regina s-a

hotărât să-l învețe să călărească — dar din păcate, spunea Charles, ideea de a-și lua zborul îl îngrozea.

În cazul lui Philip, abordarea pragmatică a vieții a influențat și alegerea unei școli pentru fiul său. Ducele părea să considere că „Ceea ce este suficient de bun pentru mine va fi suficient de bun și pentru el". Dar părea să ignore cu totul caracterul și sensibilitățile lui Charles. Cei doi erau foarte diferiți. În copilărie, turbulentul Philip fusese foarte bun la sporturi și la activități în aer liber, pe când Charles, deși un sportiv desăvârșit, era un băiat mai rezervat și mai sensibil, care prefera compania doicii lui. Deși, din pricina felului în care era structurată viața membrilor familiei regale, nu era ceva neobișnuit ca ducele și copiii să fie rareori împreună, deciziile pe care Philip le-a luat cu privire la educația lui Charles au afectat relația dintre cei doi. Cu siguranță țineau unul la altul, dar nu o arătau.

Philip își arăta prin fapte dragostea pentru fiul său. Decizia de a-l înscrie pe Charles mai curând la acele școli-internat dure decât la Eton College a fost considerată de unii o eroare de judecată, inclusiv de regină, regina-mamă, chiar și de Charles însuși. În excelenta biografie autorizată a lui Charles scrisă de Jonathan Dimbleby[61] găsim următoarele cuvinte ale ducelui: „Copiii pot fi răsfățați acasă, dar școala trebuie să fie o experiență spartană și disciplinată menită să formeze adulți cu stăpânire de sine, îndatoritori și independenți". A fost o greșeală gravă.

***

Pare ciudat, având în vedere statutul ei de suverană, însă Elisabeta nu a avut nicio putere să intervină în educația fiului ei, de teamă să nu tulbure dinamica familiei. Căci după încoronare regina a declarat că va lăsa în grija soțului ei problemele legate de educația copiilor. Philip, orbit de dorința ca fiul lui să-i moștenească firea expansivă și robustă, a trecut cu vederea celelalte trăsături ale lui Charles și a ales o școală nepotrivită pentru el. Nu și-a dat seama că temperamentul lui Charles nu-i va permite să se dezvolte la o școală ca Gordonstoun, unde Philip fusese elev și se simțise în elementul său. Mai târziu, Charles a descris anii petrecuți la Gordonstoun, unde era intimidat fără milă de colegi, ca fiind „iadul pe pământ" — pentru el a fost ca o încarcerare.

Eton College, unde ar fi dorit să-l trimită regina-mamă, ar fi fost o alegere mult mai potrivită pentru cineva cu temperamentul său. Regina-mamă, care îl considera pe Charles nepotul ei preferat, a încercat să influențeze decizia

părinților în privința școlii, deoarece a prezis, pe bună dreptate, că va fi nefericit la Gordonstoun.

Scrisori nepublicate până acum, trimise fiicei sale, dezvăluie că bătrâna regină a implorat-o să nu-l trimită pe sensibilul Charles la Gordonstoun, îndepărtata școală-internat din Scoția pe care acesta a ajuns să o urască și pe care a descris-o mai târziu ca fiind „un Colditz cu kilturi". „M-am tot gândit la Charles", a scris ea într-o misivă datată 23 mai 1961 și adresată „Scumpei mele Lilibet".

> Presupun că își va susține curând examenul de admitere la Eton. Sper din suflet să fie admis, deoarece ar fi școala ideală pentru un copil cu caracterul și temperamentul său. Oricât de bună ar fi Gordonstoun, este la multe, multe mile depărtare, de parcă ar fi în străinătate. Toți fiii prietenilor voștri sunt la Eton, și este foarte important să crești împreună cu cei care mai târziu îți vor fi alături în viață. Și ar fi atât de frumos și de important pentru un băiat în creștere ca tu și cu Philip să îl puteți vizita în timpul școlii și să urmăriți îndeaproape tot ce se întâmplă. Ar fi teribil de izolat și de singur în nordul îndepărtat. Sper din suflet că nu te superi că îți spun ceea ce cred pe acest subiect, dar m-am tot gândit și îmi fac griji (probabil fără motiv).

Regina-mamă știa că are motive de îngrijorare, însă prințul Philip era neînduplecat — voia ca primul său născut să frecventeze fosta lui școală. Ducele a insistat că Eton College este prea aproape de Windsor și că acolo prințul ar fi „hărțuit de presă"[62].

Elisabeta și Philip nu îi vedeau pe copii decât după micul dejun și după ora ceaiului. Nu sună prea bine, cu siguranță, dar asta nu înseamnă că erau niște ticăloși. „Așa fusese și ea crescută", a explicat, pentru revista *Town & Country*, scriitorul Robert Lacey, consultant istoric pentru serialul Netflix *Coroana* și autorul cărții *The Crown: The Inside History* (*Coroana. Istoria văzută din interior*), referindu-se la caracterul formal al relațiilor dintre părinți și copii și la faptul că regina și Philip nu își vedeau aproape deloc copiii, în special pe cei doi mai mari.

Lacey a adăugat și că regina considera mai nimerit să lase copiii în grija dădacelor în timpul călătoriilor ei, în loc să îi ia cu dânsa. Pe de altă parte, regina-mamă l-a copleșit pe Charles cu dragostea ei. Cheia relației dintre ei rezidă, cred, în faptul că vedea la el aceeași nesiguranță pe care o identificase și la soțul ei, George al VI-lea. Cu alte cuvinte, știa că Charles are nevoie de multă încurajare și susținere emoțională, și i le-a oferit din plin, mult mai bine decât părinții lui.

Charles profita de orice ocazie ca să scape de la Gordonstoun și să o viziteze pe regina-mamă la Birkhall, reședința ei scoțiană. Când era acolo, spune Anthony Holden în *Charles: A Biography* (*Charles. O biografie*), „regina-mamă îl asculta cum se plânge de singurătate, că îi este dor de casă, că nu reușește să se integreze la școală așa cum fac ceilalți băieți". „Îi oferea un umăr pe care să plângă, un umăr de care avea atâta nevoie", a scris respectatul cronicar al familiei regale, biograful reginei-mame Hugo Vickers, în *Elizabeth*: *The Queen Mother* (*Elizabeth, regina-mamă*). „Să nu uităm că, în timpul turneului în Commonwealth al reginei, între noiembrie 1953 și mai 1954, regina-mamă i-a avut în grijă pe prințul Charles și pe prințesa Anne. Pe atunci erau foarte mici și petreceau sfârșiturile de săptămână la Royal Lodge, în Windsor Great Park, și au petrecut împreună o lungă vacanță de Crăciun la Sandringham. Cred că atunci s-a atașat atât de mult Charles de bunica sa."

Între ei exista pur și simplu o afecțiune reciprocă. Aveau același simț al umorului, le plăceau aceleași activități, iar regina-mamă i-a insuflat dragostea pentru cultură, ducându-l la spectacole de balet când era mic și plimbându-l pe coridoarele Castelului Windsor și explicându-i toate tablourile. Toată viața a avut pe birou o fotografie cu Charles când era mic, iar scrisorile în care vorbește despre el radiază de afecțiune. „Charles este pentru mine o mare dragoste. E un scump", i-a scris ea reginei. „Este foarte afectuos. Sunt sigură că va fi mereu un copil iubitor și simpatic."

Scrisorile ei personale adresate prințului sunt poate cele mai încărcate de afecțiune. A fost în culmea fericirii când a primit de la el flori după o operație de apendicită din 1964 — i-a scris: „Dragul meu Charles, nici nu pot să-ți spun cât de mișcată și de încântată am fost". El, în schimb, încerca să pară mai puțin afectat de suferințele sale. Chiar și atunci când era descurajat făcea glume despre profesori și despre propriile-i neajunsuri. Legat de dorința lui de a învăța să cânte la trompetă, și-a amintit: „Parcă o aud și acum pe profesoara de muzică... lăsa jos vioara, noi ne opream cu toții, iar ea începea să strige, cu un accent german foarte pronunțat, ceea ce o făcea într-un fel să pară și mai chinuită: «Ach! Trrompetele! Ach! Trrompetele! Oprriți trrompetele!». Așa că am renunțat la trompetă".

În mare parte, amintirile lui de la școală îl umpleau de groază. „E cumplit să mă întorc aici și să-i las pe toți acasă... Adorm cu greu, pentru că sforăi și ceilalți mă lovesc în cap tot timpul. E un adevărat iad", a scris el despre internatul din Gordonstoun într-o scrisoare din 9 februarie 1963. Un incident

anume nu l-a uitat niciodată, din pricina consecințelor nedrepte și mult prea severe. Este vorba de așa-numitul „incident cu vișinata“[63]. La sosirea lui Charles, pedagogul i-a avertizat pe ceilalți băieți că dacă sunt prinși că îl hărțuiesc pe moștenitorul tronului vor fi exmatriculați. Însă, evident, avertismentul a avut tocmai efectul invers. Băieții au început imediat să-l hărțuiască „cu răutate și cruzime, fără încetare“. Oricărui prinț, darămite unuia timid, i-ar fi fost greu să se împrietenească cu colegii săi. „Până și dacă intrai în vorbă cu moștenitorul tronului riscai să fii umilit și acuzat că ești «lingău» și să auzi «plescăiturile» cu care ceilalți îi batjocoreau pe lingușitori și pe sicofanți“, notează Dimbleby în cartea sa *The Prince of Wales* (*Prințul de Wales*).

Prințul a suferit în tăcere toate hărțuirile. Era mult prea mândru ca să se plângă. Dar în sinea lui era nefericit și ura școala. În 1963, Charles a trimis acasă o scrisoare în care a descris momentele grele prin care trecea: „Colegii de internat sunt îngrozitori. Doamne, cât sunt de oribili! Nu știu cum poate fi cineva atât de rău“. A fost o eroare cumplită să fie trimis la una dintre cele mai dure școli din Marea Britanie.

„O condamnare la închisoare“, așa a descris-o Charles mai târziu. A fost „ca o detenție grea“, a spus și William Boyd, autor de succes și scenarist, coleg cu Charles la Gordonstoun. „Întâmplarea a făcut să aud din gura lui că prințul Charles a detestat școala cu desăvârșire.“ „A fost hărțuit“, și-a amintit Ross Benson, regretatul corespondent de la *Daily Mail*, care a fost și el coleg cu prințul. „Era îngrozitor de singur, mai tot timpul cât a stat acolo. E surprinzător că a rămas cu mintea întreagă.“

Însă prințul nu a fost abandonat chiar de toată lumea. Doi veri, Norton Knatchbull (acum al treilea conte Mountbatten și fostul soț al lui Penny, prietena apropiată a lui Philip) și prințul Welf de Hanovra[64], au fost trimiși acolo înainte de sosirea lui Charles, pentru a-i fi de ajutor viitorului rege. Însă prezența lor nu a fost de ajuns pentru a-l proteja pe Charles de suferințele care îl așteptau — deoarece, înainte de venirea prințului de 13 ani, s-au impus în grabă o serie de reguli în școala care până atunci fusese destul de liberală.

Fumatul a devenit dintr-odată pasibil de pedeapsa cu bătaia, deși până atunci nu se aplicau pedepse corporale pentru așa ceva. Consumul de alcool, deși nu fusese acceptat nici până atunci, acum a devenit motiv de exmatriculare. Schimbările nu aveau nicio legătură cu prințul, dar elevii au dat vina pe Charles pentru impunerea lor — și l-au făcut să plătească cu vârf și îndesat. Și

asta pentru că școala era plină de bătăuși. „Dacă părinții lor nu ar fi fost suficient de bogați pentru a le plăti taxa de școlarizare — cu o treime mai mare decât cea de la Eton —, băieții aceștia și-ar fi sfârșit probabil educația în închisoare, și nu într-o școală de stat“, a explicat Benson.

Însă tatăl lui Charles nu vedea nimic din toate acestea. Așa că băiatul a fost nevoit să îndure cu stoicism, cu capul sus și în tăcere. La drept vorbind, ducele de Edinburgh fusese foarte fericit la școala respectivă în anii 1930, iar în scrisorile sale îl mustra pe fiul lui și îl încuraja să se adapteze. „Nu mi-a fost de niciun ajutor.“[65] Însă Charles a mai crescut, colegii lui s-au mai maturizat, așa încât mediul său școlar a început să se amelioreze. În continuare nu îi plăcea acolo, dar măcar nu mai era un iad.

La 17 ani, Charles a întrerupt chinuitorul regim scoțian, fiind trimis pentru două semestre la o școală izolată din Australia, Timbertop, unde și-a dezvoltat personalitatea. „L-am dus acolo băiat“, a spus aghiotantul său temporar David Checketts, „și l-am adus înapoi bărbat“. Întoarcerea lui Charles la Gordonstoun a fost triumfătoare — mai întâi a fost numit șeful casei[66], iar apoi gardian (reprezentantul școlii). „Din multe puncte de vedere“, conchide Ross Benson, „Charles era demn de responsabilitatea ce-i fusese încredințată. Era cinstit, onorabil și muncitor. Dacă judeca uneori greșit, greșea doar din cauza compasiunii. De-a lungul timpului însă, a trebuit să se înarmeze cu egoism pentru a proteja vulnerabilitatea ce-l caracterizase când fusese mai tânăr — dar care acum nu se mai întrezărea deloc.“.

Într-un interviu din 2002 acordat BBC în cadrul serialului în patru părți *Queen & Country* (*Regina și țara*), Prințesa Regală i-a replicat fratelui ei mai mare în legătură cu ceea ce păreau a fi critici îndreptate împotriva lui Philip și a reginei pentru greșelile pe care le făcuseră ca părinți. Un comentator a îndrăznit să sugereze că Elisabeta a fost o mamă „nepăsătoare“. Prințesa însă a insistat că familia regală era în esență o familie fericită[67].

În loc să-l susțină pe Charles — al cărui biograf, Jonathan Dimbleby, spune în cartea sa din 1994 despre prințul de Wales că a aflat chiar de la prinț că regina petrecea doar o oră și jumătate pe zi cu el când era copil și a sugerat că era lipsită de afecțiune —, Anne i-a luat apărarea mamei sale, declarând că a fost un părinte iubitor. L-a contrazis pe Charles, care își amintea că se simțea „înstrăinat din punct de vedere emoțional“ de părinții săi și că toată viața și-a dorit o dragoste pe care ei „nu au putut sau nu au vrut să o ofere“. Se pare că ar

fi spus că cei care l-au crescut nu au fost părinții lui, ci, „inevitabil, personalul de la camera copiilor“. În cartea publicată în 2005 *The Firm* (*Firma*), Penny Junor merge și mai departe, afirmând că Philip nu manifesta prea multă afecțiune față de fiul său. Iată ce spune Junor: „Ducele de Edinburgh a fost și este un om dur, care nu își arată sentimentele“. Autoarea pretinde că Philip se purta „brutal“ cu fiul său și „adesea îl făcea să plângă“, ceea ce a provocat „daune ireparabile“ relației dintre tată și fiu.

Firește că Charles a beneficiat întotdeauna de sprijinul și dragostea necondiționată ale bunicii sale, regina-mamă, care îl adora. Aceasta i-a scris multe scrisori „scumpului“ ei Charles, de când s-a născut și până a ajuns la maturitate. Una dintre ele, trimisă pe 11 mai 1969 de la bordul iahtului regal *Britannia*, demonstrează iubirea profundă pe care i-o purta.

> Scumpul meu Charles...
>
> Toată lumea te iubește și este mândră de tine, iar eu sunt absolut încredințată că vei face lucruri minunate pentru această țară, nu numai ca lider, ci fiind pur și simplu o persoană cu inimă bună, iubitoare, inteligentă și amuzantă!
>
> Cu multă dragoste scumpului Charles, din partea foarte devotatei tale bunici

Prințesa Anne, mereu apropiată de Philip, nu s-a lăsat atrasă în controversa legată de „parenting“, ci a oferit o imagine foarte diferită a părinților ei. „Dacă ne uităm la alte familii“, a spus ea, „cred că ne înțelegem destul de bine după atâta vreme, ceea ce nu e puțin lucru pentru o familie. Cred că ne simțim bine împreună“, a zis ea. A descris familia regală ca fiind o „unitate fericită“ în care s-au înțeles cu toții și a explicat că, atunci când erau copii, ea și cu Charles nu pretindeau ca mama lor să se ocupe de ei, deoarece își dădeau seama că are „o poziție unică, mă înțelegi, ca șef de stat și toate alea“. Deși erau mici copii, a spus Anne, înțelegeau destul de bine ce presupune monarhia — inclusiv în privința călătoriilor. „Sunt sigură că niciunul dintre noi nu s-a gândit o clipă că nu ne iubește la fel de mult cum orice mamă își iubește copiii“, a adăugat ea.

Pe la mijlocul anilor 1960, deși nu era regină de prea multă vreme, Elisabeta se obișnuise cu rolul ei și cu ceea ce presupunea acesta. Învățase să-și gestioneze timpul, având grijă să nu-și neglijeze familia. Dacă atunci când Charles era copil interacțiunea dintre ea și el se limita la întâlnirile stânjenitoare din timpul meselor, acum Elisabeta își petrecea timpul mergând cu bicicleta și alergându-i pe cei doi copii mai mici pe coridoarele lungi ale palatului. O dată pe săptămână, dădaca lui Edward și Andrew avea liber și Elisabeta îi lua locul;

acest lucru nu se întâmplase niciodată pe vremea când Charles și Anne fuseseră mici.

Regina a început să considere seara în care Mabel avea liber ca fiind seara ei preferată. Îi plăcea să-și culce băieții, ba chiar era „bucuroasă să se dea jos din pat noaptea“ când aceștia se trezeau și aveau nevoie să fie alinați pentru a putea adormi la loc. Fără îndoială, a fost o mamă mult mai implicată decât în cazul primilor doi copii. Din păcate însă, în privința creșterii copiilor nu poți da timpul înapoi și să reiei totul de la capăt.

Când era întrebat, Philip evita întotdeauna să dea răspunsuri legate de felul în care s-a ocupat de copiii săi. Lady Georgina Kennard († 28 aprilie 2011), o verișoară îndepărtată a reginei și una dintre cele mai bune prietene ale acesteia, luase pe atunci apărarea Elisabetei și a lui Philip în această privință. Cei doi s-au simțit jigniți când Charles și-a exprimat public sentimentele. Philip s-a mărginit să declare că ei, ca părinți, au făcut tot ce au putut. Lady Kennard a mers mai departe și, după cum se arată în biografia lui Dimbleby, a spus că s-au descurcat chiar foarte bine. Philip, a insistat ea, a fost „un părinte minunat. Se juca cu copiii lui, le citea povești, îi lua la pescuit, era foarte implicat“.

Anne era apropiată de tatăl său. După nașterea ei, Philip se pare că ar fi declarat: „E cea mai drăgălașă fată“. I-a încurajat comportamentul furtunos când era copilă, ceea ce explică poate personalitatea ei puternică și îndărătnică. Semăna cu el mult mai mult decât băiatul, care era o fire mai sensibilă. La fel ca regina, Philip a avut mai mult timp să se ocupe de băieții mai mici, Andrew, duce de York, și Edward, conte de Wessex, dezvoltând cu ei relații mai strânse și afectuoase. Philip îl admira pe Andrew pentru „imaginea sa de macho, de om de acțiune“, dar nu s-a ferit niciodată să critice aparentele abateri ale fiului său și l-a înfuriat felul în care Andrew a pătat reputația familiei regale în cazul sordidei afaceri Epstein[68].

Philip și prințul Edward, mezinul, au avut întotdeauna o relație unică. Înainte de nașterea lui Edward, regina a citit mai multe reviste pentru femei și a descoperit avantajele prezenței tatălui la nașterea copiilor. Philip a fost de acord și i-a stat alături în timpul nașterii lui Edward, pe 10 martie 1964, devenind astfel primul tată dintr-o familie regală care a asistat la nașterea copilului său. În mod caracteristic, a înseninat atmosfera din sala de naștere (o sală de baie din Palatul Buckingham) spunând: „Cu doar o săptămână în urmă făcea baie aici generalul de Gaulle“. Regina era încântată să devină mamă

pentru a patra oară. „Ce distractiv este să avem din nou un bebeluș în casă“, se pare că ar fi spus ea. Philip și Elisabeta au putut să petreacă mult mai mult timp cu copiii lor mai mici, Andrew și Edward, decât petrecuseră cu Charles și Anne, la începutul lungii domnii a Elisabetei. Deoarece trecuseră atâția ani, era ca și cum ar fi avut o nouă familie.

Caracterul liniștit al lui Edward și al soției sale, Sophie, cu care s-a căsătorit la Capela St. George de la Windsor pe 19 iunie 1999, când au devenit contele și contesa de Wessex, s-a dovedit neprețuit pentru regină și Philip la bătrânețe. Philip admira hotărârea calmă a lui Edward, un personaj eficient care își vedea de proiectele sale, fără a încerca să atragă atenția sau laudele presei. Edward era singurul al cărui portret se găsea în biroul tatălui său și se aștepta să-i moștenească titlul. De fapt, titlul de duce de Edinburgh va fi returnat Coroanei după moartea lui Philip, dar surse de nivel înalt au confirmat că se intenționează ca titlul să-i revină prințului Edward. Deloc ambițios, Edward a preluat rolul tatălui său în cadrul Duke of Edinburgh's Awards după retragerea acestuia din viața publică. Cu timpul, va prelua mai multe dintre rolurile deținute cândva de prințul Philip.

Sophie a stabilit o relație strânsă și cu soacra sa, pe care o numea afectuos „Mama“. În 2015, regina a organizat o recepție în onoarea patronatelor și afilierilor contelui și contesei la Palatul Buckingham, o deosebită onoare pentru cei doi.

Este puțin probabil ca regina să fi făcut mari eforturi pentru a tempera comportamentul soțului ei față de Charles: este o femeie care consideră că bărbatul trebuie să fie capul familiei. În timpul vacanțelor — de Crăciun și Anul Nou mergeau la Sandringham, de Paște la Windsor, iar vacanțele de vară le petreceau la Balmoral —, întreaga familie juca fotbal, iar regina, mică de statură, stătea în poartă. „Nimic nu impresionează și împrospătează mai mult decât Balmoralul“, a notat Charles după revenirea la Universitatea Cambridge la începutul ultimului an de studiu, în 1969. Nu a fost întotdeauna un student conștiincios. Prefera activitățile în aer liber în loc să se închidă în bibliotecile mucegăite. „Este bine-venit orice pretext ca să scap de la Cambridge și să cutreier câmpurile arate, în loc să vegetez în sălile de curs“, a scris după ce a plecat la vânătoare pe când era student, în ianuarie 1969.

Picnicurile erau fără număr. „Toată copilăria am cântat în drum spre și dinspre picnic“, și-a amintit Anne[69]. „Mai ales cântece din Primul Război

Mondial — aveam un repertoriu întreg.“ Regina cânta întotdeauna foarte bine. „Cred că am avut noroc ca familie să putem face atât de multe lucruri împreună. Cu toții ne-am bucurat de acele vremuri.“ Însă Charles avea probabil o percepție diferită, care-l făcea să vadă mai degrabă aspectele negative.

Dar aspectele negative persistă, în ciuda interpretării pozitive a lui Anne. Apreciatul jurnalist de la *Daily Telegraph* Graham Turner, care a petrecut 18 luni cu întocmirea unei biografii unice, cu ajutorul foștilor și actualilor curteni de rang înalt de la palat, a dezvăluit în 2002 că un fost consilier principal i-ar fi spus că Elisabeta și Philip au fost foarte necăjiți de felul în care se comportaseră față de copii, mai ales față de Charles. Au discutat despre „disperarea pe care o resimțeau din pricina relației pe care o aveau cu copiii lor“. „Unde am greșit?“ și „Ce pot să fac acum?“, l-a întrebat disperată Elisabeta pe soțul ei. Firește că sunt genul de întrebări care îți frâng inima. Turner a afirmat cu îndrăzneală că regina încă resimte „cea mai cumplită vinovăție“ pentru faptul că, deși nu din vina ei, îndatoririle au îndepărtat-o atât de des de primii ei copii.

Când Turner i-a cerut unui alt curtean pensionat, care a dorit să rămână anonim, părerea despre rolul de mamă al reginei, acesta i-a spus cu toată convingerea: „Mă tem că nu a existat absolut deloc“. Din păcate, percepția că regina nu și-a îndeplinit rolul de mamă a șubrezit și încrederea în ea ca lider. Pentru că nu l-a învățat de mic pe Charles ce înseamnă să fii monarh, curteanul e de părere că „a periclitat viitorul monarhiei“. Sunt acuzații grave, cu siguranță.

Peste ani, în timpul unui interviu realizat de Alan Titchmarsh în cadrul unui documentar ITV care marca aniversarea a 90 de ani a ducelui în 2017, Philip a evitat să răspundă atunci când a fost întrebat ce fel de tată a fost.

— Am vorbit cu Prințesa Regală săptămâna trecută și mi-a spus că vă pricepeți extraordinar de bine să citiți povești înainte de culcare, a declarat Titchmarsh cu entuziasm, încercând să îl provoace.

— Ce? a îngăimat Philip. Nu-mi amintesc.

Titchmarsh a insistat:

— Cât de important a fost rolul de tată comparativ cu cel de consort al reginei? Erați conștient de felul în care îndeplineați acest rol?

— Nu, eram tată pur și simplu, a replicat Philip arțăgos. Dumneavoastră sunteți tată? Așa, și ați stat vreodată să vă gândiți la asta?

16

Lovitura de grație

Nu vom putea supraviețui pe această planetă ale cărei resurse sunt limitate; dacă populația continuă să crească fără măsură, nu va mai rămâne nimic.

Prințul Philip, în 2003

Cocoțați precar pe spinarea unui elefant, instalați într-un howdah și înarmați cu puști Winchester cu două țevi de calibru .458 magnum, produse de firma englezească Holland and Holland, vânătorii se apropiau pentru a da lovitura de grație. A fost nevoie doar de „un singur foc" tras de Philip pentru a ucide fiara disperată. Câteva clipe mai târziu, regina și soțul ei s-au așezat lângă cadavrul tigrului ucis, în Parcul Național Ranthambore din Rajasthan, India, pentru o fotografie de grup jenantă, după părerea lor, alături de mândrele lor gazde, maharajahul și maharani din Jaipur, Sawai Man Singh al II-lea și Gayatri Devi. În cadru s-au înghesuit și rudele acestora, evident în culmea fericirii că se pot fotografia alături de oaspeții de seamă britanici și impresionantul trofeu de vânătoare.

În trecut, organizarea de vânători de tigri era legitimată prin scoaterea în evidență a amenințării pe care o reprezentau în India aceste fiare care terorizau frecvent satele, ajungându-se uneori la evacuarea unor districte întregi, deoarece tigrii ucideau sute de oameni în fiecare an. Simpla observare a unui tigru în depărtare era suficient pentru a închide un drum public timp de săptămâni întregi. În anii 1920, când India Britanică era la apogeu, când în Asia trăiau peste 100 000 de tigri sălbatici, și distribuția corespondenței era întreruptă din cauza prezenței tigrilor în zonă. Pe 26 ianuarie 1961 totuși, când a avut loc vizita reginei, atitudinea față de vânătoare se schimbase dramatic. În noua Indie condusă de întâiul ei prim-ministru, Jawaharlal Nehru, vânătoarea de tigri era privită ca o plăcere sângeroasă a unei elite dintr-o epocă apusă. Într-adevăr, Nehru a refuzat cererea Palatului Buckingham de a folosi un vițel viu pe post de momeală în timpul vânătorii, dar nu a interzis organizarea ei.

Uciderea unui vițel era considerată mai condamnabilă din punct de vedere moral și, posibil, politic decât împușcarea de tigri ca sport, până și de către un om de stat perspicace cum era Nehru.

În ciuda faptului că tigrul era în continuare privit ca o amenințare în India, era și un trofeu de invidiat la începutul anilor 1960. Dar vremurile se schimbau și au apărut proteste furioase nu doar în presa britanică, ci și în cea indiană, iar politicienii l-au atacat pe ducele de Edinburgh pentru că a acceptat invitația maharajahului, pe care prințul a considerat-o o „onoare". În aceeași excursie, Philip a mai ucis un crocodil și șase mufloni. Ca momeală s-a folosit un bivol, iar maharajahul, acum conducătorul simbolic al statului princiar, declarase limpede că scopul principal al vizitei este ca Philip să ucidă un tigru.

Un personaj pitoresc, care condusese regiunea din 1922 și până în 1949, când a aderat la Dominionul Indiei, maharajahul avea trei soții în același timp, dar s-a bucurat și de o scurtă relație cu lady Ursula Manners, o englezoaică din înalta societate care fusese domnișoară de onoare a reginei la încoronarea regelui George al VI-lea și a reginei Elizabeth în 1937. Nu era obișnuit să i se refuze invitațiile. Philip, la fel ca tigrul pe care era sortit să-l ucidă, era încolțit.

La vremea respectivă, Philip lucra în culise la înființarea organizației World Wildlife Fund (WWF), a cărei inaugurare oficială avea să fie trâmbițată în presă peste patru luni. Regina, ducele și gazdele au așteptat în howdah, în timp ce 200 de hăitași cutreierau jungla. În cele din urmă, la a treia lor ieșire, ducele a răpus tigroaica, șchioapă după cum s-a dovedit, taman când venise vremea întoarcerii la Delhi.

Dat fiind că Philip ținuse discursuri puternice în sprijinul conservaționismului, presa a considerat lipsită de etică participarea sa la vânătoare chiar înainte să afle de uciderea efectivă a tigrului. În stilul său inconfundabil și bătăios, Philip a răspuns indignat la o întrebare ce i s-a pus: „Firește că am de gând să împușc un tigru, de ce nu?" Controversa a continuat o vreme, iar unii comentatori din Marea Britanie erau indignați nu pentru că fusese ucis tigrul, ci din pricina momelii folosite, și anume un bivol.

Protestatarilor revoltați nu le păsa că în trecut bunicul reginei, George al V-lea, împușcase 39 de tigri și 4 urși în timpul vizitei sale în Nepal, în 1911, și se fotografiase mândru alături de colecția sa de trofee moarte. Un deceniu mai târziu, fotografiile îl arătau pe fiul și moștenitorul său, prințul de Wales, în timpul unei alte călătorii de vânătoare în Nepal, la fel de sângeroasă. Așa era atunci, între timp lucrurile se schimbaseră. Regina nu a participat efectiv la

uciderea fiarei, ci s-a distrat filmând păsări și alte animale sălbatice cocoțată într-un howdah, pe spinarea elefantului. Un articol din revista *Time* a relatat că editorii de pe Fleet Street erau hotărâți să-l eticheteze pe duce drept cel mai mare ipocrit din Marea Britanie deoarece ținea discursuri despre salvarea speciilor pe cale de dispariție, în timp ce le măcelărea din amuzament.

Având în vedere criticile pe care le primise din presa britanică, Philip s-a confruntat cu o dilemă o săptămână mai târziu, când cuplul regal a revenit în regiune în februarie 1961 pentru o vizită de stat în Nepal, la invitația tânărului și ambițiosului rege Mahendra. Mahendra, care depusese mari eforturi pentru a-și reforma țara prin înlăturarea sistemului birocratic și îmbunătățirea sistemului politic, pentru a-l face mai reprezentativ, se afla pe tron de mai puțin de cinci ani. El a considerat vizita de stat a reginei în țara sa drept un bun prilej de a-și reafirma autoritatea și a întări prestigiul monarhiei nepaleze. Din păcate pentru Philip, printre numeroasele activități pe care regele le organizase în onoarea lui Philip și a reginei era și o vânătoare de tigri care avea să aibă loc în Parcul Național Chitwan, la vreo 180 de kilometri de capitala Kathmandu. Regele adunase o impresionantă armată de 327 de elefanți doar pentru a ucide un singur tigru; și pregătise și decorul: o zonă înconjurată cu pânze albe în care hăitașii ademeniseră tigrul. Se pare că, tigrii nemaivăzând niciodată pânză albă, animalul nu avea să încerce să scape din împrejmuire. Regele l-a asigurat pe Philip că zona aleasă pentru vânătoare era una în care populația trăise dintotdeauna cu frica de atacurile tigrilor.

Era un eveniment atât de elaborat, încât Philip știa că va avea nevoie de un motiv foarte întemeiat pentru a refuza să tragă cu arma și să obțină încă un trofeu fără a o jigni profund pe gazda sa. Și a recurs la un șiretlic: a ieșit din cort cu un bandaj imens pe degetul arătător și i-a spus regelui că,din cauza unei infecții, nu-și putea folosi degetul pentru a apăsa pe trăgaci. Regele, care participase la prima întâlnire WWF în Elveția, a înțeles situația și a acceptat cu bunăvoință scuza lui Philip, știind că ducele n-ar fi ezitat să împuște un tigru dacă presa britanică, avidă de senzație, nu l-ar fi avut în vizor.

Scurtul documentar Pathé despre vizita regală, amintind și de vânătoarea de tigri, a relatat simplu: „Deoarece ducele avea un panarițiu la degetul arătător, tigrul nu a avut parte de o moarte regală“; nici măcar nu a fost împușcat de ministrul de externe, care la vremea respectivă era Alec Douglas-Home, absolvent de Eton, al 14-lea conte de Home, care „a avut o zi proastă“. În schimb, contraamiralul Sir Christopher Bonham-Carter, pe atunci trezorier al

prințului Philip, și un alt absolvent de Eton, Sir Michael Adeane, secretarul particular al reginei, au fost cei care au „doborât fiara“ și s-au putut lăuda cu trofeul — o tigroaică de mai bine de doi metri și jumătate. A fost compromisul perfect. Regele Mahendra își îndeplinise obligațiile tradiționale de gazdă și pusese la dispoziția anturajului regal un tigru pe care să-l poată răpune, iar Philip evitase să comită personal fapta.

Însă pe oaspeți îi așteptau și alte partide de vânătoare. Următoarea pradă a fost un rinocer, dar nici de data aceasta Philip nu a apăsat pe trăgaci. Jurnalistul, autorul și comentatorul englez Bernard Levin, descris de publicația sa drept „cel mai faimos jurnalist din vremea sa“, a scris despre absurditatea incidentului în „Uneasy Lies the Head“[70], articol publicat în *The Times* pe 23 ianuarie 1989. „Îmi amintesc o campanie extraordinar de ridicolă îndreptată împotriva lui [a ducelui de Edinburgh] pentru că, în timpul unei vizite efectuate în India [eroarea lui Levin, de fapt era vorba de Nepal], a fost invitat la o vânătoare de tigri, iar acolo o asemenea invitație este o deosebită onoare, și, după câteva zile în care ziarele de acasă au răcnit și au țipat și au făcut în toate felurile, a fost nevoit să pretexteze că are un panarițiu la degetul arătător și că nu poate împușca nimic, nici măcar un jurnalist de tabloid.“

Două luni mai târziu, pe 29 aprilie 1961, Philip s-a aliat cu prințul Bernhard de Lippe-Biesterfeld, controversatul consort al reginei Juliana a Țărilor de Jos și tatăl viitoarei regine Beatrix[71], și au declarat că vor renunța la vânătoarea de animale mari pentru a transmite întregii lumi un mesaj privind importanța protejării speciilor pe cale de dispariție de pe suprafața globului.

Cei doi consorți regali și un mic grup de intelectuali europeni pasionați — Sir Peter Scott, Julian Huxley, Edward Max Nicholson, Victor Stolan și Guy Mountfort — s-au folosit de faima și statutul lor pentru a crea World Wildlife Fund. Scopul declarat al organizației a fost comunicat în „Manifestul Morges“. „Declarația internațională“ spunea: „Trebuie să salvăm animalele sălbatice din întreaga lume. Pretutindeni, nenumărate viețuitoare minunate și inofensive își pierd viața sau locul în care trăiesc, într-o orgie de distrugeri necugetate și inutile“.

Acest document simplu punea bazele World Wildlife Fund for Nature (Fundația Mondială a Naturii), o organizație non-guvernamentală care a devenit cea mai mare și mai respectată organizație independentă de conservare a naturii din lume. După mai bine de 50 de ani, logoul alb-negru cu ursul

panda este un simbol bine cunoscut în multe țări. Organizația a obținut susținere financiară din partea a peste cinci milioane de oameni din întreaga lume și a strâns miliarde în lupta pentru salvarea speciilor pe cale de dispariție.

Aici și-a desfășurat Philip cel mai bine acțiunile de pionierat. Găsise o cauză vizionară în care își putea investi energia, pentru a deschide calea generațiilor viitoare. El a mărturisit că a devenit preocupat de conservarea naturii după ce și-a cumpărat un aparat de fotografiat de format mediu, un Hasselblad 250mm/f4.0, cu ocazia competițiilor de echitație din cadrul Jocurilor Olimpice din 1956[72]. A devenit obsedat de fotografie, și-a amintit el, când, în timpul lungii călătorii spre casă de la Jocurile Olimpice de vară de la Melbourne, a început să fotografieze păsările pe care le vedea de pe puntea iahtului regal *Britannia*. Interesul său de amator pentru observarea păsărilor l-a determinat, în mod firesc, să se întâlnească cu persoane care se ocupau de conservarea speciilor de păsări și cu ornitologi renumiți — și, după cum s-a exprimat chiar el, „aproape înainte să pot face diferența între o pitulice și o lebădă-de-iarnă, Peter Scott m-a convins să mă implic în înființarea World Wildlife Fund".

Philip a fost imediat captivat, iar conservarea avea să devină pentru el o pasiune pentru toată viața. A fost primul copreședinte al WWF, funcție pe care a deținut-o până în 1982. A și scris foarte mult pe tema conservării mediului, precum și despre tehnologie, cai și faună în general. Printre cărțile sale se numără: *Selected Speeches 1948–1955* (*Discursuri alese 1948–1955*) (1957); *Birds from Britannia* (*Păsări din Marea Britanie*) (1962); *Down to Earth* (*Cu picioarele pe pământ*) (1988); și *Survival or Extinction: A Christian Attitude to the Environment* (*Supraviețuire sau dispariție. O atitudine creștină față de mediu*) (1989). *Down to Earth* a fost chiar tradusă și publicată în japoneză.

Philip a înființat și prima organizație pentru protecția mediului din Australia, Australian Conservation Foundation, care este în prezent cea mai mare organizație de acest gen din Australia. Peste ani, ducele a explicat că a trebuit să-și identifice rolul „încercând și învățând din greșeli". Într-un interviu acordat BBC[73] a spus: „Nu exista un precedent. Dacă întrebam pe cineva «Ce anume vreți să fac?», se uitau la mine interzișii. Habar nu aveau, nimeni nu avea nicio idee".

A fost o cauză căreia putea să i se dedice, ceea ce a și făcut. În multe privințe Philip era un vizionar în domeniul conservării mediului — și, din păcate,

multe dintre dezastrele pe care le-a prevăzut s-au adeverit. În discursuri și în interviuri era foarte dornic să vorbească despre pasiunea lui pentru conservarea mediului și nu-i păsa câtuși de puțin dacă risca să fie criticat de mass-media pentru că se aventura și în domenii politice. În 1981, într-unul din rarele sale interviuri acordate emisiunii *60 Minutes Australia* ca președinte al WWF, de la bordul iahtului *Britannia*, a fost întrebat despre evitarea aspectelor politice în discutarea problemelor de mediu. Philip a răspuns: „Este aproape imposibil să eviți să vorbești despre politică de fiecare dată când deschizi gura, doar dacă vorbești vrute și nevrute, pentru că practic orice problemă este de natură politică, având în vedere că este de interes public. Există o mare diferență între ceea ce este politic și ceea ce ține de partidele politice, iar conservarea nu cred că este o politică de partid".

A îmbrățișat filosofia conservaționistă deoarece era convins că specia umană trebuie să evite să perturbe echilibrul natural al planetei mai mult decât era necesar. „Avem această diversitate extraordinară pe glob și mi se pare o mare prostie să o distrugem", a spus Philip. „Toate celelalte viețuitoare au același drept ca și noi de a exista aici, nu avem mai multe drepturi decât orice altă specie, iar dacă sunt aici, haideți să le dăm o șansă de a supraviețui."

Philip considera că înmulțirea necontrolată a populației umane în lume este de departe cea mai mare provocare pentru conservarea mediului și era convins că singura soluție ar fi „limitarea voluntară a familiei". Într-o vizită în îndepărtatele Insule Solomon în 1982, când i s-a spus despre creșterea anuală a populației că a ajuns la 5 %, a declarat: „Cred că și-au pierdut mințile". „Ducele își spunea invariabil părerea, însă uneori fără a da dovadă de prea mult tact", a menționat verișoara sa, contesa Patricia Mountbatten. „Pe de altă parte însă, cred că oamenii au început să se aștepte la așa ceva din partea lui, ba chiar le place și își spun în sinea lor: în sfârșit cineva care spune ce gândește." Spre deosebire de fiul său, prințul de Wales, Philip nu se considera vreun soi de cruciat „verde". „Cred că există o diferență între cei care se preocupă serios de conservarea naturii și fanaticii care venerează iepurașii sau cei care pur și simplu iubesc animalele. Oamenii nu pot concepe ideea supraviețuirii unei specii, știi, și-și bat capul mai mult cu felul în care se poartă sicilienii cu măgarii lor sau ceva de genul ăsta", a spus el.

Philip și-a dat seama că un obstacol serios în calea găsirii unei soluții globale pentru conservarea mediului este că fiecare țară are problemele ei, dar și propriile abordări și idei. A avut ideea extraordinară de a lucra prin intermediul

Secretariatului Commonwealthului, o organizație reprezentând un imens teritoriu de pe suprafața pământului, pentru a realiza o mai mare conectivitate între națiuni în privința conservării. „Sumele care se cheltuiesc pentru conservare sunt derizorii“, i-a spus el reporterului emisiunii *60 Minutes Australia*, Ray Martin, în 1981, anul în care a fost invitat să devină președintele WWF International, funcție pe care a deținut-o până în 1996, când a devenit președinte emerit.

Prin asocierea lui cu WWF, acum World Wide Fund for Nature, a vizitat proiecte WWF din mai bine de 40 de țări de pe cinci continente. Călătoriile sale până în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii și informațiile pe care le-a primit la fața locului i-au oferit o foarte bună perspectivă asupra problemelor cu care se confruntă lumea naturală. El era convins că, pentru succesul operațiunilor de conservare, trebuia să se aibă în vedere faptul că omenirea nu se va angaja în nicio acțiune pe termen lung dacă nu este în interesul ei. „Uneori, [omul] poate avea mustrări de conștiință sau poate da dovadă de rectitudine morală, dar în general toate acțiunile sale sunt guvernate de interesul personal. Prin urmare, indiferent care ar fi justificările pe plan moral ale conservării naturii, aceasta nu se va putea realiza decât prin tentația profitului sau a plăcerii.“[74]

Ducele de Edinburgh susținea cu înflăcărare că ignoranța și nepăsarea omenirii față de distrugerea tuturor animalelor sălbatice vor avea efecte devastatoare asupra existenței noastre pe această planetă așa cum o cunoaștem astăzi. „Problema este că în natură toate sunt absolut interdependente. Dacă reglezi o parte, vor exista repercusiuni în toate direcțiile“, a spus el. Philip considera că o importanță foarte mare o au numărul imens de oameni de pe glob, așezările umane, mașinile și exploatarea nemiloasă a resurselor vii și organice ale Pământului; toate acestea la un loc produc schimbări în mediul nostru înconjurător. El a subliniat că omenirea nu poate continua să ignore consecințele dificile și amenințarea „directă și gravă“ exercitată de poluarea umană și de suprapopulare. „Poluarea este rezultatul direct al exploatării nemiloase de către om a resurselor Pământului. Experiența arată că dezvoltarea cu succes a populațiilor biologice este echilibrată în cele din urmă de distrugerea propriului habitat. Vastele deșerturi cauzate de om arată că populația umană a început acest proces cu multă vreme în urmă“, a spus el în 1970.

O temă comună tuturor discursurilor lui Philip despre conservarea naturii este că situația ar putea fi controlată și chiar remediată dacă liderii mondiali ar coopera pe o scară mai largă și mai intens decât până acum. „Îmi dau seama că există numeroase cauze vitale pentru care merită să luptăm, îi înțeleg pe cei care sunt preocupați cu pasiune de mult prea numeroasele exemple de cruzime, nedreptate și incorectitudine, dar asupra tuturor planează un nor cu adevărat ucigaș." El se temea că dacă puterile lumii nu se unesc pentru a găsi o abordare comună, distrugerea mediului natural se va accelera și se va intensifica. „Dacă nu reușim să facem față acestei provocări, toate celelalte probleme vor deveni nesemnificative", a avertizat el încă din 1970. „Dacă vrem să ne exercităm responsabilitățile pentru ca întreaga viață să-și poată continua existența pe Pământ, acestea trebuie să aibă o bază morală și filosofică."

Ducele a accentuat că interesul personal, profitul economic și materialismul absolut nu mai sunt suficiente. „O amenințare pentru oricare componentă a mediului este o amenințare la adresa mediului în ansamblul său, însă trebuie să dispunem de o bază de evaluare a acestor amenințări, dar nu pentru a stabili o prioritate a temerilor noastre, ci ca să putem contribui pozitiv la îmbunătățirea situației și la asigurarea supraviețuirii", a spus el. Nu-i era teamă că, în această căutare globală a iluminării, ar putea supăra pe cineva, nici măcar pe gazdele sale. „Țara dumneavoastră este unul dintre cele mai cunoscute centre ale rețelei specializate în traficul la nivel mondial cu animale pe cale de dispariție", a menționat el în 1991, în Thailanda, după ce acceptase un premiu pentru eforturile depuse în vederea conservării mediului.

El susținea că, deși salvarea planetei și a faunei sale este un proces lent, schimbarea trebuie să înceapă de undeva și, în timp, va avea impact dacă populația va insista pe această cale. „Orice s-ar întâmpla, nu renunțați și nu disperați. Chiar dacă rezultatele nu sunt vizibile imediat, e posibil ca, fără să știți, să fi atins o coardă sensibilă. Chiar și cel mai indiferent și mai obtuz politician, industriaș sau birocrat va începe să ia aminte dacă foarte multă lume scrie pe același subiect. Calitatea vieții pe care o trăim acum sau existența și supraviețuirea copiilor noștri și a generațiilor viitoare se află acum în mâinile noastre", a declarat Philip în 1970, la congresul WWF din Londra.

Și a continuat: „Privind lucrurile în această perspectivă, se prea poate ca cheltuielile pentru controlul adecvat al poluării, planificarea urbană și rurală și controlul exploatării rezervelor naturale de plante și animale terestre și acvatice să constituie de fapt, pe termen lung, o alternativă mai puțin costisitoare...

Conservarea naturii, grija față de mediul în care trăim și atenția acordată viitorului întregii planete sunt absolut vitale dacă vrem ca generațiile care vor veni după noi să se poată bucura de existența lor pe acest pământ".

Philip a fost toată viața sa un extraordinar militant ecologist activ și influent. La Londra se deplasa la evenimente cu un taxi pe GPL (combustibil alternativ), adesea incognito. Fără oameni ca el, astăzi lumea s-ar fi putut afla într-o stare mult mai jalnică, cel puțin din punctul de vedere al protecției mediului. Fără îndoială că prințul Philip a influențat modul de gândire al multor oameni, în special al celor din domeniul conservării și protejării mediului. Este o pasiune împărtășită de fiul său Charles, prințul de Wales, care nu numai că se implică direct sau indirect în campanii de promovare, dar și pune în practică ceea ce propovăduiește.

Pasiunea lui Philip pentru conservaționism l-a determinat, în 1986, cu ocazia celei de-a 25-a aniversări a WWF, să înființeze ARC — Alliance of Religions and Conservation (Alianța Religiilor și a Conservării). Conferința WWF International a avut loc la Assisi, orașul Sfântului Francisc, patronul animalelor sălbatice. Inițial se dorise a fi o conferință laică, însă Philip s-a gândit că ar fi o idee bună să se profite de loc pentru a trezi principalelor religii interesul pentru conservarea mediului. La Assisi, cinci lideri religioși (reprezentanți ai budismului, creștinismului, hinduismului, islamismului și iudaismului) au căzut de acord că au o responsabilitate, după care a cerut fiecăruia în parte să descrie atitudinea religiei sale față de mediul natural. „Nu vrem să fim ecumenici", a spus el, „nu vrem un document semnat de toată lumea. Vrem ca fiecare dintre dumneavoastră să spună ce este relevant pentru dumneavoastră și pentru tradițiile dumneavoastră". Scopul întâlnirii de la Assisi era de fapt să transmită principalelor religii următorul mesaj: Dacă credeți că acesta este un lucru important, spuneți-ne ce părere aveți, dar fără a încerca să obțineți aprobarea celorlalți. „Iar rezultatul este că acum religiile comunică între ele pe marginea acțiunilor pe care le întreprind în vederea conservării mediului și nu pe tema dogmelor religioase", a spus Philip cu mândrie.

„Interesant este că după întâlnirea de la Assisi a avut loc o conferință de presă la care, inevitabil, cineva a întrebat: «Și acum ce urmează?» Am spus că nu știm... așa că după aceea noi [liderii religioși și conservaționiștii] ne-am așezat și am discutat această problemă. Și ceea ce am spus cu toții a fost că esențial este să nu îngreunăm toată treaba cu un nou organism și inevitabila lui administrație", a spus el. Întrebat dacă el personal a fost influențat de

reprezentanții religiilor pe care i-a cunoscut prin intermediul WWF sau ARC, a spus că s-a născut și a fost educat în spirit creștin și că nu i s-a părut că ar avea vreun rost să caute altceva. „Am discutat adesea despre diversele filosofii cu persoane de altă religie. E o discuție interesantă."

În calitate de președinte al WWF și mai târziu al WWF International, era obligat să călătorească peste tot în lume, observând astfel în mod direct necesitatea imediată a conservării mediului — de la pădurile din Malaysia până la lacurile poluate din Scandinavia. „O dificultate curioasă cu care m-am confruntat când am devenit președinte al WWF", a spus el, „a fost că donațiile publice creșteau tot mai mult și efectiv nu reușeam să cheltuim banii la fel de repede cum veneau".

La vârsta de 82 de ani, în 2003, a spus într-un interviu: „În urmă cu 60 de ani, populația mondială abia depășea două miliarde de oameni, iar acum trece de șase miliarde. Această creștere enormă — o explozie, de fapt — a făcut probabil mai mult rău mediului decât orice altceva. Ocupăm mult spațiu; folosim multe resurse, recoltăm și nu plantăm la loc; exploatăm peștii; exploatăm pădurile. O altă schimbare este felul în care protejăm mediul. Parcurile naționale din America, de exemplu, se consideră astăzi că protejează mediul natural, dar când au fost înființate, în anii 1930, erau cu totul altceva. Erau parcuri pentru oameni. Acum sunt zone protejate pentru speciile rezidente, ceea ce nu e chiar același lucru. Este o schimbare în bine, dar e rău că este nevoie de așa ceva".

Vedea o soluție? „Când începi să vorbești despre populația umană, unii cred că vrei să o controlezi. Nu vreau să o controlez: vreau ca oamenii să o controleze ei înșiși din motive bine întemeiate. Aceste motive pot fi de natură religioasă, științifică sau pur și simplu își pot da seama singuri de ce este bine. Dar nu vom putea supraviețui pe această planetă ale cărei resurse sunt limitate; dacă populația continuă să crească fără măsură, nu va mai rămâne nimic", a spus el.

Deși pasionat de conservarea speciilor, Philip nu a devenit niciodată un ecologist fanatic. Întotdeauna a avut o abordare pragmatică, mai ales când era vorba de lucruri în care era implicat direct. De fapt, ca pădurar regal al Windsor Great Park, funcție pe care a preluat-o în 1952, intra uneori în conflict cu cei pe care îi numea cu dispreț „îmbrățișători de copaci", care erau hotărâți să-l împiedice să dispună tăierea teilor și stejarilor bătrâni. Controversa a început când Philip a declarat că vrea să taie un pâlc de vreo doisprezece tei

bătrâni pe care, în documentarul BBC *The Queen's Castle* (*Castelul reginei*), i-a descris drept „câteva putregaiuri". Philip a fost filmat dând turul parcului Windsor într-un Land Rover. Nemulțumit de Domeniul Coroanei, care trebuie să aprobe toate deciziile, Philip s-a plâns: „Există un pâlc de tei pe care vreau să-l pun la pământ și pe care... ei vor să-l păstreze. Nu înțeleg de ce. Când aleea reginei Anne a fost distrusă de vânt și mai știu eu ce, am ajuns la concluzia că singura soluție era replantarea. Ei bine, ne-am apucat să tăiem câțiva copaci și ne-am trezit că îmbrățișătorii ăia de copaci de la centura Newbury au tăbărât acum câtva timp pe capul nostru și au făcut un scandal monstru, astfel încât a fost aproape imposibil să doborâm copacii uscați. Sau măcar crengile uscate. A fost o adevărată isterie în rândul fanaticilor acelora și al altora care credeau că vrem să distrugem stejarii. Adică vă puteți imagina, câteva putregaiuri și alții care nu sunt plantați unde trebuie? Părea de-a dreptul absurd să nu corectăm lucrurile și, după cum am spus, am plantat o mie de stejari. Și atunci care e problema?"

Problema era, în ceea ce îi privea pe „îmbrățișătorii de copaci", că acei copaci de 400 de ani adăposteau unele dintre cele mai rare insecte care se găsesc în Marea Britanie. În plus, controversa s-a reaprins în 1995, când, în calitatea sa de pădurar regal al Windsor Great Park, Philip a dispus tăierea a 63 de stejari maturi, ceea ce a dus la solicitarea de ridicare a imunității membrilor familiei regale, pentru ca Philip să nu mai poată ignora dispozițiile Wildlife and Countryside Act (Legea privind viața sălbatică și zonele rurale) și să respecte legislația referitoare la zonele de interes științific special.

Ecologiștii erau înfuriați de remarcile disprețuitoare ale lui Philip. Matt Shardlow, director de conservare la Buglife, The Invertebrate Conservation Trust (o organizație de caritate pentru conservarea naturii), a vorbit public împotriva lui. În aprilie 2009, a spus publicației *The Independent* că „Pagubele produse acestui habitat de importanță internațională ar fi considerate o gravă infracțiune dacă ar fi fost comise de oricare alt proprietar". Lemnul putred al teilor, a explicat el, oferă un mediu unic pentru reproducerea unor insecte precum o specie de viespe-de-lemn (*Xylomya maculata*), o specie de tipulide (*Ctenophora ornata*) și rădașca (*Lucanus cervus*). Lemnul este foarte important și pentru diverse specii rare de ciuperci, mușchi și licheni ce-și au habitatul în lemnul în descompunere, a insistat el. Philip era de neînduplecat. În cele din urmă a intervenit regina și a cerut ajutorul unuia dintre prietenii prințului de Wales, profesorul Ian Swingland, expert în fauna sălbatică, sperând să găsească

o soluție, deoarece „un anume domn“, după cum s-a exprimat ea, este hotărât să taie copacii orice-ar fi.

Prințul Charles ținea foarte mult la domeniul său Highgrove din Tetbury, Gloucestershire, pe care îl cumpărase în 1980, încurajat de Camilla. Prințul s-a apucat de îndată să transforme proprietatea de 25 de acri în sanctuar. Există acolo și o frumoasă grădină eclectică unde insistă să aplice principiile agriculturii ecologice, cum face și la ferma din apropiere, Home Farm, din Tetbury. În august 2020, Clarence House a anunțat că prințul de Wales va renunța la ferma sa ecologică și nu va reînnoi contractul pentru prima oară după 35 de ani, deoarece își dă seama că atunci când va fi rege nu va mai putea să aloce la fel de mult timp agriculturii. În schimb, se va mulțumi să se preocupe de agricultura ecologică pe moșia Sandringham și la Windsor.

Ani la rând, Philip și fiul său Charles au fost în tabere opuse, iar ducele a contestat public beneficiile agriculturii ecologice. El susținea industria produselor modificate genetic și încerca să spulbere temerile legate de aceste produse. Într-un interviu acordat ziarului *The Times* în 2000, Philip a afirmat: „Să nu uităm că am modificat genetic animale și plante de când s-a început înmulțirea selectivă“. Introducerea unor dăunători străini, precum veverița cenușie, a provocat mediului mai mult rău decât ar putea provoca vreodată culturile modificate genetic, a insistat el. „Lumea se teme că organismele modificate genetic pătrund în mediu. Ceea ce uită oamenii este că introducerea unor specii exotice, cum ar fi, de exemplu, introducerea veveriței cenușii în țara noastră, va provoca sau a provocat deja mai mult rău decât un singur tubercul de cartof modificat genetic.“

Pe baza propriilor cercetări amănunțite, prințul de Wales a ajuns la concluzia că ingineria genetică îl poartă pe om pe niște tărâmuri care-i aparțin „numai și numai lui Dumnezeu“. Reflectând în cadrul prelegerilor The Reith Lectures din anul 2000, el a spus: „O parte a problemei este abordarea dominantă care caută să reducă lumea naturală, inclusiv pe noi înșine, la un simplu proces mecanic“. Și a continuat: „Eu cred că dacă o mică parte din banii care se investesc astăzi în dezvoltarea culturilor manipulate genetic ar fi folosiți pentru înțelegerea și îmbunătățirea sistemelor agricole tradiționale, care și-au dovedit eficacitatea de-a lungul timpului, rezultatele ar fi remarcabile“.

Peste câțiva ani, în mai 2008, în cadrul unui interviu televizat, Philip a pus din nou sub semnul întrebării valoarea sistemului agricol ecologic susținut cu atâta pasiune de fiul său. „Agricultura ecologică nu este chiar atât de sigură și

de folositoare precum pare“, a avertizat Philip în cadrul documentarului ITV1 *The Duke: A Portrait of Prince Philip* (*Ducele. Un portret al prințului Philip*). „Trebuie să te implici emoțional“, i-a declarat el legendarului comentator și jurnalist trinidadian-britanic Sir Trevor McDonald. „Dar dacă faci un pas în spate și te debarasezi de prejudecăți, este foarte dificil să identifici adevăratele ei beneficii. Interesant acum este că nu e ridiculizată la fel de mult. Cred că oamenii încep să își dea seama că ne ajung din urmă greșelile și că ingineria genetică este singura salvare.“

În timpul turului pe care i l-a oferit lui Sir Trevor pe moșia reginei de la Sandringham, ducele a vorbit deschis despre conservare, despre bunăstarea animalelor și despre creșterea prețurilor la alimente. „Prețurile la alimente sunt în creștere — toată lumea crede că e din cauză că nu există suficientă mâncare, dar de fapt cererea e prea mare, sunt prea mulți oameni“, a spus el. Faptul că în 2017 Philip i-a cedat bucuros lui Charles fermele de la Sandringham și Windsor arată că între cei doi s-a produs o oarecare apropiere pe această temă. „Ani la rând au avut păreri diametral opuse în această privință, dar este interesant că ducele respectă acum munca pe care a depus-o în acest domeniu prințul de Wales. Prințul îi scrie adesea tatălui său când este plecat în străinătate, este un mod în care își împărtășesc ideile“, a spus un membru actual al Casei Regale.

În ciuda eforturilor sale vizionare depuse în vederea protejării speciilor pe cale de dispariție și a habitatelor periclitate, spre imensa lui frustrare, presa continua să îi critice realizările și să amintească mereu de vânătorile de tigri din India și Nepal la care participase la începutul anilor 1960. Mass-media îl considera ipocrit pentru că omorâse un tigru. Când Nicholas Owen, pe atunci corespondentul regal al ITV (între 1994 și 2000), l-a întrebat despre această „contradicție“, atitudinea lui Philip s-a schimbat dintr-odată și a început să-i vorbească respectatului jurnalist și comentator de parcă ar fi fost un iobag amărât de pe vremuri, doar pentru că îndrăznise să pună o întrebare perfect legitimă. Evident iritat de impertinența lui Owen, Philip a replicat: „Am împușcat *un singur* tigru, care oricum s-a întâmplat să fie șchiop în momentul ăla. Am impresia că nici nu erai născut pe vremea aceea, deci habar nu ai despre ce vorbești“. Interviul, realizat într-un vagon de tren, s-a încheiat brusc, iar Owen a recunoscut că tot restul călătoriei se simțea deosebit de stânjenit de fiecare dată când se întâlneau. „E celebru pentru replicile sale acide, și m-am ales și eu cu una sau două din partea lui.“ După interviul *acela*, atitudinea lui

Philip față de reporter s-a schimbat. Într-un interviu acordat revistei *Country Life* în decembrie 2016, Owen a spus, doar pe jumătate în glumă: „Uneori nu prea avea chef să mă vadă, iar eu aveam mare grijă să-l evit".

17

Tabu Man

A părăsit Tanna și s-a dus în Anglia ca mesager. Odată ajuns acolo s-a căsătorit cu regina. Prințul Philip este spiritul grădinii.

Căpetenia Siko Nathuan din satul Yaohnanen,
Tanna, Vanuatu

În satul Yaohnanen, la 6 kilometri sud-est de principalul oraș, Lenakel, de pe mica insulă Tanna, una dintre cele 82 de insule ale arhipelagului Vanuatu, care se întinde pe 1 300 de kilometri în Pacificul de Sud, poporul Kastom îl venerează pe prințul Philip ca Ființă Divină. Localnicii, cunoscuți ca fiind adepți ai cultului cargo, sunt convinși că Philip este fiul străvechiului lor zeu al muntelui, Tabu Man. Pentru ei este un personaj profund spiritual, un om care posedă calități și puteri care îl fac sacru, dar este mai mult decât o simplă venerație.

Ducele nu a vizitat niciodată comunitatea izolată, care trăiește în adâncurile pădurii tropicale, unde temperaturile depășesc 30 de grade Celsius și plouă mult până la zece zile pe lună, însă în 1974, iahtul regal *Britannia* a ancorat la Port Vila cu ocazia vizitei regale la Vanuatu, pe atunci Noile Hebride, în timpul unui turneu prin Commonwealth. Cât a stat în capitală, un locuitor din insula Tanna i-a oferit lui Philip un porc alb simbolic. Philip nu știa atunci de existența cultului care îl venera, dar când a fost informat peste mai mulți ani de John Champion, comisarul rezident britanic în Noile Hebride, a luat problema foarte în serios. Champion i-a sugerat prințului să le trimită șefilor de trib o fotografie de-ale lui, cu semnătura sa.

Prințul i-a urmat sfatul lui Champion și, încă din 1978, între Palatul Buckingham și Tanna a avut loc un schimb constant de mesaje și daruri. Sătenii au răspuns trimițându-i o bâtă tradițională pentru uciderea porcilor, numită *nal-nal.* În urma rugăminților lor, Philip le-a trimis o fotografie în care pozează cu bâta în mână. O altă fotografie a fost trimisă în anul 2000. Toate

cele trei fotografii au fost păstrate de căpetenia Jack Naiva, care a murit în 2009, și au devenit icoane prețuite pe Tanna[75].

Nepotul răposatului șef Naiva, Siko Nathuan, care este acum șeful satului, a explicat că poporul său crede că Philip este întruparea vechiului șef războinic care se întoarce acasă împreună cu soția sa, regina Elisabeta. Potrivit credinței lor, Philip a condus Anglia cu ajutorul reginei și era susținătorul modurilor de viață tradiționale.

Ei cred că din muntele Yasur, unul dintre cei mai activi vulcani din regiune, au ieșit lumea, viața și prințul Philip. Șeful a explicat: „Au fost odată două femei. În timp ce ședeau, a venit acest vulcan. S-au împreunat. A venit prințul Philip. Apoi ele au fost trimise înapoi. Așa știm de prințul Philip. A părăsit Tanna și s-a dus în Anglia ca mesager. Odată ajuns acolo s-a căsătorit cu regina. Prințul Philip este spiritul grădinii".

Profeția spune că Philip va reveni pe Tanna când va împlini 89 de ani. Înainte de data respectivă, adică 8 iunie 2010, întregul sat s-a pregătit să-l întâmpine. Căpetenia Siko Nathuan a devenit păstrătorul poveștilor, miturilor și legendelor satului, care defineau sistemul de credințe al cultului la moartea bunicului său, în 2009. „Toată lumea din Pacific spune că prințul Philip este din Anglia sau din Grecia, dar bunicii noștri au cioplit bâta și i-au trimis-o cu acest mesaj: «Dacă ești din Tanna, ține bâta în mână și fă o poză, pentru ca toată lumea care vede poza să știe că ești din Tanna»", a spus el în 2010 unor reporteri de la France 24, arătându-le fotografia. „Aceasta este bâta pe care o ține în mână. A fost cioplită aici și i-a fost trimisă. Se vede în fotografie." Erau convinși că sosise momentul reîntoarcerii sale și se pregăteau „să-i deschidă ușa".

Răposata căpetenie Jack fusese unul dintre vâslașii de pe o canoe de luptă tradițională care a întâmpinat iahtul regal *Britannia* în 1974. Se pare că ar fi spus: „L-am văzut pe punte în uniforma lui albă. Mi-am dat seama imediat că este adevăratul mesia". În sat, la loc de cinste, se află un altar ridicat în onoarea ducelui, cu steagul Regatului Unit drapat peste fotografiile înrămate ale consortului reginei. Sătenii din Yaohnanen și Yakel încă mai au obiceiul să se adune în fiecare seară, să bea kava și să se roage lui Philip, cerându-i să le sporească recoltele din grădină sau să le aducă soarele ori ploaia. De fapt, se crede că aproximativ jumătate dintre cei 30 000 de locuitori ai Tannei sunt adepți ai cultului cargo, înființat la începutul secolului trecut.

În 2007, realizatorii documentarului Channel 4 *Meet the Natives* (*Să cunoaștem băștinașii*) au ajutat o delegație de cinci locuitori ai insulei să se întâlnească cu prințul Philip la Castelul Windsor din Berkshire. Înainte de întâlnire, în cercurile antropologilor s-a stârnit o oarecare agitație. „O singură scăpare și ar putea zgudui din temelii întreaga lor religie, iar ducele, să fim realiști, nu este tocmai renumit pentru tactul său“, a afirmat ziarul *The Independent*.

Până la urmă însă, întâlnirea s-a desfășurat fără incidente. Dar de atunci a izbucnit o rivalitate între Yaohnanen și un alt sat din apropiere, Ikunala. Yappa, șeful satului Ikunala, a făcut parte din delegația trimisă de insula Tanna la Castelul Windsor pentru a se întâlni cu Philip. „Deasupra clădirii era un steag, iar noi stăteam în interiorul casei. Peste tot înăuntru era aur. Când l-am văzut pe Philip, m-am bucurat și mi-a venit să plâng pentru că era o profeție de la bunicul și de la tatăl meu. Omul acesta era prietenul lor, însă ei nu au reușit să-l vadă niciodată, dar eu l-am întâlnit în numele lor și mă bucur foarte mult.“

Mulți cred că retragerea lui Philip din viața publică a declanșat un ciclon tropical care a lovit insula în 2015. Scriitorul și jurnalistul Matthew Baylis, care a trăit printre băștinași pentru a scrie o carte despre ei, a spus că ciclonul ar putea indica faptul că ducele atinsese un „statut sacru“ mai înalt. I-au spus că l-au văzut pe Philip într-un palat, înconjurat de gărzi, călătorind într-o mașină cu geamuri fumurii, ca dovadă a statutului său tabu. „Prin urmare, se prea poate ca ei să interpreteze în felul ăsta retragerea lui din funcțiile publice, că a atins o treaptă superioară a statutului tabu, sacru. În același timp, ar putea crede că se pregătește să «revină» pe Tanna într-o formă sau alta, trupească sau spirituală.“

Însă Philip nu a pus niciodată piciorul pe insulă.

18

Părțile bune

Dacă mă întrebați ce cred despre viața de familie după 25 de ani de căsnicie, vă răspund simplu și ferm: o recomand.

Regina, noiembrie 1972

Corespondentul străin de la *The New York Times* Richard Gray Eder, câștigător al premiului Pulitzer, nu a fost foarte impresionat de ceea ce a văzut, dacă e să ne luăm după tonul blazat al articolului său. „Sentimentele erau adesea exagerate și foarte variate, trecând de la afecțiune la dulcegării și de la respect la insolență", a scris el despre ceremoniile organizate cu ocazia aniversării nunții de argint a reginei și a lui Philip, în noiembrie 1972. Titlul de pe prima pagină a ziarului său, ce însoțea o fotografie cu regina zâmbitoare și Philip cu joben, era mai prietenos: „Regina este aclamată cu ocazia celei de-a 25-a aniversări". Deși londonezii nu au fost probabil fascinați de evenimente, a remarcat Eder, se vedea totuși că se bucură de ele și s-au strâns în număr mare. Reportajul său „special" pentru cel mai vândut ziar american concluziona: „Viața de familie a reginei Elisabeta, care are 46 de ani, și a prințului Philip, care are 51, s-a eliberat de orice urmă a fricii regale, pe care a înlocuit-o cu un fel de confort regal".

E adevărat că la începutul anilor 1970 poporul ajunsese să vadă familia regală ca pe un fotoliu uzat și confortabil așezat într-un colț al camerei. Nu prea se potrivea cu noua eră luminoasă, dar era ceva familiar, ce fusese dintotdeauna acolo. Era confortabil, și nimeni din Marea Britanie nu se gândea serios să-l arunce, cel puțin deocamdată. Același lucru se putea spune despre căsătoria Elisabetei cu Philip. Din perspectiva publicului, aniversarea nunții de argint a celor doi reprezenta o bună ocazie pentru a privi retrospectiv și a reflecta, atât pentru ei, cât și pentru țară. Regina, prințul Philip, prințul Charles și prințesa Anne[76] au fost purtați într-o caleașcă deschisă prin Trafalgar Square, pe lângă Columna lui Nelson, pe Strand și Fleet Street, pe lângă Catedrala St. Paul și

până la Guildhall, unde a avut loc o masă festivă găzduită de lordul primar. Înăuntru, înconjurați de măreția gotică a sălii principale, lordul Mais, primarul, prima persoană cu titlu nobiliar aleasă în această funcție, a ținut un discurs în fața invitaților VIP. „Familiile din toată Marea Britanie s-au putut identifica cu unitatea și fericirea familiei regale“, a spus el. Atât prim-ministrul conservator, Ted Heath, cât și liderul Partidului Laburist, Harold Wilson, pe atunci lider al opoziției după ce partidul său a pierdut alegerile generale din iunie 1970, spuseseră cam același lucru mai devreme în Camera Comunelor, precum și toți editorialiștii și comentatorii de pe Fleet Street.

Regina Elisabeta, care nu se prea înțelegea cu Ted Heath, în parte din cauza evidentei sale lipse de interes față de Commonwealth, și-a început discursul de după masa de prânz cu o parodiere a propriului stil rigid de vorbire. „Cred că toată lumea va fi de acord că, dintre toate zilele, astăzi ar trebui să-mi încep discursul cu cuvintele «Soțul meu și cu mine»“, a spus ea apelând la formula pentru care de multe ori fusese ironizată. A făcut o pauză, așteptând hohotele de râs ale publicului, iar invitații VIP s-au conformat. A vorbit mai călduros și mult mai puțin rigidă decât în alte ocazii. A făcut până și o mică glumă. „Când episcopul a fost întrebat ce părere are despre păcat“, a spus ea, „a răspuns simplu și ferm că este împotrivă“. Apoi a continuat: „Dacă mă întrebați ce cred despre viața de familie după 25 de ani de căsnicie, vă răspund simplu și ferm: o recomand“.

Jovialitatea cuplului regal s-a putut remarca și în timpul plimbării prin Centrul Barbican de după aceea, când regina, Philip, Charles și Anne s-au amestecat fără reținere în mulțime. „De cât timp sunteți căsătoriți?“, a întrebat Philip un cuplu dintre cei care veniseră să-i felicite. „Unsprezece ani“, au răspuns cei doi într-un glas. „Primii doisprezece sunt cei mai răi“, i-a asigurat el zâmbind vesel. „După aceea totul o ia la vale.“

Mai devreme, la Westminster Abbey, sosirea reginei și a familiei regale a fost anunțată în sunet de trompete. Câțiva membri ai familiilor regale europene, precum și o sută de cupluri care se căsătoriseră în aceeași zi cu regina și Philip făceau parte din congregația deja așezată în naos când au intrat în pas lent de marș, pentru a deschide calea familiei regale, gărzile de corp oficiale ale suveranei, Honourable Corps of Gentlemen at Arms, gătiți în splendidele uniforme ale ofițerilor din Gărzile de Dragoni din anii 1840, cu o jachetă roșie cu două cozi ca de frac, cu manșete de catifea albastră brodate, la fel ca și

gulerele, cu hersa, emblema regală a Tudorilor, iar pe cap cu coifuri ornate cu pene de lebădă.

După ce regina, într-o rochie de un albastru-pal, și Philip și-au ocupat locurile, decanul, Eric Symes Abbot, a ieșit în față și a mulțumit pentru „binecuvântările care ne-au revenit tuturor prin căsnicia lor și prin viața pe care ne-au devotat-o". S-au citit mai multe predici și s-au cântat două imnuri. Prim-ministrul Ted Heath, pasionat de muzică (câștigase o bursă de organist la Balliol College, Oxford, după ce a absolvit Chatham House Grammar School din Ramsgate), a cântat cu înflăcărare „Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul" înconjurat de miniștrii cabinetului său. Era, fără îndoială, o perioadă fastă pentru regină și pentru monarhia din Marea Britanie în privința popularității. Și Philip, după câțiva ani conflictuali cu presa, părea să fi fost acceptat de a patra putere în stat, cu toate neajunsurile sale, ca o forță de partea binelui.

Transmisiunea de Crăciun a reginei din acel an a inclus scene de la festivitățile care au marcat această aniversare importantă. „Întreaga mea familie a fost profund mișcată de afecțiunea pe care ne-ați arătat-o la sărbătorirea nunții noastre de argint și suntem deosebit de recunoscători pentru miile de scrisori și daruri pe care le-am primit din partea voastră", a spus ea. „Unul dintre marile idealuri creștine este o căsătorie fericită și durabilă între un bărbat și o femeie, dar nicio căsnicie nu are șanse de reușită fără un efort deliberat spre toleranță și înțelegere. Nici indivizilor nu le este ușor să facă acest efort, darămite comunităților sau națiunilor." Regina s-a referit și la violențele cumplite din Irlanda de Nord și la pregătirile pentru aderarea Marii Britanii la Comunitatea Economică Europeană (CEE), precursoarea Uniunii Europene. Marea Britanie era în curs de schimbare, iar ea și prințul Philip știau că monarhia trebuia fie să accepte această schimbare, fie să suporte consecințele.

În anul următor, pe 14 noiembrie 1973, la Westminster Abbey, Elisabeta și Philip au asistat la nunta fiicei lor, prințesa Anne, pe atunci în vârstă de 23 de ani, cu căpitanul Mark Phillips din Regimentul 1 Dragoni de Gardă al Reginei, care împărtășea pasiunea prințesei pentru echitație. Nunta a avut loc cu doar câteva zile înainte de a 26-a lor aniversare. Philip își adora fiica zburdalnică și încăpățânată; era exact copilul pe care și-l dorise. Mereu glumea pe seama prințesei iubitoare de cai, spunând: „Dacă nu trage vânturi și nu mănâncă fân, n-o interesează". Însă căpitanul Phillips, care a atras atenția prințesei, se pare că a fost excepția. Prințesa l-a descris ca pe „un Adonis" călare și s-a îndrăgostit de

el până peste cap. În ciuda atracției fizice reciproce, cei doi și-au dat seama mai târziu că, din păcate, nu au prea multe în comun în afară de cai. Prințesa Anne părea mai deșteaptă și mai ageră la minte decât soțul ei. Fratele ei Charles, care nu privea cu ochi buni căsătoria deoarece nu îl considera pe căpitanul Phillips demn de sora lui, l-a poreclit pe noul său cumnat „Fog" („Ceață") — deoarece îl considera cam cețos și întunecat la minte, precum ceața londoneză. Până și prințul Andrew și prințul Edward obișnuiau să-și râdă de nefericitul Mark. „Hai să vedem cât durează până aduce Foggy vorba de cai", spuneau ei — și îl cronometrau la secundă.

Sute de mii de regaliști loiali au ieșit pe străzi pentru a-i aclama pe tinerii căsătoriți, iar alte 500 de milioane de oameni din întreaga lume au urmărit ceremonia la televizor. Pentru Philip, un aspect anume al căsătoriei a fost deosebit de semnificativ. După ce a condus-o mândru pe iubita sa fiică la altar și a dat-o în grija soțului ei, a urmat momentul important al semnării de către miri în registrul abației, imediat după schimbarea jurămintelor. Când Anne a semnat, a trecut la numele de familie „Mountbatten-Windsor" — era prima dată când numele pentru care Philip se luptase atât de mult era recunoscut oficial.

Mult ridiculizatul căpitan Phillips avea să arate curând din ce aluat e făcut, demonstrând că nu e chiar atât de molâu cum le plăcea să creadă cumnaților săi înfumurați, și anume când a ajuns în centrul unuia dintre cele mai dramatice și mai periculoase incidente care au implicat vreodată un membru de rang înalt al familiei regale. La doar patru luni după nuntă, pe 20 martie 1974, în jurul orei 20, prințesa Anne și soțul ei se îndreptau spre Palatul Buckingham după încheierea unui spectacol cinematografic de caritate. Doamna de onoare a prințesei Anne, Rowena Brassey, stătea vizavi de cei doi pe bancheta din spate a unei limuzine Rolls-Royce maro purtând însemnele regale. Pe locul pasagerului stătea garda de corp personală a prințesei, inspectorul James Beaton de la SO14, departamentul de operațiuni speciale al Scotland Yard-ului însărcinat cu protecția familiei regale.

În timp ce mașina condusă de șoferul Alexander Callender înainta pe The Mall, un Ford Escort alb a depășit-o în viteză și l-a forțat pe șofer să oprească la mai puțin de 200 de metri de palat. Inspectorul Beaton, pe atunci în vârstă de 31 de ani, a presupus la început că respectivul este un șofer furios și s-a dat jos să îi iasă în cale, însă a fost împușcat în umărul drept. De fapt, individul înarmat se numea Ian Ball și elaborase un plan pentru a o răpi pe prințesă,

urmând apoi să-i ceară reginei o răscumpărare de 2 milioane de lire sterline, care să-i fie achitate în bancnote de 5 lire.

Inspectorul Beaton s-a poziționat între Ball și prințesă, care rămăsese în mașină, și a încercat să riposteze, dar nu a putut ținti din pricina rănii, iar arma i s-a blocat. Ball a tras din nou în Beaton și s-a apropiat de mașină.

Anne și Mark au făcut tot posibilul să țină portiera închisă. Apoi, când doamna de onoare a lui Anne s-a strecurat afară din mașină pe partea cealaltă, Beaton a sărit între prințesă și soțul ei și atacator, care a tras în mașină. Însă mâna lui Beaton a deviat glonțul. Ball l-a împușcat atunci pentru a treia oară, iar Beaton, rănit, a alunecat în afara mașinii. Șoferul, Callender, a ieșit să-l înfrunte pe bărbatul înarmat, însă Ball l-a împușcat în piept, iar Callender a căzut înapoi în mașină. Apoi Ball a apucat-o pe Anne de antebraț, dar soțul ei a prins-o de talie, trăgând-o înapoi. Rochia prințesei s-a rupt, despicându-se la spate. Ca răspuns la una dintre cererile lui Ball, prințesa Anne a replicat: „Nici să nu te gândești".

„Mi-a fost teamă, de ce să nu recunosc", a spus Mark mai târziu. Cel mai cumplit a fost că se simțea ca un animal în cușcă atunci când au început să apară polițiștii. „Scăparea era atât de aproape, și totuși atât de departe", deoarece polițiștii nu îndrăzneau să se năpustească asupra unui bărbat înarmat aflat atât de aproape de prințesă. Agentul de poliție Michael Hills a presupus că era un conflict generat din cauza unui accident de mașină și s-a apropiat pe Ball, care l-a împușcat în stomac. Înainte să se prăbușească, a transmis prin stație care era situația. Ron Russell, fostul boxer, l-a văzut pe Ball atacându-l pe polițist și a intervenit împreună cu jurnalistul de la *Daily Mail* Brian McConnell, care i-a cerut lui Ball să arunce arma, dar a fost împușcat. Câteva clipe mai târziu, Russell l-a lovit pe Ball cu pumnul în ceafă, timp în care ofițerii de poliție începuseră să-și facă apariția. Ball a fugit, dar a fost în cele din urmă arestat de Peter Edmonds, un ofițer angajat pe perioadă determinată în cadrul Departamentului de Investigații Criminale, care pornise în urmărirea lui. A doua zi, ziarele din întreaga lume au relatat incidentul: *Prințesa Anne scapă de un asasin*; *Pistolarul singuratic pus sub acuzare pentru tentativă de răpire*; *Se intensifică măsurile de securitate în jurul prințului Charles*; *Martorii descriu panica de pe The Mall*; *Regina este îngrozită de atacul asupra prințesei.*

Ministrul de interne Roy Jenkins a solicitat efectuarea unei anchete în numele prim-ministrului și a declarat presei că cercetările trebuie să rămână „în mare parte confidențiale". Scotland Yard-ul și Palatul Buckingham au refuzat

să comenteze detaliile atacului. Relatările din ziare susțineau că Ball era bolnav mintal și sugerau că planul răpirii trebuie să fi fost opera unei rețele mai ample de răufăcători. S-au luat măsuri suplimentare de protejare a familiei regale, dar palatul a emis o declarație potrivit căreia familia regală „nu intenționează să trăiască în cuști blindate".

În declarația lui Ball de la tribunal, din 4 aprilie, se pot citi următoarele: „Declar că am comis fapta deoarece doream să atrag atenția asupra neajunsurilor sistemului medical de stat cu privire la tratarea tulburărilor mintale". S-a declarat vinovat pentru tentativă de omor și de răpire și a fost condamnat la închisoare pe viață într-un azil de psihiatrie. Ulterior, regina l-a decorat pe inspectorul Beaton cu Crucea George, cea mai înaltă distincție acordată civililor pentru curaj, iar ofițerului Hills, lui Ron Russell, ofițerului Edmonds, lui John Brian McConnell și lui Alexander Callender le-a conferit medalia pentru curaj. Într-un interviu din 2006, Ron Russell și-a amintit că regina i-a spus: „Medalia este din partea reginei Angliei, iar mulțumirile din partea mamei lui Anne". Philip a fost foarte îngrijorat, dar în public, ca de obicei, a făcut o glumă. „Dacă individul ar fi reușit să o răpească pe Anne, i-ar fi arătat ea lui în captivitate", a spus el.

Incidentul a arătat și că familia regală trezise interesul întregii lumi. Avea să urmeze un deceniu în care Elisabeta și-a consolidat rolul de regină a poporului. Începuturile au fost abia vizibile, doar niște vagi murmure de ostilitate față de orice mare celebrare a Jubileului de Argint din 1977. Încercând să evalueze starea de spirit, oficialii de la palat întocmiseră planurile cu multă prudență. Era epoca punk rockului, iar o mișcare de tineret foarte vocală și rebelă își mârâia protestul împotriva conducerii țării și a națiunii. Își exprimau furia împotriva monarhiei și criticau faptul că banii erau cheltuiți pe festivități. Dacă familia regală voia petrecere, n-avea decât să bage mâna în propriul buzunar — acesta era mesajul lor. Punkiștii susțineau că jubileul amintea de fascism. Drept dovadă, piesa *God Save the Queen* a formației Sex Pistols, apărută la acea vreme, a fost interzisă pe scară largă, inclusiv de către BBC. Tinerii punkiști și-au găsit astfel imnul, iar trupa l-a cântat într-o ambarcațiune pe Tamisa, chiar pe 7 iunie, ridiculizând procesiunea reginei de pe fluviu care avea să aibă loc peste două zile. Concertul s-a sfârșit în haos.

Singura ambiție a reginei legată de Jubileul de Argint era aceea de a se întâlni cu cât mai mulți oameni. Era un moment de cumpănă care nu mai avusese loc din 1935, puțin înainte de moartea bunicului ei George al V-lea. Regina a

studiat programul bunicilor săi și s-a hotărât să-l imite. Philip și-a îndemnat soția să profite de eveniment pentru a cutreiera țara în lung și-n lat. Era încredințat că popularitatea ei va crește cu cât va fi văzută de mai multă lume. Dorința i s-a împlinit când regina a sosit la Glasgow pe 17 mai. Ideea lui Philip era să transforme plimbările prin mulțime în discuții, astfel încât mulți locuitori ai Glasgowului au rămas cu amintiri personale după întâlnirea cu cuplul regal. Abordarea lor a fost vizibil mai puțin formală, având în vedere că au interacționat cu mulțimea de 60 000 de oameni. O fată de 15 ani din Queenslie l-a fotografiat pe Philip cu noul ei aparat instant Polaroid. Philip a așteptat developarea fotografiei, iar când fata i-a arătat-o, a spus: „E foarte frumoasă".

Un cuplu, Mary și Albert Currie, din Napier Terrace, Govan, fuseseră programați să se întâlnească cu regina. Ei și cei trei copii ai lor așteptau la ușă când au sosit regina și soțul ei. Pe masa din sufragerie era un ceainic plin, un platou cu sendvișuri cu somon și cești din porțelan fin, cumpărate special pentru acea ocazie. Nu au avut vreme să rămână, dar le-au mulțumit pentru ospitalitate. „Sunt foarte drăguți și afectuoși", le-a spus ulterior doamna Currie reporterilor.

Mai târziu, regina și soțul ei s-au dus la Hampden Park[77], cum au făcut și în 1953, apoi la galeriile Kelvingrove. Acolo Philip a stat de vorbă cu personalul de curățenie, care lucrase două ore peste program pentru a se asigura că totul este perfect. Când a trecut pe lângă ei, Philip și-a trecut degetul pe spătarul unui scaun și a exclamat: „E curat lună!" Au încheiat ziua cu un spectacol regal de varietăți organizat la King's Theatre, unde printre vedete s-au numărat Frankie Howard și Dolly Parton.

Regina și Philip sosiseră în ziua precedentă la peronul 11 din Gara Centrală, toată împodobită cu steaguri, iar în fața gării au urcat în Scottish State Coach[78], precedați de o procesiune specială formată de Garda Regală Călare. Prima oprire a fost la Catedrala din Glasgow, apoi în George Square. „Cuplul regal a sosit cu trei minute întârziere în Piața George, însă toată lumea știa că urmau să sosească, deoarece mai bine de 6 000 de persoane s-au revărsat în George Street, grăbindu-se să ajungă în piață înaintea procesiunii pentru a o vedea încă o dată pe regină cu ocazia jubileului", a relatat ziarul scoțian *Evening Times*. Vizita în Scoția a dat startul sărbătorilor, și din momentul acela vocile detractorilor au început să piară în fundal.

În ziua cea mare, pe 7 iunie, sărbătoare națională — iar Marea Britanie sărbătorea cu mare entuziasm, cu 12 000 de petreceri stradale și o paradă londoneză urmărită de milioane de telespectatori. Atmosfera momentului a fost cel mai bine surprinsă când regina a ajuns la Catedrala St. Paul, un personaj distant, regal, într-o caleașcă aurită. Era o apariție splendidă într-o ținută Hardy Amies impecabilă, elegantă, de un roz-intens, cu originala pălărie creată de Simone Mirman, cu flori stilizate ce atârnau de 803 tulpini de mătase. Înăuntru așteptau să-și prezinte omagiile lideri politici din întreaga lume, inclusiv președintele Statelor Unite, Jimmy Carter, prim-ministrul James Callaghan, precum și toți foștii prim-miniștri care mai erau în viață, Harold Macmillan, lordul Home of the Hirsel, Sir Harold Wilson și Edward Heath.

După slujbă, regina a trecut prin mulțimea adunată în fața catedralei. Era în culmea fericirii. „Toată lumea este fericită?“, a întrebat ea un grup de spectatori care o aclamau și care suferiseră evident așteptând ore întregi pe o vreme nu tocmai favorabilă. Apoi, fără să mai aștepte răspunsul lor, a continuat: „Eu sunt“. Iar mai târziu: „Ce zi minunată, suntem foarte norocoși!“

Regina a surprins-o apoi pe Lynette Woods, în vârstă de zece ani. „De unde ești?“, a întrebat ea. „Din Deptford, Majestate“, a răspuns Lynette cu un accent tipic din sudul Londrei. „O, vin să te văd joi. Ai să ieși să-ți fluturi steagul?“, a întrebat Majestatea Sa. „Iese toată școala, iar tata o să aibă liber după-masă“, a spus copila. Regina a zâmbit, iar zâmbetul i-a rămas întipărit pe chip pe toată durata celor 35 de minute cât a ținut plimbarea de la catedrală la Guildhall, unde a urmat un prânz festiv găzduit de lordul primar, Peter Vanneck. La recepția care a urmat, regina a ținut un discurs foarte semnificativ, pe care l-a încheiat cu următoarele cuvinte: „Când aveam 21 de ani, mi-am dedicat viața poporului și am cerut ajutor de la Dumnezeu pentru a-mi putea îndeplini jurământul. Deși am făcut acel jurământ pe când eram tânără și fără experiență, nici nu-l regret și nici nu retractez vreun cuvânt“. Elisabeta a II-a era acum, fără îndoială, „regina poporului“.

Mai devreme, 100 000 de oameni s-au îngrămădit în fața Palatului Buckingham și au strigat la unison: „O vrem pe regină! O vrem pe regină!“ Scandarea s-a transformat în aplauze și urale înflăcărate când Elisabeta și Philip, urmați de membrii de rang înalt ai familiei regale, au apărut în cele din urmă zâmbitori la balcon și au făcut cu mâna mulțimii. Pretutindeni se vedea culoarea Jubileului de Argint. La Windsor a trecut prin fața reginei o procesiune impresionantă de 400 de automobile Rolls-Royce Silver Ghost, iar

linia de metrou londoneză aflată în construcție și marcată pe hartă cu argintiu, numită inițial Fleet, a fost rebotezată Jubilee Line. „Am venit aici pentru că vă iubim“, a spus o tânără. „Știu și sunt foarte mișcată“, a răspuns regina.

Pe străzile orașelor și în sate s-au organizat petreceri elaborate pentru localnici și pe multe străzi erau înșirate stegulețe (în culorile steagului Regatului Unit) de la un acoperiș la altul. În afară de petreceri, în multe locuri s-au organizat parade cu autovehicule decorate cu scene din istoria Marii Britanii. Doar la Londra au fost organizate 4 000 de petreceri separate pentru anumite străzi sau cartiere. De-a lungul întregii zile, mulțimea a fost de mai multe ori salutată de regină, care a ieșit în repetate rânduri în balconul Palatului Buckingham pentru a fi fotografiată.

Pe 9 iunie, regina și Philip au făcut o călătorie pe Tamisa, de la Greenwich la Lambeth, într-o reconstituire a celebrelor călătorii ale reginei Elisabeta I. În timpul călătoriei, regina a inaugurat oficial Grădinile Jubilee de pe malul sudic al Tamisei, unul dintre numeroasele locuri botezate după acele festivități. Seara a asistat la un spectacol de artificii, revenind apoi într-o procesiune de trăsuri luminate la Palatul Buckingham, unde a ieșit din nou la balcon să salute mulțimea.

Planul lui Philip de a restabili legătura dintre monarhie și popor reușise de minune, și nu pentru prima oară.

19

„O faptă necugetată“

Entuziasmul său molipsitor, sârguința înnăscută, inteligența sa făceau din el un lider irezistibil.

Omagiul prințului de Wales adus
lordului Mountbatten, 20 decembrie 1979

Thomas McMahon, unul dintre cei mai experimentați producători de bombe ai Provisional IRA (Armata Republicană Irlandeză provizorie), se strecurase în miez de noapte la bordul ambarcațiunii nepăzite *Shadow V* și atașase un dispozitiv incendiar de 23 de kilograme controlat prin radio. Explozivul ucigaș urma să fie detonat prin telecomandă a doua zi, 27 august 1979, la ora 11:39, când barca avea să fie la vreo 200 de metri de port.

Atacul terorist s-a petrecut la apogeul conflictelor sectare din Irlanda de Nord, *The Troubles* („Necazurile“), cum au ajuns ele să fie cunoscute. Familia lordului Mountbatten petrecea adesea vacanțele la Castelul Classiebawn din Mullaghmore, un sătuc de coastă situat între Bundoran, din districtul Donegal, și Sligo. Satul se găsea la doar 20 de kilometri de granița cu Irlanda de Nord și era un punct fierbinte al activităților IRA. În ciuda avertismentelor de securitate și a semnalelor de alarmă transmise de Garda[79], Mountbatten, care stătea în castelul familiei, nu a renunțat la planul de a merge la pescuit de ton și homar. În mod incredibil, Mountbatten, care și-a pierdut ambele picioare în timpul exploziei, a fost scos viu din apă, dar a murit din cauza rănilor. Celelalte victime au fost nepotul său geamăn Nicholas, în vârstă de 14 ani, și un băiat din partea locului, de 15 ani, Paul Maxwell, care se angajase pe barcă să câștige niște bani de buzunar. Un alt pasager, văduva lady Brabourne, pe atunci în vârstă de 83 de ani, a murit a doua zi după atac. Timothy Knatchbull, celălalt nepot al lui Mountbatten, a fost rănit grav în timpul exploziei.

Regina, care, în calitate sa de comandant suprem al Forțelor Armate Britanice, era de asemenea considerată de către IRA o țintă așa-zisă „legitimă“,

a aflat de asasinarea vărului ei de-al doilea pe când se afla la reședința sa de vară, Castelul Balmoral. La vremea respectivă Philip era plecat în Franța, îndreptându-se dinspre Cherbourg spre Normandia, unde urma să participe la un eveniment internațional de echitație. Ambasada britanică a contactat *La Gendarmerie Nationale* în legătură cu moartea lordului Mountbatten, după care un ofițer a fost trimis să intercepteze mașina lui Philip și să-l informeze despre uciderea unchiului său și a celorlalți membri ai familiei sale. Prințul Charles era în Islanda, în vacanță. Când a aflat despre asasinarea străunchiului său, „am simțit efectiv un gol în stomac și mi s-a făcut greață", și-a amintit el. „M-a năpădit un val de deznădejde și de durere, pur și simplu nu-mi venea să cred, am simțit o amorțeală chinuitoare, urmată imediat de hotărârea feroce de a face imediat ceva pentru rezolvarea situației cu IRA."

Uciderea lui Mountbatten a avut loc într-o perioadă foarte dificilă pentru regină. Cu trei luni în urmă, în mai 1979, Margaret Thatcher devenise prima femeie prim-ministru a Elisabetei, înlocuind guvernul laburist în exercițiu condus de prim-ministrul James Callaghan cu o majoritare parlamentară de 43 de locuri. S-a spus de multe ori că cele două femei, născute la doar cinci luni distanță, dar cu păreri diametral opuse despre societate, au avut de la bun început o relație glacială. Regina se pare că a suferit de anxietate din pricina diviziunilor sociale din perioada Thatcher. Între martie 1984 și martie 1985, mai mult de jumătate dintre cei 187 000 de mineri ai țării au rămas fără locuri de muncă, în cadrul celui mai mare conflict industrial postbelic din Marea Britanie, în încercarea de a împiedica închiderea minelor. Bernard Ingham, fostul secretar de presă al lui Thatcher, a afirmat că aceasta „manifesta un respect deosebit față de monarhie" și că era poate „prea punctuală" la audiențele săptămânale pe care le avea la regină. Ori de câte ori doamna Thatcher se ducea să o vadă pe regină, ajungea cu un sfert de oră mai devreme, iar regina o lăsa de fiecare dată să aștepte 15 minute.

Cu puțin timp înainte de uciderea lui Mountbatten, regina și doamna Thatcher au avut un conflict deschis când suverana nu a ținut cont de sfatul prim-ministrului și a insistat să participe la reuniunea șefilor de guvern din Commonwealth de la Lusaka. Acolo, în calitate de lider al Commonwealthului, regina a fost întâmpinată călduros de mii de zambieni, într-o perioadă când doamna Thatcher pregătea recunoașterea guvernului rhodesian din Zimbabwe al prim-ministrului Abel T. Muzorewa. Majestatea Sa a dat mâna cu un șir de demnitari, inclusiv cu președintele Zambiei, Kenneth

D. Kanuda. Joshua Nkomo, liderul zambian al alianței de gherilă Frontul Patriotic, a refuzat să se ducă la aeroport deoarece presa britanică îl numise „lider terorist“.

Thatcher își exprimase îngrijorarea cu privire la siguranța reginei pe parcursul vizitei și a anunțat prematur, într-o declarație de presă emisă de Downing Street, că din motive de securitate regina nu ar trebui să participe la întâlnire, fără să se consulte cu oficialii de rang înalt de la Palatul Buckingham. În mai puțin de 24 de ore, secretarul de presă al reginei, Michael Shea, diplomat de carieră și autor de cărți de nonficțiune și thrillere politice, după ce s-a consultat cu regina, și-a făcut publică propria declarație, în care se spunea că aceasta este „foarte hotărâtă“ să meargă la întâlnire. Regina nu fusese niciodată în Zambia și considera că președintele zambian, Kenneth Kanuda, KK, după cum mai era cunoscut, are nevoie de sprijinul ei. Nu pentru prima oară s-a dovedit că a judecat corect. În timpul summitului, regina, ca lider al Commonwealthului, a jucat un important rol diplomatic și conciliator, rezultatul fiind că Marea Britanie a aprobat organizarea de noi alegeri în Rhodesia, cu o nouă constituție. Peste ani, reflectând asupra incidentului, Kenneth Kanuda a spus: „La întâlnirea de la Lusaka din 1979, regina a jucat un rol foarte important. Este un diplomat extraordinar; așa rezolvă ea lucrurile“.

În ciuda tensiunilor dintre regină și doamna Thatcher, atât Philip, cât și regina-mamă erau încântați de liderul conservator, fiind încurajați de patriotismul ei de nezdruncinat. La apogeul crizei economice din 1981, Philip a făcut o remarcă ce a rămas celebră: „Toată lumea se plângea că vrea mai mult timp liber. Acum se plâng că nu au de lucru“. Potrivit respectatului biograf regal Kenneth Rose, regina-mamă a vorbit despre o zi minunată pe care a petrecut-o vizitând niște bisericuțe de lângă Aylesbury, care se află în apropierea reședinței de la țară pusă la dispoziția prim-ministrului. Într-o însemnare din 20 iulie 1982 din jurnalul domnului Rose, acesta notează: „Am luat prânzul cu regina-mamă la Clarence House. A povestit cum a fost în vizită la Ramsay MacDonald[80] la Chequers[81]. «Ne-a dus să vedem niște bisericuțe din apropriere. Ei, scumpa doamnă Thatcher nu ar face niciodată așa ceva! Dar ea are alte calități remarcabile, cum ar fi PATRIOTISMUL — și de ăsta avem nevoie!»“. În 1989, a dezvăluit el, regina-mamă a spus: „Admir din suflet determinarea doamnei Thatcher de a nu ceda suveranitatea către CEE“.

Conversația particulară, publicată după moartea domnului Rose în 2014, a dezvăluit, de asemenea, că regina-mamă era eurosceptică din fire, o poziție politică pe care o împărtășea și ginerele ei Philip. Confirmarea a venit pe 29 iunie 2016, în timpul unei vizite la Centrul pentru Tineret Ignite Trust din Harrow, din zona metropolitană londoneză, unde Philip a cunoscut niște foști membri ai unei bande care l-au considerat „*cool* " pentru că înțelegea problemele cu care se confruntă tinerii din ziua de azi; foarte elocvent este și felul în care l-a întâmpinat pe fostul șef al Statului-Major al Apărării, lordul Guthrie. Guthrie a ajuns pe prima pagină a ziarelor când a trecut în tabăra pro-Brexit la referendumul de ieșire a Marii Britanii din Uniunea Europeană, invocând faptul că se temea de perspectiva înființării unei armate europene și de impactul pe care aceasta l-ar avea asupra apărării britanice. Am urmărit felul în care Philip i-a strâns entuziasmat mâna feldmareșalului, felicitându-l pentru înțelepciunea deciziei sale. Chiar dacă el nu a votat, nu era nicio îndoială în care tabără se afla Philip.

În timp ce regina a cerut mai multe informații despre asasinarea lordului Mountbatten, a primit și vestea cumplită că IRA organizase și o ambuscadă în care își pierduseră viața 18 soldați britanici, la Warrenpoint. Atacul de gherilă reușit de IRA la Warrenpoint, cunoscut și sub numele de „ambuscada de la Narrow Water", precum și atacul asupra lui Mountbatten și a familiei sale au marcat cea mai mare pierdere de vieți omenești suferită de armată într-o singură zi pe toată durata conflictului. IRA a revendicat atacul cu bombă printr-un comunicat sec în care se spunea că fusese menit să „atragă atenția poporului englez asupra ocupației din țara noastră".

În momentul exploziei care l-a ucis pe Mountbatten, fabricantul bombei, McMahon, era deja la 110 kilometri depărtare și fusese arestat. Din întâmplare, el și un complice, groparul Francis McGirl, pe atunci în vârstă de 24 de ani, fuseseră opriți la un punct de control după ce plasaseră explozivul. Dar McMahon, în vârstă de 31 de ani, avea pe haine particule de vopsea verde de pe barca lordului Mountbatten și urme de nitroglicerină. În cele din urmă, el și McGirl au fost acuzați de uciderea lui Mountbatten.

Sicriele lordului Mountbatten, al văduvei Lady Brabourne și al tânărului Nicholas Knatchbull au fost duse cu avionul din Irlanda de Nord în Marea Britanie, unde au sosit pe aeroportul Eastleigh din Southampton, după care au fost transportate cu dricul la Broadlands. Sicriul lordului Mountbatten a fost apoi dus la Romsey Abbey, unde personalul de la Broadlands a vegheat două

zile și două nopți. De acolo, sicriul lordului Mountbatten a fost dus la Capela Reginei de la Palatul St. James, unde 25 000 de persoane au venit să aducă un ultim omagiu vărului reginei și eroului de război.

Firește, prințul Charles era îndurerat și profund afectat de uciderea străunchiului său iubit, pe care avea să-l descrie mai târziu drept „bunicul pe care nu l-am avut niciodată". La vremea uciderii mentorului său, prințul Charles a spus că „îmi venea și mie să mor". Mountbatten a jucat un rol esențial în maturizarea sa, din aproape toate punctele de vedere. Își scriau scrisori lungi și însemnate, iar Dickie a devenit mentorul său de încredere, umplând golul lăsat de relația mai complicată a lui Charles cu tatăl său Philip. Charles îi împărtășea totul lui Mountbatten, de la necazuri sentimentale la sfaturi legate de probleme de stat și la cariera sa militară, iar bătrânul părea să se priceapă la toate. Se putuse baza pe Dickie, la fel ca și pe iubita sa bunică, regina-mamă Elizabeth.

IRA îi răpise viitorului rege Charles cel mai înțelept sfetnic. Prințul se simțea pierdut fără el. Dickie nu fusese doar plin de bunătate, ci și brutal de sincer. Odată și-a ieșit din minți când a remarcat la Charles aceleași trăsături de comportament ca ale străunchiului său, regele Eduard al VIII-lea. Dickie i-a trimis lui Charles o scrisoare plină de mustrări după ce prințul, pe neașteptate și complet lipsit de considerație, își schimbase planurile de vacanță, ceea ce a făcut ca persoanele care se pregăteau de sosirea sa să aibă mult mai mult de lucru. Dickie i-a spus fără ocolișuri lui Charles că era un comportament absolut nejustificat. I-a scris: „Văd cum răzbate aceeași neseriozitate și frivolitate. Ai grijă să nu ajungi ca străunchiul tău David (cum era numit în familie Eduard al VIII-lea, ducele de Windsor) — gândește-te la ce s-a întâmplat cu el".

Peste ani, în mai 2015, Charles a ținut un discurs în orașul Sligo, din apropiere, înainte de a vizita locul în care fusese asasinat Mountbatten. „La vremea respectivă nici nu-mi puteam imagina cum am reușit să ne împăcăm cu suferința unei pierderi atât de cumplite", a spus el. „În urma acestei experiențe îngrozitoare, acum înțeleg într-un fel profund chinurile pe care le suferă locuitorii acestor insule, indiferent de credința lor religioasă sau de convingerile politice."

Philip, furios și afectat în sinea lui, era hotărât să nu spună nimic în privința uciderii celui care făcuse atât de multe pentru a-i croi drumul în viață. În ținuta de ceremonie de amiral a Marinei Regale Britanice, a preferat să nu ia

cuvântul nici la înmormântare, nici la slujba de comemorare a iubitului său unchi, lăsându-l pe fiul său mai mare, Charles, să le vorbească celor de față. Pe 5 septembrie, Marea Britanie și-a luat rămas-bun de la unul dintre ultimii săi eroi legendari, căruia i s-a acordat rara onoare a unor funeralii ceremoniale. „Regi, regine, prinți și duci din toate colțurile Europei, reprezentanți ai Commonwealthului, tovarăși de arme din două războaie mondiale și prieteni de multe naționalități, cu totul peste 2 000 de persoane, s-au alăturat familiei regale sub străvechile arcade gotice ale Westminster Abbey, pentru o slujbă lungă de un ceas, încărcată de tristețe și splendoare“, a scris corespondentul londonez de la *The New York Times*.

Zeci de mii de oameni, mulți îmbrăcați în negru, s-au aliniat tăcuți de-a lungul marilor bulevarde din centrul Londrei în momentul trecerii, de la Palatul St. James la Westminster Abbey, trupului soldatului și omului de stat de 79 de ani, așezat pe un afet de tun. Pe sicriul acoperit cu steagul Regatului Unit se aflau tricornul de amiral al flotei, sabia de onoare și bastonul cu cap din aur. Calul lordului Mountbatten, Dolly, era condus aproape de fruntea paradei, cu cizmele amiralului puse invers în scări, simbolul unui comandant căzut.

Purtătorii oficiali ai sicriului, care mergeau alături de sicriu, se numărau printre cele mai eminente personalități militare, deoarece aduceau un ultim omagiu singurului om, cu excepția monarhului, care fusese ofițer în toate cele trei servicii militare. Aceștia au fost: amiralul flotei Sir Edward Ashmore, prim lord al Amiralității în perioada 1974–1977; generalul Sir Robert Ford, general adjutant al Forțelor Armate între 1978 și 1981; amiralul John T. „Chick“ Hayward, amiral al Statelor Unite; amiralul Robert L. Pereira, șeful Statului-Major al Forţelor Navale Indiene între 1979 și 1982; generalul-locotenent Sir John Richards, comandant general al Infanteriei Marine Regale în perioada 1977–1981; general-colonel al Forțelor Aeriene Regale Sir William Dickson, prim șef al Statului-Major al Apărării, numit în 1959, predecesorul lui Mountbatten; generalul Alain de Boissieu, șeful Statului-Major al Armatei Franceze între 1971 și 1975, ginerele generalului Charles de Gaulle; și contraamiralul Chit Hlaing, fost comandant suprem al Marinei din Myanmar (Birmania). Philip și Charles au fost printre cei ce pășeau în urma sicriului.

Clopotul tenor a sunat 38 de minute înainte de slujbă, în timp ce cortegiul se îndrepta încet către Westminster Abbey. Când a pătruns pe intrarea vestică, au răsunat trompetele. Prințul de Wales, și el în uniforma Forțelor Navale Regale, a citit din scriptură Psalmul 107: „Cei ce se coboară la mare în corăbii, cei ce-și

fac lucrarea lor în ape multe, aceia au văzut lucrurile Domnului și minunile Lui întru adânc. El a zis și s-a pornit vânt furtunos și s-au înălțat valurile mării". Părea pierdut, dar și-a păstrat calmul.

Era „o persoană cum rar întâlnești", a spus Donald Coggan, arhiepiscop de Canterbury, despre omul pe care regina Elisabeta a II-a, verișoara lui, îl numea „unchiul Dickie", pe care l-a ținut în brațe la botez regina Victoria, care a luptat în Marea Nordului în Primul Război Mondial și în Europa și Asia în al Doilea Război Mondial, care a facilitat nașterea Indiei independente ca ultimul vicerege britanic de pe subcontinent și care a modelat eșaloanele superioare ale armatei britanice de după război. Arhiepiscopul a spus că amintirea lordului Mountbatten avea să dăinuie datorită „harurilor sale excepționale: entuziasmul debordant și generozitatea sa, integritatea sa și spiritul de lider, devotamentul nestrămutat pentru Marina Regală, curajul și camaraderia de care a dat dovadă în război, lupta dusă pentru cauza libertății și a dreptății, serviciile aduse popoarelor din Asia de Sud-Est și India într-un moment de cumpănă al istoriei lor".

În aceeași după-amiază, trupul neînsuflețit al lordului Mountbatten a fost dus cu un tren special la gara Romsey, la 140 de kilometri sud-vest de Londra, pentru ultima oară. A fost înmormântat în transeptul sudic al abației care datează din secolul al XII-lea, exact așa cum a cerut el, cu fața spre mare, la doar câteva mile de mult iubita sa moșie, Broadlands. Piatra funerară este mult mai concisă decât cea dezvelită la Westminster Abbey de către nepotul său Philip pe 14 februarie 1985[82]. Pe aceasta scrie simplu: „Amiral al Flotei, conte Mountbatten de Birmania, 1900–1979, datorie și onoare".

În ziua de după pompa, festivitățile și solemnitatea funeraliilor ceremoniale, pe prima pagină a ziarului *Daily Mail* se putea vedea o fotografie a prințului Charles ștergându-și îndurerat o lacrimă la înmormântare, sub titlul „Ultimul rămas-bun". În aceeași zi, familia Mountbatten i-a înmormântat pe Nicholas și pe Doreen la biserica din Mersham, Kent, în apropiere de reședința familiei Brabourne, Newhouse. Înmormântarea aceasta a fost privată, dar prințul Philip a fost prezent. Verișoara sa Patricia și soțul ei, John, nu au putut fi de față deoarece erau în spital. Slujba a fost oficiată de arhiepiscopul de Canterbury, Donald Coggan, care îl botezase pe Nicholas.

Pe 20 decembrie, în același an, prințul de Wales a adus încă un omagiu emoționant străunchiului său cu ocazia slujbei de comemorare de la Catedrala

St. Paul din Londra. În fața a 2 000 de oameni, Charles nu a ezitat. A condamnat aspru „extremiștii subumani care aruncă în aer pe cine vor ei, când au ei chef“. A amintit și de lordul Mountbatten, despre care a spus că avea „o minte mereu activă, care nu-și permitea o clipă de răgaz“.

„Întotdeauna găsea o nouă provocare“, a continuat Charles, „noi proiecte pe care să le pună în mișcare, noi obstacole pe care să le înfrângă și în toate era condus de o ambiție neclintită și aproape irezistibilă. Deși putea fi cu siguranță neîndurător cu cei din jur când era nevoie, entuziasmul său molipsitor, sârguința înnăscută, inteligența sa făceau din el un lider irezistibil“.

McMahon, atentatorul IRA, a fost acuzat de asasinarea membrilor familiei Mountbatten după ce Garda a găsit pe hainele lui urme din produsele chimice folosite pentru confecționarea bombei ucigașe. Și-a executat mare parte din pedeapsă la închisoarea Portlaoise, unde a avut o tentativă nereușită de evadare în 1985, împreună cu mai mulți pușcăriași. Trei ani mai târziu, a tras cu o armă pe care o strecurase în celula sa din Four Courts[83], Dublin. Mai târziu a susținut că a întors spatele IRA. Nu au existat suficiente dovezi pentru a stabili prezența lui McGirl în satul de pescari Mullaghmore. Acesta a fost achitat și a murit în 1995.

McMahon, care nu și-a exprimat niciodată regretul pentru crimele înfăptuite și pentru durerea provocată familiilor victimelor, a fost eliberat din închisoare în august 1998 în urma acordului de pace din Vinerea Mare. Este membru Sinn Féin, fiind implicat activ în comunitatea locală. Trăiește cu soția sa, Rose, într-o casă așezată pe o coastă de deal din Lisanisk, în apropierea orașului Carrickmacross din districtul Monaghan. Cei doi fii ai săi au crescut, iar el se pare că lucrează ca tâmplar acasă, în locuința pe care a decorat-o cu unele dintre peisajele pictate în anii petrecuți în închisoare.

Când regina a efectuat vizita istorică în Irlanda din iunie 2012, Gerry Adams, purtătorul de cuvânt al Sinn Féin, a spus despre moartea lui Mountbatten: „IRA a justificat în mod clar execuția. Este regretabil că cineva trebuie să fie ucis“, a continuat el, „însă furoarea creată de moartea lui Mountbatten a demonstrat atitudinea ipocrită a presei. Ca membru al Camerei Lorzilor, Mountbatten a fost un simbol nu numai în politica britanică, dar și în cea irlandeză. Ceea ce i-a făcut IRA este ceea ce Mountbatten le-a făcut altora toată viața; și ca fost soldat nu cred că ar fi avut ceva împotrivă să moară într-un context care era evident unul de război. Știa ce riscă venind în această țară“.

Regina, cu Philip alături, a fost silită în timpul vizitei din Irlanda să lase deoparte amintirea tristă a uciderii vărului ei, contele de Mountbatten, de către IRA și să-i strângă mâna lui Martin McGuinness, comandantul care se pare că ordonase asasinarea lui Mountbatten.

Philip, care nu era genul de om dispus să se exteriorizeze, nu a spus nimic despre uciderea îndrăgitului său unchi, care jucase un rol atât de important în modelarea destinului său. Singurul comentariu pe care l-a făcut a fost scos la lumină mai târziu într-un răspuns acid la o scrisoare de condoleanțe din partea actorului Lionel Jeffries, care a jucat în anii 1960 în filmele *Murder Ahoy!*, *Camelot* și *Chitty Chitty Bang Bang*. Pe 13 septembrie 1979, Philip a așternut într-o scrisoare cu antetul Castelului Balmoral următoarele rânduri despre uciderea unchiului său: „Să sperăm că valul imens de oroare provocat de acest act terorist stupid va zdruncina convingerile celor care cred că violența și brutalitatea sunt singurele soluții la problemele lor“ — și a semnat: „Cu stimă, Philip“.

Poate și mai emoționant a fost simplul omagiu floral depus pe iarba din fața Westminster Abbey, o coroană de hortensii, crini și trandafiri cu inscripția: „Te vom iubi mereu, Philip și Lilibet“. Cuvinte spuse din inimă.

20

De-ale dragostei

Doamne sfinte, femeie! Te-ai gândit măcar o clipă că de ani întregi n-am făcut un pas fără să mă însoțească un polițist? Cum dracu' aș fi putut să fac una ca asta fără să fiu observat?

Replica furioasă a lui Philip când o jurnalistă i-a cerut să comenteze zvonurile legate de infidelitatea sa

Bărbatul neîngrijit, tată a patru copii, a cutreierat o vreme nestingherit pe coridoarele Palatului Buckingham în toiul nopții. Apoi s-a servit din colecția personală de vinuri a prințului de Wales. Se cam clătina și duhnea a alcool fiindcă băuse mai devreme, dar nu s-a putut abține să nu mai bea. Avea nevoie disperată să meargă la toaletă, dar negăsind niciuna, a urinat în vasul de mâncare al cățelului regal, un corgi. Zugravul șomer din Islington, din nordul Londrei, a susținut mai târziu, când l-a luat poliția la întrebări, că rătăcise „pe unde l-a tăiat capul" pe coridoare la ora 7 dimineața, în ziua de 9 iulie 1982, până când a nimerit în dormitorul reginei, s-a oprit la patul acesteia, a tras la o parte draperiile patului cu baldachin și a trezit-o din somn pe suverana șocată. Îl chema Michael Fagan, improbabilul alcoolic creator al celei mai mari breșe de securitate în sistemul regal din secolul XX.

„Era un pat dublu, dar o cameră pentru o singură persoană, fără îndoială că doarme singură acolo", i-a dezvăluit el scriitoarei Emily Dugan. „Avea o cămașă de noapte din aceea cu floricele și-i ajungea până la genunchi." Nu se știe cum, nefericitul intrus escaladase zidul înalt de patru metri, protejat cu sârmă ghimpată, al Palatului Buckingham, se cățărase pe un burlan și pătrunsese în palat prin încăperea care găzduiește colecția de timbre a regelui George al V-lea, care valorează mai multe milioane de lire. A declanșat într-adevăr de două ori alarma, dar, în loc să meargă să cerceteze, polițiștii aflați la post au oprit-o pur și simplu, presupunând că e vorba de o eroare tehnică. Mai

târziu s-a ajuns la un scandal legat de măsurile de securitate, iar ministrul de interne de atunci, Willie Whitelaw, și-a dat demisia, însă regina a refuzat-o.

În presa vremii s-a relatat că regina a discutat mult cu Fagan, pentru a-l reține până la sosirea agenților de securitate. Dar nu a fost tocmai așa. „Ce cauți aici?“, a întrebat suverana în vârstă de 56 de ani, după care a fugit din cameră. „A trecut pe lângă mine și a alergat afară pe ușă, cu piciorușele goale pe podea“, i-a spus Fagan reporterului de la *The Independent on Sunday* în februarie 2012.

Până la urmă a sărit cineva în ajutorul reginei, și anume un valet neînarmat, Paul Whybrew, care a stat de pază până a sosit poliția. Fagan și-a amintit: „Valetul a venit și a zis «La dracu', bre, omule, arăți de parcă ți-ar prinde bine ceva de băut». Îl chema Whybrew[84], un nume amuzant pentru cineva care-ți oferă un pahar, nu crezi? M-a dus în oficiul reginei, vizavi de dormitor, unde presupun că își face ea fasolea la cuptor și pâinea prăjită sau ce-o mânca ea și, ce să vezi, ia de pe raft o sticlă de Famous Grouse și îmi toarnă un pahar de whisky“.

Whybrew, poreclit „Tall Paul“ („Paul Lunganul“), deoarece are 1,93 metri înălțime, a jucat în videoclipul cu James Bond pentru promovarea Jocurilor Olimpice de la Londra din 2012, alături de regină și de actorul Daniel Craig, cunoscut pentru rolul agentului 007. La tribunal, relatarea evenimentelor a fost ușor diferită. Se pare că Fagan a fost încolțit într-un oficiu de lângă dormitorul reginei de valetul Whybrew. Whybrew, care lucra la palat de șase ani, a declarat că Fagan insista că vrea să vorbească cu regina, căreia îi spunea „regina mea“. „Am încercat să-l calmez“, a declarat Whybrew, „iar el a zis că e în regulă. A spus că se grăbește și a încercat să treacă de mine, dar l-am oprit. Am remarcat și că respirația îi miroase a alcool. Am râs și am încercat să fiu prietenos cu el, să nu dau prea mare importanță situației, și l-am întrebat: «Cum ai ajuns aici?» A răspuns: «Vreau să vorbesc cu ea, atâta tot».“ Ca să câștige timp, Whybrew i-a spus: „Bine, dar las-o mai întâi să se îmbrace“.

Whybrew a declarat că Fagan nu era coerent sau rațional și părea foarte tensionat. De aceea i-a oferit ceva de băut, iar apoi a apărut ofițerul de poliție Robert Roberts, care l-a găsit pe Fagan așezat pe bufet cu un pahar de whisky în mână, legănându-și picioarele. În seara zilei când a fost arestat, Fagan a spus că nu era prima dată când se strecura în palat fără să declanșeze alarma. A recunoscut că intrase prin efracție cu o lună în urmă, când a petrecut aproape toată noaptea în palat și a ieșit în zori, tot neobservat. Fagan s-a cățărat și a

intrat pe fereastra cameristei Sarah Carter, care s-a dus direct la agentul de securitate pentru a raporta incidentul. Însă când agentul de securitate nu a găsit pe nimeni în camera ei, a liniștit-o, crezând că a avut halucinații. Lipsa crasă de conștiinciozitate i-a permis lui Fagan să exploreze netulburat coridoarele palatului.

La câteva zile după ce a pătruns pentru prima oară neobservat în palat, Fagan a fost arestat pentru furtul unei mașini și trimis la închisoarea din Brixton, dar a fost eliberat pe cauțiune. A doua zi a pătruns iarăși în Palatul Buckingham. Întrebat de ce, nu a putut da un răspuns. „Așa mi-a venit", a zis el și a dat vina pe o supă pe care o mâncase în urmă cu cinci luni și în care pusese prea multe ciuperci magice, cu conținut de psilocibină, o substanță cu efect halucinogen.

În urma unei investigații a Ministerului de Interne, s-a ajuns la concluzia că breșa de securitate a fost rezultatul „unor grave erori și omisiuni" comise de agenții de la Scotland Yard aflați în serviciul palatului. Ministrul de interne, Willie Whitelaw, a cărui demisie nu a fost acceptată de regină, a declarat ulterior în Camera Comunelor: „Cauza principală a eșecului măsurilor de securitate a fost că poliția nu a reacționat eficient și în cel mai scurt timp".

A doua zi după pronunțarea verdictului, prima pagină a ziarului *The Sun* declara ostentativ că decizia de a-l găsi nevinovat pe Fagan pentru pătrunderea prin efracție în Palatul Buckingham este „O NEROZIE!", după ce jurații de la Old Bailey l-au achitat după doar 22 de minute. Fagan a declarat la proces că a auzit „un glăscior" care i-a poruncit să intre de două ori în palat, pentru a demonstra că măsurile de protecție sunt ineficiente. „Eu zic că i-am făcut reginei o favoare", a spus Fagan, considerând că a dezvăluit niște erori vitale în sistemul de securitate al suveranei. Polițistul care l-a arestat, Robert Roberts, a declarat la tribunal că, atunci când a pus mâna pe el pentru a-l conduce afară, intrusul a început să-l înjure și i-a spus că îl cheamă Rudolf Hess, fostul adjunct al lui Adolf Hitler și lider nazist. Ulterior s-a aflat că Fagan nu a fost pus sub acuzare pentru că a pătruns în dormitorul reginei, ceea ce s-a întâmplat în timpul celei de-a doua escapade, deoarece directorul procuraturii a spus că nu s-a comis nicio infracțiune.

Odată ce știrea a fost difuzată în mass-media, presa s-a apucat să cerceteze detaliile care au fost scoase fără voie la lumină în timpul procesului. S-au concentrat inevitabil asupra faptului că regina și prințul Philip, conform declarațiilor lui Fagan de la tribunal, nu dormeau în același pat și aveau dormitoare separate. La vremea respectivă, un asemenea aranjament le părea

bizar celor din clasa de mijloc sau din clasa muncitoare, pentru care era firesc ca soțul și soția să doarmă în același pat. S-a oferit explicația că dormitoarele separate sunt o veche obișnuință în cazul aristocrației britanice. Însă ziarele de scandal nu s-au lăsat: unde era prințul Philip? De ce nu era prin preajmă, să poată sări în apărarea soției sale? Faptul că regina și prințul nu dormeau în același pat a provocat mai multe comentarii decât faptul că un om oarecare a reușit să pătrundă netulburat până în dormitorul suveranei.

În cartea lui din 2004 *Philip and Elizabeth: Portrait of a Marriage* (*Philip și Elisabeta. Portretul unei căsnicii*), Gyles Brandreth prezintă lucrurile cu totul altfel și afirmă că ziarele și Fagan s-au înșelat. „Vă pot spune că, de obicei, când dorm sub același acoperiș, regina și Philip împart același pat", a afirmat el, cam prea încrezător în vorbele sale. „Atât doar că în ziua în care Fagan a pătruns prin efracție Philip trebuia să plece în zori într-o călătorie oficială, așa încât a dormit în apartamentul său din palat." O fi fost adevărat, dar nu suficient.

Chiar și atunci când erau tineri căsătoriți, Elisabeta și Philip au avut dormitoare separate, care comunicau printr-o ușă. Prințesa Elisabeta a fost odată surprinsă într-o situație jenantă când cei doi locuiau la Clarence House. Într-o dimineață, valetul ducelui, James MacDonald, a rămas uimit să o descopere pe Elisabeta în patul soțului ei având pe ea o cămașă de noapte din mătase. Philip, gol pușcă, nu s-a sinchisit de intrarea servitorului. În biografia lui Philip, *Young Prince Philip: His Turbulent Early Life* (*Tinerețea tumultuoasă a prințului Philip*), autorul Philip Eade dezvăluie că în primii ani de căsnicie Elisabeta și Philip „se desfătau cu ritualurile de vizitare pe care le presupune acest sistem".

Lady Pamela Hicks, verișoara primară a lui Philip și fostă doamnă de onoare a reginei, poate mult mai bine plasată decât Gyles Brandreth pentru a cunoaște cu adevărat relația dintre cei doi, a explicat că, „în Anglia, cei din rândul aristocrației au avut întotdeauna dormitoare separate. Nu-i convine nimănui să fie deranjat de sforăitul cuiva sau să primească o lovitură de picior în somn. Iar dacă vrei, poți să te bucuri de tovărășia celuilalt și să alegeți să dormiți împreună. Este foarte plăcut să poți alege".

Pentru prințul Philip, prioritare erau datoria și obligația de a da un exemplu celorlalți. Se prea poate ca Gyles Brandreth, fost parlamentar din partea Partidului Conservator, să fi avut prilejul să stea de vorbă cu ducele și cu anturajul său și a profitat de aceasta când și-a scris cartea. Iată ce spune: „Cred că putem afirma fără echivoc că regina i-a fost întotdeauna fidelă soțului său.

Unii se încăpățânează să creadă că tatăl natural al prințului Andrew a fost managerul de curse de cai al reginei, Henry Porchester, al șaptelea conte de Carnarvon, plecând de la ideea că băiatul a fost conceput cândva între 20 ianuarie și 30 aprilie 1959, când Philip era plecat într-una din lungile sale călătorii pe mare la bordul HMY *Britannia*. Bârfitorii nu par să fie deranjați de faptul că datele nu prea corespund. La urma urmei, Andrew s-a născut pe 19 februarie 1960, produsul fericitei reîntâlniri dintre regină și Philip, proaspăt revenit după călătoria la bordul *Britanniei*.

Philip nu a negat niciodată că ar fi avut mai multe iubite înainte să se însoare. Cu siguranță a ieșit în oraș cu diverse femei în timpul războiului, când era în permisie. Cu toate acestea, în serialul de succes Netflix *The Crown* (*Coroana*), Philip și secretarul său particular Mike Parker, și el căsătorit, apar în scene scandaloase cu femei cu sânii goi în timpul unui tur oficial al Commonwealthului. Episodul, difuzat în premieră în 2017, a culminat cu o scrisoare din partea căpitanului-comandor Parker în care sugerează că turneul solo al lui Philip în Australia și Pacificul de Sud în perioada 1956–1957 a fost „o petrecere a burlacilor lungă de cinci luni", cu „târfe în fiecare port". Drept urmare, în serial, căpitanul-comandor Parker nu numai că-și pierde locul de muncă, dar este părăsit și de soția sa, Eileen. Episodul este fals aproape în întregime, iar evenimentele prezentate nu au avut loc. Fiul căpitanului-comandor Parker, Michael, a spus despre serial că ar fi „o mizerie" și a insistat că răposatul lui tată nu a fost un afemeiat. A spus că familia a ascuns episodul de femeia din centrul poveștii, Eileen, mama lor, în vârstă de 94 de ani.

„Nu-mi vine să cred că l-au prezentat în asemenea hal pe tatăl meu", a spus domnul Parker, în vârstă de 73 de ani, aflat în casa lui din Hampshire. „Era un om onorabil și a avut foarte mare grijă de Philip." Nu există nicio dovadă, a spus el, că turneul ar fi fost un „festival de pupături. Nu i-ar fi stat deloc în fire tatălui meu".

Acestea fiind spuse, ar fi fost ciudat dacă nu ar fi profitat de ocaziile care s-ar fi ivit. Philip, lucru de înțeles, a fost întotdeauna deranjat de zvonurile nedovedite și persistente că ar fi comis adulter. În public se prefăcea că nu îi pasă, dar în sinea lui îl iritau foarte mult bârfele. Nu există dovezi concrete că ducele ar fi înșelat-o pe regină. Cu toate acestea, de-a lungul anilor a fost etichetat ca fustangiu și a fost acuzat că avea relații mult prea apropiate cu mai multe femei frumoase. Cea mai controversată a fost poate asocierea lui cu Pat

Kirkwood, actriță de teatru, cântăreață și dansatoare din anii 1930 și de la începutul anilor 1940.

Dat fiind că Philip era cu cinci ani mai în vârstă decât Elisabeta și că a cunoscut-o când ea avea doar 13 ani, nu era doar inevitabil să se întâlnească cu femei de vârsta lui, dar și sănătos. Cobina Wright, o actriță americană, l-a cunoscut pe Philip când aveau amândoi 17 ani și s-au îndrăgostit pe loc. Cei doi s-au bucurat de o vară romantică, iar Philip era îndrăgostit până peste cap. Au discutat chiar și despre căsătorie, dar sentimentele ei nu erau la fel de intense ca ale lui, așa încât până la urmă s-au despărțit fără resentimente. Peste câteva săptămâni, Philip a cunoscut o altă frumusețe care i-a căzut cu tronc, Osla Benning, o tânără canadiancă din înalta societate de o frumusețe răpitoare. Au avut o scurtă relație după ce le-a fost aranjată o întâlnire. Cei doi au petrecut câteva weekenduri intime la moșia Broadlands a unchiului lui Philip, Dickie, dar nici această relație nu a durat mult. În timp ce era în marină și se afla în concediu în Australia, se spune că Philip își petrecea permisiile în compania frumoaselor din înalta societate Sue Other-Gee și Sandra Jacques, cu aceasta din urmă relația fiind, s-a spus, „o dragoste adevărată".

Însă nu aceste iubiri din tinerețe, de dinainte de căsătorie, au fost cele care au făcut ca garda veche de la palat să ridice dezaprobator din sprâncene, ci zvonurile persistente că Philip ar fi înșelat-o pe Elisabeta după nuntă. Există o listă lungă de femei frumoase cu care se presupune că s-ar fi culcat, deși niciodată nu a ieșit la lumină vreo dovadă concretă în acest sens.

Printre femeile despre care au circulat asemenea zvonuri se numără și lady Saunders, născută la Florența, soția impresarului englez de teatru Sir Peter Saunders, cunoscut pentru producția longevivei piese de teatru polițiste *The Mousetrap* (*Cursa de șoareci*), scrisă de Agatha Christie. Lady Saunders era mai bine cunoscută sub numele de Katie Boyle. Alte femei încântătoare ale căror nume au fost amintite în legătură cu Philip sunt actrițele Merle Oberon și Anna Massey.

O altă femeie despre care se spune că a fost iubita ducelui este Hélène Cordet, fostă Hélène Foufounis. Cei doi s-au împrietenit în copilărie. Au petrecut mai multe vacanțe împreună la vila părinților lui Hélène din Le Toquet, Franța. Când Cordet s-a căsătorit prima dată, la 20 de ani, Philip avea 16 ani — el a condus-o la altar. Cei doi au rămas prieteni buni, iar ea a născut doi copii în timp ce era despărțită de primul ei soț, Max și Louise. Hélène, care a devenit ulterior prezentatoarea spectacolului de varietăți al BBC *Café*

Continental, a refuzat să dezvăluie identitatea tatălui lor. Așadar, când Philip a acceptat să le fie naș, s-a iscat zvonul cu totul nefondat că le-ar fi și tată. În ciuda acestui fapt, Hélène a continuat să păstreze taina paternității copiilor ei, deși băiatul, Max, a negat ferm că Philip ar fi tatăl lui.

Mai grave decât pretinsele flirturi cu actrițe și dansatoare sunt poate acuzațiile că Philip se înțelegea mult prea bine cu soțiile curtenilor de rang înalt de la palat sau cu soțiile prietenilor săi. Printre acestea se numără pătimașa romancieră Daphne du Maurier, care era cu 14 ani mai în vârstă decât el, autoarea romanului *Rebecca*, publicat în 1938. Tot ea a scris și *Jamaica Inn* (*Hanul Jamaica*) și o nuvelă care a inspirat clasicul film al regizorului Sir Alfred Hitchcock *Păsările*. A fost căsătorită cu generalul-locotenent Sir Frederick Arthur Montague „Boy" Browning, fost *comptroller* al Casei Regale. Boy Browning a fost coleg și amic al unchiului lui Philip, lordul Mountbatten, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, iar la întoarcerea acasă i s-a oferit posibilitatea să lucreze pentru familia regală. Despre Du Maurier, al cărei soț a murit în 1965, se spune că era nestatornică din punct de vedere sexual, având relații și cu bărbați, și cu femei. După moartea ei, în 1989, s-a găsit o arhivă cu fotografii neprotocolare cu Philip și familia regală.

În una dintre fotografii o putem vedea pe tânăra Elisabeta mâncând sendvișuri așezată pe o pătură alături de soțul ei, îmbrăcați în haine populare. În altele apar Elisabeta și Philip la bordul iahtului soțului lui Daphne, precum și regina-mamă așezată pe o pătură la picnic, alături de scriitoare. Cu puțin timp înainte de nuntă, Philip a vizitat-o pe Daphne în Cornwall. Relația a fost „intimă din punct de vedere emoțional", deși nu sexuală, dar la sfârșitul weekendului Philip i-a spus: „Nu vreau să mă întorc, vreau să rămân cu tine". Du Maurier i-a spus să nu fie absurd: „Țara ta are nevoie de tine".

O altă femeie al cărei nume a fost asociat cu Philip este Philippa de Pass, doamnă de onoare a reginei și soția unui prieten al ducelui din Marina Regală, amic cu care mergea la vânătoare, locotenentul-comandor Robert de Pass, care locuiau într-un conac monument arhitectural de gradul 1 din secolul al XVII-lea, pe moșia Petworth House din West Sussex, unde ducele era un oaspete frecvent. Philip a fost acuzat chiar că ar fi avut o relație intimă cu mama plină de farmec a lui Sarah Ferguson, Susan Barrantes, și că ar fi fost mult prea apropiat de verișoara reginei, prințesa Alexandra.

Philip întotdeauna a tratat aceste povești cu o prefăcută indiferență, deși din când în când răbufnea exasperat, negându-le. Plictisit, se justifica: „Din 1947

sunt însoțit zi și noapte de un detectiv“ — mai precis, de polițistul care îl însoțește ca gardă de corp. Însă, firește, gardă de corp are și fiul său Charles, care a avut o lungă relație cu Camilla Parker Bowles, care era căsătorită, precum și prințesa Diana, care „îl iubea și îl adora“ pe maiorul James Hewitt. Diana a avut relații cu mai mulți bărbați, printre care și cu negustorul de artă Oliver Hoare, și el căsătorit. Fiica lui Philip, prințesa Anne, l-a înșelat pe soțul ei, căpitanul Mark Phillips, cu aghiotantul reginei, Tim Laurence, cu care s-a și căsătorit mai târziu. Iar la începutul anilor 1980 a avut o aventură și cu ofițerul de la Scotland Yard însărcinat cu protecția ei, Peter Cross. Scotland Yard l-a transferat pe Cross, dar Anne a continuat relația, folosindu-se de pseudonimul doamna Wallis când voia să ia legătura cu el, probabil cu referire la Wallis Simpson. După ce presupusa lor aventură a ieșit la iveală, Anne nu s-a mai întâlnit cu Cross, care a divorțat de soție. Până la urmă Cross și-a vândut povestea publicației *News of the World.* Deci faptul că Philip avea gardă de corp nu dovedește că ar fi fost credincios.

O relație înflăcărată care a șocat curtea a fost cea dintre Philip și frumoasa Sacha, ducesă de Abercorn, soția lui James, al cincilea duce de Abercorn, lord intendent al Casei Regale în perioada 2001–2009. Sacha — Alexandra Anastasia Hamilton († 10 decembrie 2018, la vârsta de 72 de ani) — era înrudită cu dinastia Romanovilor și cu familia regală britanică, și i-a destăinuit autorului Gyles Brandreth că între ea și Philip, care era cu 25 de ani mai în vârstă, a existat „o atracție foarte puternică“.

Iată ce i-a spus lui Brandreth, pentru cartea sa: „Prietenia dintre noi era una foarte strânsă. Iar inima a jucat un rol important. În el există o reacție chimică extrem de puternică. Una foarte încărcată. Eram apropiați pentru că ne înțelegeam unul pe altul. Simțea că poate avea încredere în mine, iar eu simțeam că pot avea încredere în el. Era o prietenie înflăcărată, dar pasiunea se limita la idei. În niciun caz nu a fost o relație fizică. Nu m-am culcat cu el, deși probabil că așa părea în ochii lumii“.

Sacha era o femeie pătimașă motivată de responsabilitatea sa socială, care a înființat Fundația Pușkin, pentru promovarea scrierii creative în școli, numită astfel după strămoșul ei, scriitorul Aleksandr Pușkin. Întrebată dacă crede că Philip s-ar fi culcat cu vreuna dintre prietenele sale, a spus: „Mă îndoiesc foarte mult. Nu, sunt sigură că nu… Dar e om. Cine știe? Eu nu știu. Dacă nu ești în încăpere cu lumânarea aprinsă, cine știe?“

Biografa regală Sarah Bradford, vicontesă Bangor, nu avea nicio îndoială; fără nicio jenă, l-a acuzat pe Philip de adulter în cartea ei din 2011 *Elizabeth II: Her Life in Our Times* (*Elisabeta a II-a. Viața ei în zilele noastre*), deși adevărul este că nu avea dovezi concrete. „Ducele de Edinburgh a avut relații extraconjugale, relații în adevăratul sens al cuvântului, și nu numai una", a scris ea. „Are amante, iar regina acceptă. Cred că are impresia că așa sunt bărbații. Nu e genul care să alerge după actrițe", continuă ea. „Preferințele sale sunt cu totul altele. Femeile care îl atrag sunt întotdeauna mai tinere decât el, de obicei frumoase și din înalta aristocrație."

Însă regina se pare că a avut mereu încredere în căsnicia și intimitatea ei cu Philip. Cei doi petreceau adesea sfârșitul de săptămână la Broadlands, proprietatea lordului Mountbatten, unde și-au petrecut și luna de miere. Personalul a remarcat că întotdeauna era folosit doar unul dintre cele două dormitoare în care erau cazați. „Erau ca doi adolescenți", și-a amintit maistrul militar principal William Evans, aghiotantul-șef al lui Mountbatten, care a fost martor la scene tandre dintre Philip și Elisabeta. Evans povestește că i-a surprins pe cei doi pe scara conacului, cu un Philip îndrăgostit foarte nerăbdător să ajungă cu soția sa în dormitor.

Iată ce spune Evans: „Regina părea panicată, adică nu panică în adevăratul sens al cuvântului — îi plăcea foarte mult, iar Philip știa foarte bine. Se distra de minune și a tot ciupit-o de fund până au ajuns în capul scării — și sunt multe trepte. M-am întrebat dacă se comportă la fel și la Palatul Buckingham". Evans e de părere că spune foarte multe faptul că erau atât de zburdalnici la 15 ani după căsătorie, când aveau deja trei dintre cei patru copii ai lor. „Dar așa erau ei. De fiecare dată când veneau acolo, se distrau excelent împreună. Iar ea îl privea mereu cu o strălucire în ochi", a spus fostul servitor.

Însă este neîndoielnic faptul că lui Philip i-a plăcut întotdeauna compania femeilor frumoase, iar mai târziu le prefera pe cele mai tinere decât el. Un dansator excelent, care simțea ritmul, era nelipsit de pe ringul de dans la balul clubului Royal Yacht Squadron în timpul regatei Cowes, unde dansa cu Penny Romsey, soția vărului său, pe atunci lord Brabourne. Cei din jur au remarcat că erau foarte relaxați, râdeau, flirtau și nu părea să le pese de eventualele bârfe. Nu există niciun dubiu că Penny și Philip erau foarte apropiați.

Mintea ageră și frumusețea ei făcuseră din fiica unui negustor de carne un personaj central al cercurilor regale. Era adesea prezentă la Castelul Windsor la sfârșit de săptămână, povestindu-le lui Philip și reginei ce se mai întâmplă în

lumea de afară. Se spunea că regina nu părea să fie deranjată de prietenia lor, iar cei trei se uitau adesea împreună seara la televizor.

Penny, fiică de măcelar, s-a trezit proiectată într-o lume de poveste când s-a măritat cu un descendent al familiei regale. A devenit stăpâna unui conac imens, cu valoare istorică, cu o proprietate de 6 000 de acri. Căci, deși tatăl lui Penny Brabourne s-a lăsat de școală la 15 ani și a devenit măcelar ca tatăl și bunicul său, a murit bogat după ce a dat lovitura cu lanțul de restaurante Angus Steakhouse, pe care l-a vândut în cele din urmă pentru câteva milioane de lire sterline. Penny, unica fiică a magnatului, arăta ca un manechin. Între Philip și înalta, zvelta, blonda și frumoasa Penny s-a înfiripat o prietenie intimă. Aveau în comun pasiunea pentru atelaj. Philip a explicat: „Jucam polo și am decis să renunț la vârsta de 50 de ani. Am căutat să fac altceva. Mi-am zis, avem cai și trăsuri, așa că am împrumutat patru cai din grajd și i-am dus la Norfolk ca să exersez. A doua competiție la care am participat a fost campionatul european. Nu am ajuns chiar ultimul, dar aproape“, a mai adăugat el.

Pasiunea împărtășită pentru incitantul sport le-a permis lui Philip și lui Penny să lege o prietenie strânsă. Au refuzat să se lase deranjați de speculațiile din presă cu privire la natura intimă a relației dintre ei și nici nu au limitat timpul petrecut împreună pentru a evita bârfele. De fapt, se spune că entuziasmul lui Penny pentru atelaj a fost motivul pentru care Philip a continuat să practice acest sport și după vârsta de 90 de ani, când multă lume ar fi renunțat. Penny și Philip participau regulat la Royal Windsor Horse Show. Se vedea că țin unul la altul din schimbul spiritual și familiar de replici dintre ei. Regina, care era adesea la doar câțiva pași de el, se bucura să-l vadă atât de relaxat și de mulțumit pe soțul ei, adesea plin de toane.

Regina știa și accepta plăcerea lui Philip de a căuta compania femeilor frumoase și adesea mai tinere decât el. La urma urmei, ducele nu s-a ferit niciodată. Flirturile îl ajutau să rămână veșnic tânăr sufletește, spuneau apropiații săi. Prințesa Alexandra a Greciei a spus despre vărul ei Philip: „Îi plăceau blondele, brunetele și roșcatele. Era foarte imparțial“. Elisabeta nu a simțit niciodată nevoia să pună la îndoială fidelitatea și susținerea soțului ei. „[Regina] cunoștea îndeajuns lumea pentru a accepta că unii bărbați pot avea anumite nevoi, ceea ce nu înseamnă că nu-și iubesc soțiile“, a spus ea. Relația strânsă dintre duce și Penny a fost cea mai lungă dintre toate prieteniile cu alte femei. Au petrecut împreună multe weekenduri în care se plimbau cu trăsura

prin toată țara. Ea se număra printre oaspeții nelipsiți de la petrecerile de sfârșit de săptămână pe care el le organiza la izolata Wood Farm de la moșia Sandringham din Norfolk.

„Situația Penny Romsey“, cum o numeau în particular curtenii, a apărut pentru prima dată în public după ce au fost divulgate presei detaliile unei lungi conversații telefonice dintre Philip și Penny, înregistrate clandestin. Cei doi au discutat unele dintre cele mai personale și mai delicate probleme ale familiei regale: de la divorțul dintre Charles și Diana și până la Camilla Parker Bowles. Au vorbit până și despre operația la șold a reginei-mamă. Din schimbul de replici se vedea clar că au o relație foarte apropiată și era evident că Philip pune preț pe opiniile ei. La un moment dat însă, ea îi dă telefonul soțului ei, Norton Knatchbull, ceea ce spulberă într-o oarecare măsură iluzia unei relații ilicite.

După așa-numitele scandaluri „Squidgygate“ și „Camillagate“, când au fost interceptate și apoi transmise presei conversațiile telefonice dintre Diana, prințesa de Wales, și prietenul ei James Gilbey, precum și dintre prințul Charles și amanta sa Camilla Parker Bowles, presa a etichetat incidentul, inevitabil, „Dukegate“. Philip a fost evident înfuriat de violarea intimității sale și a lui Penny.

Încă din 1975, când Norton a prezentat-o pentru prima oară pe prietena sa Penny Eastwood mai întâi colegului său de școală, prințul Charles, iar apoi lui Philip, Penny s-a bucurat de prietenia întregii familii regale. Era o tânără plină de naturalețe, expansivă, dar nu vulgară sau cochetă. Philip a găsit irezistibilă combinația de frumusețe, umor și inteligență ce o caracteriza.

Până și în ultimii ani de viață, când nu mai putea practica atelajul, împărtășea cu ea o altă pasiune, pictura în acuarele, un alt motiv pentru a petrece timpul împreună. Un critic a spus despre picturile lui că sunt „exact la ce te-ai aștepta, foarte directe, fără ocolișuri“.

Regina privea întotdeauna cu detașare prietenia dintre Penny și soțul ei. Ridica din umeri și spunea: „Lui Philip îi face plăcere compania ei“. În ceea ce-l privea pe Philip, nu considera că ar avea de ce să se simtă vinovat — și, sincer vorbind, nu-i păsa câtuși de puțin ce cred alții despre el, cu atât mai puțin presa, câtă vreme nu-și umilea soția prin comportamentul său.

Se știa că pe Elisabeta au deranjat-o întotdeauna bârfele privitoare la flirturile soțului ei. Începuse să accepte că el se „distrase“ foarte mult în tinerețe. În toamna vieții lui nu prea îi mai păsa. Ceea ce conta pentru regină era că dragostea și loialitatea lui erau întotdeauna mai presus de orice îndoială.

Viața lui Penny a continuat aproape neschimbată, deși soțul ei a părăsit-o și a plecat în Bahamas împreună cu prietena lui, creatoarea de modă lady Nuttall. Însă relația nu a funcționat așa cum sperase, așa încât s-a întors la Broadlands, dar s-a mutat într-o casă de pe proprietate. Penny a continuat să îi viziteze frecvent pe regină și pe Philip la Castelul Windsor. A petrecut mult timp și singură cu ducele la Wood Farm, pe moșia Sandringham. Fără îndoială că Penny îl adora pe Philip, iar ea ocupa un loc special în inima lui.

Răposata soacră a lui Penny, Patricia Mountbatten, a comentat[85]: „Philip e un bărbat căruia îi place compania femeilor tinere, atractive și inteligente. Nu e nimic rău în asta. Întotdeauna a avut pe cineva care îi ținea companie, împărtășindu-i una sau alta dintre preocupările sale. Are și prietene mai deosebite, precum Penny. Dar sunt destul de sigură, absolut sigură că nu a înșelat-o niciodată pe regină".

21

Șoapte chinezești

Dacă mai rămâi mult timp aici o să te întorci cu ochii alungiți.

Prințul Philip către studentul Simon Kirby
în timpul vizitei de stat în China, 1986

Cele două ore petrecute împreună au depășit cu mult ceea ce își planificase în agenda încărcată meticulosul lider comunist chinez Deng Xiaoping. Dar întrevederea, în timpul căreia conversația a fost tradusă de un interpret, s-a dovedit a fi mai degrabă o pălăvrăgeală decât ceva de substanță. Așezat alături de regină în Grădina Fericirii, Deng a rememorat anii tinereții petrecuți în Europa. A făcut-o să zâmbească povestindu-i cum a urcat de două ori Turnul Eiffel din Paris, sperând să poată vedea Londra de acolo, dar de fiecare dată era înnorat. Regina, înveșmântată în purpuriu regal, nu a râs de ideea absurdă, ci a replicat cu diplomația ei obișnuită: „Aș zice că e destul de dificil — este foarte departe".

Elisabeta și Philip s-au întâlnit și cu principalii doi adjuncți ai lui Deng, secretarul general al Partidului Comunist, Hu Yaobang, și premierul chinez Zhao Ziyang, însă conversația s-a mărginit la ceea ce purtătorul de cuvânt al delegației britanice a calificat drept „pălăvrăgeală".

„Ce face sora dumneavoastră, prințesa Margaret?", a întrebat la un moment dat secretarul general. „Foarte bine, mulțumesc", a răspuns regina. Și nici nu a clipit când bătrânul lider comunist a scuipat într-o scuipătoare amplasată lângă scaunul său. Philip însă nu a dat dovadă de un asemenea tact, izbucnind într-un hohot de râs strident de fiecare dată când celălalt repeta figura.

Întrevederea istorică era menită să ajute la consolidarea relațiilor diplomatice și economice dintre cele două mari națiuni comerciale, în condițiile în care principalul obstacol politic dintre ele, Hong Kongul, fusese înlăturat în urmă cu doi ani, când se stabilise ca în 1997 colonia britanică să îi fie înapoiată Chinei. Vizita de stat care a avut loc în perioada 12–18 octombrie 1986 era

văzută așadar drept unul dintre cele mai importante turnee efectuate vreodată de regină, o misiune diplomatică esențială ce a avut loc la puțin timp după acele negocieri dificile.

În spatele amabilităților se ascundea un efort uriaș din partea Chinei de a prezenta disputele dintre China și Marea Britanie legate de Hong Kong ca aparținând trecutului și de a distrage atenția britanicilor de la controversele cu privire la gradul de democrație ce ar trebui să-i fie permis Hong Kongului în următorii 11 ani, până la preluarea acestuia de către China. „Odată rezolvată cu succes problema Hong Kongului, datoria noastră este acum să dezvoltăm relațiile de prietenie dintre țările noastre. În acest context, vă urez un călduros bun sosit“, i-a spus Deng reginei.

După ce au schimbat amabilități cu cele mai înalte oficialități ale guvernului chinez, regina și prințul Philip au vizitat principala atracție turistică a țării, Marele Zid Chinezesc, porțiunea de la Badaling a fortificației, cea mai vizitată, aflată la aproximativ 80 de kilometri nord-vest de Beijing, în districtul Yanqing. În Marea Britanie, telespectatorii au avut parte de două premiere: prima transmisiune prin satelit de la fața locului și prima vizită a unui monarh britanic la zidul de apărare datând din secolul al VII-lea î.Hr. La vremea respectivă, transmisiunea a fost considerată o mare realizare tehnologică. BBC trimisese în China peste 120 de angajați pentru realizarea transmisiunilor speciale, inclusiv una dintre cele mai cunoscute comentatoare și jurnaliste, Sue Lawley, care prezenta emisiunile și dădea legătura corespondentului regal de atunci, manieratul și elegantul Michael Cole.

Împreună cu Philip, regina a decis să urce la un nivel mult mai înalt decât fusese planificat, în parte pentru a transmite, poate, un mesaj editorilor de pe Fleet Street care publicaseră zvonuri nefondate cum că ar avea probleme cardiace. Odată ajunsă în vârf, Elisabeta și prințul Philip i s-au alăturat ministrului de externe Sir Geoffrey Howe, care era atât de entuziasmat încât nu s-a putut abține să facă pe turistul, întorcând aparatul pentru a-și face câteva fotografii. La coborâre, oficialii chinezi îi arătau reginei la fiecare pas unde să calce, deoarece erau disperați ca nu cumva să cadă și să provoace astfel un incident diplomatic.

Diplomații britanici și oficialii chinezi pregătiseră cu minuțiozitate o serie de evenimente culturale în alte patru orașe chinezești, inclusiv vizite în locuri unde liderii străini nu prea mergeau la vremea respectivă. Printre acestea s-a numărat Xi'an, capitala provinciei Shaanxi, unul dintre cele mai vechi orașe și

capitala celor mai mari imperii chinezești, din vremea dinastiilor Han și Tang. Acolo regina a trecut în revistă o gardă de onoare absolut unică: Armata de Teracotă alcătuită din 8 000 de soldați antici din lut așezați unul lângă altul, în formație de luptă. Creați în urmă cu 2 200 de ani și descoperiți abia în 1972, războinicii — înalți de 1,8 metri și având fiecare un chip unic — au fost comandați de primul împărat chinez, Qin Shi Huang. Deși era un lider eficient, a inspirat atâta ură și groază în timpul domniei sale, încât era convins că dușmanii săi îl vor căuta și dincolo de mormânt. Armata războinicilor din lut a fost creată pentru a-l proteja după moarte.

Însă ceea ce s-a întâmplat după aceea avea să-l irite pe prințul Philip pentru tot restul vieții sale. Jurnaliștii de pe Fleet Street care au fost desemnați să transmită relatări din timpul turneului au făcut tot posibilul să submineze, după părerea lui, importanta misiune diplomatică, exagerând inutil una dintre remarcile sale nevinovate. Nu era prima dată când Philip încerca să dea vina pe mesager, și nu pe el însuși.

În Marea Britanie, BBC *News*, nefiind convinsă de autenticitatea poveștii, și chiar mai puțin de credibilitatea surselor, a decis să publice o știre în care să menționeze că, în timpul turneului, prințul Philip „se poate să fi întâmpinat o mică problemă". Prezentatorul de știri Nicholas Witchell, care avea să devină mai târziu corespondentul regal al BBC, a spus în direct: „Secretarul de presă al familiei regale, Michael Shea, a fost nevoit să dezmintă acuzația că anumite remarci ce i-au fost atribuite prințului ar fi avut intenția de a jigni poporul chinez". A ieșit la iveală, a spus experimentatul jurnalist, că Philip ar fi vorbit cu un student britanic care a pretins ulterior că prințul ar fi spus despre Beijing niște lucruri pe care BBC-ul le-a descris ca fiind „nu tocmai măgulitoare".

Nefericitul student era Simon Kirby, în vârstă de 21 de ani, care studia limba chineză la Universitatea din Edinburgh și se afla în China cu o bursă de 18 luni. Acesta petrecuse zece minute în compania ducelui și a reginei în timpul unei vizite a acestora la Universitatea Xibei din Xi'an. Nu era de față niciun jurnalist, dar Alan Hamilton a auzit de la un alt student ce s-a întâmplat. Hamilton, de la *The Times*, care era prezent acolo pentru a relata evenimentul ca reprezentant al celorlalți reporteri de pe Fleet Street, a remarcat că ducele nu s-a exprimat foarte măgulitor în legătură cu China. „Ducele a fost foarte deschis și a spus că Beijingul nu este un oraș prea frumos", i-a zis Simon Kirby. Hamilton a revenit apoi în grabă la autocarul presei, împreună cu Tom Corby de la Press Association, cu material pentru un articol.

Când experimentatul corespondent s-a întors la autocar, a început să le comunice și celorlalți reporteri notițele sale, după cum se obișnuiește, în timp ce se îndreptau spre aeroport, pentru a lua avionul spre Kunming, din provincia Yunnan. Când a ajuns la schimbul de replici dintre prințul Philip și student, reporterul de la *The Sun* Harry Arnold (poreclit „terierul de pe Fleet Street“ pentru numeroasele sale articole în exclusivitate și remarcat pentru costumele sale elegante făcute la comandă pe Savile Row) s-a prins instinctiv că ar putea fi o poveste mult mai mare. Arnold voia cu disperare să afle mai multe amănunte de care Hamilton pur și simplu nu știa. „Harry era hotărât să afle fiecare vorbuliță și, cu acordul celorlalți, i-a cerut șoferului să oprească la cel mai apropiat hotel pentru a putea da câteva telefoane. Când am ajuns acolo, el și reporterul de la *Evening Standard* au coborât din autocar, iar noi ceilalți i-am așteptat“, a spus colegul său, fotograful de la *The Sun* Arthur Edwards, membru al Ordinului Imperiului Britanic, care era și el acolo.

„Din fericire, Alan Hamilton și-a notat numele studentului care stătuse de vorbă cu Philip, iar Harry i-a dat de urmă prin telefon. Pe atunci nu erau telefoane mobile, iar noi eram în mijlocul pustietății. Nu știu cum a reușit, dar l-a găsit pe student, a vorbit cu el la telefon, iar ceea ce a aflat de la el a fost senzațional și a apărut pe prima pagină a ziarelor din întreaga lume. Noi aveam o vorbă: «Uneori sunt cuvinte, alteori imagini» — dar de data aceasta totul se reducea la cuvinte, iar Harry a demonstrat ce reporter genial este“, a spus Arthur.

Studentul, Kirby, de loc din Leamington Spa, a răspuns la telefon fără să bănuiască nimic, iar Harry s-a folosit de talentul său remarcabil de reporter pentru a afla cu exactitate cuvintele lui Philip. Kirby a mărturisit că i-a spus ducelui că îi place să studieze acolo, dar a adăugat că nu locuiește împreună cu alți studenți chinezi, la care ducele a replicat: „Deci [chinezii] nu vor să se amestece cu barbarii“. Apoi ducele a spus despre capitala Chinei, Beijing, că este „îngrozitoare“ și l-a întrebat pe Kirby de când studiază limba chineză la universitate. Kirby i-a repetat apoi jurnalistului reacția lui Philip la răspunsul său. „Mi-a spus: «Dacă mai rămâi mult timp aici o să te întorci cu ochii alungiți».“ Până și Harry, cu toată experiența lui, a rămas șocat, așa că l-a pus să repete, pentru a se asigura că a înțeles bine. Știa că va fi o știre de senzație. În compensație, Kirby a adăugat că regina spusese că Orașul Interzis este fascinant. Apoi Harry s-a întors în fugă la autocar, să le comunice și celorlalți

ce aflase. În ceea ce privește presa, puseseră mâna pe o știre extraordinară ce putea duce la un scandal diplomatic de proporții.

Chiar dacă reporterii din grupul de presă care însoțeau cuplul regal în ziua respectivă, Hamilton și Corby, nu au fost de față când a avut loc conversația dintre Philip și student, era prezentă Doreen Spooner, fotografa de la *Daily Mirror*. Imediat după aceea, Spooner, prima fotografă renumită de pe Fleet Street, „fără să stea prea mult pe gânduri", l-a apostrofat pe Philip. „I-am spus lui Philip: «Nu cred că ar fi trebuit să spuneți așa ceva, nu-i așa?» Philip m-a aprobat — «Nu, probabil că nu»." Cu toate acestea, domnișoara Spooner a socotit probabil că ar fi mai înțelept să tacă și nu s-a implicat în scandal, ci i-a lăsat pe reporteri să-și facă treaba, nedorind să poarte răspunderea pentru citatul controversat.

Am aflat peste ani cum s-au desfășurat evenimentele chiar de la Harry Arnold, care avea să moară curând de cancer la vârsta de 73 de ani, pe 9 noiembrie 2014. „Conversația ar fi trebuit obținută de către reporterul care însoțea cuplul regal, dar el nu se afla acolo. Călătoria în China fusese probabil planificată de zeci de ani și a fost distrusă de o remarcă stupidă a ducelui de Edinburgh; și degeaba s-a dat vina pe presă, deoarece era un turneu oficial, era la datorie, așa încât știa că tot ce spune se va relata."

În câteva ore s-a iscat un incident diplomatic major. Dame Ann Leslie, jurnalista de la *Daily Mail*, câștigătoare a numeroase premii și fumătoare înrăită, a fost auzită în timp ce-i spunea redactorului-șef, Sir David English, care se interesa de ultimele detalii înainte să publice povestea, vrând să se asigure că sursa e de încredere. „Nu mă îndoiesc de veracitatea cuvintelor lui Harry Arnold", a insistat Ann. Când secretarul de presă al familiei regale, Michael Shea, a aflat povestea, a încercat să oprească publicarea ei rugându-i pe jurnaliștii veniți în turneu să nu creeze un incident diplomatic prin relatarea remarcii respective. „Doar nu se va folosi de una ca asta tocmai *The Times*?", l-a implorat pe Alan Hamilton, de la care pornise de fapt tot scandalul. „Cum să nu", i-a replicat acesta, „dar abia în paragraful 14". Ziarele serioase se mândreau că nu se lasă seduse de asemenea nimicuri, lăsând scandalurile în seama tabloidelor. Dar Hamilton judecase greșit mentalitatea publicului. În momentul acela mass-media era în vervă și scandalul luase proporții globale.

Harry Arnold se umfla în pene ca un cocoș. Avea și de ce: tenacitatea sa scosese la lumină o știre de senzație și o gafă majoră a ducelui. Când jurnaliștii au ajuns la Kunming, i-a spus fotografului de la *The Sun*, Arthur Edwards, să

ocupe unul dintre cele șase telefoane din centrul de presă, ca să-și poată dicta articolul, în timp ce el vorbea la un alt telefon cu redactorul său de știri de la Londra, Tom Petrie. Înainte ca Harry să-și termine povestea, Petrie i-a tăiat-o scurt, dezumflându-l: „Știu deja, Harry, au scos știrea cei de la *Evening Standard*“. Amețit de gloria de a fi pus mâna pe o știre senzațională, Harry uitase că fiecare mișcare îi era urmărită de vicleana corespondentă de la *Evening Standard* Lynda Murdin († aprilie 2011, la 61 de ani), care a dictat imediat știrea către Londra pe baza informațiilor pe care le auzise în timp ce Harry stătea de vorbă cu studentul la telefon, fără să mai ceară confirmarea secretarului de presă de la Palatul Buckingham, Michael Shea.

Diferența de fus orar dintre Beijing și Londra era în favoarea ziarului de seară, iar redactorul-șef, John Leese, a decis să „publice indiferent de consecințe“ — și a dat pur și simplu drumul articolului. Când știrea a apărut în *Evening Standard*, toată presa a început să vuiască. Shea a calificat incidentul drept „trivial“, dar nu a negat că ducele ar fi folosit cuvintele „ochi alungiți“. A insistat că nu a fost vorba decât de o conversație „jovială, glumeață, ca între prieteni“, dar Fleet Street și mai ales ziarele de scandal nici nu au vrut să audă.

Apoi, scos din sărite, Shea a înrăutățit și mai mult lucrurile când jurnaliștii au insistat să afle mai multe. Harry Arnold a spus: „Când a recunoscut în cele din urmă că Philip a folosit cuvintele «ochi alungiți», a comentat că «nu a avut câtuși de puțin intenția să jignească poporul chinez»“. Cu o expresie ce a fost descrisă drept chinuită, Shea a declarat: „Este un adevăr fiziologic că oamenii din diferite părți ale lumii au ochi de forme diferite. Ochii mei sunt rotunzi“.

Ușor descurajat că știrea fusese publicată pentru prima oară în *Evening Standard*, „terierul“ din Harry Arnold a pornit la vânătoare. Era la fel de hotărât să continue povestea pe cât de disperați să o îngroape erau reprezentanții palatului și ai Ministerului de Externe și al Commonwealthului. „Povestea are picioare lungi“, a spus el, ba chiar foarte lungi, după cum s-a dovedit. „Philip o dă în bară“[86], anunța prima pagină a publicației *The Sun*, cu o fotografie retușată a lui Philip, cu niște sprâncene și pleoape ca ale lui Fu Manchu. Articolul lui Harry Arnold era intitulat „Prințul Philip a torpilat vizita regală în China“.

The Sun nu a fost singurul ziar care s-a delectat cu umilirea lui Philip. Toate au profitat din plin. Principalul ziar de limbă engleză din China, *China Daily*, a spus că ducele „a făcut-o de oaie“, iar *Daily Mirror* l-a numit „The Great

Wally of China“ („Marele Nerod Chinezesc“). Poate cel mai sofisticat titlu a fost cel din *Daily Mail*, care se întreba: „Nu i-ar prinde oare bine Marii Britanii un duce de teracotă?“ Iar dedesubt era o fotografie care o înfățișa pe regină cercetând încruntată războinicii de teracotă care păzeau mormântul imperial al împăratului dinastiei Chin, de lângă Xi'an, cu textul „Sunt înalți, demni, ceremoniali și, mai presus de orice, tăcuți“. Ca o lovitură de grație, ziarul publicase și o caricatură cu soțul reginei legat la gură.

Presa chineză controlată de stat ignorase în mare parte remarcile. Arthur Edwards și-a amintit că oficialii chinezi care monitorizau turneul erau foarte îngrijorați ca nu cumva incidentul să fie relatat de *Vocea Americii*, foarte influentă la nivel mondial. Nu a fost. Cu toate acestea, a rămas în istorie ca una dintre cele mai lipsite de tact remarci ale lui Philip și ca o gafă diplomatică monumentală.

A doua zi, pe 16 octombrie, la Kunming, capitala și cel mai mare oraș al provinciei Yunnan, regina și Philip au fost purtați într-un Mercedes-Benz negru prin fața imenselor mulțimi ieșite să îi aclame. Au mers de la aeroportul Wujiaba până în zona Parcului Lacul Verde din oraș, unde oficialitățile lărgiseră și pavaseră din nou străzile cu ocazia vizitei. Fuseseră instalate chiar și felinare stradale decorate cu lebede albe, dintre care multe se pot vedea și astăzi. Regina însă era neagră de furie. „Regina era atât de furioasă, încât nici nu se putea uita la duce. A rămas cu aceeași expresie tot timpul. Nici de-ai fi încercat n-ai fi putut prinde o fotografie cu regina zâmbind. Nici nu se uitau unul la altul“, a spus Harry Arnold. Arthur Edwards a trimis redacției ziarului *The Sun* o fotografie în care regina părea foarte mohorâtă. „Am scos un alt articol cu titlul «Queen Velly Velly Angry»“, a povestit Harry, „vreau să spun că a fost un moment îngrozitor pentru duce, care a fost criticat multă vreme după aceea.“

Palatul Buckingham și Ministerul de Externe și al Commonwealthului s-au încăpățânat să insiste că remarca lui Philip a fost pur și simplu „poznașă“, ceea ce i-a dat multe dureri de cap ambasadorului britanic, Sir Richard Evans. Acesta a încercat și el să treacă peste incident spunând că a fost o glumă nevinovată, dar diplomatul educat la Magdalen College, Oxford, care a semnat marcanta Declarație comună chino-britanică de pe 26 septembrie 1984, era foarte nemulțumit. „Diplomații britanici vor trebui să umble ca pe ouă în următoarele câteva săptămâni, pregătiți să facă față unei posibile riposte menite să salveze onoarea Chinei“, a relatat publicația cu simpatii conservatoare *Daily Telegraph*.

Documente făcute publice de către Ministerul de Externe și al Commonwealthului în 2016 în temeiul Legii accesului la informații arată că Simon Kirby, studentul care a dezvăluit ceea ce spusese Philip, a încercat să-și ceară scuze printr-o scrisoare personală adresată ambasadorului, care însă nu s-a lăsat impresionat. „Vă rog să mă credeți că nu am fost deloc mânat de sentimente antiregaliste și că în niciun caz nu sunt vreun fanatic comunist. Doresc să vă prezint regretele mele pentru că v-am compromis, pe dumneavoastră și turneul regal", i-a scris tânărul lui Sir Richard. „Am avut ghinionul să fiu remarcat și de atunci am suferit consecințele neplăcute ale incidentului." Sir Richard i-a răspuns sec: „Nu mă îndoiesc de spusele dumneavoastră referitoare la motivele pentru care ați stat de vorbă cu jurnaliștii. Consider incidentul încheiat".

A doua zi după gafă, în timpul unei vizite la străvechiul templu Huating din Kunming, Philip părea nedumerit de furtuna tot mai mare care se stârnise în presă și era gata să-l învinuiască pe student pentru indiscreția sa, în loc să simtă remușcări pentru comentariile sale deplasate. Le-a spus jurnaliștilor aflați de față că studentul din Edinburgh fusese „cam lipsit de tact" pentru că a dezvăluit presei detaliile unei conversații particulare. Chiar și peste ani, când a venit vorba despre incident în timpul unui interviu stânjenitor cu comentatoarea Fiona Bruce pentru un documentar BBC cu ocazia aniversării a 90 de ani, Philip s-a arătat iritat de scandal. Prințul s-a foit în scaun și a insistat, evident deranjat, că reacția presei a fost exagerată. „Eu uitasem", a spus el. „Dacă nu ar fi fost un reporter anume, nici nu s-ar fi aflat. Mai mult, chinezilor nici nu le-a păsat, deci de ce le-ar fi păsat celorlalți?" De fapt, în particular, gazdele lui din China au considerat remarcile sale în cel mai bun caz lipsite de tact și inoportune.

Acestea fiind spuse, poate că regina și diplomații l-ar fi putut atenționa pe Philip să fie mai reticent. Doar nu era pentru prima oară. Cu doar câteva zile în urmă, ducele luase cuvântul la Assisi, în Italia, în fața adunării unor lideri de diverse credințe religioase, la aniversarea de 25 de ani a Fundației Mondiale a Naturii (WWF), pe 26 septembrie 1986. „Dacă are patru picioare și nu e scaun, dacă are două aripi și zboară, dar nu este avion, și dacă înoată și nu este submarin, cantonezii îl vor mânca cu siguranță", a glumit el. Nici pentru această afirmație nu și-a cerut scuze.

22

„Dragă tată“

Dacă îmi ceri, voi face tot ce îmi stă în puteri pentru a vă ajuta pe tine și pe Charles, dar nu mă sfiesc să recunosc că nu mă pricep deloc la consiliere matrimonială!!!

Prințul Philip într-o scrisoare adresată prințesei Diana
în cea mai dificilă perioadă a căsniciei sale

Abia când lady Diana Spencer a petrecut un sfârșit de săptămână pe proprietatea Balmoral a reginei ca invitată a prințului de Wales, în septembrie 1980, a aflat și restul lumii de proaspăt înfiripata idilă. Pe 8 septembrie, *The Sun* a proclamat pe prima pagină: „Iar s-a îndrăgostit, lady Di e noua iubită a lui Charles“. Era pentru prima oară că presa o numea „lady Di“.

Arthur Edwards, fotograful regal de la *The Sun*, o fotografiase pe lady Diana în iulie la un meci de polo în care juca prințul de Wales. Arthur o recunoscuse vag, după pandantivul de aur în forma literei „D“, și făcuse niște fotografii pentru arhiva lui, în caz că ar fi avut nevoie să verifice cine este. La Balmoral, Harry a zărit-o din nou pe Diana, de data aceasta alături de Charles, în timp ce îl fotografia pe prințul Charles pescuind în apele fluviului Dee. Și-a dat seama imediat că este aceeași fată de la meciul de polo din iulie și a scos fotografia din arhivă să se asigure. Era convins că dăduse lovitura.

Odată ce s-a aflat de relația dintre fiul său cel mare, prințul Charles, și lady Diana, prințul Philip a început să fie îngrijorat de ceea ce el considera a fi comportamentul indiscret al fotografilor și reporterilor care se instalaseră în fața apartamentului ei din Londra. La urma urmei, inocenta aristocrată avea 19 ani la vremea respectivă și își exprimase temerile privind atenția pe care o stârnise, afirmând că se simte „asediată“. Prințul Philip era convins că trebuie făcut ceva decisiv pentru a o proteja, și încă repede.

Lady Diana îl cunoscuse pentru prima oară pe Charles când avea 16 ani, în noiembrie 1977, pe când acesta o curta pe sora ei mai mare, lady Sarah, iar moștenitorul tronului participase la o partidă de vânătoare de potârnichi la Althorp, moșia familiei Spencer. Relația lui Charles cu Sarah s-a sfârșit brusc după ce ea se pare că a vorbit cu doi reporteri despre povestea ei de dragoste și a recunoscut că are o tulburare de alimentație. S-a spus că ar fi recunoscut că a avut „mii de iubiți" și că nu s-ar căsători cu prințul „indiferent dacă ar fi gunoier sau regele Angliei". Curând după aceea, Charles a văzut articolul și i-a spus: „Pur și simplu ai făcut o prostie incredibil de mare".

Charles și Diana s-au întâlnit din nou trei ani mai târziu, în iulie 1980, când au fost invitați amândoi la un grătar de sfârșit de săptămână la casa lui Philip de Pass din Sussex. „Am fost invitată la niște prieteni din Sussex, care au spus: «Oh, vine și prințul de Wales», și m-am gândit: «Sunt ani de când nu l-am mai văzut»", i-a spus Diana profesorului ei de elocuțiune într-o înregistrare folosită ulterior pentru documentarul Channel 4 *Diana: In Her Own Words*. „Tocmai se despărțise de iubita lui, iar prietenul său Mountbatten tocmai fusese ucis", a continuat ea. „Am spus că îmi va face plăcere să-l revăd. Nu prea mă impresionase. Și cum stăteam eu, dintr-odată a intrat bărbatul acesta și mi-am zis «Ei, de data asta sunt destul de impresionată». A fost altceva." Potrivit Dianei, și prințul părea să fie atras de ea. „Era topit după mine", a spus dânsa. „Vorbeam despre Mountbatten și despre iubita lui și am spus: «Cred că te simți foarte singur». I-am zis: «A fost cumplit să te văd mergând pe culoarul din biserică având în față sicriul lui Mountbatten, îngrozitor, ai nevoie de cineva care să-ți fie alături». La care s-a repezit asupra mea și a început să mă sărute, iar eu mi-am zis: «Pfui, nu așa se face». Și s-a ținut după mine toată seara, ca un cățeluș."

Diana a mărturisit cât de greu i-a fost la începutul relației cu prințul. „Nu prea se pricepea să întrețină o relație. Mă suna în fiecare zi o săptămână întreagă, după care nu mai vorbea cu mine timp de trei săptămâni. Foarte ciudat. Mi-am zis: «Bine. Păi, știe unde sunt dacă vrea să dea de mine». Când mă suna era așa de incitant și de intens... Celelalte trei fete cu care locuiam erau înnebunite de entuziasm."

Prințul Philip și regina își doreau foarte mult ca prințul de Wales să se căsătorească cu o persoană potrivită și, în timp, să aibă un moștenitor. Având în vedere că Charles se apropia de 32 de ani, ducele a decis să-i scrie fiului său pe acest subiect, insistând fie să o ceară în căsătorie pe lady Diana, fie să o lase

în pace. Era o scrisoare afectuoasă, încurajatoare și plină de dragoste, ca din partea unui tată către fiul său, nu un ordin sec, cum au interpretat-o unii critici ai ducelui. În ciuda a ceea ce s-a crezut, Charles nu și-a acuzat tatăl că l-ar fi forțat efectiv, cum au zis unii, să încheie o căsătorie foarte nepotrivită cu lady Diana.

„Mă urmăreau peste tot", și-a amintit Diana pe casetele înregistrate mai târziu de Peter Settelen, actor britanic și profesor de elocuțiune. „Erau vreo treizeci." Prințesa nu a primit niciun sprijin practic din partea lui Charles, a poliției sau a consilierilor mass-media de la Palatul Buckingham. Charles, firește, considera că e de datoria lui să încerce să o protejeze pe noua lui prietenă, dar de fapt nu avea niciun fel de putere. Nu avea nevoie de o scrisoare din partea tatălui său pentru a ști care erau responsabilitățile lui ca gentleman.

„Era chibzuită și plină de tact", a spus lady Pamela Hicks, care pretinde că ar fi citit scrisoarea pe care vărul ei Philip i-a trimis-o lui Charles. Unii se folosesc pe nedrept de ea ca dovadă că Charles s-a simțit forțat de părinții lui să se însoare și pretind că Philip i-ar fi spus că oricum o are pe amanta lui, Camilla, în caz că nu se înțelege cu soția lui. Ceea ce nu este însă nici corect și nici adevărat, căci Charles nu s-a simțit deloc obligat.

În realitate, Charles a simțit că, odată declanșată mașinăria presei, nu avea de ales decât să se însoare cu lady Diana. Peste ani, i-a explicat unui prieten apropiat: „Să mă fi retras [din relație], îți dai seama, ar fi fost un dezastru. Așa că eram între ciocan și nicovală"[87]. „Lucrurile erau cu totul altfel pe atunci", le-a explicat Charles prietenilor săi apropiați. „Puterea și influența unei mass-medii concentrate în direcția unei logodne și a unei căsătorii erau de neoprit." Charles avea dreptate, desigur. Așa-numita a patra putere în stat era atotputernică, iar redactorii-șefi ai tabloidelor insistau asupra acelei povești de dragoste regale pentru că se vindea. Dacă Charles a acuzat vreodată pe cineva pentru ceea ce s-a dovedit a fi o căsnicie dezastruoasă a fost presa ostilă, „înhăitată cu cineva apropiat mie [Diana]", despre care era convins, mai ales spre sfârșitul căsniciei, că „trăiește din banii primiți de la ziariști".

În esență, Charles și Diana nu erau compatibili. Așa-numita căsătorie „ca-n povești" a fost sortită eșecului de la bun început, iar prințul știa foarte bine lucrul ăsta. Au avut acel interviu imediat după logodnă, infam și profund ciudat, în care au fost întrebați despre dragoste. „Am avut mult timp să mă gândesc, deoarece știam că amândoi suntem presați. Și... ăăă... până la urmă nu

a fost o decizie dificilă. Asta se dorea“, a spus Diana, după care a adăugat repede: „Este ceea ce mi-am dorit“. Când au fost întrebați dacă sunt îndrăgostiți unul de altul, Diana a răspuns repede „bineînțeles“, dar Charles s-a trădat cu o replică ce a rămas notorie: „Depinde ce înseamnă «îndrăgostiți»“. Aceste cuvinte aveau să fie repetate iar și iar la radio, în cărți și în ziare și aveau să dea naștere la părerea preconceptă despre un soț în vârstă și nepăsător care a distrus cu bună-știință viața tinerei nevinovate care i-a fost devotată.

Chiar înainte de destrămarea relației, Charles avea mari îndoieli că Diana ar fi soția potrivită pentru el, iar după câteva întâlniri și-a dat seama că erau absolut incompatibili. Le-a spus prietenilor săi apropiați: „Mi-am dorit cu disperare să renunț la căsătorie în 1981, când în perioada logodnei am descoperit ce perspectivă sumbră mă așteaptă, deoarece nu avusesem deloc ocazia să o cunosc pe Diana“. Prin „perspectiva sumbră“ Charles se referea, firește, la bulimia și fluctuațiile de temperament ale Dianei, cărora nu a putut în niciun fel să le facă față. Deși abia se cunoșteau, zarurile fuseseră aruncate. Charles nu era singurul care se răzgândise. Diana le-a spus surorilor ei, lady Jane și lady Sarah, cu doar câteva zile înainte de nuntă, că nu crede că se poate căsători cu Charles din cauză că acesta este încă îndrăgostit de Camilla Parker Bowles.

În ciuda reticențelor sale, Charles a cerut-o în căsătorie pe lady Diana pe 3 februarie 1981. Cei doi comunicaseră mai ales prin telefon la începutul relației și s-a spus că se întâlniseră doar de 13 ori înainte ca Charles să îi ceară mâna. „De fapt, a fost ca un fel de chemare la datorie“, a spus mai târziu Diana. În realitate, nici Charles și nici Diana nu erau îndrăgostiți unul de celălalt, deși se prea poate să le fi plăcut ideea. Ca să fim sinceri, a fost efectiv ultima căsătorie regală aranjată.

Nunta, descrisă de arhiepiscopul de Canterbury, Robert Runcie, ca fiind „de basm“, a avut loc pe 29 iulie 1981, după cum fusese planificat. Dar cei doi nu aveau să trăiască împreună „până la adânci bătrâneți“, ci au ajuns să se urască și să se înșele unul pe altul, pentru ca în cele din urmă să divorțeze pe 28 august 1996, când Diana a primit o sumă forfetară de 17 milioane de lire sterline, precum și 400 000 de lire pe an.

Relația prințului Philip cu Charles era uneori atât de tensionată, încât nu comunicau decât prin scrisori. „Evident că țineau unul la altul“, a spus un membru de rang înalt al Casei Regale. „Se sărutau pe obraz când se întâlneau, dar după puțin timp se enervau și începeau să se certe pe marginea unor

probleme importante.“ Însă cine-i vedea putea avea impresia că discuțiile erau destul de aprinse, chiar schimbătoare. „Erau amândoi pătimași, niște oameni care-și susțineau cu înflăcărare convingerile. Ceea ce nu-i făcea să se dușmănească, doar că nu ajungeau la un acord“, a explicat aceeași sursă.

Însă Philip reușea cumva să-și înăbușe enervarea exagerată la doar un cuvânt sau o privire primită din partea soției. Când stăteau la hoteluri în timpul vizitelor de stat, se întâmpla uneori ca regina să se afle într-o cameră înconjurată de personal, în timp ce Philip răcnea în camera alăturată că nu reușește să pornească televizorul pentru a urmări știrile. Regina se prefăcea că nu aude.

Chiar și atunci când era în vacanță pe frumoasa moșie Balmoral, bătută de vânt, un loc despre care regina Victoria a spus că era „o adiere de libertate și pace și te face să uiți de lume și de tristele sale zbuciumări“, Philip își ieșea uneori din fire; tihna și ducele nu s-au împăcat niciodată. Dacă Philip întrecea măsura, era de ajuns ca soția lui să ridice o sprânceană sau să tușească la momentul oportun pentru a-l reduce la tăcere. Într-o astfel de ocazie, suverana a fost trezită de înjurăturile soțului ei, supărat pe garda sa de corp care insista să-l însoțească, după cum primise ordin de la superiorul său, dacă ieșea la plimbare pe moșie. Cearta a avut loc chiar sub fereastra reginei, cu puțin înainte de ora 5:30. Agitatul Philip nu era prea încântat de ideea de a fi vegheat de agentul de pază în vacanță, pe moșia regală. „La naiba, sunt în vacanță, n-am chef de tine. Cară-te!“, a strigat el.

Ofițerul, care avea multă experiență, detesta prostia, ca și ducele, de altfel. I se dăduse o sarcină și avea de gând să o execute. La urma urmei, răspundea în fața comisarului de la Scotland Yard și nu a lui Philip. Așa încât a scos pur și simplu cheile din Range Rover și s-a îndepărtat. Sfidarea l-a scos din minți pe Philip.

„Unde naiba crezi că te duci cu cheile mele?“ Philip era vânăt de furie, dar ofițerul era neclintit; avea întru totul dreptate. Nu l-a băgat în seamă pe Philip și a pornit înapoi către camera de gardă, cu cheile în mână, pentru a-l informa pe superiorul său că ducele a refuzat să accepte să fie însoțit de garda de corp.

În Scoția, de obicei regina este trezită de cimpoierul ei personal, *Piobair an Bhàn Righ* în galeză, adică „cimpoierul reginei“, și nu de zbieretele înfuriate ale soțului ei ce înjură un polițist care pur și simplu își face datoria și nu are cum să riposteze. Din păcate, altercația a avut loc chiar sub fereastra de la dormitorul reginei, deci chiar la urechile ei. Nu s-a amuzat.

— Philip, a spus ea deschizând fereastra și aplecându-se în afară, ce naiba te-a apucat?

Dintr-odată s-a făcut liniște.

Philip știa că a greșit. Fără să își ceară scuze, l-a îndemnat pe polițist să urce în mașină. „Urcă, urcă-te odată!“, i-a spus și au plecat în viteză, cu ducele la volan. După ce mașina Land Rover Discovery 4×4 a dispărut din vedere, regina a trântit fereastra și castelul s-a cufundat din nou în tăcere, cel puțin pentru câteva ore, cât a rămas Philip la vânătoare de căprioare, cu ofițerul la câțiva metri în spatele lui, conform ordinelor.

Ca orice cuplu căsătorit, Elisabeta și Philip au avut și ei neînțelegeri. În particular, Philip și-a ieșit de multe ori din fire, spunându-i soției sale „proasta naibii“. În ciuda poziției sale, nu-i era teamă să-i spună dacă avea impresia că greșește. Majestatea Sa, firește, nu se lăsa intimidată, dar sinceritatea lui o ajuta uneori să-și contureze ideile și chiar deciziile. Uneori însă, temperamentul său făcea ravagii.

Odată regina a refuzat chiar să iasă din cabina ei de la bordul iahtului regal *Britannia* după o ceartă cu ducele, spunându-i secretarului ei particular de atunci, Martin, care a devenit mai târziu lordul Charteris, că nu se clintește un centimetru din cabina încuiată până când Philip nu se potolește, indiferent cât are de așteptat.

„Prințul Philip este singurul om din lume care o tratează pe regină ca pe o ființă umană obișnuită. Este singurul care își permite așa ceva. Oricât de ciudat ar părea, cred că ea apreciază lucrul ăsta“, a spus Martin Charteris. Posibil, dar numai după ce se calmau lucrurile.

O fi fost regina suverana lui, dar în chestiunile domestice — cu excepția dezbaterii legate de numele de familie al copiilor lor, care a provocat un conflict serios între ei — Philip era capul familiei. După cum a spus lady Pamela Hicks, verișoara lui Philip, „prințul Philip a fost întotdeauna capul familiei, iar regina așa dorește, pentru că așa i se pare firesc. Să nu uităm că în urmă cu o generație, două sau trei cu toții gândeam așa“.

Anul căsătoriei lui Charles cu Diana a fost unul important pentru Majestatea Sa și începutul unui deceniu încărcat de evenimente, în mare parte pozitive. S-a născut prima nepoată a reginei, când prințesa Anne a născut-o pe fiica ei, Zara Phillips, pe 15 mai 1981. La fel ca fratele ei Peter, Zara nu a primit titlu regal, deoarece părinții ei se pare că au refuzat să primească unul. În 1982 s-a născut prințul William, pe 21 iunie, următorul moștenitor al tronului în linie

directă; iar Andrew, fiul Elisabetei și al lui Philip, s-a întors erou din războiul din Insulele Falkland. Acesta a urmat într-un elicopter portavionul HMS *Invincible*, atacat de avioanele de vânătoare argentiniene. Sarcina sa riscantă era să devieze spre elicopter rachetele având ca țintă portavionul.

Al treilea nepot al reginei și fiul lui Charles și al Dianei, prințul Harry, s-a născut pe 15 septembrie 1984, iar în vara anului 1986 a avut loc o nouă nuntă regală, când prințul Andrew, duce de York, s-a căsătorit cu Sarah Ferguson pe 23 iulie 1986. Viitorul monarhiei părea asigurat. Dar în culise, toate cele trei căsnicii ale copiilor ei se confruntau cu probleme serioase. Philip, care o simpatiza pe Diana, a făcut tot ce a putut pentru a-i ajuta.

Însă anii 1990 s-au dovedit a fi unul dintre cele mai dificile decenii din lunga și ilustra domnie a Elisabetei. Mai ales anul 1992 a fost unul chinuitor pentru regină, deoarece s-au destrămat toate căsniciile copiilor ei, iar despărțirile au umplut paginile unei prese tabloide necruțătoare. La sfârșitul anului, Castelul Windsor a fost grav avariat în urma unui incendiu izbucnit pe 20 noiembrie 1992, stins în cele din urmă pe 21 noiembrie, care a pus în pericol una dintre cele mai mari colecții de artă din lume. Regina și al doilea ei fiu, prințul Andrew, ducele de York, au contribuit la salvarea unor opere neprețuite din reședința regală, în timp ce brigăzile de pompieri din cinci districte se luptau cu flăcările. A fost nevoie de 250 de pompieri, 15 ore și 5,7 milioane de litri de apă pentru a stinge focul. O sută de încăperi au fost avariate în incendiul provocat de un reflector care a aprins o draperie.

S-a iscat o dezbatere publică intensă dacă reparațiile să fie plătite de contribuabili, deoarece castelul este proprietatea guvernului britanic și nu a familiei regale. Dar regina a fost de acord să suporte 70 % din costuri și a deschis Palatul Buckingham publicului pentru a obține fonduri suplimentare. Restaurarea de 40 de milioane de lire sterline a durat cinci ani și a fost finalizată în noiembrie 1997. Elisabeta a zis că, pentru ea, 1992 a fost un „*annus horribilis*".

În discursul ținut la Guildhall cu ocazia celei de-a 40-a aniversări de la urcarea pe tron, pe 24 noiembrie 1992, a recunoscut că trebuie ascultate criticile îndreptate împotriva familiei sale și a instituției monarhice. Cu generozitate, regina a admis că „Nu există instituție, oraș, monarhie, indiferent ce ar fi, care să fie scutită de atenția celor care îi acordă loialitatea și sprijinul lor, ca să nu mai vorbim de cei care nu o susțin și nu îi sunt loiali".

Pe 3 februarie 1993, regina-mamă a scris o scrisoare pentru a-și încuraja fiica:

Scumpa mea Lilibet,

Cum aș putea vreodată să-ți mulțumesc îndeajuns pentru săptămânile de vis petrecute la Sandringham!? Sper că te simți odihnită și relaxată după toate întâmplările cumplite din anul trecut (și din ăsta). Cred că ai fost minunată, ca de altfel toată lumea.

Cu multă dragoste din partea recunoscătoarei și șchioapei tale Mămici

Din păcate, pentru regină și Philip au urmat și mai multe necazuri. Moartea Dianei, prințesă de Wales, într-un accident de mașină la doar un an după încheierea divorțului de Charles, a forțat-o pe regină ca, de dragul monarhiei, să se arate lumii așa cum nu mai fusese văzută niciodată. Primul instinct al Elisabetei, sfătuită de Philip, a fost să-și țină nepoții, pe William și pe Harry, la Balmoral, departe de privirile indiscrete ale presei și ale publicului. Drept urmare, ea și familia regală au fost acuzați de mândrie. Elisabeta a reacționat cu curaj, plasându-se chiar în centrul tragediei în desfășurare.

Într-un discurs televizat emoționant adresat națiunii, pe 5 septembrie 1997, Elisabeta a fost percepută ca o bunică vulnerabilă, ce-și manifestă îngrijorarea, dragostea și protecția față de cei doi nepoți care tocmai își pierduseră mama în împrejurări tragice. „Eu, una“, a spus regina în transmisiunea directă, „cred că avem ce învăța din viața ei [a Dianei] și din reacția extraordinară și emoționantă la moartea sa“. Ceea ce dovedea faptul că Majestatea Sa înțelegea pe deplin amploarea situației. Trebuia să ia atitudine, ceea ce a și făcut, într-un mod decisiv, și s-a ținut de cuvânt. A fost un moment de cotitură care a schimbat opiniile multora dintre cei care până atunci o criticaseră pe ea și pe membrii familiei regale pentru indiferență.

Philip, care le-a oferit nepoților săi traumatizați stabilitatea de care aveau nevoie, îi ducea în fiecare zi la plimbare, la călărie, la pescuit pe moșie, ca să le ocupe timpul și să nu-i lase pradă gândurilor negre. Pentru regină, Philip și pentru tatăl lor, Charles, cei doi băieți erau cel mai important lucru. Când reginei i-a strigat cineva din mulțimea adunată în fața palatului „Aveți grijă de băieți!“, când a trecut tăcută prin mulțime după întoarcerea la Londra, Philip a ripostat pe neașteptate: „Asta am și făcut!“

De fapt, mai târziu s-a dovedit că Philip a lansat o tiradă acerbă împotriva consilierilor de pe Downing Street în timpul unei convorbiri între Londra și Balmoral, după o neînțelegere cu prim-ministrul Tony Blair cu privire la organizarea funeraliilor. În timp ce consilierii de imagine de pe Downing Street au venit la Palatul Buckingham și au început să discute ce rol ar trebui să aibă la înmormântare Harry și William, Philip a răcnit la ei prin telefon, de la

Balmoral: „Duceți-vă dracului!“[88] La incident a asistat Anti Hunter, care lucra pentru Blair și care s-a căsătorit mai târziu cu Adam Boulton. „Îmi amintesc, mă înfior și acum“, a confirmat ea.

Ulterior Philip a trecut de partea lui Blair și a fiului său Charles și a acceptat că cei doi băieți trebuie să fie prezenți. Prințul William, care nu voia să participe și a recunoscut mai târziu că a fost unul dintre cele mai dificile momente din viața lui, a fost de acord să asiste, însă numai însoțit de bunicul său. În 2017, prințul Harry, care anterior declarase că niciunui copil de 12 ani „nu trebuie să i se ceară“ să păsească în urma sicriului mamei sale, după ce s-a gândit a recunoscut: „m-am bucurat că am participat în ziua aceea“[89].

S-a spus la vremea respectivă că Charles era sfâșiat de sentimentul de vinovăție că a contribuit la nefericirea Dianei. Iar în felul ăsta, o dezamăgise pe regină, pe regina-mamă, pe tatăl său, Philip, pe fiii săi, precum și națiunea britanică. A găsit un moment de alinare într-o scrisoare primită de la tatăl său, care de această dată nu l-a criticat, ci a scris că Charles a dat dovadă de „tăria unui sfânt“ prin faptul că a suportat-o pe Diana. Criticii Dianei au spus că a fost dificilă și în timpul căsniciei, și după ce s-au despărțit, însă alții au continuat să-l învinovățească pe Charles pentru divorț, din cauza îndelungatei sale relații cu Camilla.

Puțini din afara cercurilor regale știu cât de mult s-a chinuit ducele de Edinburgh să-i ajute pe Diana și pe Charles în perioada cea mai dificilă a căsniciei celor doi. Philip s-a înțeles bine cu Diana de la început. Nu este adevărat că Diana l-ar fi „urât“ pe Philip. Relația lor începuse bine. Stăteau de vorbă la evenimente, iar el o ajuta să treacă peste timiditatea ei înnăscută. Pe măsură ce căsnicia celor doi, Charles și Diana, începea să meargă prost, Philip a încercat să-i ajute, scriindu-i nurorii sale mai multe scrisori afectuoase și încurajatoare, semnate „Pa“ („Tata“). A criticat în repetate rânduri relația dintre fiul său și Camilla și a afirmat că face o prostie că riscă totul pentru amanta lui.

„Diana mi-a arătat o parte din corespondența dintre ei doi. Erau scrisori călduroase și sincere“, a spus inspectorul Ken Wharfe, care la vremea respectivă era garda de corp a Dianei. „Nu era nimic agresiv în scrisori, ducele o încuraja și o lăuda. Toate bârfele că Diana l-ar fi urât pe ducele de Edinburgh sunt aiureli, cu siguranță nu a fost așa cât am fost în serviciul ei“, a spus ofițerul care

în 1993 a renunțat să mai fie garda ei de corp, după ce o păzise timp de opt ani.

Chiar și după separarea oficială dintre prințul și prințesa de Wales în noiembrie 1993, Philip a continuat să încerce să îi împace și să le salveze căsnicia, sau cel puțin să caute o soluție care să nu afecteze instituția monarhică. Într-o scrisoare trimisă de duce Dianei și citită la Înalta Curte din Londra în timpul anchetei desfășurate cu privire la moartea ei, Philip i-a spus Dianei că el și regina dezaprobă relația lui Charles cu Camilla.

Prințul Philip a scris: „Charles a făcut o prostie să riște totul pentru Camilla, mai ales pentru un bărbat aflat în poziția lui. Nici nu ne-a trecut prin cap că ar fi dispus să te părăsească pentru ea. Nu-mi imaginez cum poate cineva întreg la minte să te părăsească pe tine pentru Camilla. Nici nu am bănuit că se va întâmpla așa ceva". Și a adăugat, pentru a o încuraja: „Întotdeauna voi face tot ce pot să vă ajut pe tine și pe Charles". Scrisoarea era semnată: „Cu cea mai mare dragoste, Tata".

În iunie 1992, Diana i-a răspuns:

> Dragă Tată,
>
> Am fost încântată să primesc scrisoarea ta și mai ales să citesc că ești atât de dornic să mă ajuți. Îți sunt foarte recunoscătoare pentru scrisoarea sinceră și venită din inimă. Sper că vei citi scrisoarea mea cu aceleași sentimente.
>
> Cu cea mai mare dragoste, Diana

Patru zile mai târziu, Philip i-a răspuns trimițându-i o scrisoare dactilografiată și semnată: „Îți mulțumesc că ți-ai făcut timp să-mi răspunzi la scrisoare. Sper că asta înseamnă că putem continua să folosim această formă de comunicare, deoarece se pare că nu avem alt prilej să facem schimb de păreri".

La patru zile după aceea, chiar înainte să împlinească 31 de ani, Diana a răspuns:

> Dragă Tată,
>
> Îți mulțumesc că ai răspuns atât de repede la scrisoarea mea lungă. Sunt de acord că în situația actuală aceasta pare a fi cea mai potrivită formă de comunicare, dar cel puțin este un început și îți sunt recunoscătoare. Sper că nu găsești că această scrisoare este mult prea lungă, dar m-am simțit foarte ușurată să primesc de la tine o scrisoare plină de înțelegere și să aud că ești gata să îmi fii de ajutor.
>
> Cu multă dragoste, Diana

Pe 7 iulie, Philip a răspuns: „Nu pot decât să repet ceea ce am mai spus. Dacă îmi ceri, voi face tot ce îmi stă în puteri pentru a vă ajuta pe tine și pe Charles, dar nu mă sfiesc să recunosc că nu mă pricep deloc la consiliere matrimonială!!!“

Răspunsul Dianei a fost afectuos, chiar glumeț:

> Dragă Tată,
>
> Am fost foarte mișcată să citesc ultima ta scrisoare, care mi-a dovedit, dacă nu știam deja, că într-adevăr ții la mine. Ești foarte modest și nu sunt de acord că nu te-ai pricepe să oferi consiliere matrimonială! Ultima ta scrisoare a fost plină de înțelegere și de tact și sper să mă pot folosi de sfaturile tale în lunile care urmează, indiferent ce se va întâmpla.

Aproximativ două săptămâni mai târziu, la Spencer House s-a organizat o cină pentru a sărbători a 40-a aniversare a reginei ca suverană. Diana știa că se va revedea nu numai cu soțul de care se despărțise, ci și cu prințul Philip și regina. Cu o seară înainte de eveniment, Diana i-a scris lui Philip:

> Dragă Tată,
>
> Vreau să știi cât de mult te admir pentru felul extraordinar în care ai încercat să găsești o soluție la această problemă de familie extrem de dificilă.
>
> Cu multă dragoste, Diana

Cei doi corespondau deja în mod regulat. Următorul schimb de scrisori a avut loc după întoarcerea lui Philip de la Balmoral, în septembrie, când i-a spus Dianei: „Vei fi ușurată să constați că este o scrisoare mai scurtă decât de obicei!“ Pe 30 septembrie, după o călătorie în Cornwall, Diana i-a răspuns:

> Dragă Tată,
>
> Îți mulțumesc din nou pentru că îți faci timp să îmi scrii și să menții corespondența cu mine. E bine că scrisorile noastre devin din ce în ce mai scurte. Poate că asta înseamnă că începem să ne înțelegem unul pe altul.

Deși amănuntele exacte din scrisori nu sunt făcute publice, scrisorile lui Philip repetau ideea că Charles greșea să revină la Camilla, dar că și Diana greșea că își caută alți amanți. Pe măsură ce scrisorile se înmulțeau, Philip îi cerea să reflecteze de ce s-a întors soțul ei la vechea lui iubire. În cele din urmă, prințesa labilă emoțional, care se zbătea să facă față divorțului, nu a mai suportat. Nemaiputând îndura criticile lui, a decis să renunțe la corespondența cu socrul ei.

Majordomul Dianei, Paul Burrell, a comentat mai târziu că „probabil prințul Philip s-a străduit mai mult să salveze căsnicia decât prințul Charles și a avut intenții onorabile, deși și-a pus mănuși de oțelar într-o situație în care ar fi fost nevoie de mănuși pentru copii".

Dar Simone Simmons, vindecătoarea Dianei, a povestit altceva. Ea spune că ducele i-ar fi scris și alte scrisori, pe un cu totul alt ton.

Philip a negat însă și a declarat oficial că nu este așa. A considerat că sugestia că ar fi folosit termeni ofensatori pentru a o descrie pe Diana este „o denaturare grosolană a relațiilor sale cu nora sa și o ofensă adusă nepoților lui". Când Philip considera că sfaturile nu îi sunt ascultate, redevenea rece, așa cum a fost adesea descris.

Cât despre Diana, ea a făcut o eroare gravă când l-a îndepărtat și a greșit în special cu josnicul ei interviu acordat emisiunii BBC *Panorama*. Relația pe care se străduise atât de mult să o lege cu ea se sfârșise. Acum o considera „în stare de orice".

Profunzimea nemulțumirii sale s-a văzut mai ales când a propus ca, pe lângă pierderea titulaturii de Alteța Sa Regală, Diana să fie degradată de la prințesă de Wales la ducesă de Cornwall, pe motiv că dacă voia să iasă din familie, să fie scoasă de tot. Philip și-a spus părerea și a luat decizia. A refuzat să mai aibă de-a face cu Diana și, în rarele ocazii când ea își făcea apariția la Castelul Windsor cu prinții William și Harry, nu se arăta.

Pe de altă parte, Philip i-a trimis într-adevăr Dianei scrisori care se pare că au făcut-o „să fiarbă de furie", în care i-a criticat comportamentul față de soțul ei. De asemenea, Philip a precizat că nici el, nici regina nu erau de acord ca ea să aibă relații cu alți bărbați: „Nu suntem de acord ca niciunul dintre voi să aibă amanți", a scris el.

Scrisorile, trimise în 1994 și 1995, au ieșit la lumină în timpul anchetei privind moartea Dianei, când confidenta ei, Simone Simmons, a vorbit despre ele. Simmons a spus la anchetă: „Diana mi-a citit una dintre ele pentru că era scoasă din minți de furie și a imitat chiar vocea ducelui de Edinburgh". Întrebată dacă ducele făcuse observații „ofensatoare și disprețuitoare" referitor la comportamentul prințesei, Simmons a răspuns afirmativ. A confirmat că scrisorile erau „extrem de jignitoare". Simmons era încredințată și că prințesa era pusă sub urmărire de serviciile secrete, MI6, deoarece se pare că plănuia să dezvăluie un document care demasca legăturile dintre companiile britanice și minele antipersonal. În plus, a mai fost și mărturia oarecum subiectivă a

majordomului prințesei, Paul Burrell, care a afirmat că Philip a făcut despre Diana comentarii „neplăcute și urâte“.

Prin urmare, după declarațiile lui Simmons, Philip a fost tot mai presat de jurnaliști să depună mărturie la proces, mai ales că un fir important al poveștii erau declarațiile persistente, deși evident absurde, ale lui Mohamed al-Fayed că fiul său Dodi și prințesa ar fi fost victimele unui complot pus la cale de Philip însuși pentru a-i împiedica pe cei doi să se căsătorească și să aibă copii. Judecătorul Curții de Apel Scott Baker, care conducea ancheta, a decis până la urmă să nu îl citeze pe duce să depună mărturie. A spus că majoritatea scrisorilor au un conținut „foarte personal“, „după cum ne putem aștepta în cazul oricărei corespondențe de familie pe tema destrămării unei căsnicii“. Acest amănunt nu era jignitor în sine și ar fi fost nepotrivit ca un conținut atât de personal să fie dezvăluit publicului, a spus el. Așadar versiunile citite erau în mare parte cenzurate, fiind în general „începutul și sfârșitul“ scrisorilor. Cu toate acestea, extrasele au oferit o perspectivă rară, directă, asupra a ceea ce se întâmpla la vremea despărțirii și a rolului proactiv pe care l-a jucat Philip în încercarea de a o preveni.

Al-Fayed și-a continuat vendeta împotriva prințului Philip. A fost chemat să depună mărturie pe 18 februarie 2008 și, cum mărturia sa devenea din ce în ce mai bizară pe măsură ce continua să vorbească, ar fi fost comică dacă momentul nu ar fi fost atât de tragic. Mărturia s-a încheiat, după cum era de așteptat, cu o tiradă josnică și absolut nejustificată împotriva ducelui. Se știe foarte bine, a spus el, că prințul Philip este rasist. Dodi era de altă religie, „bronzat natural, cu păr creț și nu voiau să accepte să aibă de-a face în vreun fel cu viitorul rege“. Ducele „a crescut alături de naziști“, a spus Fayed, și a fost crescut de o mătușică „măritată cu un general al lui Hitler“. Și a adăugat: „Acesta este individul aflat acum la putere și care manipulează totul și poate face orice. Ei încă trăiesc în secolul al XVIII-lea sau al XIX-lea“. Cu un gest emfatic, al-Fayed a scos un articol de ziar dintr-un dosar pe care îl avea în față și a arătat cu degetul o fotografie de pe prima pagină. Le-a spus jurații lor că este o fotografie cu prințul Philip plimbându-se cu unul dintre generalii lui Hitler la vârsta de 15 ani. „Credeți că cineva ca el, care a crescut alături de naziști, îl acceptă pe fiul meu? Imposibil. Iată din nou dovada. E timpul să fie trimis înapoi în Germania sau de unde a venit.“

Apoi al-Fayed a aruncat un sâmbure răutăcios de dezinformare. „Vreți numele lui original?“, i-a întrebat pe cei de față. „Se termină cu Frankenstein“

(ceea ce este evident o aberație, deoarece știm că era membru al Casei germano-daneze Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg). „Ei, sună ca Frankenstein“, a adăugat al-Fayed. „Deci cine era asasinul de la MI6 care a executat crima?“, a fost întrebat. James Andanson, așa-numitul paparazzo și „agent secret“ în infamul Fiat Uno alb care a fost văzut în tunel în noaptea aceea. Atunci de ce, cu toată puterea și influența familiei regale și a MI6 în spatele complotului, a ales ticălosul asasin una dintre cele mai ușoare și nu foarte puternice mașini din lume („și încă una rablagită“, a intervenit judecătorul) și de ce și-a mai luat și câinele cu el? Era mașina lui, a spus al-Fayed, și pur și simplu a ales să se folosească de ea în seara respectivă.

Calm și sigur pe sine, eminentul Richard Horwell, avocatul Poliției Metropolitane, l-a întrebat apoi pe miliardar cum ar fi putut fi posibilă planificarea complotului de asasinat în doar câteva minute. „Monarhia nu ar fi putut afla de sarcină și de logodnă mai devreme de apelul telefonic. Nimeni altcineva nu a primit vreun apel. Au doar câteva minute la dispoziție, domnule al-Fayed. Trebuie informat prințul Philip, acesta trebuie să dea ordinul către MI6, MI5, serviciile de securitate franceze, CIA, serviciul de ambulanță, medicii francezi, oamenii de știință francezi, James Andanson și câinele lui, cu toții au la dispoziție doar câteva clipe, domnule al-Fayed, în care să pună la cale asasinarea Dianei și a lui Dodi.“

Horwell a făcut o pauză pentru a prilejui un moment de liniște în tribunal după accesul de furie al lui al-Fayed. Apoi avocatul a profitat de moment: „Nu-i permiteți acestei femei nici măcar să se odihnească în pace, domnule al-Fayed?“ Încet, dar sigur, a disecat pe rând toate afirmațiile absurde ale lui Fayed, făcând ca teoriile magnatului să pară tot mai fanteziste. A fost un exemplu clasic de a lăsa pe cineva să-și sape singur groapa. A distrus luni întregi de eforturi din partea strălucitului avocat al lui al-Fayed, Michael Mansfield, care atacase anumite detalii, ridicase întrebări fără răspuns și insistase asupra unor aspecte care nu fuseseră cercetate cum trebuie. În acel moment era clar că partida era pierdută. Până atunci păruse posibil să existe suficiente îndoieli încât jurații să dea un verdict deschis, pe motiv că sunt prea multe întrebări fără răspuns. Însă adevărul neîndoielnic este că după ani întregi de cercetări care au costat milioane de lire sterline, nici poliția britanică, nici cea franceză și nici anchetatorii părtinitori ai lui al-Fayed nu au reușit să scoată la lumină măcar o dovadă care să-i susțină teoriile conspiraționiste.

Dintre numeroasele personaje acuzate că ar fi participat la presupusul complot, nici măcar o singură persoană — de la lucrătorii de pe ambulanță la polițiști și oameni de stat — nu și-a trădat acoliții pentru a dezvălui amploarea crimei. Unii dintre cei numiți de al-Fayed nici măcar nu erau acolo. Cumnatul Dianei, lordul Fellowes, căsătorit cu sora ei, lady Jane, pe atunci secretarul particular al reginei, se spune că ar fi fost la Paris în seara aceea, pentru a dirija din culise asasinatul din centrul de comunicații al ambasadei britanice. Ceea ce, firește, era o prostie, deoarece acesta se afla în Norfolk în seara respectivă, unde a participat la un spectacol susținut de John Mortimer la biserica din Burnham Market.

Confruntat cu realitatea unui caz lipsit de dovezi, până și avocații lui al-Fayed, având obligația profesională de a nu aduce acuzații grave împotriva nimănui fără dovezi clare, au fost siliți să renunțe la principalele elemente din conspirația imaginată de miliardar. Bineînțeles, s-au agățat de afirmația că Philip crease un asemenea climat de ostilitate față de Diana încât, ca și cei patru cavaleri care l-au ucis pe Sf. Thomas Becket, arhiepiscopul de Canterbury — pe 29 decembrie 1170, după ce Henric al II-lea s-a plâns: „Cine mă va scăpa de preotul acesta sâcâitor?“ —, câțiva agenți MI6 au decis să ia problema în mâinile lor și au încercat să-i sperie sau să-i rănească pe cei doi. Firește, nu s-a găsit nici cea mai mică dovadă că s-ar fi întâmplat așa ceva. Era pură fantezie.

Al-Fayed nu a renunțat la invective nici în afara tribunalului. Întrebat de netulburatul corespondent regal al BBC Peter Hunt dacă minte, al-Fayed a ripostat: „Lucrezi pentru MI6, idiotule!“ Cu cât vorbea mai mult, al-Fayed părea din ce în ce mai rupt de realitate, iar consilierii săi de imagine încercau să-i țină pe reporteri departe de el. Magnatul, care, la urma urmei, plătise mașina, șoferul și paza pentru Diana și fiul ei în ziua respectivă, a avut parte de procesul dorit. A fost cu siguranță o zi de neuitat pentru toți cei implicați, dar până la urmă teoriile conspiraționiste din jurul morții Dianei au fost spulberate.

După 22 de ore de deliberări desfășurate pe mai bine de patru zile, după șase luni de audieri, jurații, șase femei și cinci bărbați, au decis cu o majoritate de 9 la 2 că Diana și Dodi au fost uciși din neglijența șoferului Mercedesului, Henri Paul, dar și a paparazzilor aflați în urmărire. Philip nu era cu nimic vinovat. Și nici nu făcuse afirmații nepotrivite. Însă i-au fost mânjite numele și reputația.

Verdictul final a pus capăt pe bună dreptate acuzațiilor revoltătoare aduse împotriva sa.

23

Lacrimi de despărțire

Britannia *este singurul loc unde mă pot relaxa cu adevărat.*

Regina

„Trăncăneală și iar trăncăneală!“, a strigat el din răsputeri către soția sa, de pe puntea iahtului regal *Britannia* ancorat în Belize. Forțându-se să ignore impertinența lui Philip, regina și-a luat politicoasă rămas-bun de la gazde. Nimeni altcineva nu și-ar fi permis una ca asta. Ușor șocat, guvernatorul general al micului domeniu Commonwealth, Sir Colville Young, și soția sa, lady Norma Young, cu regina alături de ei pe chei, și-au ridicat privirile, neștiind la început dacă prințul irascibil glumește sau nu. Era ducele în culmea gloriei (sau a nerușinării, depinde cum privești lucrurile), ducându-și obrăznicia la un alt nivel. Când a urcat la bord, regina nu era foarte binedispusă.

Fusese un program istovitor, iar pe 24 februarie 1994 cei doi erau abia la jumătatea turneului de două săptămâni, după ce vizitaseră Dominica, Anguilla, Guyana și acum Belize din America Centrală. Evenimentele se succedaseră aproape fără pauză, printre ele o masă festivă la San Ignacio Resort Hotel și o vizită la ruinele maya de la Cahal Pech din satul Succotz, districtul Cayo, unde fuseseră primiți cu entuziasm.

Un mesaj cu circulație restrânsă către Ministerul de Externe din partea comisarului britanic pentru Belize, David Mackilligin, afirma: „O vizită fericită, fără incidente, bine organizată. Legătura cu Coroana a fost revigorată. Relatare mediatică extinsă și în general cu entuziasm“. Apoi continuă: „Mă așteptasem la un editorial acru pe o temă republicană din partea ziarului anticolonialist *Amandala*, simpatizant al populației de culoare, care a limitat editorialul la un reportaj «minuscul» pe prima pagină, cu «cel mai puțin atractivă fotografie pe care au putut-o găsi». Au reprodus inclusiv un reportaj din septembrie din ziarul jamaican *Daily Gleaner* intitulat «Keating [prim-

ministrul australian de atunci] îi spune reginei că Australia nu o mai vrea»“. Mackilligin a concluzionat: „După ce am văzut în decursul aceste vizite, Belize nu pare dispusă să o ia pe urmele lui Keating“. În mod bizar, cine știe de ce, următoarele șase rânduri din secțiunea 4 a mesajului fuseseră cenzurate[90].

În momentul când HMY *Britannia* a ancorat în port, Philip redevenise marinarul îndrăgostit de ocean, recăpătându-și stăpânirea de sine. A ignorat toate subtilitățile protocolului și a urcat la bord înaintea soției sale, entuziasmat de perspectiva unei săptămâni pe mare. Prima oprire a fost Jamaica, iar de acolo cei doi aveau să navigheze până în Comunitatea Bahamas din Arhipelagul Lucayan din Indiile Occidentale pentru alte vizite oficiale. Ambele vizite regale de peste mări au fost considerate mari succese în mesajele cu circulație internă ale Ministerului de Externe. „Regina a fost admirată că nu a renunțat [la vizită], în ciuda recentei răni de la încheietura mâinii.“ Mesajul înaltului comisar britanic pentru Bahamas, Brian Attewell, a menționat, de asemenea, că „posibilele proteste discutate în mesajul 45 nu s-au materializat“. Și vizita în Bahamas s-a desfășurat fără incidente, cu o excepție: „câțiva rastafarieni și-au făcut apariția o dată sau de două ori, dar au fost ținuți la distanță“. Mesajul concluziona: „Opiniile republicane nu au susținere largă în prezent“.

Această călătorie regală a fost una dintre ultimele mari aventuri ale lui Philip și Elisabetei la bordul iahtului regal *Britannia*. Iahtul și-a dovedit valoarea și în martie 1995, cu ocazia vizitei de stat în țara noii „națiuni-curcubeu“ a lui Nelson Mandela, Africa de Sud. Și-a făcut intrarea spectaculoasă în portul Cape Town, înconjurat de o flotilă de mici ambarcațiuni de agrement[91]. În portul Cape Town, 21 de salve de tun au răsunat atunci când regina a fost întâmpinată de primul președinte de culoare al Africii de Sud, Nelson Mandela, pe cheiul Victoria and Alfred Waterfront. Era flancat de vicepreședinții săi, Thabo Mbeki și F.W. de Klerk, precum și de arhiepiscopul Desmond Tutu. Regina și președintele Mandela au trecut în revistă o gardă de onoare a marinei formată din 96 de soldați, pe fundalul muntelui Table, după care s-au intonat cele două imnuri sud-africane, „Nkosi Sikelel’ iAfrika“ („Dumnezeu să binecuvânteze Africa“) și vechiul imn afrikaans „Die Stem“ („Vocea“). Președintele Mandela a fost însoțit peste tot de nepoata sa în vârstă de 26 de ani, Rochelle Mtirara.

O depeșă din partea înaltului comisar britanic Sir Anthony Reeve despre vizita de șase zile a descris vizita în șase dintre cele nouă noi provincii drept „un mare succes“. „Toate naționalitățile au ieșit în număr mare să întâmpine cuplul regal.“ Și a subliniat: „Deosebit de călduroasă a fost primirea din partea sud-africanilor de rang înalt din Commonwealth, ceea ce poate fi percepută ca o confirmare a reintegrării Africii de Sud“. După care diplomatul s-a concentrat asupra importanței iahtului regal: „Includerea în program a unor evenimente comerciale și utilizarea iahtului *Britannia* în acest scop au fost deosebit de inspirate“.

Într-o depeșă mai lungă adresată ministrului de externe Douglas Hurd din Guvernul John Major, care semnala dispariția iahtului, Sir Anthony a scris: „*Britannia* a oferit prilejul unei sosiri spectaculoase a cuplului regal în portul Cape Town în dimineața zilei de 20 martie. *Britannia* a fost prezentă și la Durban, pentru etapa finală a turneului, care a inclus banchetul de stat al reginei“. El a menționat că sud-africanii doriseră ca vizita să reflecte noua lor țară, dar biroul președintelui „nu a dat niciun semn privitor la preferințele lor până foarte târziu“, însă a spus că implicarea personală a lui Mandela în zilele oficiale a ajutat evitarea birocrației și a făcut ca vizita să fie un succes răsunător. A fost una dintre cele mai importante vizite ale reginei, alături de cele făcute în China și în Rusia.

***

Philip a rămas discret în Rusia în 1994, deși ar fi putut foarte ușor să o ia pe arătură. Regina a fost primul monarh britanic care a pășit pe teritoriul rus. (În 1908, Eduard al VII-lea a ajuns până în apele teritoriale rusești pentru a lua masa cu țarul.) În 1967, Philip a spus pentru *Soviet Times*: „Mi-ar plăcea foarte mult să merg în Rusia — deși nenorociții mi-au ucis jumătate din familie“. Cuplul regal a vizitat capitala, Moscova, și Sankt-Petersburgul. La Kremlin au făcut schimb de daruri cu președintele rus Boris Elțin, care i-a oferit reginei niște fotografii inedite cu rudele țariste ale ei și ale lui Philip, ucise de bolșevici în 1917. Cu Philip de față, au discutat problemele de corupție și violență care amenințau așa-zisa Rusie democratică, iar Elțin i s-a plâns reginei cât de greu consideră el că va fi să organizeze un guvern adecvat, care să funcționeze cum trebuie, dată fiind situația politică și economică atât de volatilă din țara sa. Vizita de stat a fost unul dintre cele mai însemnate episoade ale relațiilor dintre Rusia postcomunistă și Marea Britanie. Mai târziu, în 2007, Philip a donat

ADN pentru o anchetă care cerceta identitatea unor rămășițe umane descoperite lângă Ekaterinburg, despre care se presupunea că ar aparține Romanovilor, familia regală rusă executată de revoluționarii comuniști conduși de Iakov Iurovski la Ekaterinburg, în noaptea de 16–17 iulie 1918. (Philip este nepot al ultimei țarine, Alexandra, și stră-strănepot al țarului Nicolae I.) Prințesa Alice, mama lui Philip, a încercat să le salveze pe fiicele țarului, prințesele Olga, Maria, Tatiana și Anastasia, și să le aducă în Anglia după lovitura de stat leninistă și abdicarea țarului. I-a scris lui Lloyd George, rugându-l să intervină pentru ca fetele să-i fie date în grijă. Știa că pe țareviciul Aleksei nu-l poate salva, fiind moștenitorul tronului. „Răspunsul a fost negativ, că nu ar fi posibil. Ceea ce ni s-a părut îngrozitor nouă, tuturor“, a zis lady Pamela Hicks, verișoara lui Philip.

***

Sub titlul ostentativ „Regina Marii Britanii ne aduce un dar: Acceptarea“, *The Cape Town Journal* a relatat că „Regina nu s-a amestecat în mulțime și nu a îmbrățișat copii, cum face nora ei, prințesa de Wales. De fapt abia dacă a intrat în contact cu mulțimea uriașă care a întâmpinat-o pe chei, la Parlament și mai târziu în comunitățile populației de culoare (*township*), mulțumindu-se să facă semne cu mâna înmănușată în timpul plimbărilor organizate foarte strict. Ceea ce nu a atenuat câtuși de puțin entuziasmul oamenilor“.

În *township*-ul Langa de lângă Cape Town însă, entuziasmul mulțimii a alarmat în așa măsură agenții de securitate ai reginei, încât au întrerupt vizita când s-au pomenit că oamenii se năpustesc pe lângă ei să apuce să vadă cu ochii lor anturajul regal. „Dacă pe cheiul din Cape Town majoritatea spectatorilor erau albi și veniseră să o admire pe suverană ca pe o vedetă, prima vizită a reginei Elisabeta într-un *township* a fost deosebit de emoționantă“, a relatat corespondentul publicației. „La Khayelitsha, în apropiere de aeroportul din Cape Town, o mare de cocioabe mizerabile din tablă ondulată ruginită, fără canalizare și electricitate, regina a fost întâmpinată cu urale, cântece și gesturi entuziaste.“

În 1995, cu ocazia unui banchet de stat organizat la bordul iahtului, Philip l-a întâmpinat pe punte pe oaspetele de onoare, președintele Mandela. „Ah, Alteța Voastră, ce mai faceți?“, a întrebat președintele, ultimul oaspete sosit la bord. Înăuntru, regina stătea de vorbă relaxată cu ceilalți invitați și îi asigura că „nu trebuie să vă aliniați“, iar „Snaps“ (de la *snapshot*, „instantaneu“), cum era

poreclit fotograful oficial al iahtului, a făcut o fotografie cu regina, Philip și președintele Mandela, după care s-a grăbit să o developeze, pentru a i se oferi oaspetelui înainte de plecare, ca surpriză, un exemplar semnat de regină și de prințul Philip.

Pe *Britannia*, ca de fiecare dată când găzduia un banchet de stat, era o atmosferă ce amintea de marile reprezentații de teatru de pe West End din Londra și toată lumea avea de jucat un rol. După cină s-a schimbat decorul, îndepărtându-se mesele și scaunele, astfel încât cele 200 de persoane invitate după cină să poată urca la bord și să intre în sala de mese regală. La un banchet oficial contribuie toți angajații: personalul palatului, personalul de servire de pe iaht, dar și fochiștii, electricienii și inginerii se găseau nevoiți să servească băuturi sau să spele vasele. Se ofereau să muncească toată seara în schimbul modestei sume de 45 de pence.

Regina legase o relație strânsă cu președintele Mandela de când se întâlniseră pentru prima oară în 1991, la o recepție din Zimbabwe în onoarea liderilor Commonwealthului. Întâlnirea a fost filmată și se poate vedea în documentarul BBC din 1991 *Elizabeth R*. Mandela era reprezentantul Congresului Național African, ca observator, după ce fusese eliberat din închisoare în 1990, pe fondul unor presiuni interne și internaționale tot mai mari și pentru a evita pericolul unui război civil rasial, de către președintele de atunci, F.W. de Klerk. Mandela stătuse 27 de ani în închisoare, pe insula Robben, în închisorile Pollsmoor și Victor Verster, și era deja pregătit să devină primul președinte de culoare al Africii de Sud.

Regina a încălcat protocolul și l-a invitat pe Mandela să li se alăture la banchet, unde s-au înțeles excelent. Primele alegeri non-rasiale din Africa de Sud au avut loc în aprilie 1994 și au dus la alegerea istorică a lui Mandela ca președinte. Una dintre primele sale acțiuni a fost să reincludă Africa de Sud în Commonwealth. În 1961, în perioada apartheidului, țara părăsise organizația după ce s-a impus egalitatea rasială drept condiție a calității de membru.

Prietenia dintre președintele Mandela și regină a fost una de durată. El o numea „prietena mea Elisabeta“, iar ea îi răspundea pe măsură, semnând, în corespondența dintre ei doi, „Cu sinceră prietenie, Elisabeta“. Mandela i-a oferit o eșarfă de mătase pictată manual pentru a marca revenirea Africii de Sud în Commonwealth după anii de apartheid, un cadou pe care ea îl prețuiește și în ziua de azi.

Cei doi lideri s-au întâlnit de multe ori, inclusiv în timpul vizitei pe care președintele a făcut-o în Regatul Unit în 1996, când a fost oaspetele reginei la Palatul Buckingham. Printre onorurile primite de Mandela din partea reginei se numără Ordinul de Merit, o distincție specială ce se acordă pentru mari realizări. Când a murit, în 2013, regina i-a adus un omagiu marelui om de stat. Vorbind despre moștenirea acestuia, a spus: „A făcut eforturi neobosite pentru binele țării sale, iar moștenirea lui este pașnica Africă de Sud pe care o vedem astăzi". A afirmat că îi va păstra amintirea „cu mare afecțiune".

Ultima călătorie a iahtului regal *Britannia*, după retrocedarea Hong Kongului Chinei în iulie 1997, a fost pentru a-i aduce acasă, din fosta colonie britanică, pe prințul de Wales și pe fostul guvernator al Hong Kongului, Chris Patten, precum și pe familia acestuia. Era al optzeci și treilea iaht regal de la restaurarea monarhiei în 1660 în timpul domniei regelui Carol al II-lea și al doilea botezat *Britannia*. O scrisoare scrisă în numele reginei arată că Elisabeta a încercat să obțină din partea cabinetului înlocuirea iahtului. Curând după ce premierul de atunci, John Major, a făcut anunțul, un oficial de rang înalt de la Palatul Buckingham, Sir Kenneth Scott, fostul ambasador al Marii Britanii în Iugoslavia și la vremea respectivă secretarul particular al reginei, a scris cabinetului că regina „ar fi deosebit de încântată" de un iaht nou. Era o scrisoare redactată cu mare atenție, în care se solicita discreție absolută și care recunoștea că insistența reginei nu ar fi privită cu ochi buni dacă ar ajunge să fie cunoscută public. Datată 5 mai 1995, în scrisoare se spune: „Am stat intenționat deoparte în schimbul recent de scrisori deoarece chestiunea înlocuirii iahtului ține exclusiv de guvern și ultimul lucru pe care mi-l doresc este să citesc un titlu de ziar de genul «Regina pretinde un iaht nou». În același timp, sper că este clar tuturor că această reticență din partea palatului nu înseamnă în niciun caz că Majestatea Sa nu este foarte interesată de subiect; dimpotrivă, regina s-ar bucura, firește, deosebit de mult dacă s-ar găsi o modalitate de a pune la dispoziția națiunii, în secolul XXI, genul de servicii pe care *Britannia* le-a oferit în ultimii 43 de ani".

Pe 10 decembrie 1996, lordul Ashbourne a intervenit în Camera Lorzilor pentru a încerca să-i convingă pe parlamentari că HMY *Britannia* ar trebui înlocuit. „Am vorbit și am corespondat cu mai mulți miniștri din cabinet care sunt interesați de soarta iahtului și le-am subliniat însemnătatea navei și cât de important este pentru țară să înlocuim iahtul actual... Considerăm iahtul regal un iaht național, simbol al statutului Marii Britanii și, de ce nu, al excelenței

britanice. Nu sunt multe lucruri pe care le facem mai bine decât oricine altcineva în lume, dar la ceremonii ne pricepem.“ Și a continuat: „Dacă Majestatea Sa ar dori să se folosească de iaht în interes personal, de exemplu pentru croaziera tradițională din Hebridele Exterioare de după regata Cowes, palatul ar plăti o taxă. Astfel nava ar putea fi plătită din bani publici, dar palatul ar contribui pentru utilizarea neguvernamentală de fiecare dată când ar fi nevoie“.

În discursul său, l-a citat pe fostul ambasador al Statelor Unite în Marea Britanie, Henry E. Catto Jr. (în funcție între 17 mai 1989 și 13 martie 1991), care a scris pe 27 iulie 1994: „Îmi amintesc ultima întrevedere cu regina, înainte să părăsesc postul de ambasador la Curtea St. James. Am stat de vorbă despre mai multe lucruri, inclusiv despre *Britannia*. În glumă, i-am spus că dacă va veni vremea unor audieri parlamentare pentru a se decide dacă să se construiască sau nu o nouă *Britannia*, aș fi bucuros să depun mărturie. Ca străin, am avut o experiență unică la bordul vechiului și mărețului vas. Știu ce a făcut pentru Marea Britanie, ba chiar pentru întreaga lume. Într-o vreme în care se întețesc urâțenia publică și violențele interetnice și totul este lipsit de strălucire, *Britannia* este o rază de lumină și splendoare, un simbol al măreției britanice în care eu, unul, încă mai cred“.

Din păcate însă, a fost prea puțin, prea târziu. Prim-ministrul Blair a aprobat dezafectarea iahtului, iar ceremonia care a avut loc la Portsmouth pe 11 decembrie 1997 a fost inevitabil un eveniment emoționant. Au fost de față toți membrii de rang înalt ai familiei regale, cu o excepție notabilă. Regina-mamă Elizabeth a preferat să nu participe. Iahtul era locul unde regina se bucurase de atât de multe momente în familie — nu doar familia ei, ci și „familia națiunilor“.

S-a referit odată la o călătorie întreprinsă cu iahtul regal *Britannia* de la Portsmouth la Aberdeen, pe ruta mai lungă, ca la singura ei vacanță din anul acela. Contraamiralul Sir Robert Woodard a spus că, în 1990, când a fost primit de regină cu ocazia numirii sale ca Flag Officer Royal Yachts (ofițer-amiral al iahturilor regale), titlul purtat de căpitanul *Britanniei*, ea l-a întrebat dacă i-ar fi de ajutor să îi comunice propriile ei gânduri despre rolul iahtului. Regina a spus despre iahtul care a purtat familia regală în 968 de călătorii oficiale: „*Britannia* este singurul loc unde mă pot relaxa cu adevărat“.

Sir Robert a declarat că atunci când s-au întâlnit regina i-a spus: „Cei care ne cunosc știu că Palatul Buckingham este biroul, Castelul Windsor este pentru

sfârșitul de săptămână și evenimentele oficiale, iar Sandringham și Balmoral pentru vacanțe. Ei, nu tocmai vacanțe. De exemplu, vara aceasta vom avea la Balmoral 90 de oaspeți. Singura vacanță de care mă pot bucura an de an este călătoria cu iahtul regal de la Portsmouth la Aberdeen, pe ruta mai lungă, când pot să mă trezesc la orice oră vreau și să mă îmbrac cum vreau și sunt complet liberă. Iar dacă dumneavoastră, în calitate de Flag Officer Royal Yachts, mă puteți asigura că iahtul regal îmi stă la dispoziție în timpul vacanțelor de vară, e tot ce vă cer".

Britannia a fost cel mai apropiat de ceea ce s-ar putea numi o casă a lor, departe de palatele, castelele și proprietățile moștenite de la cei 40 de monarhi de până atunci, începând cu Wilhelm Cuceritorul. Regina și-a condus națiunea cu stoicism și o putere nezdruncinată și este privită în întreaga lume ca simbol al unui lider adevărat. Asta nu înseamnă că ar fi lipsită de emoții. Deși extraordinar de rar, s-a întâmplat ca regina să lăcrimeze în public: când a vizitat locul tragediei de la Aberfan în 1966; la Field of Remembrance de la Westminster Abbey[92] în 2002, când a preluat rolul mamei sale după moartea acesteia; în 2016, când a fost vizibil emoționată în timpul slujbei de comemorare a soldaților căzuți în lupte din cadrul Duke of Lancaster's Regiment (după dezvelirea unei statui în memoria soldaților căzuți de la înființarea regimentului); iar în 2006 și în 2019 a fost văzută ștergându-și o lacrimă în timpul slujbei din Remembrance Sunday de la Cenotaf, când întreaga Mare Britanie a ținut un moment de reculegere în onoarea eroilor de război.

Având atâtea amintiri personale din timpul petrecut la bordul *Britanniei*, nu a fost surprinzător ca regina, în palton și pălărie stacojii, să verse o lacrimă în timpul ceremoniei de dezafectare a iahtului regal. Alături de soțul și de fiul ei cel mare, ambii în uniforma de gală a Marinei Regale, a fost văzută cum își șterge ochii cu mănușile negre, copleșită de emoție.

Britannia ocupa un loc important și în inima lui Philip, care a spus despre iahtul regal: „Este special din mai multe motive. Aproape toți foștii suverani au construit ba o biserică, ba un castel, ba un palat, sau măcar o casă. Wilhelm Cuceritorul a clădit Turnul Londrei, Eduard I a construit castelele din Țara Galilor, Eduard al IV-lea a ctitorit Capela St. George de la Windsor, iar Eduard al VII-lea a construit Sandringham. Singura structură comparabilă construită în timpul domniei actuale este *Britannia*".

Philip și Elisabeta au putut să-și pună în aplicare propriile idei și au ales totul, de la culoarea vopselii la covoare, cu ajutorul arhitectului și designerului de interior Sir Hugh Casson. Cei doi s-au inspirat din mișcarea modernistă care a însuflețit Regatul Unit după Festival of Britain din 1951, organizat de Sir Hugh. Așadar mobilierul nu era foarte încărcat, iar scaunele și mesele purtau amprenta inconfundabilă a stilului simplu de la mijlocul secolului XX.

La bord eticheta nu era întotdeauna respectată — cu unele excepții. John Gorton, fost prim-ministru australian, își amintește de un episod din timpul unui grătar pe plajă la care a participat când familia regală a făcut un turneu al Australiei în 1970, iar la un moment dat cineva a spus că e timpul pentru o baie. „A fost aruncată în apă prințesa Anne, apoi i-a venit rândul prințului Philip", a povestit el. „Stăteam lângă Majestatea Sa și tocmai mă pregăteam să o arunc și pe ea în apă, când m-am uitat la ea și am înțeles din privirea ei că ar trebui totuși să mă abțin. Până la urmă regina a fost singura care nu s-a udat." Ca navă și reședință regală, *Britannia* a fost unică. Nu mai exista vreun palat în care familia regală să-și invite oaspeții să se așeze pe scaune ieftine din împletitură de răchită (achiziționate de prințul Philip din Hong Kong, în 1959), și nici nu exista în Royal Navy o altă navă în care ordinele să fie transmise în liniște deplină, prin gesturi.

S-a presupus că familia regală a acuzat Partidul Laburist pentru scoaterea din uz a *Britanniei*. La mijlocul anilor 1990 a fost necesară o renovare substanțială. Cu puțin timp înaintea alegerilor din 1997, guvernul conservator a anunțat că va construi un iaht nou cu un buget de 60 de milioane de lire sterline. Dar nu ținuse cont de o regulă de aur în politică, și anume că întreprinderile majore legate de Coroană au nevoie de un acord între partide. Noul Partid Laburist al lui Blair nu a fost consultat, așa încât s-a opus ideii, iar disputa a devenit o problemă electorală. Deloc surprinzător, după câștigarea alegerilor câteva luni mai târziu, guvernul laburist a refuzat să comande un nou iaht.

Philip a considerat că decizia de a economisi 60 de milioane de lire sterline era lipsită de viziune și că va aduce prejudicii imaginii globale a Regatului Unit. Mai mult, cu câteva reparații, *Britannia* ar fi putut naviga încă mulți ani. Iar familia regală nu ar fi folosit iahtul pentru croaziere de lux, ca ambarcațiune privată. Atât Philip, cât și prințul Charles considerau că era parte a procesului de reprezentare a Marii Britanii peste hotare, „din dorința disperată de a repune epitetul «mare» în Marea Britanie", după cum s-a exprimat prințul de Wales. Philip, care a declarat că decizia de dezafectare a iahtului l-a „întristat",

a insistat și că a fost o decizie greșită. Într-un interviu direct cu ocazia împlinirii a 90 de ani, a spus acest lucru fără ocolișuri: „Ar fi trebuit să-i înlocuiască turbinele cu aburi cu motoare diesel. Era în stare perfectă de funcționare și ar fi rezistat încă cincizeci de ani“, a spus el.

Mulți membri ai familiei regale și multe persoane din Casa Regală regretă și acum decizia și consideră că vina pentru scoaterea din uz a iahtului regal îi aparține lui Sir John Major și a guvernului său conservator. Sir John a afirmat în autobiografia lui că a susținut înlocuirea iahtului, însă Kenneth Clarke, pe atunci ministru de finanțe, a blocat orice inițiativă în acest sens. Major nu și-a impus voința și a permis tergiversarea problemei timp de doi ani și jumătate. Iar problema a fost gestionată atât de ineficient, încât a devenit prilej de dispută politică la alegeri. Reacția Partidului Laburist nu a fost deloc surprinzătoare și a pecetluit practic soarta unui posibil nou iaht regal înainte măcar să se poată iniția o discuție rațională între partide.

Iahtul a ocupat un loc important în inimile lui Philip și Elisabetei încă de la lansarea lui la apă pe Clyde, cu o sticlă de vin Empire, în aprilie 1953. Prințul de Wales, care iubea iahtul la fel de mult ca părinții săi, a scris: „Toți cei de față erau copleșiți de aceeași tristețe oarecum exasperată“. A menționat, de asemenea, că nici oficialii americani nu înțelegeau de ce trebuie scos din uz „îndrăgitul iaht“.

La urma urmei, puterea de atracție a *Britanniei* era oarecum legendară. Iahtul îi oferea reginei timpul să-și reîncarce bateriile, în loc să gonească cu avionul de la un eveniment la altul. Dar era mai mult de atât. Prințul se gândea la ceea ce putea realiza acest palat plutitor pentru binele națiunii. „Era bun pentru a strânge oamenii laolaltă“, a spus în timpul unei conversații purtate cu prințul de Wales de autorul cărții *Charles at Seventy: Thoughts, Hopes and Dreams*, pe care o pregătea, „și a contribuit la strângerea de miliarde de lire sterline“ pentru economia Marii Britanii, ca rezultat al „influenței“ evidente a iahtului, lucru recunoscut și de fostul ministru de externe, Boris Johnson. „Din păcate, Ministerul de Finanțe nu a fost de acord cu asta“, mi-a spus Charles. „Mai mult, nici Royal Navy nu mai voia să-i plătească personalul“, a adăugat el. „Blair și Brown... și Ministerul de Finanțe pur și simplu nu-l mai voiau, așa că asta a fost“, a spus pe un ton resemnat. Nu critica pe nimeni, ci făcea pur și simplu o afirmație.

Puterea de atracție a *Britanniei* era legendară. Președinți, miliardari, bancheri și ambasadori — nimeni nu refuza invitația, nici măcar atunci când la bord nu

se aflau membrii familiei regale. În 1993, cu ocazia unui eveniment comercial în ceea ce se numea pe atunci Bombay[93], s-au semnat contracte în valoare de nici mai mult, nici mai puțin de 1 miliard de lire sterline. Când era așteptat în vreun port, mai ales dacă la bord se aflau regina, prințul Philip sau prințul de Wales, ambasadorul britanic devenea brusc cel mai căutat personaj din întreaga țară.

La ceremonia de dezafectare a iahtului desfășurată la Portsmouth, după 44 de ani petrecuți pe mare, emoția a copleșit-o pe regină, care nu și-a ascuns lacrimile. Suferea evident de pe urma deciziei. Până și Tony Blair, al cărui guvern laburist a decis scoaterea din uz a iahtului, a recunoscut că au greșit. Blair a spus mai târziu: „Cred că dacă s-ar fi pus problema după 5 ani [de mandat], aș fi refuzat pur și simplu". Multe persoane influente consideră că un nou iaht ar ajuta extraordinar de mult comerțul internațional britanic după Brexit. Lordul Jones de Birmingham, care a condus Confederation of British Industry (CBI — Confederația Patronatului Britanic) ca Digby Jones între 2000 și 2006, iar mai târziu a fost ministru în guvernul lui Gordon Brown, a spus că finanțarea unui nou iaht de 100 de milioane de lire sterline ar putea fi „împărțită în trei", între companii, plătitorii de taxe și Loteria Națională.

Lordul Jones a adăugat: „Am fost ministrul comerțului. Am vizitat nouăzeci și ceva de țări în care am făcut reclamă afacerilor britanice, mărcilor britanice. Și vă pot spune că iahtul regal *Britannia* ancorat într-un port, având la bord oaspeți de seamă din mediul de afaceri, [oferă] o atmosferă a ceva ce nicio altă țară din lume nu poate oferi — familia regală britanică. Nu-mi pasă ce spun intelectualii liberali corecți politic din Islington, credeți-mă că asta se vinde peste hotare ca pâinea caldă".

***

Spre iritarea atât a lui Charles, cât și a lui Philip, bătrâna doamnă HMY *Britannia* este acum o atracție turistică andocată în Edinburgh, o utilizare care îl amărăște pe cel care va fi singurul rege englez de la Carol al II-lea încoace care nu va avea iaht regal. Nu i-a iertat niciodată pe politicieni pentru faptul că au făcut din asta o problemă electorală.

Viziunea lui Philip a unui nou iaht, care a fost din nou adusă în discuție de guvernul lui Boris Johnson în 2020, era o platformă comercială plutitoare cu rol secundar în Marina Regală. „Ar trebui să aibă un rol dublu, ca navă-școală sau de comandă", a spus el. „Noi foloseam *Britannia* pentru a ajuta comerțul,

pentru expoziții și așa mai departe. Ar fi minunat pentru comerțul «invizibil», dar nu se poate face un iaht exclusiv comercial. Nu cred că ne-ar conveni să ne trezim că domnul Fayed închiriază iahtul regal pentru a face reclamă la Harrods, nu?“

Ducele i-a acuzat întotdeauna pe Sir John Major, pe ministrul său de finanțe Norman Lamont și pe ministrul apărării Michael Portillo că au tot amânat chestiunea până când a trecut momentul. I-a spus lui Gyles Brandreth: „Major a fost blocat de Lamont și nu a reușit să convingă opoziția. Iar apoi s-a băgat Portillo și a încurcat de tot lucrurile. Niște idioți“.

24

Pe Philip îl ia gura pe dinainte în India (și alte indiscreții)

Dontopedalogia[94] *este știința de a-ți deschide gura și de a-ți pune piciorul în ea, o știință pe care o practic de mulți ani.*

Philip către General Dental Council[95], citat în *Time* în 1960

În general, remarcile lui Philip erau considerate niște glume nevinovate. Uneori însă, mai ales când presa făcea tot posibilul pentru a aprinde focul controverselor, duceau la reacții și critici furioase. Ducele însuși considera că este inevitabil pentru cineva în poziția lui și chiar glumea pe seama talentului său de a face gafe, spunând că suferă de „dontopedalogie", adică arta de a face gafe. „Am obiceiul să încep spunând ceva măgulitor, ca să fiu iertat dacă îmi scapă mai târziu o stângăcie", a spus ducele în 1956. Și într-adevăr, a devenit atât de versat în comiterea de gafe, încât s-au publicat și cărți, extrem de bine vândute, cu colecții de remarci stânjenitoare făcute de el.

La unsprezece ani după celebra remarcă cu „ochii alungiți" care i-a scăpat în China (discutată pe larg în capitolul 21, „Șoapte chinezești"), Philip a comis o nouă indiscreție în India, într-o altă vizită de stat importantă. De data aceasta, Philip s-a interesat de numărul victimelor masacrului de la Amritsar, când el și regina au vizitat orașul pe 14 octombrie 1997. Britanicii estimează că numărul se ridică la 379, însă indienii consideră că au murit câteva mii de oameni. M-am numărat și eu printre jurnaliștii acreditați pentru vizita respectivă. În afară de poliție și de presă, în parcul Jallianwala Bagh nu mai era nimeni când regina și Philip au sosit împreună cu anturajul lor, însoțiți de oficialități din guvernul indian. Regina și Philip au depus solemn o coroană la obeliscul ce comemorează atrocitățile, apoi s-au retras la fel de iute pe cât veniseră. A fost un moment scurt, aproape o formalitate, dar rudele celor care au fost

împușcați și au murit în timpul masacrului au spus că vizita a fost „un gest de pocăință suficient“.

Când corespondentul de atunci al *Daily Telegraph*, Robert Hardman (care avea să realizeze un serial de documentare și cărți de succes despre familia regală), a revenit la grupul de reporteri îngrămădiți în locul indicat de către ambasada britanică și ne-a comunicat nouă celorlalți ceea ce aflase, ni s-au luminat ochii. Ne-am grăbit să notăm cuvintele lui Philip în carnețele, convinși că am dat lovitura. Căci Philip nu se pocăise chiar pe cât și-ar fi dorit unii. În timp ce se îndepărta, s-a oprit brusc la o placă ce menționa numărul oficial al „martirilor“. Scria: „Acest loc este îmbibat cu sângele a aproximativ două mii de hinduși, sikh și musulmani care au fost martirizați într-o luptă în care n-au opus violență“. Philip a cercetat nedumerit placa preț de o clipă, după care s-a gândit puțin înainte de a vorbi. În niciun caz nu a fost vorba de o scăpare. „Două mii? Nu a fost așa, nu?“, a spus el, iar Robert Hardman l-a auzit. Evident convins că știe mai bine, Philip a continuat: „E greșit. Am fost la marină cu fiul lui Dyer. E un pic exagerat. Probabil sunt incluși și răniții“.

Se poate ca Philip să fi avut dreptate. La urma urmei, un martir este o persoană ucisă din pricina credințelor religioase sau de altă natură, iar datele arată că cel puțin 379 de indieni civili neînarmați au murit, iar peste 1 200 au fost răniți pe 13 aprilie 1919, când generalul de brigadă interimar Reginald Dyer a ordonat trupelor sale din Armata Britanică Indiană să tragă în mulțime, după care a urmat masacrul[96].

Întrebarea pedantă a lui Philip cu privire la numărul de victime a afectat, fără îndoială, o zi de altfel plină de succes, în care mulțimile entuziaste îi primiseră cu multă căldură la Templul de Aur, cunoscut și ca Harmandir Sahib, adică „sălașul lui Dumnezeu“, un gurdwara din Amritsar care este un însemnat loc spiritual al sikhismului și unde cuplul regal a participat la un tur fantasmagoric. Gazda reginei, prim-ministrul indian I.K. Gujral, o sfătuise pe regină să renunțe la această parte din program, dar până la urmă a fost cea mai interesantă.

Contextul vizitei din 1997 era și el încărcat de controverse. Cu câteva ore înainte ca regina și Philip să aterizeze la New Delhi, prim-ministrul Gujral se pare că a declarat în fața unei adunări de intelectuali egipteni la Cairo că Marea Britanie este „o putere de mâna a treia“. Se spunea că Gujral era furios pe ministrul de externe britanic de atunci, Robin Cook, care, în timpul unei vizite

în Pakistan, sugerase ca Marea Britanie să îndeplinească rolul de mediator între India și Pakistan în problema Caşmirului, și-l citase pe lordul Curzon, care în 1901 spusese: „Câtă vreme guvernăm India, suntem cea mai mare putere din lume. Dacă o pierdem, vom ajunge imediat o putere de mâna a treia".

***

Până atunci, cuplul regal nu văzuse decât străzi goale cu câteva stegulețe britanice anemice amestecate cu steaguri indiene și pe alocuri câte un grup de elevi. Dar la Amritsar a fost altfel. Se părea că absolut toți elevii din orașul cu o populație de 884 000 de locuitori ieșiseră pe străzi cu steaguri în mâini și pretutindeni fluturau ghirlande aurii. Atmosfera exuberantă masca o realitate complicată. Mai devreme, o demonstrație împotriva reginei fusese înăbușită de poliție cu lovituri de baston, conflictul încheindu-se cu mai mulți răniți și o serie de arestări.

La Templul de Aur, cel mai însemnat templu sikh din punct de vedere spiritual, la câțiva kilometri depărtare, îi aștepta o scenă cu totul diferită. Templul este o construcție din aur și marmură albă, în mijlocul unui lac plin de crapi în care, în zilele obișnuite, se cufundă credincioșii. Locul era înțesat de credincioși în superbe costume sikh, cu săbii, scuturi și pumnale; înțelepți cu bărbi lungi și cărunte; călugărițe și călugări înveșmântați din cap până în picioare în alb, simbolul păcii. Era fantastic de exotic. Regina și ducele au fost purtați prin sanctuarul Akal Takht, aproape distrus de tancurile armatei în timpul asediului din 1984. Era un haos organizat tipic indian, însă cuplul regal a fost evident încântat de experiență și au plecat încărcați de daruri. Gurchan Singh Tora, președintele organizației sikh, a declarat: „Vizita reginei va transmite lumii mesajul că în Templul de Aur domnește pacea". Poate nu este de mirare că guvernul indian secular, dar dominat de hinduși era atât de îngrijorat de scopul vizitei regale.

A doua zi, în mod inevitabil, ținta ziarelor britanice nu a fost vizita la Templul de Aur, încununată de succes, ci neinspirata remarcă a lui Philip cu privire la numărul „martirilor" masacrului de la Amritsar. *Daily Express* nu s-a sfiit și l-a pus la zid pe Philip pentru neghiobia comisă, cu titlul „Pe Philip îl ia gura pe dinainte în India".

Însă rareori a fost silit Philip să-și ceară scuze pentru gafele sale. Atitudinea sa față de aceste scăpări era întotdeauna: „Vă place, nu vă place, asta e"; sau acuza presa că exagera și-i răstălmăcea cuvintele. Dar pe 10 august 1999, în timpul

unui eveniment oficial, comentariile sale neinspirate au provocat încă o furtună după ce comunitatea indiană din Marea Britanie s-a simțit ofensată de una dintre remarcile lui spontane. În timpul unei vizite la fabrica de electronice Racal-MESL din Edinburgh, referindu-se la un tablou electric plin de fire, a spus că arată „de parcă l-ar fi asamblat un indian", ceea ce a stârnit imediat furie. Kumar Murshid, președintele Adunării Naționale Împotriva Rasismului, a spus despre comentariile ducelui că sunt rușinoase. „Lucrurile de felul ăsta ne îngrijorează foarte mult, deoarece lumea se așteaptă ca familia regală să fie un exemplu", a spus el.

De data aceasta, consilierii reginei au considerat că Philip depășise orice limită și au luat măsuri. În câteva ore, Palatul Buckingham a emis o declarație. „Ducele de Edinburgh regretă orice ofensă produsă, eventual, prin comportamentul său. Reflectând asupra incidentului, el acceptă că remarcile sale, exprimate cu intenția de a face o glumă nevinovată, au fost nepotrivite", se spunea în comunicat.

Însă declarația oficială nu a reușit să aplaneze furia declanșată de cuvintele ducelui. „Dacă oricine altcineva ar fi spus așa ceva, sunt convinsă că repercusiunile ar fi fost mult mai grave decât în cazul lui", a spus purtătoarea de cuvânt a Partidului Național Scoțian. „Trebuie să dea dovadă de mai mult respect față de celelalte rase și culturi. Nu pentru prima oară, prințul Philip nu nimerește ținta cu ceea ce crede el că este o glumă și jignește în loc să amuze", a spus membra parlamentului scoțian din partea Partidului Conservator, purtătoare de cuvânt a Comisiei de Afaceri Interne, Lyndsay McIntosh. „Iar a dat cu bâta în baltă", a spus parlamentarul scoțian liberal-democrat George Lyon.

Trecuseră doar câteva săptămâni de când prințul revoltase pe toată lumea când a întrebat un grup de copii cu hipoacuzie profundă dacă și-au pierdut auzul ascultând o trupă din Caraibe care, evident, nu era pe gustul lui. În Scoția i-a compătimit pe studenți că au ghinionul să studieze la Glasgow. Cu patru ani în urmă întrebase un instructor auto scoțian: „Cum reușești să-i convingi pe băștinași să nu se îmbete măcar până dau testul?"

Nu s-a temut niciodată să facă glume proaste nici peste hotare. În Germania, l-a jignit pe Helmut Kohl, care a fost cancelarul Germaniei Occidentale și apoi al Germaniei reîntregite între 1982 și 1998, adresându-i-se cu titlul nazist al lui Hitler, *Reichskanzler*. Replica lui Kohl a venit câțiva ani mai târziu, în 2014. În cartea sa devenită bestseller *Legacy: The Kohl Protocols* (*Moștenirea. Protocoalele*

Kohl) îl descrie pe duce ca pe un „neghiob“ și-i critică comportamentul. Comentariile sale sunt consecința a peste 600 de ore de conversații înregistrate pe care domnul Kohl le-a purtat cu jurnalistul Heribert Schwan, pe care intenționa să-l angajeze să-l ajute să-și scrie memoriile, a căror tipărire a încercat mai târziu să o împiedice.

Philip i-a descris pe maghiari ca fiind „burduhoși“ și s-a prefăcut uimit că un student plecat în drumeții în Papua Noua Guinee a reușit să scape fără a fi mâncat de canibali. Și Brazilia, se pare, ar fi fost un paradis dacă n-ar fi fost populată de brazilieni. Dată fiind tendința ducelui de a spune tot ce-i trece prin cap, ziarele nu duceau lipsă de material. În 1969, i-a spus cântărețului galez Tom Jones (mai târziu Sir Tom), după Royal Variety Performance: „Cu ce faci gargară — cu pietricele?“ Iar a doua zi a adăugat: „Este foarte greu să înțeleg cum e posibil să devină cineva atât de celebru cântând ceea ce cred că sunt cele mai îngrozitoare cântece“. O altă remarcă de mare succes pe care a folosit-o pentru prima oară în Canada, în 1969, a fost: „Declar în mod oficial deschisă chestia asta, orice ar fi ea“.

Pentru unii, comentariile sale nepoliticoase sunt o mină de aur. Phil Dampier, autorul cărții de mare succes *Prince Philip: Wise Words and Golden Gaffes* (*Prințul Philip. Cuvinte înțelepte și gafe de aur*), consideră că oamenii ar trebui să-l accepte pe duce așa cum este el și să-l considere o comoară națională, în loc să fie revoltați. Phil spune: „Am auzit unele dintre gafele clasice ale ducelui călătorind în ultimii ani, în jurul lumii, împreună cu familia regală. Îmi amintesc cum în 2002, la Cairns, în Australia, i-a spus unui lider aborigen: «Mai aruncați cu sulițe unii în alții?» N-am să uit expresia de pe chipul individului — zâmbea, era foarte fericit și dintr-odată i-a căzut fața și imediat mi-am dat seama că Philip comisese una dintre gafele lui infame“.

Dar Phil e de părere că ducele nu trebuie condamnat pentru francheța sa, deoarece este un om al timpului său. „După părerea mea, este o comoară națională. Regina a avut o domnie plină de succes, iar lucrul ăsta i se datorează lui în mare parte. Foarte multă lume îl admiră și îl respectă. Da, unii consideră că anumite remarci care nu sunt corecte politic sunt demodate, dar multă lume apreciază că a făcut o treabă fantastică. Nu a fost ușor, dar a ajutat-o enorm de mult pe regină.“

Ar fi ușor să-l transformi pe duce într-o caricatură a vizionarului profund gânditor care este. Ar fi greșit să rămână în istorie doar pentru gafele sale, oricât de scandaloase ar fi ele atunci când sunt scoase din context. Dar umorul ne

ajută să-i înțelegem caracterul complex. Știe că este nepoliticos și, sincer vorbind, îi place să fie controversat. Tocmai atitudinea aceasta nepăsătoare îl făcea atât de atrăgător. Pe mine cel mai mult m-a amuzat ce a spus după un banchet în Brazilia, când președintele Clubului Național de Bowling a ținut un scurt discurs în portugheză. Dându-și seama că prințul Philip nu a înțeles, a făcut un efort și și-a pus la bătaie întregul vocabular englezesc când i-a oferit prințului emblema clubului, spunându-i: „Bile[97], înțelegeți...“. La care prințul a răspuns cu multă amabilitate: „Sentimentul este reciproc, domnule“.

25

Vârsta de aur

Ducele de Edinburgh mi-a fost de un nepreţuit ajutor în ultimii 50 de ani.
Din discursul reginei ţinut cu ocazia Jubileului de Aur,
la Guildhall, în iunie 2002

Reprezentau triumviratul puternic din inima monarhiei, ilustrat excepţional în faimoasa fotografie a celor trei făcută cu ocazia împlinirii a 80 de ani de către regina-mamă. „Trioul regal“ reprezentat de regină, regina-mamă şi prinţesa Margaret era impenetrabil. Suverana, mai ales în primii ani de domnie, se baza în primul rând pe sfatul lor. Philip a evitat mereu să li se opună, ştiind că ar fi inutil. Deşi se înţelegea bine cu Margaret, în ciuda reputaţiei sale de persoană dificilă, pretenţioasă şi nepoliticoasă, avea adesea conflicte cu soacra lui, regina-mamă Elizabeth, deoarece aceasta considera că-i sfidează autoritatea de matriarh al familiei.

Dacă regina-mamă era de modă veche şi tradiţionalistă în abordările ei, Philip era progresist şi modernizator. Neînţelegerile dintre ei au continuat să apară de-a lungul întregii sale vieţi, mai ales în privinţa căii pe care trebuiau să o urmeze familia regală şi instituţia monarhică. Între cei doi nu exista niciun fel de empatie. De la începutul domniei reginei au pornit război unul împotriva celuilalt pentru a deveni sfetnicul cel mai apropiat al noului monarh, rivalitate pe care regina o găsea foarte obositoare. La urma urmei, regina-mamă avea doar 51 de ani când a fost forţată să renunţe la rolul de regină consoartă la moartea prematură a regelui George al VI-lea, având sentimentul că este înlăturată în floarea vârstei. Îi plăcea să le amintească oamenilor că fusese ultima împărăteasă a Indiei şi considera că era de datoria ei să ofere un spectacol în schimbul privilegiilor fabuloase de care se bucura. Începuse să preţuiască rolul de regină consoartă care îi fusese impus pe neaşteptate şi abia apucase să se obişnuiască cu el când i-a fost smuls fără milă tocmai când se considera în sfârşit pregătită să îi facă faţă.

Regina-mamă îl privise pe Philip cu suspiciune încă din primul moment când i se adusese la cunoștință că este un potențial pețitor al fiicei sale celei mari. Mai ales în primii ani de domnie ai fiicei sale, simțea că exercită prea multă influență asupra Elisabetei. Când erau între patru ochi, Philip era încântat să fie principalul consilier al soției sale, dar dacă regina le invita pe mama și pe sora ei să discute împreună despre o problemă și ajungeau la un consens, Philip considera că nu mai are sens să se opună, cel puțin nu fățiș.

Încă de la nașterea prințesei Margaret, sora ei mai mare, pe atunci în vârstă de patru ani, și-a asumat o atitudine protectoare, rol la care nu a renunțat până la moartea ei. „Lilibet", cum pronunța prințesa Margaret numele surorii sale, o poreclă ce i-a rămas, și „Margot", cum i se spunea prințesei Margaret în familie, au împărțit aceeași cameră la ultimul etaj al casei din Piccadilly, numărul 145. Mai târziu, când au început problemele sentimentale ale prințesei Margaret, sora ei, deja regină, îi ținea aproape întotdeauna partea. A suferit mult pentru ea în timpul idilei cu colonelul de aviație Peter Townsend. Dar a fost foarte îngrijorată de legătura surorii ei cu grădinarul peisagist Roddy Llewellyn. Nu l-a primit niciodată în niciunul dintre palatele ei. Problema a fost discutată între regină și James Callaghan, prim-ministrul de atunci. Când comportamentul prințesei a dus la solicitarea de a fi înlăturată de pe Lista civilă[98] și de a duce o viață privată, regina s-a opus. După aceea regina a fost la fel de dezamăgită că sora ei nu a mai avut parte de o mare dragoste. Trecută de vârsta mijlocie, Margaret s-a dedicat evenimentelor oficiale pentru a reduce volumul de muncă al surorii sale.

Atitudinea protectoare a reginei a continuat, mai ales în perioadele de boală care au afectat-o pe Margaret spre sfârșitul vieții sale. Când Margaret a împlinit 60 de ani, Elisabeta i-a conferit surorii sale Lanțul Regal Victorian, o decorație instituită în 1902 de regele Eduard al VII-lea ca premiu personal din partea monarhului. Este mai înaltă în grad decât Ordinul Regal Victorian, ceea ce arată stima și dragostea pe care i-o purta regina. La vremea respectivă, cu excepția mamei sale, regina-mamă, era singura persoană din cadrul familiei regale britanice care a primit această onoare. Majestatea Sa i-a oferit soțului ei, ducele de Edinburgh, această onoare în 2007[99].

Prințesa Margaret și regina-mamă Elizabeth nu se înțelegeau întotdeauna foarte bine și de fapt au avut multe conflicte, mai ales când Margaret a ajuns la maturitate. Margaret a povestit un incident care a avut loc pe vremea când

dorea să se mărite cu curteanul divorțat Peter Townsend, care o consolase după moartea tatălui ei. Însă când Margaret și-a dat seama că va trebui să renunțe la statutul ei de membru al familiei regale pentru a se căsători cu un bărbat divorțat, s-a răzgândit. Dar a mai petrecut un ultim sfârșit de săptămână cu Peter Townsend. Când Margaret s-a întors la Clarence House, regina-mamă Elizabeth, care în seara aceea trebuia să participe la un eveniment la Universitatea din Londra, a plecat pur și simplu, fără să-i pese că fiica ei va lua masa singură. Era o latură a caracterului ei. Nu avea deloc considerație pentru „oamenii de rând", deoarece, cred eu, îi disprețuia; era foarte arogantă și plină de prejudecăți. Nu putea să sufere conceptul de egalitate socială și i-a mărturisit lui Woodrow Wyatt că i se pare „ireal". Potrivit aghiotantului ei, Colin Burgess, nu putea să înțeleagă de ce insistă oamenii să le sărute bebelușii. A imitat în bătaie de joc vocea unei foste servitoare care venise să o viziteze. Îi ridiculiza pe cei care nu știau să pronunțe corect „*Ma'am*"; trebuie să rimeze cu *spam*, nu cu *harm*[100].

Margaret însă nu se lăsa călcată în picioare. Prințesa era frecvent nepoliticoasă cu mama ei în fața personalului, făcându-și astfel sieși un deserviciu, deoarece aceștia erau devotați bătrânei regine. O critica pe mama ei pentru felul în care se îmbrăca și o enerva foarte mult că obiceiul de a servi un pahar de aperitiv înainte de prânz, obicei considerat foarte sănătos, dura câteodată o oră întreagă. Alegerea programelor la televizorul din Royal Lodge era de asemenea un motiv de ciondăneală între ele. Dacă o plictisea emisiunea la care se uita regina-mamă, Margaret schimba pur și simplu canalul cu telecomanda fără a scoate un cuvânt.

„Sfârșiturile de săptămână petrecute la Royal Lodge erau mereu distractive, în ciuda ciondănelilor dintre regina-mamă și prințesa Margaret, între care uneori exista o relație ușor tensionată", a scris prietena și doamna de onoare a lui Margaret, fermecătoarea lady Anne Glenconner. Iar lady Anne a continuat: „Una dintre ele se apuca să deschidă toate ferestrele, iar cealaltă mergea în urma ei și le închidea. Sau una propunea ceva, iar cealaltă se opunea din principiu". Când a observat că Margaret a părut supărată la încoronarea surorii sale, lady Anne a scris că Margaret a răspuns: „Bineînțeles că eram supărată, Anne. Tocmai îl pierdusem pe iubitul meu tată și, de fapt, o pierdusem și pe sora mea, fiindcă avea să fie foarte ocupată și deja se mutase la Palatul Buckingham, așa că rămăsesem singură cu regina-mamă".

Însă în ciuda neînțelegerilor dintre ele, regina-mamă și Margaret au reprezentat un sprijin extraordinar pentru regină pe parcursul îndelungatei sale domnii, parte a sistemului ei de sprijin privat. Au murit pe neașteptate, la doar câteva săptămâni una de cealaltă, iar regina a rămas singură. Prima s-a dus sora reginei, prințesa Margaret, la doar trei zile după a 50-a aniversare a urcării pe tron a Elisabetei, la ora 6:30, pe 9 februarie 2002. După o criză cardiacă pe timpul nopții, Margaret a fost dusă de la Palatul Kensington la Spitalul King Edward VII din Londra. Din păcate însă, medicii de acolo nu au putut decât să-i ușureze ultimele ore din viață. A murit în urma celui de-al treilea infarct, având-i alături pe cei doi copii ai săi, lordul Linley (mai târziu al doilea conte Snowdon) și lady Sarah Chatto.

Moartea prințesei Margaret, la 71 de ani, nu s-a produs pe neașteptate, însă a fost o lovitură devastatoare pentru regina-mamă, a cărei sănătate o îngrijora serios pe regină. Șase săptămâni mai târziu, pe 30 martie, regina-mamă, care de câteva zile suferea de o tuse chinuitoare și o infecție pulmonară, a murit liniștită în somn la Royal Lodge. Regina a fost alături de ea când s-a stins la ora 15:15, la vârsta de 101 ani și 238 de zile, la vremea respectivă cel mai în vârstă membru al familiei regale din istoria Marii Britanii[101]. Palatul Buckingham a emis un comunicat emoționant: „Cu profundă tristețe, regina a cerut să se facă imediat următorul anunț: iubita ei mamă, regina Elizabeth, a murit liniștită în somn în după-amiaza aceasta, la Royal Lodge, Windsor. Membrii familiei regale au fost informați".

Întreaga națiune a fost copleșită de durere. La funeraliile ceremoniale organizate pe 9 aprilie 2002 la Westminster Abbey, prințul de Wales a spus: „Pentru mine, ea era totul. Și așteptam cu groază, cu groază acest moment, și știu că nu eram singurul. Cumva mă gândeam că nu va sosi niciodată. Era minunată și părea de neoprit, și am adorat-o de când eram copil".

A fost un început devastator pentru anul care marca Jubileul de Aur al reginei, pentru care fuseseră plănuite festivități spectaculoase. Resimțind tristețea profundă a reginei, națiunea i-a răspuns cu un val de sinceră afecțiune. Pe 2 mai, regina a început turneul național al Jubileului de Aur, la Falmouth, pe coasta regiunii Cornwall din sud-vestul Angliei, cu 21 de salve de tun și în uralele grupurilor de copii care fluturau stegulețe. Salvele de tun au fost trase de la bordul fregatei HMS *Cornwall* și semnalau sosirea reginei la primul eveniment din cadrul turneului, la noul, dar neterminatul Muzeu Maritim

Național. Era expusă *Bluebottle*, o barcă de curse din clasa Dragon care le fusese oferită reginei și prințului Philip ca dar de nuntă.

Printre cele 3 000 de persoane care așteptau să întâmpine cuplul regal se afla și Sir Robert Woodard, locțiitor al lordului locotenent al regiunii Cornwall și ultimul amiral care a comandat iahtul regal *Britannia*, acum dezafectat. „Îngrozitor de trist", a spus el despre sosirea reginei cu trenul regal. „Nu a fost deloc în regulă. La Falmouth nu se poate ajunge decât într-un singur mod, și anume la bordul iahtului regal *Britannia*. Dar dacă regina pleacă de aici încântată și fericită, atunci va da tonul pentru tot restul turneului", a spus el. În această privință, Falmouth s-a străduit din plin. Regina a lansat o nouă barcă de salvare în aplauzele numeroșilor spectatori înghesuiți pe ambarcațiunile de agrement care au însoțit-o apoi în scurtul tur al portului ce i s-a oferit la bordul vasului în valoare de 1,4 milioane de lire sterline. Au urmat noi urale, s-au fluturat steaguri și s-au oferit flori când cuplul regal, Elisabeta și Philip, au debarcat la Prince of Wales Pier, a cărui piatră de temelie fusese pusă de bunicul ei, regele George al V-lea, înainte de a se îndrepta spre o festivitate organizată la grădinile din Trelissick.

La Catedrala din Truro s-a sărbătorit a 125-a aniversare a diocezei cu un „prânz din Cornwall" cu pui, cartofi noi și legume, servit cu un vin alb din regiune. Philip a preferat o sticlă de Bishop Bill's Special Brew — o bere produsă de berăria locală Skinners în onoarea aniversării, numită după episcopul din Truro, Bill Ind. „Nu voi fi niciodată sfânt", a spus episcopul, „dar e ceva ca o bere să-ți poarte numele". Când cuplul regal și-a luat rămas-bun de la Truro, li s-a oferit în dar un coș cu bunătăți locale.

— Aoleu, a spus Philip arătând către o tartă. Ia te uită. Este enormă!

— Da, a răspuns episcopul, o puteți mânca în tren.

— Ar hrăni o familie întreagă, a replicat prințul.

Următoarele opriri din turneul de pe coasta de vest au fost la Exeter, Taunton, Wells și Bath, unde mulțimile erau uriașe, iar entuziasmul molipsitor. Cuplul a traversat apoi întreaga țară, din iunie și până la începutul lui august, încercând să acopere cât mai mult din Anglia, Scoția, Țara Galilor și Irlanda de Nord.

Punctul culminant al festivităților a fost weekendul Jubileului de Aur, între 1 și 4 august 2002, când în fața Palatului Buckingham s-au adunat mai bine de un milion de oameni pentru a admira artificiile și fanfara. În toată țara s-au organizat petreceri stradale și parade pentru a marca jubileul, iar cel mai de

succes a fost un concert de muzică pop organizat în curtea Palatului Buckingham, la care au participat superstaruri, precum Sir Paul McCartney, fostul membru al formației The Beatles, cântărețul latino Ricky Martin și celebra cântăreață de muzică soul Aretha Franklin. Suveranei și celorlalți membri ai familiei regale li s-au alăturat 12 000 de invitați, iar concertul a fost televizat, fiind transmis în întreaga lume. Imaginea care a rămas în amintirea tuturor a fost cea a lui Brian May, chitaristul formației Queen, care a cântat „God Save the Queen" pe acoperișul palatului.

Londra era împodobită cu steagurile Marii Britanii și cu portrete ale reginei, iar londonezii au participat la petreceri similare cu cele organizate în urmă cu 25 de ani, cu ocazia Jubileului de Argint. Deși au fost mai puțini participanți și mai puțin respectuoși decât în 1977, reacția a fost încurajatoare pentru familia regală. Mii de oameni fluturând steaguri s-au înșirat pe străzile orașului Windsor, unde se află Castelul Windsor, reședința regală aflată la vest de Londra, pentru a urmări o paradă la care asista Majestatea Sa.

Regina, îmbrăcată într-un costum verde cu pălărie asortată, zâmbea și făcea cu mâna fanfarelor și altor ansambluri care treceau prin fața ei. Șefa statului trebuia să aprindă ultima făclie din cele aproape 2 000 ce se întindeau de la Land's End la John O'Groats[102] și din Antarctica în Zambia pentru celebrarea domniei sale, iar apoi a urmărit lansarea a 3 tone de artificii de pe acoperișul Palatului Buckingham. Trei apariții la balcon și peste un milion de voci care au intonat cu entuziasm imnul național au încununat uluitoarele festivități.

Extraordinarul punct culminant al weekendului Jubileului de Aur l-a constituit fastul și pompa procesiunii ceremoniale care a purtat-o pe regină la Catedrala St. Paul pentru o slujbă națională de recunoștință, precum și splendoarea de ritm și culoare a Festivalului de pe The Mall. Mulțimile s-au entuziasmat cel mai tare când regina a ieșit în balcon să admire zborul a 27 de avioane. Cel mai spectaculos a fost un Concorde care a zburat foarte jos deasupra palatului, însoțit de nouă avioane Hawk ale echipei acrobatice „Săgețile Roșii" din cadrul Forțelor Aeriene Regale, care au lăsat în urmă dâre de fum roșu, alb și albastru. Uralele au fost atât de puternice, încât abia se auzea uruitul motoarelor.

Regina a spus că a fost „copleșită și profund mișcată" de reacția publicului la jubileul ei și a subliniat cât de vital a fost pentru ea sprijinul pe care i l-a oferit familia de-a lungul celor 50 de ani de domnie. Într-un discurs ținut la

Guildhall, cu Tony Blair în public, a vorbit despre puterea pe care i-o dau soțul și copiii ei. „Ducele de Edinburgh mi-a fost de un neprețuit ajutor în ultimii 50 de ani, la fel cum a susținut nenumărate organizații de caritate și alte instituții“, a spus ea în aplauzele publicului. „Copiii ocupă un loc special în inimile noastre. Doresc să-mi exprim admirația față de prințul de Wales pentru tot ce a realizat pentru această țară. Copiii noștri și întreaga familie mi-au oferit dragoste și susținere neîntreruptă de-a lungul anilor și mai ales în ultimele luni“, a adăugat ea referindu-se la pierderea recentă a mamei și surorii sale.

Într-un moment în care țara nu numai că-și exprima mândria față de monarhie, ci își punea și speranțele în performanțele echipei de fotbal la Campionatul Mondial, regina a glumit: „În acest moment sunt mai mult decât conștientă de importanța fotbalului. Deși acest weekend cade la jumătatea anului meu jubiliar, din punctul nostru de vedere nu se aseamănă cu pauza meciului. Cu toate acestea, sunt foarte bucuroasă că a 50-a aniversare a urcării mele pe tron oferă atâtor oameni din întreaga țară și din Commonwealth un pretext de a sărbători și de a se distra“.

Vremea frumoasă a favorizat procesiunea ceremonială. A fost a treia oară când regina a folosit Gold State Coach, care a purtat-o și cu ocazia încoronării, și în timpul procesiunii Jubileului de Argint. Caleașca sclipea în soare când a părăsit palatul în uralele unei mulțimi atât de vaste, încât The Mall se preschimbase într-o mare de stegulețe roșii, albe și albastre. Prințul Charles o urma călare, în uniforma de ceremonie a Marinei Regale, însoțit de Prințesa Regală în uniforma Gold Stick-in-Waiting[103]. Erau flancați de Garda Regală Călare, cu coifuri cu panaș și pieptare strălucitoare. Alți membri de rang înalt ai familiei regale o precedau pe regină în calești: prințul William, prințul Harry, ducele de York și prințesa Beatrice în prima; contele și contesa de Wessex cu prințesa Eugenie, în vârstă de 12 ani, în a doua; și familia Prințesei Regale în a treia.

Treizeci și cinci de membri ai familiei regale de rang mai mic, așa-numiții „membri minori“, fuseseră duși, oarecum fără ceremonie, la Catedrala St. Paul într-un autocar al unei companii cu nume potrivit cu ocazia, Windsorian. În Green Park s-au tras 41 de salve de tun, câte una pentru fiecare minut al traseului spre catedrală. Regina a fost însoțită de acordurile muzicii pe întreaga distanță de 4 kilometri, deoarece un cor cu 3 000 de membri acompaniat de orchestră a cântat *Progress for the Queen*, o compoziție care a început cu „Zadok

the Priest“[104] și a îmbinat acorduri din „Men of Harlech“[105], „Scotland the Brave“[106], „Oh, Danny Boy“[107] și alte cântece tradiționale. La Temple Bar caleașca s-a oprit pentru ca regina să poată atinge, conform tradiției, mânerul Sabiei cu Perle, simbolul autorității reginei în City of London, oferită de lordul primar Sir James Oliver. Din Turnul Londrei, 61 de salve de tun au anunțat sosirea reginei în City.

La Catedrala St. Paul, în fața unei congregații de 2 500 de persoane, printre care se numărau politicieni de rang înalt și 47 de membri ai familiei regale, arhiepiscopul de Canterbury, George Carey, a lăudat statornicia și stăruința suveranei. A afirmat că legătura dintre suverană și popor „s-a întărit și s-a adâncit de-a lungul timpului“. Când regina a ieșit de la slujbă pentru a urca pentru prima oară în noul Bentley ceremonial, cu motor dublu turbo V8 de 6,75 litri, un model Arnage R modificat, ofițerii de poliție erau în cămașă.

În timpul prânzului festiv de la Guildhall, prim-ministrul Tony Blair a ținut un discurs la fel de elogios precum cel al arhiepiscopului. „Știm că ne sunteți devotată fără șovăială și fără preget nouă, poporului britanic“, a spus el. „În ciuda vicisitudinilor vieții, necazurilor și crizelor ce au avut loc în jurul Majestății Voastre, nu se îndoiește nimeni de devotamentul cu care slujiți Marea Britanie.“

Călătoria reginei pe The Mall a fost pavată cu „un râu de aur“, deoarece 400 de copii fluturând panglici aurii au alergat pe lângă Range Roverul decapotabil care i-a purtat pe regină și pe prințul Philip până la tribuna ridicată lângă Memorialul Reginei Victoria, de unde aveau să urmărească parada Festivalului de pe The Mall. Ceilalți membri ai familiei regale erau deja așezați, iar ducele de York filma spectacolul cu o cameră digitală de mici dimensiuni.

Prințul de Wales și fiii săi au avut nevoie de aproape o jumătate de oră pentru a merge pe jos de la Palatul St. James la locurile lor, deoarece pe drum s-au tot oprit să stea de vorbă cu spectatorii. Corul, care acum număra 8 000 de membri după sosirea a 5 000 de cântăreți de muzică gospel, au încântat publicul cu „Consider Yourself One of Us“ din musicalul *Oliver*. Mulțimea a cântat împreună cu corul în timp ce regina s-a așezat și le-a făcut semne cu mâna. Mașini vechi de poliție, ambulanțe și mașini de pompieri au participat la o procesiune reprezentându-i pe cei care au servit comunitatea. Printre aceștia și-au făcut mândri apariția și Chelsea Pensioners[108], unii în cărucioare electrice. Patru mii de copii, cu un curcubeu de dorințe din întregul

Commonwealth și însoțiți de dansatori din Noua Zeelandă, Australia, India, precum și din alte părți, au încheiat parada. De la balconul palatului s-a desfășurat o broderie imensă formată din steagurile țărilor Commonwealthului.

Atunci și-a făcut familia regală prima apariție în balconul palatului. Regina și prințul Philip au ieșit primii, în aplauzele mulțimii, urmați de alți membri de rang înalt ai familiei regale. Regina a zâmbit și și-a ridicat privirea pentru a admira primul din cele 27 de avioane care au survolat palatul, cu o întârziere de doar o jumătate de oră din pricina neconcordanțelor dintre parade. Zâmbetul Elisabetei s-a lărgit când Concorde-ul și „Săgețile Roșii“ au încheiat ceea ce fusese o zi cu adevărat memorabilă. Uralele și cântecele au continuat până când ușile balconului s-au închis pentru a treia și ultima oară în această zi istorică. Sărbătorile au prilejuit un val de nostalgie în țară, deoarece oamenii au reflectat asupra celor cinci decenii de domnie ale Elisabetei, consolidând dragostea lor pentru regină. Un sondaj publicat în *Mail on Sunday* a demonstrat că regina era cea mai respectată personalitate din Marea Britanie, popularitatea ei revenindu-și spectaculos după reacția negativă a publicului la aparenta ei indiferență în urma morții prințesei Diana, în 1997.

26

Liniștirea

Mai bine te retragi înainte să ieși din garanție.

Prințul Philip, într-un interviu cu Fiona Bruce
pentru BBC, 2011

În ciuda reputației sale teribile, prințul Philip era întotdeauna modest când i se cerea să vorbească despre el însuși. Era stânjenit de fiecare dată când se aducea vorba despre realizările sale. Într-un interviu BBC realizat cu ocazia împlinirii a 90 de ani, a fost întrebat de jurnalistă dacă este mândru de realizările sale. Ducele a părut sincer nedumerit. „Nu, e prea de tot", a spus el. Dar ce părere are de succesele sale? „Cui îi pasă ce cred eu despre asta, la urma urmei e ridicol", a spus el. Fiul său, prințul Edward, conte de Wessex, a pus răspunsul destul de irascibil al tatălui său pe seama modestiei lui. „Tata este pur și simplu foarte modest și nu-i place să vorbească despre sine. Unul dintre cele mai bune sfaturi pe care le dă tuturor este: vorbește despre orice altceva, dar nu despre tine. Nimănui nu-i pasă de tine."

În timpul interviului televizat realizat de prezentatoarea Fiona Bruce de la BBC *News*, Philip a recunoscut că nu a vrut să fie inclus în documentarul care avea să-i marcheze împlinirea vârstei de 90 de ani. Încercările temerare ale jurnalistei de a cerceta gândurile și viața privată ale prințului au fost respinse din capul locului. Insistentă și mereu calmă, Bruce a reușit totuși să obțină din partea lui o frază-cheie care a ajuns în titlurile ziarelor din ziua următoare. „Cred că mi-am făcut datoria, așa că vreau să mă și distrez puțin, să am mai puține responsabilități, să nu mai alerg de colo-colo, să nu mai am atâtea pregătiri de făcut, să nu mai trebuiască să mă gândesc la ce să spun. În plus, mă cam lasă memoria, nu-mi amintesc nume sau alte lucruri", a recunoscut el. „Mai bine te retragi înainte să ieși din garanție." Philip a mai spus și că vrea „să se liniștească", să-și reducă volumul de muncă.

Însă în lunile care au urmat acestei remarci nu s-a observat nicio schimbare. Nu numai că și-a făcut apariția la nenumărate evenimente publice, dar chiar s-a deplasat singur până la Toronto pentru o vizită de două zile, unde i s-a conferit cea mai înaltă distincție, Ordinul Canadei, și a oferit un nou drapel Batalionului 3 al Regimentului Regal Canadian. A participat și la mai multe evenimente private care nu au fost menționate pe nicio listă oficială.

Deși nu s-a retras imediat după declarația respectivă, a fost totuși primul semnal că Philip intenționează să renunțe la îndatoririle sale și să se retragă din viața publică. Își dădea seama de propriile slăbiciuni și se asigura că și ceilalți, inclusiv familia și curtenii de rang înalt ai Casei Regale, sunt conștienți de ele. Însă prima problemă a fost Jubileul de Diamant al reginei, aniversarea a 60 de ani de la urcarea sa pe tron.

Philip sperase să fie alături de soția sa pe parcursul tuturor festivităților programate, dar slăbiciunile despre care vorbise începuseră deja să fie vizibile. În weekend, întreaga națiune a omagiat-o pe regină, precum și pe Philip, dar medicii au intervenit și nu i-au permis acestuia să participe la evenimente. Când regina a urcat prudentă treptele Catedralei St. Paul pe 5 iunie 2012, fără a-l avea alături pe cel care îi era soț de 64 de ani, a dat și ea impresia de fragilitate. În timp ce urca, încet, urmată de prințul Charles și de soția acestuia, Camilla, precum și de ceilalți membri ai familiei regale, acel aer implacabil de încredere ce o caracteriza de obicei părea să se fi disipat. Acum era cel mai în vârstă monarh al Marii Britanii care se pregătea să asiste la slujba de recunoștință ținută în onoarea ei cu ocazia Jubileului de Diamant. Fusese un sfârșit de săptămână istovitor pentru ea, cu multă pompă, parade și festivități tumultuoase — și era, evident, epuizată.

Pe străzi continuau să vină oameni fluturând steaguri, dornici să o omagieze și să-și arate loialitatea. Până în zori, se adunaseră deja cu miile în fața catedralei, așteptând răbdători în spatele barierelor de oțel ale poliției. O femeie a mărturisit că s-a trezit la ora 3:30 pentru a participa la acest eveniment istoric venind din Essex. „Copiii voiau să se uite la televizor, dar le-am spus că atmosfera de aici va fi cu totul alta“, a declarat ea. Și i-a convins. În catedrală, membrii guvernului, reprezentanți ai opoziției și din întregul Regat Unit și din Commonwealth l-au ascultat pe dr. Rowan Williams, arhiepiscop de Canterbury, care a lăudat „devotamentul de o viață“ al Majestății Sale.

Regina însă părea preocupată, chiar gânditoare. Ceea ce era de înțeles, deoarece soțul și ajutorul ei, Philip, nu era alături de ea, ci se afla în

convalescență la Spitalul King Edward VII din Londra, aflat la câțiva kilometri depărtare, unde era tratat pentru o infecție a vezicii urinare. Elisabeta era, se înțelege, îngrijorată, dar și-a văzut de obligații, după obicei.

După patru zile de mari festivități cu ocazia Jubileului de Diamant, regina a ieșit în balconul Palatului Buckingham în fața unei mulțimi imense care o aclama. A urmat un spectacol aviatic cu avioane din al Doilea Război Mondial, iar „Săgețile Roșii" ale Forțelor Aeriene Regale au reprezentat un final desăvârșit. Dar, spre deosebire de alte dăți, la balcon nu a ieșit întreaga familie regală extinsă. De data aceasta nu a apărut decât nucleul familial, *noua familie regală*. Suverana a fost însoțită doar de cinci membri ai familiei: prințul de Wales, ducesa de Cornwall, ducele și ducesa de Cambridge și prințul Harry. Evident, a fost o decizie conștientă ce avea să ofere un indiciu în privința viitorului.

Absența prințului Philip în acea zi de iunie a determinat o schimbare majoră de mentalitate în cadrul familiei regale. Curtenii de rang înalt de la palat au spus în particular că pur și simplu nu a fost în regulă ca suverana, care pe atunci avea 86 de ani, să intre în Catedrala St. Paul pentru o festivitate în onoarea ei fără să fie însoțită de un membru de sex masculin al familiei care să o susțină. Era un rol pe care ar fi trebuit să-l preia Charles, dar responsabilitățile sale față de soția lui, ducesa de Cornwall, au creat pentru el o dilemă delicată.

Slujba a încununat zilele glorioase de festivități. Parada de pe Tamisa, ținută pe o ploaie rece, înrăutățise starea de sănătate a lui Philip, care stătuse în picioare pe puntea barjei regale, refuzând să se așeze pe unul dintre tronurile aurite și cam de prost gust pregătite pentru ei. Deoarece Philip nu a vrut să se așeze, regina a făcut la fel. Însă ducele a părut totuși că se distrează de minune; elegant în uniforma sa de ceremonie a Marinei Regale, părea în formă maximă.

Petrecerile au continuat, dar s-a aflat că, la sfatul medicilor săi, ducele va trebui să renunțe să participe la Jubilee Concert, organizat de Gary Barlow, solistul trupei de muzică pop Take That, și chiar a fost internat în spital. În mass-media domina o adevărată stare de îngrijorare. Din fericire, prințul Charles s-a ridicat la înălțimea așteptărilor și a emoționat-o vizibil pe mama sa atunci când, la sfârșitul concertului, a ținut un discurs afectuos și uneori emoționant. Prințul și-a început discursul cu cuvântul „Mami", la care mulțimea a izbucnit în urale entuziasmate. Regina i-a zâmbit, o adevărată regină de diamant în rochia elegantă de cocktail de lamé auriu presărată cu

cristale Swarovski, realizată de creatoarea de modă Angela Kelly, sub o pelerină întunecată la culoare, cu ornamente mari din dantelă în auriu și măsliniu-închis.

Mama și fiul, însoțiți de ducesa de Cornwall, coborâseră cu câteva clipe înainte spre scena din jurul Memorialului Reginei Victoria, aclamați de publicul ce se ridicase în picioare în onoarea lor. Celebritățile aflate de față, printre care Kylie Minogue și Cheryl Cole, și-au făcut loc să stea cât mai aproape de membrii familiei regale. Cavalerii muzicii pop, Sir Paul McCartney, Sir Tom Jones și Sir Elton John, nu au avut nevoie să se înghesuie, deoarece li se repartizaseră locuri de cinste în apropierea suveranei. Prințul Charles a amuzat publicul cu o glumă despre vremea îngrozitoare din timpul paradei fluviale de duminică: „Dacă aș putea să spun așa, slavă Domnului că s-a terminat cu bine!“ Dar când s-a referit, plin de emoție, la ducele de Edinburgh, aflat în spital la doar câțiva kilometri de locul acela, pentru o clipă, stăpânirea de sine a Majestății Sale a părut să cedeze. „Din câte am auzit“, a continuat el, „milioane de oameni visează să ia ceaiul cu Majestatea Voastră. Destul de mulți au fost la picnic cu Majestatea Voastră în grădinile Palatului Buckingham. Singurul lucru care mă întristează în această seară este că tatăl meu nu a putut fi alături de noi, deoarece, din păcate, nu s-a simțit bine. Dar, doamnelor și domnilor, dacă strigăm suficient de tare, s-ar putea să ne audă din spital și să se însănătoșească“.

Au izbucnit urale și aplauze spontane. Prințul a vorbit în numele tuturor când a adăugat: „Majestate, Jubileul de Diamant este un eveniment unic și deosebit. Unii dintre noi au avut bucuria de a sărbători trei jubilee alături de Majestatea Voastră. Iată, o pot dovedi cu medaliile. Iar acum sărbătorim viața și serviciile aduse națiunii în ultimii 60 de ani de către o persoană deosebită. Aveam trei ani când bunicul meu, George al VI-lea, a murit pe neașteptate, iar viața Majestății Voastre și a tatălui meu a fost irevocabil schimbată pe când Majestatea Voastră avea doar 25 de ani. Așadar, ca națiune, profităm de ocazie să vă mulțumim, Majestății Voastre și tatălui meu, pentru că ați fost mereu alături de noi. Pentru că ne-ați inspirat cu altruismul și simțul datoriei de care ați dat dovadă, pentru că ne-ați făcut să fim mândri că suntem britanici“. Apoi, întorcându-se către mama sa, Charles și-a exprimat recunoștința față de „o persoană cu adevărat deosebită care și-a dedicat viața în slujba națiunii“.

A fost o reprezentație extraordinară și foarte oportună din partea moștenitorului tronului, care a încântat publicul și și-a atras admirația tuturor

jurnaliștilor care au relatat evenimentul a doua zi. Pe culoarele puterii ale palatului însă, absența ducelui de Edinburgh și sănătatea sa șubredă au ocupat gândurile tuturor. Philip era binecuvântat cu o constituție extraordinar de robustă. Și nu era deloc imprudent. Era limpede pentru toată lumea, inclusiv pentru regină, că, cu cât se apropia de centenar, nu mai putea menține în mod rezonabil același ritm. Aveau să apară, inevitabil, și alte ocazii când ducele nu-și va mai putea lua locul obișnuit la câțiva pași în urma soției sale.

Nu avea să fie o tranziție ușoară, dar, după ce extraordinarul serviciu adus țării de cei doi fusese sărbătorit, a devenit evident pentru toată lumea că era momentul să li se permită să se retragă, cel puțin parțial. Philip a refuzat să-și dezamăgească soția, ezitând să-și reducă programul încărcat de evenimente. De fapt, în lunile care au urmat după Jubileul de Diamant nu s-a observat deloc că ar fi renunțat la anumite obligații.

Însă o nouă internare a lui Philip — și îngrijorarea reginei cu privire la volumul de muncă al acestuia — a determinat-o să-și pună mai repede în aplicare planurile de a-i preda o parte din responsabilități lui Charles. Așa încât acesta, împreună cu soția sa — acum acceptată pe deplin ca ducesă de Cornwall —, cu frații săi Andrew și Edward și cu următoarea generație, William, Kate și Harry, a preluat din obligațiile care apăsau pe umerii reginei și ai soțului ei îndatoritor. S-a pus chiar problema ca Charles să preia rolul de „rege din umbră“, permițându-i mamei sale să petreacă mai mult timp în particular cu soțul ei.

„Nu se pune problema ca Majestatea Sa să renunțe la responsabilitățile sale“, a lămurit un membru de rang înalt al Casei Regale. „Însă delegă anumite responsabilități și nu mai acceptă personal decât anumite obligații. Majestatea Sa și ducele de Edinburgh au fost neobosiți pe toată durata Jubileului de Diamant. Poate că în cazul lor așteptările au fost prea mari.“

Consilierul a continuat: „Starea de sănătate a reginei este excelentă, dar își dă seama că atunci când este la datorie, ducele, ca prinț consort, consideră că e de datoria lui să îi fie alături. Dificultatea constă în a-l convinge că oricare dintre fiii săi ar putea să o însoțească pe Majestatea Sa și că acest lucru ar fi acceptabil. Dacă ducele nu este de acord cu acest lucru, singura soluție este ca Majestatea Sa să participe la mai puține evenimente și ca membrii mai tineri ai familiei să o reprezinte la celelalte“.

Tânăra generație se dovedise deja un locțiitor excelent cu ocazia Jocurilor Olimpice de la Londra din 2012, când reprezentanții ei au apărut în tricouri

ale echipei Marii Britanii și i-au încurajat cu strigăte pe atleți. Acum aveau să fie și mai vizibili. În ciuda incidentului de imagine din Las Vegas, consilierii regali erau de părere că și prințul Harry are de îndeplinit un rol-cheie. Reputația sa avea să supraviețuiască scandalului și să se refacă. Vizitele făcute cu ocazia jubileului în Jamaica și Brazilia în 2012, încununate de succes, urmate de un turneu la fel de bine primit în Statele Unite în 2013, au confirmat că este un ambasador excelent al familiei regale. O fi el rebel, dar, la fel ca mama sa, Diana, știe să impresioneze publicul.

Însă mutarea subtilă a reginei de a face un pas în spate în 2013 a avut, fără îndoială, consecințe mai profunde și cu implicații mai însemnate în cazul prințului William — care a rămas în prima jumătate a anului 2013 pilot în cadrul forțelor de căutare și salvare din cadrul Royal Air Force — și al soției sale însărcinate. Și anume, a fost nevoit să renunțe la eventualele planuri de a-și continua cariera militară pe termen lung pentru a se dedica îndatoririlor sale ca membru al familiei regale. Când Philip s-a îmbolnăvit și a fost din nou internat câteva săptămâni mai târziu — a fost silit să petreacă șase zile la Infirmeria Regală din Aberdeen în timpul vacanței anuale de la Balmoral —, regina a profitat de ocazie pentru a discuta reorganizarea monarhiei cu moștenitorul ei, prințul Charles.

Tranziția s-a realizat aproape imperceptibil, fiind bine gestionată. Chiar dacă par uneori cam plictisiți, britanicilor le place ca membrii familiei regale să dea dovadă de calm, stăpânire de sine și control. Regina însă nu ezita când trebuia să acționeze. Palatul a transmis că regina este gata să renunțe la călătoriile lungi în străinătate, astfel încât să-și poată „menține ritmul“ în vederea viitorului ei rol de monarh.

Acest comunicat, emis la doar câteva săptămâni după ce regina fusese ea însăși internată cu gastroenterită, dovedea hotărârea ei ca pe viitor să-și gestioneze mai bine volumul de muncă. Decizia de a-l trimite pe Charles în Sri Lanka pentru a o reprezenta la întâlnirea la nivel înalt a fost de asemenea o mișcare chibzuită. De acum era de așteptat să fie prezent ori de câte ori regina avea nevoie de el pentru a o reprezenta în viitoarele călătorii pe distanțe lungi, la fel cum făcuseră deja, el și alți membri ai familiei regale, în anul Jubileului de Diamant. Părea că festivitățile cu ocazia Jubileului de Diamant nu numai că fuseseră un moment culminant al domniei reginei, ci, poate, și ultima ei apariție importantă în public, cu pompă și ceremonie. Acum era momentul să ofere următoarei generații ocazia de a urca pe scenă, iar pentru Charles, această

întâlnire a țărilor Commonwealthului era momentul perfect pentru a-și demonstra abilitățile.

Commonwealthul a fost unul din marile succese ale domniei Majestății Sale. Nu este o organizație cu o misiune a ei — după cum s-a exprimat Majestatea Sa —, ci oferă celor 2,1 miliarde de locuitori ai țărilor respective oportunitatea unică de a colabora pentru a găsi soluții la o gamă largă de probleme. Este o forță majoră a schimbării, cum spune ea cu mândrie. Cu o combinație de modestie reticentă, înțelepciune și experiență, regina este de 60 de ani cheia longevității asociației, pe care continuă să o ducă mai departe. Commonwealthul este elementul central pentru rolul ei ca monarh modern și despre care ea spune, potrivit unor surse apropiate, că este inima noii familii regale. Da, dorește ca Charles să preia rolul de lider al Commonwealthului, dar consideră că și următoarea generație, William, Kate și Harry, va avea un rol vital în această privință.

Acestea fiind spuse, cu prințul Charles pregătit să preia rolul de „rege din umbră", tânăra generație trebuie să preia ștafeta, mai ales în privința Commonwealthului și a diplomației internaționale, care, la urma urmei, este esența monarhiei moderne. În anul jubiliar, a fost un efort de echipă — mai ales când a fost nevoie ca regina să fie reprezentată în străinătate. Ducele și ducesa de Cambridge au vizitat Malaysia, Singapore, Insulele Solomon și insulița Tuvalu. Prințul Harry, în prima sa călătorie de unul singur în numele reginei, s-a dus în Belize, Jamaica și Bahamas.

Familia regală extinsă și-a făcut și ea datoria. Ducele de York a vizitat India, iar Prințesa Regală a făcut un turneu în Mozambic și Zambia. Vărul primar al Majestății Sale, ducele de Gloucester, a fost în Insulele Virgine Britanice și în Malta, iar ducele de Kent, în Insulele Falkland și Uganda, în vreme ce contele și contesa de Wessex au călătorit în Caraibe, au vizitat Antigua și Barbuda, Barbados, Grenada, Montserrat, St. Christopher și Nevis, Sfânta Lucia, Sfântul Vincențiu și Insulele Grenadine și Trinidad și Tobago, după care au făcut o vizită suplimentară în Gibraltar.

Organizând aceste vizite, Majestatea Sa transmitea un alt mesaj cât se poate de limpede — că, pentru ea, Commonwealthul era deosebit de important. Sub conducerea sa, Commonwealthul a devenit o asociație voluntară formată din 54 de state independente de pe șase continente — care însumau aproximativ 30 % din populația globului, din care jumătate au sub 25 de ani. Regina îl numește originalul *worldwide web*. Prin urmare, viitoarea implicare pe termen

lung a familiei regale în Commonwealth în calitate oficială constituie un subiect delicat. Unele persoane din cadrul organizației au subliniat că unul dintre motivele principale ale succesului „familiei națiunilor“ a fost implicarea personală a reginei, care a fost și continuă să fie personajul benefic din inima organizației, care îi cunoaște personal pe cei mai mulți dintre liderii națiunilor, dintre care mulți îi sunt acum prieteni vechi.

Regina și Philip au inspirat și au slujit națiunea, fiind un exemplu pentru toți. După ce s-a aflat mai bine de 60 de ani la cârma monarhiei, puțini își mai amintesc de o vreme când Elisabeta a II-a nu era suverană. Există o credință nerostită, irațională, pe care o împărtășim cu toții, că regina va fi eternă. Elisabeta, ca și soțul ei, Philip, este realistă și își dă seama că vârsta înaintată o va sili inevitabil să încetinească ritmul. Nu se pune problema ca suverana să abdice, precum regina Beatrix a Olandei, care a cedat tronul fiului ei în 2013. Cu toate acestea, este evident că pe măsură ce se apropia de a 90-a aniversare, regina pregătea ajustările semnificative care trebuiau făcute.

Prințul William și-a expus dilema în 2011. „Ca nepoți, ne este cam greu să spunem «Las-o mai încet», când diferența de vârstă dintre noi este atât de mare, iar ea a realizat atât de multe. Mereu îi sugerăm să ne lase să o ajutăm, dar nu vrea. Este foarte devotată și hotărâtă să termine tot ce a început.“ „Va dori să predea ștafeta știind că a făcut tot ce i-a stat în putere pentru a ajuta“, a mai spus el, „că nu regretă nimic și nu a lăsat nimic neterminat; că a făcut tot ce a putut pentru țară și nu a dezamăgit pe nimeni — se gândește mult la asta“.

Într-un interviu realizat în același an, fratele prințului William, Harry — care mai târziu avea să evadeze din „colivia regală“ aurită și să abandoneze Marea Britanie pentru a duce o viață mai liberă pe coasta de vest a Statelor Unite alături de soția sa, Meghan —, a recunoscut că îl îngrijorează programul solicitant al bunicii sale. „Indiferent dacă bunicul pare să-și facă treaba, rătăcind ca un pește purtat de curent, contează că e acolo, în persoană, nu cred că s-ar descurca fără el“, a declarat Harry.

Vărul primar al prinților William și Harry, Peter Phillips, primul nepot al reginei Elisabeta și al lui Philip, a fost de acord cu ei. „Nu uitați câți ani are, câți ani au amândoi. Dacă din când în când anulează vreun eveniment, nu ar trebui să mire pe nimeni“, a spus el pe 6 iunie 2013, în ziua când bunicul său a fost dus la o clinică privată de pe Harley Street din Londra pentru o intervenție. Când vine vorba de sănătate, familia regală a susținut întotdeauna

că trebuie „să-ți păstrezi calmul și să mergi mai departe“. La fel ca Philip însuși, toți sunt de părere că nu ar trebui să se facă vâlvă.

Mai devreme în aceeași zi, Philip fusese la o petrecere în aer liber la Palatul Buckingham la care fuseseră prezenți 8 000 de invitați și a spus glume toată după-amiaza. Cu joben și în redingotă, arăta elegant ca întotdeauna, în ciuda vârstei înaintate. Ai fi zis că e cu zece ani mai tânăr. Spre sfârșitul petrecerii a dispărut pe neobservate și a plecat pe la ora 17:30. S-a schimbat și a fost condus de garda sa de corp de la Scotland Yard la clinica privată din Londra, de pe Harley Street, unde avea programare, la patru kilometri distanță, prin Park Lane.

Palatul Buckingham a emis un comunicat abia după încheierea intervenției. Iată ce spunea: „Rezultatele urmează să fie analizate. Deocamdată starea sa este bună. Vom emite noi comunicate pe măsură ce vom afla noi informații“. La insistențele presei, un membru de rang înalt al Casei Regale a răspuns fără menajamente: „Ei, ce vreți? E bătrân“. Existau motive de îngrijorare, deoarece era oricum suficient de riscant ca un om de vârsta lui Philip să fie operat sub anestezie generală, însă această ultimă criză a patriarhului familiei regale avea implicații mai profunde.

Ca de obicei, regina a pus datoria pe primul loc. Era, firește, îngrijorată, dar a decis să-și continue programul oficial, fără a-l avea pe soțul ei alături, la noul sediu al BBC care costase un miliard de lire sterline, Broadcasting House. În fața clădirii s-au adunat sute de oameni care au aclamat cu entuziasm sosirea mașinii reginei la ora 11:10. Elisabeta a produs și ea o mică surpriză când doi jurnaliști de la BBC, Julian Worricker și Sophie Long, care prezentau în direct pe canalul BBC *News*, s-au trezit dintr-odată că suverana se afla chiar în spatele lor. După ce și-au dat seama că au un observator special, cei doi au salutat-o pe Majestatea Sa cu o scurtă înclinare a capului, într-un gest firesc, după care au continuat transmisiunea.

Regina, în haină și pălărie bleu, a ținut apoi în direct un scurt discurs, difuzat de BBC în Marea Britanie și de BBC World Service în întreaga lume, referindu-se la o vizită anterioară la Broadcasting House împreună cu Philip, cu puțin timp înainte de încoronarea ei, în urmă cu 60 de ani. Avea să fie singura referire la soțul ei. Președintele BBC Trust, lordul Patten, și directorul general al BBC, lordul Hall, care a ținut un scurt discurs în care i-a urat ducelui însănătoșire grabnică, au însoțit-o pe durata vizitei.

A început turul printr-o vizită la Radio 1, unde a cunoscut câțiva prezentatori, printre care pe Nick Grimshaw, Trevor Nelson și Sara Cox, după care a fost condusă în bine-cunoscutul studio Live Lounge pentru a urmări un concert al formației The Script. La sfârșit a stat puțin de vorbă cu solistul Danny O'Donoghue, care pe atunci era membru al juriului emisiunii BBC1 *The Voice*. Când regina a auzit că va cânta la festivalul de la Glastonbury, a întrebat în glumă: „Acolo unde te murdărești de noroi din cap până-n picioare?", la care solistul a răspuns râzând: „Trebuie să ai cizme bune de cauciuc".

Următoarea destinație a fost etajul al treilea, unde Fran Unsworth, director interimar al redacției de știri, i-a prezentat mai mulți angajați ai BBC Radio 4, inclusiv pe prezentatorul emisiunii *Today* John Humphrys. S-a alăturat unui alt prezentator al aceleiași emisiuni, James Naughtie, și lui Siam Williams în direct pe Radio 4, unde a ținut un discurs pentru inaugurarea oficială a noii case BBC, spunând: „Sper că această nouă clădire vă va fi de folos în viitor și sunt încântată să o declar deschisă astăzi". După care i-a cunoscut pe prezentatorii TV Huw Edwards și Sophie Raworth, la începutul turului redacției de știri a BBC, iar apoi alte nume mari precum David Dimbleby și Sir Bruce Forsyth. Când veteranul prezentator de radio John Humphrys a întrebat-o de starea soțului ei, regina a răspuns sec:

— Habar n-am, tocmai a fost internat.

— Ieri părea într-o formă excelentă, a adăugat el.

Fără să se trădeze, regina a replicat:

— Serios? a făcut ea, continuând apoi după o scurtă pauză: Pentru că nu e bolnav.

Fusese o reprezentație desăvârșită din partea unei profesioniste, dar întrebarea o iritase.

Cu ocazia celei de-a 92-a lui aniversări, trei zile mai târziu, pe 10 iunie, regina a sosit la clinică cu o felicitare într-un plic pe care scria „ASR Ducele de Edinburgh". Fusese prea obosit să accepte vizitatori după intervenția de investigare, dar nimic nu o putea opri pe cea care îi era soție de 65 de ani. În următoarele câteva zile au venit să-l viziteze și ceilalți membri ai familiei. Prințul de Wales a plecat zâmbind și, întrebat de starea de sănătate a tatălui său, a răspuns: „Se simte mult mai bine".

După această internare, familia a devenit din ce în ce mai îngrijorată de programul încărcat al lui Philip. S-au pus în mișcare planuri de culise pentru ca

mai multe dintre responsabilitățile suveranei să-i fie transferate prințului de Wales. Creștea și încrederea în următoarea generație. Pe 22 iulie 2013, regina și familia regală au sărbătorit nașterea prințului George, în aripa Lindo de la St. Mary's Hospital din Paddington, Londra. Anunțul oficial al nașterii prințului s-a afișat pe un șevalet la Palatul Buckingham. A doua zi, mulțimea și jurnaliștii l-au zărit pentru prima oară pe micul prinț în fața spitalului. „Seamănă cu ea, din fericire", a glumit prințul William, iar Kate a replicat: „Nu, nu, nu sunt sigură de lucrul ăsta".

În octombrie, pentru prima dată din 1894, botezul prințului George a reunit patru generații ale familiei regale. Regina și trei viitori regi — prințul Charles, prințul William și prințul George — au fost fotografiați împreună după ceremonia ce a avut loc în cadru restrâns. George, în vârstă de doar trei luni, stătea mulțumit în brațele tatălui său, într-o copie magnifică a hăinuței de botez din satin alb cu dantelă Honiton veche de 172 de ani. Sora lui, prințesa Charlotte, a patra în linia de succesiune la tron, s-a născut pe 2 mai 2015, iar al treilea copil al ducilor de Cambridge, prințul Louis, pe 23 aprilie 2018.

***

Un alt moment important a survenit în 2013, când regina a anunțat că nu va participa la o reuniune a șefilor de guvern din Commonwealth (Commonwealth Heads of Government Meeting, CHOGM) — pentru prima oară în ultimii 40 de ani — ce avea să se desfășoare în noiembrie același an, însă i-a cerut prințului Charles să o reprezinte. La doar câteva săptămâni după ce a fost internată cu gastroenterită, era limpede că regina trebuie să-și delege mai multe responsabilități.

Decizia reginei de a-i cere prințului de Wales să o înlocuiască la CHOGM ce se desfășura în Sri Lanka, reprezentând-o astfel la o întâlnire de nivel înalt, a fost un act decisiv. Din acel moment, Charles, susținut de Camilla, era de așteptat să intervină ori de câte ori regina avea nevoie de el să o reprezinte în viitoarele călătorii de lungă durată. Dintr-o lovitură, i-a oferit lui Charles, cel mai longeviv moștenitor al tronului din istoria Marii Britanii, șansa de a-și demonstra talentele pe scena mondială. Charles și-a îndeplinit misiunea cu succes, iar de atunci a însoțit-o mereu pe mama sa la întâlnirile CHOGM.

Până în ziua de azi, regina se bucură de o sănătate mintală și fizică neobișnuite pentru o femeie de vârsta ei. Când are timp, călărește, se plimbă în natură și mănâncă sănătos. Însă era momentul, a considerat ea, ca generației

următoare să i se ofere o șansă, iar pentru moștenitorul tronului, Charles, nu era o ocazie mai potrivită să-și demonstreze abilitățile diplomatice incontestabile decât întâlnirea Commonwealthului.

În noiembrie 2015, Elisabeta și Philip s-au întors în Malta pentru trei zile, cu ocazia summitului Commonwealthului, locul în care petrecuseră una dintre cele mai fericite perioade din căsnicia lor. Regina a cerut să vadă Villa Guardamangia din Gwardamanġa, Pietà, unde a locuit timp de doi ani când Philip era în Marina Regală, însă proprietarii — familia Ġużè Schembri, care la vremea respectivă se aflau într-un conflict legal încrâncenat cu guvernul maltez — au refuzat. Elisabeta și Philip mai vizitaseră arhipelagul din centrul Mediteranei în 2007, cu ocazia aniversării nunții lor de diamant, și mai intraseră în vilă în 1992, în timpul unei vizite de stat. Clădirea magnifică, închiriată de unchiul lui Philip, Dickie Mountbatten, în perioada în care cei doi stătuseră acolo, a fost cumpărată de guvernul maltez în 2019 pentru suma de 5,5 milioane de lire sterline, iar acum este deschisă publicului ca monument istoric. Guvernul a intervenit de teamă ca nu cumva să fie vândut unor dezvoltatori imobiliari care doreau să o demoleze pentru a construi un bloc de apartamente.

Regina și Philip, care au fost însoțiți de prințul de Wales și de ducesa de Cornwall la întâlnirea șefilor de guvern din Commonwealth, au fost primiți cu entuziasm de poporul maltez în Piața St. George din centrul capitalei, La Valletta, unde Elisabeta și Philip au fost întâmpinați oficial de președintele Maltei, Marie-Louise Coleiro Preca. Aceasta le-a oferit celor doi o acuarelă înfățișând Villa Guardamangia, realizată de către un pictor local. „Oh, uite, Guardamangia, ce cadou frumos“, a spus regina, adăugând că pare „cam tristă acum“. Au revenit la Hipodromul Maria, care găzduiește Clubul de Polo din Malta, unde Philip învățase sportul, iar apoi s-au plimbat cu barca prin portul Valletta, la fel ca în 1954, când l-au luat cu ei pe Charles, care atunci avea cinci ani.

Vizita nu era menită să fie doar una nostalgică. În Malta, regina a ținut un discurs important în care i-a mulțumit prințului de Wales pentru sprijinul neîntrerupt și „deosebita onoare“ de a-l avea alături de ea. A fost un indiciu cât se poate de clar că Charles va prelua rolul neereditar de lider al Commonwealthului pe care regina l-a deținut timp de peste 60 de ani. În Malta, regina și-a exprimat clar poziția. „Mă simt extraordinar de mândră de

realizările Commonwealthului, toate în decursul vieții mele. De mai bine de șase decenii de când sunt lider al Commonwealthului, o responsabilitate pe care am prețuit-o, am avut norocul să îl am mereu alături pe ducele de Edinburgh. Prințul Philip și-a dedicat energia nemărginită și devotamentul acestei cauze, lucru pentru care îi sunt recunoscătoare. Și nici nu mi-aș fi putut dori să fiu mai bine sprijinită și reprezentată în Commonwealth decât de prințul de Wales, care continuă să i se dedice cu multă cinste."

Un alt moment-cheie a fost ceremonia de comemorare a veteranilor din noiembrie 2017, când regina a stat deoparte în timp ce prințul Charles a fost cel care a ținut discursul în onoarea britanicilor căzuți în luptă. A fost un transfer istoric al îndatoririlor regale, în care suverana în vârstă de 91 de ani a stat alături de prințul Philip în balconul Ministerului de Externe, în timp ce Charles, în uniforma de mareșal al Forțelor Aeriene Regale, a depus prima coroană în numele mamei sale. Ea și consortul ei, care sărbătoriseră 70 de ani de căsnicie pe 20 noiembrie, s-au mulțumit să privească ceremonia de la Cenotaf, din centrul Londrei, împreună cu ducesa de Cornwall. Într-un balcon învecinat, ducesa de Cambridge, împreună cu Sophie, contesă de Wessex, și cu verișoara reginei, prințesa Alexandra, urmăreau ceremonia care marca și schimbarea gărzii regale. Într-un colț al balconului, Philip, în vârstă de 96 de ani, unul dintre puținii supraviețuitori ai celui de-al Doilea Război Mondial care asistau la ceremonie, părea slăbit și suferind în uniforma sa de amiral al Flotei. Uneori părea că abia mai rezista să stea în picioare. O sursă de rang înalt a spus că Philip era hotărât să fie de față pentru a-l vedea pe fiul său cel mare aducând acel omagiu istoric, în ciuda faptului că avea dureri foarte mari. „Avea dureri cumplite de șold și nu se simțea bine deloc în ziua aceea, era nevoit să se sprijine de perete ca să rămână în picioare. Dar trebuia să-și aducă omagiul celor căzuți. Pentru el, datoria este pe primul loc." Fotograful Arthur Edwards, care se afla acolo în ziua respectivă, l-a fotografiat pe duce răsuflând parcă ușurat în timp ce părăsește balconul. „Da, avea dureri mari", a spus el. „I se citea pe chip."

Regina și liderii Commonwealthului au confirmat viitoarea numire a prințului Charles ca lider al asociației cu ocazia următorului summit bienal, care avea să se țină la Palatul Buckingham și Castelul Windsor în 2018. La același summit, regina a declarat public că este „dorința ei sinceră" să fie succedată de fiul ei. La începutul adunării liderilor Commonwealthului, Charles s-a angajat și el să-și asume viitorul rol printr-un discurs în care a spus

despre Commonwealth că „a fost o trăsătură fundamentală a vieții mele de când mă știu, începând cu prima mea vizită în Malta pe când aveam doar cinci ani“.

Asigurarea lui Charles ca succesor al ei în fruntea Commonwealthului era parte dintr-o campanie discretă, dar bine orchestrată. Acum pare foarte probabil că nu numai Charles, dar și prințul William și, în cele din urmă, prințul George vor păstra acest rol când vor deveni regi, deși, tehnic vorbind, decizia le revine liderilor individuali ai tuturor țărilor Commonwealthului.

După împlinirea vârstei de 90 de ani, deși făcea plimbări zilnice pentru a se menține activ, prințul Philip a trecut inevitabil prin mai multe crize de sănătate care au accelerat decizia sa de a se retrage din viața publică și de a-și petrece timpul izolat la Wood Farm, pe proprietatea Sandringham. Însă retragerea lui nu a fost scutită de incidente, deoarece chiar înainte de Crăciun, pe 20 decembrie 2019, Philip a fost dus la Spitalul King Edward VII din centrul Londrei pentru un tratament legat de ceea ce palatul a descris ca fiind „o afecțiune preexistentă“.

În timpul unei vizite în regiunile afectate de inundații din South Yorkshire, fiul lui, Charles, a fost întrebat de sănătatea tatălui său. „Este foarte bine îngrijit în spital“, a răspuns prințul. „În acest moment, asta e tot ce știm.“ În timpul vizitei, o femeie din Fishlake i-a pus aceeași întrebare, iar Charles a răspuns: „Bine. Când ajungi la vârsta respectivă lucrurile nu mai funcționează chiar așa cum ar trebui“.

După patru nopți petrecute la spital, chiar înainte de ora 9 dimineața, îmbrăcat într-un sacou elegant, cu cămașă albă și cravată, Philip a mers fără ajutor până la mașina regală care îl aștepta, parcată discret în spatele spitalului. Nu a pierdut Crăciunul, sfidându-i încă o dată pe cei care îi vesteau sfârșitul.

27

Hopuri

Drumul, firește, nu este întotdeauna neted, și se poate ca anul acesta să fi părut plin de hopuri, dar dacă faci pași mai mici este mult mai ușor.

Regina, discursul de Crăciun, 2019

Se spune că regina ar fi zis că, pentru ea, 1992 a fost un „*annus horribilis*". În stilul ei lipsit de exagerări, peste 27 de ani, în discursul anual televizat de Crăciun, a descris anul 2019 ca fiind „plin de hopuri". La câteva săptămâni după înregistrarea acestui mesaj, călătoria a devenit și mai dificilă pentru familia regală, iar hopurile s-au înmulțit. Părea să fie „*annus horribilis II*".

Principalele dificultăți ale acestui an au fost legate de acuzațiile grave aduse ducelui de York, care a ajuns ținta oprobriului în urma unui interviu dezastruos acordat talentatei jurnaliste Emily Maitlis de la BBC *Newsnight*. Intenționase să atenueze neîncrederea tot mai mare a publicului în privința relațiilor sale cu finanțatorul american Jeffrey Epstein, care s-a sinucis după ce a fost condamnat pentru abuz sexual. Deși i-a spus reginei că, după părerea lui, lucrurile „au mers bine", ducele s-a înșelat, deoarece a fost aspru criticat pentru lipsa evidentă de onestitate din timpul interviului. Maitlis a câștigat ulterior premiul „Prezentatorul anului" la Royal Television Awards. Însă Andrew a ajuns să regrete ziua în care a acceptat interviul, deoarece a pierdut și ce îi mai rămăsese din reputația oricum știrbită. Când a văzut interviul, prietena sa Ghislaine Maxwell, fiica magnatului presei Robert Maxwell, care a fost acuzată ulterior că era proxenetul lui Epstein și care încercase să-l convingă pe Andrew să nu accepte interviul, și-a spus că este „începutul sfârșitului"[109].

Andrew fusese acuzat de Virginia Roberts Guiffre că, pe când avea 17 ani, fusese forțată să întrețină relații sexuale cu el, un lucru pe care l-a descris public ca fiind „dezgustător". Totul era pierdut pentru Andrew, care era deja compromis; și, în ciuda faptului că a afirmat că nici măcar nu-și amintește să o fi întâlnit vreodată pe doamna Roberts Guiffre, a fost nevoit să renunțe la

îndatoririle regale din pricina scandalului. Într-o declarație pe acest subiect, Andrew a zis că regretă „în mod clar" „asocierea nechibzuită cu Jeffrey Epstein". Și a continuat spunând că este din tot sufletul alături de toți cei afectați și că își dorește să se pună capăt acestei probleme. „Nu pot decât să sper că, în timp, își vor reface viața. Bineînțeles că sunt dispus să ajut cu informații autoritățile implicate în cercetări, dacă mi se cere", a adăugat el. Însă a fost prea puțin, mult prea târziu.

În realitate, Andrew fusese efectiv concediat de mama și de fratele său mai mare. După cum a explicat un membru de rang înalt al Casei Regale: „Nu era nimic personal, trebuia protejată instituția monarhică". Asocierea ducelui de York și Epstein i-a obligat pe regină și pe prințul de Wales să acționeze decisiv, ceea ce au și făcut. Deși în momentul respectiv Charles se afla în celălalt capăt al lumii, într-un turneu în Noua Zeelandă și Insulele Solomon, amândoi urmăreau evenimentele cu tot mai multă îngrijorare. Și amândoi au fost de acord că nu exista decât o singură soluție — retragerea lui Andrew din conflict și din viața publică.

Prințul Philip, care se retrăsese, a lăsat luarea deciziei în seama soției și a fiului său mai mare, viitorul rege. În plus, îl îngrijora tot mai mult impactul pe care avea să-l aibă asupra monarhiei presupusul comportament licențios al celui de-al doilea fiu al său, care dezonora instituția pe care ar fi trebuit să o servească. Nu putea înțelege neputința lui Andrew de a duce o viață simplă și relativ ieftină. În particular dădea vina pe Sarah, ducesa de York, deoarece i se spusese că ea i-o prezentase lui Andrew pe domnișoara Maxwell. De-a lungul vieții sale, Philip pusese întotdeauna pe primul loc datoria față de Coroană și făcuse de bunăvoie sacrificii pentru ceea ce considera a fi binele public. Nu putea înțelege de ce fiul său nu era în stare să accepte această regulă simplă.

Cu o săptămână înainte ca prințul Andrew să dea ochii cu fratele său Charles, a fost chemat la Sandringham pentru o întrevedere cu tatăl lui. A fost o întâlnire tensionată, însă ducele a spus clar că nu înțelege cum de putuse Andrew să facă prostia de a se împrieteni cu un om ca Epstein. Întotdeauna fusese îngrijorat de felul în care Andrew era atras, „ca o musculiță de lumină", de compania unor indivizi dubioși, dar era de părere că ar fi trebuit să-și dea seama ce fel de om e Epstein și să îl ocolească. Philip i-a spus lui Andrew că, indiferent câtă vină ar avea, nu putea decât să se supună deciziei fratelui său mai mare și să accepte soluția pe care Charles o considera necesară. Întrevederea a fost tensionată, se înțelege, dar calmă, au spus mai multe surse

apropiate, însă Philip a afirmat hotărât că repercusiunile sunt inevitabile și că Andrew va trebui să renunțe la îndatoririle sale de membru al familiei regale de dragul reginei, al monarhiei și al instituției pe care o slujesc cu toții. Până atunci Charles îl susținuse mereu pe fratele său. În urmă cu câțiva ani, când au apărut primele acuzații, cei doi stătuseră de vorbă deschis, iar Charles i-a spus lui Andrew că el crede întru totul în nevinovăția lui. Firește, Andrew a protestat, susținând că nu este vinovat, iar lui Philip în niciun caz nu-i plăcea să dea crezare acuzațiilor isterice din mass-media, dar știa și că faptele lui Andrew, inclusiv interviul de la televiziune cu accidentul de mașină, periclitaseră deja prea mult reputația instituției monarhice.

Când cei trei s-au întâlnit în cele din urmă, prințul Charles s-a asigurat că totul decurge foarte civilizat, deoarece situația era extrem de sensibilă. După aceea însă, Andrew a înțeles cât se poate de clar că este lăsat pe dinafară și că, pentru el, nu mai exista cale de întoarcere în viitorul apropiat. În prezența lui Philip, Charles a repetat dorința reginei ca Andrew să renunțe „în viitorul apropiat“ la îndatoririle sale regale. Firește, Andrew a considerat că este tratat mult prea aspru, deoarece încă nu existau dovezi împotriva lui, dar, fiind de acord cu tatăl său, a acceptat decizia. De fapt nu avea de ales, căci fusese dat afară.

Între timp, chiar înainte de Crăciunul din 2019, prințul de Wales le-a comunicat reginei și lui Philip că urmează o nouă criză legată de prințul Harry și soția acestuia, Meghan, care voiau să se mute în străinătate și să nu-și mai dedice tot timpul îndatoririlor de membri ai familiei regale. La început, regina a lăsat în seama lui Charles rezolvarea problemei, sperând să reușească fără a mai fi necesară implicarea ei într-un conflict ce părea inevitabil.

Adevărul este că Philip nu s-a înțeles de la bun început cu Meghan Markle. Când a devenit clar că povestea de dragoste a celor doi era o chestiune serioasă, s-a spus că Philip l-ar fi sfătuit pe nepotul lui să nu se însoare cu Meghan — se pare că i-ar fi zis: „Cu actrițele ieși în oraș, nu te însori“. Comentariul atribuit lui Philip a apărut în *The Sunday Times*, într-un articol al jurnalistei Sophia Money-Coutts despre o așa-numită „ruptură“ între Harry–Meghan și Kate–William. Money-Coutts, fostă colaboratoare a revistei de mondenități *Tatler* și fiica bancherului privat pensionar Crispin Money-Coutts, al nouălea baron Latymer, a refuzat să se dezică de cele scrise, iar Palatul Buckingham a decis să nu mai comenteze problema.

Deși uneori își manifesta indiferența față de protocolul regal, regina avea o slăbiciune pentru nepotul ei Harry. Ea l-a ajutat să-și promoveze Jocurile Invictus, un eveniment sportiv pe care l-a organizat în 2014 pentru a-i încuraja pe veteranii răniți să concureze. El și-a invitat bunica să participe la un videoclip promoțional în care apărea și președintele american de atunci, Barack Obama, alături de prima doamnă, Michelle Obama, în 2016, în care regina s-a prefăcut surprinsă că președintele voia să câștige cu orice preț. Harry i-a spus scriitoarei Angela Levin: „Aproape că o puteai vedea gândindu-se: «De ce naiba nu mi se cere mai des să fac chestii din astea?» Este incredibil de pricepută, încât i-a ieșit din prima. În schimb, eu dădeam din gură ca o moară hodorogită. Am avut mai multe emoții decât toată lumea“, a spus Harry.

Levin a comentat ulterior: „În plus, se vedea că regina ar face aproape orice pentru nepotul ei. Și sentimentul e reciproc“. Harry a spus că o adoră pe bunica lui. Însă ceea ce a făcut mai târziu a șocat întreaga familie regală.

Pe 8 ianuarie 2020, ducele și ducesa de Sussex au anunțat că renunță la rolul de membri „seniori“ ai familiei regale, că au de gând să muncească pentru a-și câștiga independența financiară și că intenționează să-și împartă timpul între Marea Britanie și America de Nord.

Philip a suferit mult din pricina a ceea ce el considera a fi lipsă de respect față de regină din partea lui Harry, al cărui comportament i s-a părut a fi nedemn pentru un prinț. „Atât Majestatea Sa, cât și ducele au o slăbiciune față de prințul Harry. Dar în această problemă au simțit amândoi că el și noua lui soție s-au comportat în mod nechibzuit, fără a lua în calcul consecințele pentru instituția pe care amândoi acceptaseră să o slujească, Coroana. Da, au considerat că tinerii au avut un comportament imprevizibil și au manifestat o totală lipsă de respect“, a spus un membru de rang înalt al Casei Regale.

Regina și prințul Charles au fost apoi nevoiți să facă față așa-numitului „Megxit“. În octombrie, Meghan a dat în judecată *Mail on Sunday* pentru publicarea „ilegală“ a unei scrisori particulare, iar Harry a condamnat public ziarele de scandal pentru un comportament despre care a spus că „distruge vieți“. Referindu-se la regretata lui mamă, prințesa Diana, Harry a afirmat: „Mi-am pierdut mama, iar acum văd cum soția mea cade victima acelorași forțe puternice“. Într-un interviu emoționant care a fost difuzat la scurt timp după aceea, Meghan a vorbit despre dificultatea de a deveni mamă sub privirile nemiloase ale tabloidelor. „În particular te confrunți cu probleme foarte

dificile“, a recunoscut ea. Întrebată dacă a fost „un chin“ această perioadă, ea a răspuns încet „Da“.

Înșiruirea dramatică de evenimente a făcut ca al șaselea din linia de succesiune la tronul britanic să renunțe efectiv la rolul său din prima linie, „după multe luni de reflecție și discuții interne“. Harry și Meghan sunt încredințați că vor contribui la realizarea unei monarhii mai restrânse și că vor reuși să comunice mai bine cu un public mai tânăr și mai divers decât alți membri ai familiei regale.

Chiar înainte de Crăciun, Harry i-a cerut tatălui său părerea în privința posibilității ca el și soția lui să petreacă mai mult timp în Canada și America, dar i s-a spus că trebuie să chibzuiască bine asupra unui plan. Harry i-a trimis tatălui său o propunere despre viitorul său rol la începutul noului an, dar a fost din nou informat că mai este nevoie de timp pentru a chibzui asupra implicațiilor complexe, mai ales în legătură cu finanțarea. Harry a solicitat o întrevedere între patru ochi cu regina la Sandringham de îndată ce s-a întors cu soția sa, Meghan, și cu fiul lor, Archie, din lunga vacanță de Crăciun petrecută în Canada. I s-a spus fără ocolișuri că, deși regina se bucură să îl vadă, refuză categoric să discute dorințele lui înainte să le fi analizat în detaliu cu tatăl său. Și într-adevăr, ulterior curtenii au împiedicat orice discuție legată de o eventuală întrevedere. Acestea fiind spuse, regina i-a poruncit explicit lui Harry ca nici el și nici soția lui să nu facă publice deocamdată planurile lor, cel puțin până nu vor fi aprobate de ea și de prințul de Wales.

În câteva zile situația s-a deteriorat și mai mult, când prințul Charles și prințul William, cei doi moștenitori pe linie directă, au primit o copie a declarației prințului Harry și a lui Meghan cu doar zece minute înainte de a fi difuzată și fără alte consultări. A fost un dezastru, iar Harry și Meghan deveniseră complet imprevizibili. Philip a fost văzut părăsind Sandringhamul în dimineața respectivă, după ce se pare că s-a înfuriat când a auzit că Meghan și Harry intenționează să renunțe la rolul lor în cadrul familiei regale. Ducele de Edinburgh, așezat în dreapta șoferului în Land Roverul său, având pusă centura de siguranță, se pare că ar fi exclamat: „Ce naiba i-a apucat?“ după ce ducele și ducesa de Sussex au emis declarația. Un membru de rang înalt al Casei Regale mi-a mărturisit că ducele s-a enervat când a văzut ce neliniștită și afectată era regina din cauza comportamentului celor doi tineri.

„E puțin spus că ducele consideră că au trădat familia. Și-a ieșit din fire, mai ales că întotdeauna i s-a părut că regina și fiul său, prințul de Wales, îi permit

prințului Harry să-și trăiască viața absolut după pofta lui. Da, a fost extrem de dezamăgit de comportamentul lor și de felul în care au forțat mâna prințului de Wales și a reginei prin declarația respectivă." Cel mai mare rău l-au făcut prin postarea pe Instagram și declarația publicată pe noul lor site SussexRoyal.com pe care l-au lansat fără aprobare. Acestea au creat o atmosferă absolut penibilă. „A fost o chestiune de încredere. Toată lumea simțea că Harry și Meghan au trădat cu bună știință această încredere. Au dat dovadă de o totală lipsă de respect."

Cei doi au spus că vor să devină independenți din punct de vedere financiar, însă știau, de asemenea, că, cel puțin la început, trebuiau să se bazeze pe fonduri din veniturile personale ale tatălui lui Harry. De fapt, pretențiile lor, combinate cu criza creată de COVID-19, au dus la diminuarea semnificativă a cheltuielilor lui Charles. Ducele și ducesa de Sussex au decis să părăsească Marea Britanie și să locuiască inițial într-o vilă închiriată de lângă Vancouver, după care au închiriat proprietatea lui Tyler Perry, iar în cele din urmă au cumpărat o proprietate de 14 milioane de lire sterline, cu o suprafață de 1 343 de metri pătrați, de inspirație franceză, în zona exclusivistă din Montecito, lângă Los Angeles.

Cei doi au emis o declarație în care se spunea: „După multe luni de reflecție și discuții interne, am ales ca anul acesta să facem o tranziție și să începem să creăm un nou rol progresist în cadrul acestei instituții. Intenționăm să renunțăm la rolul nostru de membri seniori ai familiei regale și să muncim pentru a deveni independenți din punct de vedere financiar, continuând în același timp să o susținem pe Majestatea Sa, Regina". În câteva luni, pe 2 septembrie, *Forbes* a relatat că cei doi au semnat un acord pe mai mulți ani pentru a produce conținuturi exclusiv pentru Netflix. Deși Netflix nu a dezvăluit cât le va plăti celor doi, canalul este cunoscut pentru sumele imense pe care le oferă pentru colaborarea exclusivă cu persoane influente. S-a spus că a plătit creatoarei serialului *Black-ish*, Kenya Barris, 100 de milioane de dolari, creatoarei serialului *Grey's Anatomy* (*Anatomia lui Grey*), Shonda Rhimes, 150 de milioane de dolari, creatorului serialului *American Horror Story* (*Povești de groază americane*), Ryan Murphy, până la 300 de milioane de dolari, iar creatorilor serialului *Game of Thrones* (*Urzeala tronurilor*), David Benioff și Dan Weiss, 200 de milioane de dolari pentru contracte pe mai mulți ani. Indiferent care a fost cifra în cazul lui Harry și Meghan, despre care s-a sugerat că ar fi ajuns la 150 de milioane de lire sterline, a fost suficient de mare pentru

a achita cele 2,3 milioane de lire sterline din banii contribuabililor cheltuite pentru renovarea reședinței lor Frogmore Cottage din Windsor.

28

Ultimul rămas-bun

Dacă cumva am să mă reîncarnez, aș vrea să revin sub forma unui virus mortal, ca să contribui cu ceva la rezolvarea problemei suprapopulării.

Prințul Philip, 1988

Prințul Philip nu s-a ferit niciodată să-și exprime deschis părerea în privința îngrijorătoarei probleme a suprapopulării globului. În 1988 a deschis subiectul în cadrul unui interviu acordat unei agenții de presă germane, Deutsche Presse-Agentur, când interlocutorul său a adus în discuție subiectul reîncarnării. Philip a declarat: „Dacă cumva am să mă reîncarnez, aș vrea să revin sub forma unui virus mortal, ca să contribui cu ceva la rezolvarea problemei suprapopulării."

Diferite versiuni ale acestei remarci au tot ieșit la suprafață și au circulat pe platformele de socializare în timpul devastatoarei pandemii de coronavirus. O altă afirmație atribuită ducelui este: „Dacă m-aș reîncarna, mi-aș dori să revin pe Pământ sub forma unui virus ucigaș, ca să pot reduce nivelul populației umane." Având în vedere ce s-a întâmplat în anul 2020 — când pandemia de COVID-19 a ucis mai bine de 1,5 milioane de oameni, cu aproape 70 de milioane de cazuri, ducând la șomaj pe scară largă și la o criză economică devastatoare —, probabil și-ar fi dorit să nu fi făcut acele comentarii despre un virus letal care să soluționeze problema suprapopulării.

Prim-ministrul Boris Johnson, care avea el însuși să se îmbolnăvească grav din cauza virusului, a făcut o declarație televizată în fața națiunii pe 23 martie 2020, când a dispus instaurarea unei izolări stricte sub controlul forțelor de poliție, în încercarea de a ușura eforturile sistemului național de sănătate, care nu mai făcea față. Din Downing Street, i-a avertizat pe oameni că nu mai au voie să iasă din casă decât pentru a-și cumpăra mâncare sau medicamente, să facă sport neînsoțiți o dată pe zi sau să se ducă la serviciu, dacă este absolut

necesar. Toate magazinele considerate neesențiale aveau să fie închise imediat, la fel și locurile de joacă și bibliotecile.

Cu acordul său, s-a decis ca Philip să fie mutat, împreună cu regina, într-o „bulă“ sigură la Castelul Windsor, unde aveau să fie serviți de un personal redus ca număr, pentru a limita riscul de contaminare. Pe 6 aprilie, regina a ținut de la Windsor un discurs televizat impresionant, urmărit de peste 24 de milioane de oameni din Marea Britanie, în care a vorbit despre modul în care națiunea va fi judecată de istorie. „Cei care vin după noi vor spune că britanicii din această generație nu au fost cu nimic mai prejos decât alții“, a zis ea, după care a continuat: „Mândria națională nu este parte a trecutului. Ne definește prezentul și viitorul.“ La împlinirea vârstei de 94 de ani nu s-au mai tras salve de tun, deoarece a considerat că nu s-ar cuveni, și a fost pentru prima oară în timpul domniei sale că nu s-au tras salve de tun din Hyde Park și Turnul Londrei cu ocazia aniversării reginei. Parada militară Trooping the Colour din iunie care marchează ziua de naștere oficială a reginei fusese deja anulată.

Obligați să se retragă împreună în Castelul Windsor în cea mai mare parte a anului 2020 și în 2021 și pentru o vreme la Balmoral, în Scoția, în august, izolați de restul familiei regale, Philip și regina s-au bucurat de timpul petrecut în doi. Perioada respectivă a părut „să o însuflețească“ pe regină, după cum s-au exprimat consilierii săi. Ducele a reușit să reunească familia regală și să-și ajute soția să depășească una dintre cele mai dificile perioade din timpul domniei sale, după fuga ducelui și ducesei de Sussex în Canada și apoi în Statele Unite, considerată o grea lovitură dată monarhiei, care putea aduce prejudicii imense și de durată. Când regina a emis în cele din urmă un comunicat pe 19 februarie 2021, în care a anulat beneficiile regale ale ducelui și ducesei de Sussex, inclusiv funcțiile militare onorifice ale lui Harry, Philip era internat în spital în urma unei probleme de sănătate. Era pe deplin conștient de ceea ce va urma. Ușa care fusese lăsată întredeschisă pentru cazul în care ducele și ducesa de Sussex ar fi dorit să revină în sânul familiei a fost trântită ferm la doar câteva zile după ce regina și-a exprimat „încântarea“ că nepotul ei și Meghan așteaptă al doilea copil[110]. Poate că picătura care a umplut paharul a fost anunțul făcut de cei doi tineri că vor acorda un amplu interviu televizat prietenei lor Oprah Winfrey, care va fi difuzat pe canalul de televiziune american CBS, la oră de maximă audiență, pe 7 martie. Niciun subiect nu era tabu. La început a apărut Meghan, care a vorbit despre cum e „să intri în familia regală, să devii soție și

mamă“ și cum reușește „să facă față imensei presiuni publice“. Apoi i s-a alăturat prințul Harry, iar cei doi au vorbit despre mutarea în Statele Unite și despre planurile lor de viitor.

În aceste vremuri dificile, Philip a ajutat-o pe regină să meargă înainte. De asemenea, s-au hotărât să nu se mai despartă pentru perioade lungi, așa cum făcuseră în multe rânduri. În timpul izolării au fost văzuți foarte rar, deși au fost fotografiați împreună la nunta surprinzătoare a nepoatei lor, prințesa Beatrice, care s-a căsătorit pe 17 iulie 2020 cu antreprenorul imobiliar Edoardo Mapelli Mozzi, în cadrul unei ceremonii private desfășurate la Capela Regală a Tuturor Sfinților de la Royal Lodge, Windsor.

Deși pentru scurtă vreme, Philip și-a reluat îndatoririle regale când a participat la o ceremonie militară organizată pe 22 iulie 2020, în cadrul căreia a predat cheile de comandant onorific al Regimentului The Rifles — format prin contopirea a patru regimente de infanterie în 2007, în prezent cel mai mare regiment de infanterie din armata britanică — nurorii sale Camilla, ducesă de Cornwall, în sunet de goarne. În mod inevitabil, ceremonia de trei minute a fost regândită pentru a permite distanțarea socială: Philip a predat în mod oficial postul la Castelul Windsor, la aproximativ 137 de kilometri de locul în care Camilla l-a acceptat, la Highgrove House.

Îmbrăcat impecabil în sacou, cu cravata regimentului și cu pantofii lustruiți lună, părea sănătos tun când a ieșit pe la Intrarea Scutierilor și s-a oprit impozant în fața camerelor de filmat. Când a pășit zâmbind în curtea interioară a Castelului Windsor și a făcut din mână, părea încântat să revină la datorie și a glumit despre condiția fizică cu un gornist care, plin de admirație, l-a descris ca fiind „pus pe șotii“.

„M-a întrebat dacă asta e tot ce fac, sun din goarnă și atât, și i-am spus că noi inițiem și atacurile“, a povestit caporalul Colin Streetin, în vârstă de 33 de ani. „A spus: «Atunci cu siguranță te preocupă condiția fizică, nu?», după care m-a măsurat oarecum din cap până în picioare; și-mi venea să-l întreb: «Adică vreți să spuneți că sunt gras?!» De asta râdeam. El însuși arată foarte bine la 99 de ani. Incredibil de bine.“

Apoi generalul-maior Tom Copinger-Symes, comandantul adjunct al regimentului, l-a salutat și i-a mulțumit pentru cei 67 de ani de serviciu în cadrul Regimentului The Rifles și al celorlalte regimente care intrau în componența lui: „Toți pușcașii regimentului, activi sau în rezervă, doresc să vă mulțumească pentru cei 67 de ani de serviciu necontenit, pentru susținerea și

îndrumarea oferite Regimentului The Rifles și regimentelor anterioare. Cu această ocazie, când predați ștafeta de comandant Alteței Sale Regale ducesa de Cornwall, dorim să vă urăm vânt din pupa.“ Mai târziu a explicat că a ales expresia „vânt din pupa“ în onoarea distinsei cariere navale a ducelui. După ce patru gornișți ai regimentului au sunat „Adunarea“ și „Terminarea apelului“, elementele oficiale ale ceremoniei s-au încheiat. După ceremonie, generalul-maior Copinger-Symes a spus: „În mod clar, este o dovadă a respectului nostru față de el și dragostea pe care a manifestat-o întotdeauna față de toți membrii forțelor armate. Este militar până în măduva oaselor.“ O descriere perfectă a lui Philip.

Toată viața sa, Philip a refuzat cu îndârjire să permită ca vârsta să-i dicteze stilul de viață. Dar în timp ce se apropia de împlinirea a 90 de ani, a recunoscut că bătrânețea l-a ajuns din urmă.

Reputația sa de a nu se împăca cu presa era justificată. Într-un interviu acordat în 2011 prezentatoarei de la BBC Fiona Bruce cu ocazia acestei aniversări, Philip a fost din cale-afară de necooperant. Însă cel puțin i-a oferit o informație nefericitei Bruce când a recunoscut că e gata să o lase mai moale. „Cred că mi-am făcut datoria“, a spus el morocănos, „așa că vreau să mă și distrez puțin, să am mai puține responsabilități, să nu mai alerg de colo-colo, să nu mai am atâtea pregătiri de făcut, să nu mai trebuiască să mă gândesc la ce să spun. În plus, mă cam lasă memoria, nu-mi amintesc nume sau alte lucruri. Mai bine te retragi înainte să ieși din garanție.“

A fost un rezumat modest al unei vieți cu adevărat remarcabile. Însă decizia lui de a se retrage efectiv din viața publică s-a realizat abia peste încă șase ani de la exprimarea acestei dorințe. În dimineața zilei de 4 mai 2017, palatul a comunicat că Philip, care peste câteva săptămâni avea să împlinească 96 de ani, urma să renunțe la îndatoririle publice, cu sprijinul deplin al reginei. La câteva ore după anunț, Philip a participat la a douăzeci și șasea apariție publică din 2017, o ceremonie și un prânz pentru membrii Ordinului de Merit la Palatul St. James. La recepție, ducele i-a spus în glumă regretatului matematician britanic de origine libaneză Sir Michael Atiyah († 11 ianuarie 2019, la vârsta de 89 de ani) că „nu poate sta mult în picioare“.

Cu alte mici excepții, ultima apariție publică oficială avea să aibă loc pe 2 august 2017. Scena era pregătită pentru ca ducele să se retragă în uralele mulțimii și în acordurile cântecului *For He's a Jolly Good Fellow* intonat de orchestra Infanteriei Marine pentru comandantul lor general în curtea

Palatului Buckingham. A fost prezent pentru a primi salutul regal și a trece în revistă o gardă de onoare pentru a marca finala 1664 Global Challenge, o serie de probe de anduranță menite să strângă fonduri și să aducă în atenția publicului Royal Marines Charity, organizația caritabilă a Infanteriei Marine Regale.

Printre cei prezenți s-au numărat caporalul Will Gingell, în vârstă de 33 de ani, și caporalul Jamie Thompson, în vârstă de 31 de ani, care au alergat 1 664 de mile în 100 de zile, și sergentul Matt Burley, instructor de pregătire fizică, care a înotat 1 664 de lungimi de bazin pe sub apă timp de 10 zile. „Ar trebui să fiți cu toții închiși undeva", a glumit Philip în stilul său caracteristic. Era evenimentul cu numărul 22 219 la care ducele a participat singur de când soția sa a devenit regină în 1952. Din câte s-a putut stabili de către Palatul Buckingham, primul eveniment a avut loc pe 2 martie 1948, la câteva luni după căsătoria cu prințesa Elisabeta, când a participat la finala campionatului Federației de Box de Tineret din Londra, la Royal Albert Hall. Circulara curții a menționat că prințul, pe atunci în vârstă de 26 de ani, a oferit premiile câștigătorilor.

A plouat torențial în timpul acestei ultime parade, iar ducele a fost nevoit să poarte pelerină de ploaie și melon, pe care l-a ridicat înclinându-l deasupra capului, după tradiție, ca răspuns la cele trei urale. Eu însumi comentam pentru BBC, care a decis să transmită evenimentul în direct, recunoscându-i importanța istorică. Deși era ultima îndatorire publică, viața publică a lui Philip nu se încheiase. A rămas președinte, patron și membru a 780 de organizații, continuând să sărbătorească aniversările care au urmat.

Aproape imediat după paradă, Philip s-a deplasat la țară, în Norfolk, stabilindu-se la Wood Farm, monument arhitectural de grad II, pe proprietatea Sandringham a reginei, unde a decis împreună cu regina să se retragă. Mobilată simplu, cu șeminee deschise, casa era mult mai puțin formală decât viața la palat, la Windsor sau la Balmoral. Era totuși spațioasă și ani la rând fusese loc de refugiu pentru regină și Philip, în încercarea de a se îndepărta de atmosfera oficială de la palat.

Prințul John, fiul cel mai mic al lui George al V-lea și al reginei Mary, care suferea de epilepsie severă și un posibil autism, a locuit la Wood Farm din 1917 până la moartea sa, în 1919. Înainte ca Philip să se mute acolo, și cei mai tineri membri ai familiei regale organizaseră de câteva ori petreceri la Wood Farm. Soțiile divorțate ale familiei regale, precum Sarah, ducesă de York, erau

adesea cazate acolo în perioada vacanțelor pentru a putea fi aproape de copii fără să participe oficial la festivitățile de sărbători ale reginei de la Sandringham House.

Philip se simțise întotdeauna bine la Sandringham. La urcarea pe tron, regina i-a cerut să preia administrarea domeniului de 20 400 de acri, cu un perimetru de 100 de kilometri. „Când regina a urcat pe tron am avut o mică discuție despre ce ar trebui să facă fiecare“, a spus el. „Și mi-am zis că dacă aș putea să o scutesc de administrarea proprietăților, aș ajuta-o să economisească mult timp.“[111] A ajuns să iubească locul și avea să meargă acolo adesea la vânătoare, înainte să se mute acolo definitiv. Avea și personal: un paj, o menajeră, un bucătar și un valet care să aibă grijă de el. Nu purtau uniformă și insistau că nu sunt servitori în livrea precum cei de la palat sau de la Castelul Windsor. Echipa de ofițeri de protecție de la Scotland Yard se afla și ea în apropiere, dar pentru acești ofițeri înarmați de elită agitația vieții regale de până atunci începuse să devină o amintire îndepărtată.

Orator desăvârșit — a ținut 4 632 de discursuri la întrevederi oficiale, conferințe și recepții de-a lungul carierei sale regale, ceea ce înseamnă în jur de opt discursuri pe lună timp de 50 de ani —, lui Philip îi plăcea această viață mai puțin structurată. Deși glumea despre viața lui lungă, Philip era conștient de slăbiciunile sale specifice vârstei. Viața de la Wood Farm îi oferea un oarecare anonimat la care tânjise de multă vreme această personalitate publică. Se concentra pe proiectele sale favorite. Și-a modernizat locuința și a solicitat instalarea unei noi bucătării la Wood Farm, deoarece ultima renovare a bucătăriei avusese loc cu 30 de ani în urmă, dar a dispus și efectuarea câtorva modificări minore.

Mintea lui ageră era mereu activă. Își petrecea zilele citind opere literare pentru care își dorise întotdeauna să-și facă timp, dar nu reușise niciodată. Avea o bibliotecă personală cu peste 11 000 de volume și a scris de-a lungul vieții despre o gamă largă de subiecte, inclusiv despre mediul înconjurător, tehnologie, echitație și protejarea speciilor.

Lui Philip îi plăcea și să picteze, la fel cum îi plăcea și fiului său Charles, prințul de Wales. Devenise foarte priceput la acuarele, dar picta uneori și în ulei și găsea ocupația absolut relaxantă. Îi plăcuse întotdeauna să-și primească prietenii la Wood Farm, dar niciodată cu prea mare pompă. Dacă avea timp de

televizor, se uita la documentare și emisiuni de gătit; îi plăcea în special de prezentatoarea Mary Berry.

Se ocupa și de administrarea proprietății, iar în 2018 s-a bucurat foarte mult când a devenit primul britanic care a reușit să obțină cu succes o recoltă de trufe negre. S-a spus că era „în al nouălea cer" pentru că, după 12 ani de eforturi, reușise să cultive acele delicatese la Sandringham. În 2006, plantase peste 300 de puieți, la prețul de 15 lire sterline fiecare, impregnați cu spori de trufe pe moșia regală din Norfolk.

După ce s-a retras din viața publică, Philip a încercat să se mențină cât mai în formă și mai activ cu putință. Secretul său era simplu: mișcare în fiecare zi, un regim alimentar moderat și o doză sănătoasă de voință. Esențial a fost un set de exerciții fizice scurt, dar intensiv, adoptat atât de ducele de Edinburgh, cât și de prințul Charles, numit Planul 5BX. Planul, menit să îmbunătățească condiția fizică a recruților din Royal Canadian Air Force, poate fi realizat într-un spațiu restrâns, fără încălzire prealabilă sau echipament specializat, folosind doar cinci exerciții de bază pentru întărirea tuturor mușchilor corpului. Spre sfârșitul vieții a trebuit să reducă din efort, însă apropiații săi spuneau că, ori de câte ori putea, „urca mereu pe scări" deoarece îl ajuta să se mențină în formă. „Întotdeauna evita lifturile", a spus un angajat.

Se bucura de noua libertate, în care nu mai apărea în fiecare dimineață aghiotantul cu programul zilnic și nici nu mai era însoțit la fiecare pas de o cameră de luat vederi și de un sunetist care să-i surprindă orice mișcare. Regina a fost cu totul de acord cu decizia soțului ei de a se retrage din viața publică. Era felul ei de a-și arăta dragostea și recunoștința.

Suverana, cu cinci ani mai tânără decât el, considera că soțul ei își câștigase această meritată odihnă. Deoarece locuia la Wood Farm, nu era chiar atât de departe, dar suficient de departe încât să evite presa cu care fusese mereu la cuțite. Fiind soția lui, reginei îi era evident dor de el, mai ales la micul dejun, pe care întotdeauna îl luau împreună. Vorbeau zilnic la telefon și petreceau împreună vacanțe prelungite, în funcție de programul ei. La urma urmei, regina ținuse mereu seama de spiritul liber al lui Philip. Nu încercase niciodată să-l îngrădească. Întotdeauna fusese propriul său stăpân.

Totuși, un incident care ar fi putut foarte bine să se sfârșească cu o tragedie i-a afectat serios încrederea în sine și reputația. A fost implicat într-un grav accident de mașină cu el la volan, în urma căruia a fost rănit și zdruncinat psihic. A trebuit să fie ajutat să iasă dintre rămășițele Land Roverului său

răsturnat pe o parte după un impact cu altă mașină. Șoferul și pasagerul din celălalt vehicul au ajuns la spital cu răni ușoare. Un bebeluș asigurat în scaun pe bancheta din spate a celeilalte mașini a scăpat teafăr ca prin minune.

I s-a cerut din nou să nu mai conducă și să o lase mai moale. Reacția presei l-a înfuriat, dar cel mai mult l-a deranjat faptul că fusese vinovat. Poate că nu fusese vorba decât de o clipă de neatenție, însă ar fi putut fi fatală. Comunicatul emis de Palatul Buckingham nu a spus întreaga poveste: „În această după-amiază, ducele de Edinburgh a fost implicat într-un accident rutier cu un alt vehicul. Ducele nu a fost rănit. Accidentul a avut loc în apropierea proprietății Sandringham.“ Nu s-a spus cât de norocoși au fost Philip și ceilalți că au scăpat cu răni ușoare.

Avocatul Roy Warne, în vârstă de 75 de ani, care a ajuns primul la locul accidentului și a ajutat la scoaterea lui Philip din Land Roverul răsturnat, a spus că a avut pe mâini sângele ducelui. „M-am uitat în jos și am văzut că mâinile îmi erau pline de sângele prințului. Mi-am zis doar slavă Domnului că nu e mai mult“, a zis el. Mai târziu, palatul a confirmat că Philip nu a avut nevoie de spitalizare.

Accidentul l-a determinat pe Philip să renunțe de bunăvoie la permisul de conducere. Două zile mai târziu, poliția din Norfolk l-a „avertizat corespunzător“ după ce a fost fotografiat conducând fără centură de siguranță. Într-un comunicat, palatul a afirmat următoarele: „După o analiză atentă, ducele de Edinburgh a decis să renunțe de bunăvoie la permisul de conducere.“ Nu a fost dat în judecată pentru vina de a fi provocat accidentul, dar a fost o rușine pentru el și a îndreptat atenția familiei și a națiunii asupra faptului că nu avea să trăiască o veșnicie.

Ultima apariție importantă în public a avut loc în timpul pandemiei de coronavirus, la începutul anului 2020, când se afla în autoizolare, împreună cu regina, la Castelul Windsor, conform indicațiilor guvernului. Prim-ministrul Boris Johnson le spusese tuturor britanicilor, mai ales celor de peste 70 de ani, să evite orice contact și călătorie neesențiale ca parte a unor măsuri fără precedent luate pe timp de pace pentru a ține sub control răspândirea COVID-19.

Regina Elisabeta, care fusese la Palatul Buckingham — avea 93 de ani pe atunci, deci făcea parte din categoria de mare risc —, a parcurs distanța de jumătate de oră pe autostrada M4 până la castel. Ducele, în vârstă de 98 de ani, care deja își petrecea cea mai mare parte a timpului în sanctuarul Wood

Farm de la Sandringham, a fost adus cu elicopterul la Windsor pentru a i se alătura — o reuniune ce fusese programată de mult, pentru sărbătorile de Paște.

Philip fusese dintotdeauna interesat de știință și tehnologie. Printre patronajele sale se număra Industrial Society, pe care o preluase din 1952, și vizitase cu entuziasm multe stații de cercetare, laboratoare și alte locuri de muncă similare din Marea Britanie. În 1976 a inițiat Fellowship of Engineering, acum Royal Academy of Engineering, care promovează excelența în inginerie și în pregătirea profesională. Condus de pasiunea sa de o viață pentru știință și profund interesat de pandemie, ducele a ținut ceea ce avea să fie ultimul său discurs public ca o mulțumire sinceră adusă lucrătorilor-cheie care se străduiau să asigure „continuarea infrastructurii vieții noastre“ pe timpul crizei.

În omagiul său din aprilie 2020, Philip a spus: „Pe măsură ce ne apropiem de Săptămâna Mondială a Imunizării, doresc să le mulțumesc celor care luptă împotriva pandemiei prin eforturile lor vitale și imperioase: medicilor și oamenilor de știință, din universități și institute de cercetări, care își unesc eforturile pentru a ne proteja împotriva COVID-19. În numele acelora dintre noi care stau în siguranță acasă, doresc să le mulțumesc lucrătorilor-cheie care asigură continuarea infrastructurii vieții noastre: personalul și voluntarii care lucrează în producția și distribuția de alimente, cei care mențin serviciile poștale și de curierat și personalul serviciilor de curățenie.“

Această intervenție rară, prima de când se retrăsese din viața publică, a ajuns pe prima pagină a ziarelor. Dar nu a fost vorba doar de un discurs ținut în fața națiunii — pe acestea le lăsa de obicei în seama reginei, care ținuse și ea mai devreme un discurs televizat pe tema solidarității —, ci dorea să-și manifeste pasiunea de-o viață pentru știință și pentru eforturile depuse pentru producerea unui vaccin.

Pandemia a dus și la schimbarea semnificativă a aranjamentelor funerare pe care le stabilise, „Operațiunea Forth Bridge“, în caz că avea să moară în timpul izolării.

Întreaga sa viață, ducele, doar al cincilea consort al unei regine din istoria Marii Britanii, a muncit din greu. În numeroșii ani în care a slujit națiunea, a efectuat 223 de vizite individuale în 67 de țări ale Commonwealthului și 385 de vizite în alte 74 de țări; în medie 12 țări pe an. A participat la peste 18 567 de evenimente oficiale, fără a mai ține cont de cele în care a însoțit-o pe regină,

o medie de 371 pe an. În 2001 a participat individual la 363 de evenimente desfășurate în Marea Britanie și în străinătate. A făcut două călătorii în jurul lumii la bordul iahtului regal *Britannia* și a vizitat unele dintre cele mai îndepărtate regiuni din Commonwealth în calitate de reprezentant al reginei, parcurgând aproximativ 135 000 de kilometri. Călătoria de patru luni efectuată în perioada 1956–1957 a inclus vizite în locuri îndepărtate din Atlanticul de Sud, în Insulele Falkland, Georgia de Sud, Tristan da Cunha, insula Ascension și Sfânta Elena. A prezidat mai bine de 1 454 de întrevederi și s-a implicat personal în organizațiile pe care le-a reprezentat.

De numele lui sunt legate în jur de 75 de premii și medalii. A fost făcut Cavaler al Ordinului Jartierei, Cavaler al Ordinului Ciulinului, dar și Mare Maestru și Prim Cavaler al Ordinului Imperiului Britanic, înființat în secolul XX pentru a recompensa eforturile depuse de membri ai publicului larg.

Înainte de a muri, Philip a spus că nu-și dorește o sărbătoare publică extravagantă în caz că va ajunge să împlinească 100 de ani, pe 10 iunie 2021. În definitiv, nu era stilul lui. Într-un interviu acordat ziarului *The Daily Telegraph* în anul 2000, când s-a discutat aniversarea împlinirii a 100 de ani de către regina-mamă, Philip a spus foarte clar că nu-și dorește să ajungă la vârsta aceea. Cu o remarcă poznașă, în genul lui, a spus: „Nici nu-mi pot imagina ceva mai groaznic, deja se desprind bucăți din mine.“ Din păcate pentru noi toți, nu a prins ziua de naștere, îndeplinindu-i-se astfel dorința.

---

1 Premiu acordat de revista *The Oldie*. (*N.t.*)

2 Biserică ce nu se supune decât monarhului. (*N.t.*)

3 S-a simțit deosebit de stânjenit în prezența Fionei Bruce deoarece se așteptase ca interviul să fie realizat de cunoștința sa Selina Scott, însă șefii acesteia de la BBC au înlocuit-o.

4 De la înființare, la program au participat mai bine de patru milioane de tineri din peste 90 de țări. La aniversarea a 60 de ani de la înființare, se decernaseră peste 2,5 milioane de premii. Programul s-a implicat direct pentru a da multor organizații un impuls, iar în unele cazuri, în stilul inimitabil al lui Philip, un brânci sănătos. La aniversarea a 50 de ani de la înființarea The Duke of Edinburgh's Award, Philip a stârnit hohote de râs când a glumit spunând: „Tinerii sunt la fel ca întotdeauna. La fel de ignoranți.“

5 Rolul de consort al reginei.

6 Când a fost numit președinte al uneia dintre cele 847 de organizații în fruntea cărora s-a aflat.

7 „Bătrânelul anului“ (engl.). (*N.t.*)

8 De fapt s-a născut pe 28 mai 1921 — dată modificată în 10 iunie atunci când țara sa natală, Grecia, a adoptat calendarul gregorian.

9 Bunicul viitoarei soții a lui Philip.

10 În 2008, prima doamnă a Franței, Carla Bruni-Sarkozy, a fost surprinsă și plăcut impresionată de „franceza impecabilă“ a lui Philip.

11 După tragedie, unchiul ei patern Ludwig s-a căsătorit totuși cu Margaret Geddes. Cei doi au adoptat-o pe Johanna, nepoata lor orfană, cu gândul de a o crește ca pe fiica lor, însă fetița a făcut meningită și a murit 20 de luni mai târziu, la vârsta de doi ani și jumătate. Bunica ei maternă, prințesa Alice de Battenberg, a spus mai târziu că Johanna, când zăcea bolnavă și inconștientă, semăna atât de mult cu mama ei la aceeași vârstă, încât avea sentimentul că o pierde pentru a doua oară pe fiica ei Cecilie. Johanna a fost înmormântată împreună cu părinții și frații ei la Rosenhöhe.

12 „Caleașca de sticlă", una dintre caleștile de ceremonie ale familiei regale. (*N.t.*)

13 În limba engleză, *rose* înseamnă „trandafir". (*N.t.*)

14 Tatăl reginei Elisabeta.

15 În același interviu din 1969, ducele de Windsor a dezvăluit că a fost mustrat de tatăl său, George al V-lea, pentru că a inclus o glumă în discurs. Întrebat ce ar fi zis tatăl său de prințul Philip, căruia îi plăcea să facă glume în discursurile sale, a răspuns: „Cred că orice public în fața căruia își face apariția Philip ar fi foarte dezamăgit dacă nu ar spune glume, poate chiar și să facă unele critici destul de energice".

16 Deși domnia ei a fost contestată, lady Jane Grey a condus timp de nouă zile, de pe 6 iulie până pe 15 iulie 1553, chiar dacă lorzii din Consiliu au proclamat-o regină abia pe 10 iulie. Regele cu cea mai scurtă domnie care nu este pusă în discuție a fost Edgar Ætheling, care a domnit timp de două luni și 12 zile în 1066, înainte de a ceda în fața lui Wilhelm Cuceritorul. Unele documente arată că Sweyn Forkbeard a domnit doar 40 de zile în perioada 1013–1014.

17 La izbucnirea războiului în 1914, Churchill era prim lord al Amiralității. În 1915, în urma implicării sale în planificarea dezastruoasei campanii navale din Dardanele și a debarcărilor militare din Gallipoli, ambele soldate cu pierderi uriașe, a fost retrogradat și și-a dat demisia din guvern. S-a înrolat în armată ca ofițer și a devenit locotenent-colonel, comandant al Batalionului 6 Royal Scots Fusiliers, și a luptat în Franța, pe Frontul de Vest, până la începutul anului 1916.

18 Prințul Albert a fost promovat la gradul de sublocotenent în mai 1916, iar în 1918, la sfârșitul Primului Război Mondial, a fost făcut locotenent la bordul navei HMS *Collingwood*.

19 Ducele a vorbit despre curajul de care a dat dovadă în bătălia pentru care a fost citat pe ordin de zi de către comandantul suprem al flotei, amiralul Sir Andrew Cunningham, în *Dark Seas: The Battle of Cape Matapan* (*Mări întunecate: Bătălia de la Capul Matapan*), prima dintr-o serie de cărți dedicate unora dintre cele mai importante campanii și acțiuni navale din timpul războiului.

20 Earl Marshal, înalt funcționar onorific cu atribuții în organizarea ceremoniilor de stat. (*N.t.*)

21 Educat la Eton și Oxford, Hugh a devenit în 1970, după moartea tatălui său, al 11-lea duce de Grafton, cavaler al Ordinului Jartierei, *deputy lieutenant* [locțiitor al reprezentantului personal al monarhului într-un district, funcție în prezent ceremonială — *N.t.*]. Între 1936 și 1970 a fost conte de Euston. Pe 12 octombrie 1946 s-a căsătorit cu Ann Fortune Smith (care este în prezent principala doamnă de onoare a reginei Elisabeta a II-a), cu care a avut cinci copii. A fost ridicat la rangul de cavaler al Ordinului Jartierei în 1976. A murit în 2011 la Euston Hall, Suffolk.

22 Alathea s-a căsătorit în 1953 cu Hon. Edward Ward, care a murit înaintea ei. S-au stabilit la Lausanne. Ea a murit în 2001. [Hon. = *The Honourable* (distins, onorabil), titulatură acordată în Anglia copiilor nobililor de un anumit rang, deputaților din Camera Comunelor, primarilor etc. — *N.t.*]

23 Dean a devenit mai târziu valetul personal al lui Philip, s-a căsătorit cu servitoarea de la palat Betty Burns, iar în cele din urmă și-a scris memoriile, *H.R.H. Prince Philip, Duke of Edinburgh: A Portrait by his Valet*, publicate de Hale în 1954.

24 Persoană înrolată în Women's Royal Navy Service, ramura feminină a Marinei Regale. (*N.t.*)

25 Stradă unde își au sediul cele mai importante ziare londoneze. (*N.t.*)

26 Joc de cuvinte bazat pe cuvântul polisemantic *line*, care înseamnă și „linie", de pildă, Linia Siegfried, linia defensivă a Germaniei din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, dar și „sfoară", ca în *washing line*, sfoară de întins rufe. (*N.t.*)

27 După moartea regelui în 1952, Philip a reorganizat vânătoarea de la Sandringham și mulți ani a reușit să-și atingă obiectivul propus de a împușca 10 000 de fazani în cele șapte săptămâni pe care le petrecea acolo în fiecare an. A renunțat la vânătoare în 2011. Exista pericolul ca reculul armei să disloce un stent ce-i fusese introdus pentru remedierea unei afecțiuni cardiace.

28 Glass Coach („Caleașca de sticlă“) și Irish State Coach („Caleașca irlandeză de ceremonie“) sunt două dintre caleștile de ceremonie ale familiei regale. (*N.t.*)

29 În același timp a fost făcut și conte de Merioneth și baron Greenwich.

30 Sala destinată servirii mesei în timpul balurilor. (*N.t.*)

31 Titlu pe care regele îl poate acorda fiicei sale mai mari și pe care aceasta îl deține până la moarte. În 1952, titlul îi aparținea prințesei Mary, sora lui George al VI-lea. (*N.t.*)

32 Când regina Elisabeta a II-a a urcat pe tron, în februarie 1952, ea a devenit regină a Marii Britanii și Irlandei de Nord; a Insulelor Normande și a insulei Man; regină a Canadei; Australiei; Noii Zeelande; a Uniunii Africii de Sud; a Pakistanului și Ceylonului. India devenise republică în timpul domniei tatălui ei, dar a recunoscut-o ca lider al Commonwealthului. Rhodesia de Sud, o colonie cu guvernare autonomă, și multe teritorii dependente — unele colonii, altele protectorate, altele state protejate sau aflate sub tutela Marii Britanii — o considerau pe regină conducătoarea lor. Principalele asemenea teritorii erau Aden; insulele Bahamas; Barbados; Bermuda; Guyana Britanică; Hondurasul Britanic; Brunei; Cipru; Insulele Falkland și dependențele lor Georgia de Sud, Orkney de Sud, Sandwich de Sud, Shetland de Sud și Țara lui Graham; Fiji; Gambia; Gibraltar; Coasta de Aur, inclusiv teritoriul aflat în administrație britanică Togo; Hong Kong; Jamaica, împreună cu Insulele Cayman și insulele Turks și Caicos; Kenya; Insulele Leeward, inclusiv Antigua, Montserrat, St. Christopher și Nevis și Anguilla și Insulele Virgine cu dependențele lor; Federația Malaya, formată din cele nouă state malaysiene Johore, Pahang, Negri Sembilan, Selangor, Perak, Kedah, Perlis, Kelantin, Trengganu și cele două colonii britanice Penang și Malacca; Malta; Mauritius; Nigeria, inclusiv Camerunul, aflat sub tutelă britanică; Borneo de Nord; Rhodesia de Nord; Nyasaland; Sfânta Elena și dependențele sale, inclusiv insulele Ascension și Tristan da Cunha; Sarawak; Insulele Seychelles; Sierra Leone; Singapore și dependențele sale insula Christmas și Insulele Cocos (Keeling); protectoratul Somaliland; Tanganyika; Trinidad și Tobago; Uganda; Insulele Pacificului de Vest, formate din colonia insulelor Gilbert și Ellice, protectoratul britanic al Insulelor Solomon; protectoratul Tonga, condominiul Noile Hebride și Insulele Pitcairn; Insulele Windward, cuprinzând coloniile Grenada, Dominica, Sfânta Lucia și Sfântul Vincențiu cu dependențele lor; și protectoratul Zanzibar.

33 Alte grade onorifice pe care le-a deținut au fost feldmareșal al armatei și mareșal al Royal Air Force.

34 „Caleașca de aur“, una dintre caleștile de ceremonie ale familiei regale. (*N.t.*)

35 Sir Richard Colville a ajuns pentru prima dată la Palatul Buckingham în 1947, ca secretar de presă al răposatului rege George al VI-lea. A fost secretarul de presă al reginei până în 1968. Nu avea experiență în industria mass-media, deoarece își desfășurase întreaga carieră în Marina Regală, pe care a părăsit-o cu gradul de căpitan-comandor. A fost numit cavaler în 1965 și a murit în 1975, la 67 de ani.

36 Ducele de Edinburgh a efectuat de unul singur 223 de vizite în 67 de state din Commonwealth și 385 în alte 74 de țări; o medie de 12 țări pe an, în ultimii 50 de ani.

37 *Mrs Macquarie's Chair*, situat într-un punct de belvedere al peninsulei Yurong, este o stâncă din gresie tăiată de deținuți în formă de bancă (în 1810), la ordinul generalului-maior Lachlan Macquarie, guvernatorul statului New South Wales, pentru soția sa, Elizabeth Macquarie. (*N.t.*)

38 Prințul Albert, al doilea cel mai mare fiu al reginei Victoria, a debarcat la Adelaide pe 31 octombrie 1867, devenind primul membru al familiei regale britanice care a vizitat imperiul. În timpul vizitei a avut loc o tentativă de asasinat. Prințul Henry, duce de Gloucester, al treilea fiu al lui George al V-lea, a făcut un amplu turneu de 67 de zile în 1934, iar mai târziu, între 20 ianuarie 1945 și 10 martie 1947, a devenit primul și singurul guvernator al Australiei care era și membru al familiei regale.

39 Lui Philip îi plăcea atât de mult cricketul, încât la Royal Ascot își ascundea un aparat de radio în pălărie ca să poată asculta meciurile și a devenit al 12-lea membru al Lord's Taverners, organizația caritabilă oficială pentru cricket recreațional și principala organizație caritabilă din Marea Britanie dedicată ajutorării tinerilor jucători de cricket și sportivilor cu dizabilități.

40 În prezent, hidrocentrala Nalubaale.

41 Membru al consiliului de administrație al Trinity House, autoritatea care administrează serviciile de semnalizare maritimă și asigură servicii de pilotaj. (*N.t.*)

42 El nu putea să-și susțină versiunea în mod onorabil decât în absența Protocolului de la Sèvres. Celelalte două exemplare au ieșit la lumină abia după moartea sa. David Ben-Gurion, principalul fondator al Statului Israel și cel dintâi prim-ministru al său, a murit în 1981, Shimon Peres rămânând păstrătorul Protocolului de la Sèvres. În 1996, în calitate de prim-ministru, Peres a permis ca acesta să fie făcut public ca răspuns la solicitarea unei echipe care realiza un film documentar, după ce obținuse încuviințarea guvernelor francez și britanic. Echipa de filmare a găsit doar o fotocopie decolorată păstrată într-un plic sigilat într-un seif din Arhivele Ben-Gurion de la Sde Boker, locul unde s-a retras cel dintâi prim-ministru al Israelului după pensionare. Se pare că originalul lui Ben-Gurion se pierduse. Documentul secret își atinsese de mult scopul și îi servise și lui. Prin obținerea celor două semnături pe Protocolul de la Sèvres, Ben-Gurion a deschis calea pentru o victorie militară ce a schimbat percepția asupra Israelului. Conflictul Canalului Suez a fost un dezastru pentru Marea Britanie, însă campania din Sinai a fost un triumf pentru Israel, care a obținut astfel, până în iunie 1967, un deceniu de pace la frontiera tulbure cu Egiptul.

43 Cuplu de comici de la radio BBC. (*N.t.*)

44 Cunoscut astăzi ca *Sunday Mirror*.

45 Șeful așa-numitului Birou al Coroanei, unul dintre departamentele Ministerului de Justiție. (*N.t.*)

46 Richard Austen Butler era cunoscut în general ca R.A. Butler și poreclit Rab, de la inițialele sale.

47 Publicat pentru prima oară în 1912, *Herald* a trecut prin mai multe mâini înainte de a fi desființat în 1964, când a fost relansat ca *The Sun*, în formatul anterior celui impus de Rupert Murdoch.

48 Keeler a fost condamnată pentru sperjur, după ce l-a acuzat pe fostul ei amant Gordon de agresiune, dar ulterior și-a retras acuzația. A fost condamnată la nouă luni de închisoare. Profumo și-a dedicat restul vieții acțiunilor de caritate. În 1975 a fost numit Comandant al Ordinului Imperiului Britanic (CBE), primind onoarea din partea reginei, în cadrul unei ceremonii organizate la Palatul Buckingham, ceea ce a marcat restabilirea reputației sale. A murit în 2006, la vârsta de 91 de ani.

49 *Swinging Sixties* sau *Swinging London*, expresie ce reflectă vitalitatea culturală londoneză a anilor 1960, când Londra a devenit capitala culturii pop și a modei. (*N.t.*)

50 De-a lungul anilor care au trecut de la încheierea mandatului său, multă vreme s-a considerat că Wilson fusese unul dintre favoriții reginei. De fapt, *New Statesman* s-a referit la Wilson ca la un „Melbourne al laburiștilor" (referire la prim-ministrul reginei Victoria din perioada 1837–1841, care a fost ca un tată pentru aceasta)! Când ministrul poștelor Anthony Wedgwood Benn (care și-a schimbat ulterior numele în Tony Benn) a propus emiterea de timbre poștale fără capul reginei, Wilson a refuzat.

51 Unii afirmau că Wilson fuma pipă doar de fandoseală și că în particular prefera să fumeze trabucuri. Lordul Donoughue, care, ca Bernard Donoughue, fusese un asistent principal al lui Wilson între 1974 și 1976, a recunoscut că acesta se folosea de multe ori de pipa pe care o ținea în mână ca de un accesoriu pentru a câștiga timp de gândire atunci când i se punea o întrebare dificilă. „Nu prea fuma pipă când era singur", a spus acesta. „Nu era întotdeauna aprinsă, fiindcă trebuia să o bage în buzunar. Dacă i se lua interviu sau era întrebat ceva, în momentul în care i se punea o întrebare delicată își scotea bricheta și aprindea pipa ca să aibă timp să se gândească la un răspuns."

52 Potrivit biografului Philip Eade, l-a trimis chiar pe aghiotantul său, Sir (Beresford) Peter Horsley, „să se întâlnească cu un umanoid extraterestru într-o casă din Ealing". Iată ce scrie Eade: „Mai mulți martori au fost invitați la Palatul Buckingham să-și povestească experiențele, după cum a explicat mai

târziu Horsley în memoriile sale din 1997, pentru «a-i pune în încurcătură» și a le testa sinceritatea în prezența familiei regale, o metodă nu mai puțin eficientă decât orice ser al adevărului". Horsley a făcut parte din anturajul prințului în perioada 1952–1955, după care a fost promovat la gradul de general-colonel în Forțele Aeriene Regale. Lordul Mountbatten avea și el interese similare. În biografia publicată în 1985, Philip Ziegler a scris că Mountbatten avea unele idei ciudate despre originile misteriosului fenomen. În 1955, lordul Mountbatten a cercetat un OZN pe proprietatea sa Broadlands din Romsey, Hampshire.

53 Parada militară organizată cu ocazia zilei de naștere a monarhului. (*N.t.*)

54 Aluzie la *Matei* 13.42. (*N.t.*)

55 Documentar realizat prin observație directă, fără implicarea documentaristului. Metoda *fly-on-the-wall* („muscă pe perete") este folosită în documentarul observațional de cinema și în antropologie. (*N.t.*)

56 În afară de bancnota călcată pe care o donează bisericii după slujba de duminică.

57 Arta de a face gafe, cuvânt inventat de prințul Philip, obținut din termenii greceşti *odoús* („dinte") și *pes* („picior"), inspirat din expresia *to put one's foot in one's mouth*, lit. „a-și pune piciorul în gură, a face o gafă". (*N.t.*)

58 Al doilea pe o scară de patru calificative, cu un rezultat de 60–70 %. (*N.t.*)

59 Program de comedie de la Radio BBC. (*N.t.*)

60 Peste ani, a mărturisit că anii de studiu petrecuți acolo i-au lăsat cele mai frumoase amintiri despre timpul petrecut în principat. Și-a amintit cu plăcere de „vremurile de neuitat când cutreieram prin centrul Țării Galilor cât timp am fost student la Universitatea din Aberystwyth", unde a învățat „ceva despre principat și despre limba, folclorul, miturile și istoria ei străvechi".

61 *The Prince of Wales: A Biography* (*Prințul de Wales. O biografie*), Little, Brown and Company, 1994.

62 William Shawcross reproduce corespondența în cartea sa *Counting One's Blessings* (*Partea bună a lucrurilor*).

63 În timpul unei călătorii pe mare până la insula Lewis, au trebuit să renunțe la o vizită la cinema, unde voiau să vadă un film cu Jayne Mansfield, și s-au refugiat într-un local pentru a evita atenția nedorită a publicului. Aflat pentru prima oară într-un local unde se servea alcool, Charles a fost surprins de un barman care l-a întrebat ce vrea să comande. Alegerea unei vișinate — băiatul avea 14 ani — a iscat un scandal monstru, pentru că în bar se afla și o ziaristă care a transmis nevinovata informație publicului ahtiat după astfel de știri.

64 Prințul Welf de Hanovra, văr primar cu Charles și prieten al acestuia la Gordonstoun, a murit de tânăr, la 33 de ani, în ianuarie 1981, din cauza unei hemoragii cerebrale.

65 Scrie Jonathan Dimbleby în biografia autorizată a prințului Charles.

66 În Anglia, precum și în alte țări din Commonwealth și în Statele Unite, există obiceiul ca elevii să fie grupați în așa-numitele „case". (*N.t.*)

67 Într-o analiză controversată a Majestății Sale publicată în 2002 în *Daily Telegraph*, respectatul scriitor Graham Turner a caracterizat-o pe regină ca fiind o mamă distantă, care nu a reușit să le ofere copiilor săi îndrumarea fermă de care aveau nevoie. Este citat un secretar particular anonim care ar fi spus că familiei regale i-ar fi mers mult mai bine dacă regina „ar fi acordat educației copiilor ei măcar jumătate din interesul acordat creșterii cailor". Turner îl citează și pe fostul decan de la Windsor, Michael Mann, care și-a amintit că Anne însăși a venit să vorbească cu el înainte de a doua ei căsătorie și s-a plâns că nu a putut să se sfătuiască cu mama ei.

68 În 2019, prințului Andrew i s-a ordonat să-și mute biroul particular de la Palatul Buckingham, pe fondul scandalului provocat de fosta lui relație de prietenie cu Jeffrey Epstein, condamnat pentru abuz sexual. Regina a autorizat expulzarea prințului și l-a silit să renunțe la atribuțiile regale. Miliardarul Epstein a murit în închisoare la New York, în așteptarea procesului în care era acuzat de abuz sexual și trafic de minori. Autoritățile au declarat că s-a sinucis.

69 Din cartea lui Ingrid Seward *My Husband and I: The Inside Story of 70 Years of the Royal Marriage* (*Soțul meu și cu mine. Povestea adevărată a celor 70 de ani de căsnicie regală*).

70 Referire la „Uneasy lies the head that wears the crown", vers din piesa *Henric al IV-lea* de William Shakespeare (actul III, scena I; în traducerea lui Dan Duțescu, „Un cap încoronat nu știe tihna"). (*N.t.*)

71 A fost membru al Casei princiare de Lippe și nepot al ultimului suveran al principatului Lippe, Leopold al IV-lea, dar și membru al Reiter-SS, o unitate de cavalerie a SS. S-a înscris în partidul nazist înainte de război. Mai târziu s-a înscris și în Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps (Corpul de transport național-socialist).

72 Acestea au fost organizate separat de restul competițiilor, la Stockholm, în iunie 1956.

73 Cu Fiona Bruce, în iunie 2011.

74 World Wildlife Fund: British National Appeal Banquet, Londra (1962).

75 La moartea șefului de trib Jack, Philip a trimis și o scrisoare de condoleanțe fiului acestuia.

76 Prințul Andrew și prințul Edward au fost considerați prea mici ca să participe.

77 Stadion de fotbal din Glasgow. (*N.t.*)

78 „Caleașca scoțiană de ceremonie", una dintre caleștile de ceremonie ale familiei regale. (*N.t.*)

79 An Garda Síochána (Gardienii Păcii), poliția națională din Irlanda. (*N.t.*)

80 Prim-ministru laburist în 1924 și în perioada 1929–1931; și prim-ministru în guvernul de uniune națională între 1931 și 1935. (*N.t.*)

81 Reședința de la țară a prim-ministrului Marii Britanii. (*N.t.*)

82 Foarte aproape de intrarea vestică în Westminster Abbey, la baza unei coloane, se găsește o placă de bronz închinată contelui și contesei Mountbatten de Birmania. Aceasta a fost dezvelită de ducele de Edinburgh pe 14 februarie 1985 și este creația gravorului Christopher Ironside. Placa de marmură fosilă belgiană este încrustată cu alamă și oțel inoxidabil. Sunt înfățișate portretele din profil așezate față în față ale contelui și soției sale, iar pe două panglici sunt trecute diversele onoruri, decorații, insigne și embleme ale organizațiilor și serviciilor de care au aparținut. Este inscripționat: Amiral al Flotei CONTELE MOUNTBATTEN DE BIRMANIA, CONTESA MOUNTBATTEN DE BIRMANIA, iar dedesubt, datele corespunzătoare, 1900–1979 și 1901–1960.

83 Clădirea principalului tribunal din Dublin. (*N.t.*)

84 *Why* („de ce") + *brew* („bere"). (*N.t.*)

85 În Gyles Brandreth, *Philip and Elizabeth: Portrait of a Marriage* (*Philip și Elisabeta. Portretul unei căsnicii*) (2004).

86 Titlul original, „Philip Gets It All Wong", conține un joc de cuvinte între pronunția incorectă a cuvântului englezesc *wrong* („greșit") (în limba chineză nu există sunetul *r*) și numele chinezesc Wong; Wong și Fu Manchu sunt două personaje din benzile desenate Marvel. (*N.t.*)

87 Din Robert Jobson, *Charles at Seventy: Thoughts, Hopes and Dreams* (*Charles la 70 de ani. Gânduri, speranțe și vise*).

88 Adam Boulton (redactor politic la Sky News), *Tony's Ten Years: Memoirs of the Blair Administration* (*Cei zece ani ai lui Tony. Memoriile administrației Blair*), 2008.

89 Cuvintele prințului Harry din documentarul BBC *Diana, 7 Days* (2017).

90 Peste ani, în 1999, David Mackilligin, pe atunci fost comisar britanic pentru Belize, a cerut liderului conservator din vremea aceea, William Hague, să dispună efectuarea unei anchete de către o comisie de etică privind comportamentul trezorierului partidului, Michael Ashcroft. Domnul Ashcroft, care făcuse mai multe donații Partidului Conservator de-a lungul timpului, era acuzat că în 1994 a pus presiune pe guvernul conservator pentru a proteja scutirile de taxe din Belize, unde avea interese de afaceri majore.

91 Regina și Philip sosieră de fapt cu o zi înainte la aeroportul din Cape Town, fiind transferați ulterior la bordul iahtului pentru intrarea oficială regizată.

92 Grădină memorială organizată anual pentru comemorarea militarilor britanici căzuți în luptă. (*N.t.*)

93 Din 1995, orașul este cunoscut ca Mumbai; a fost rebotezat de către partidul regional de extremă dreaptă Shiv Sena, aliat al Partidului Bharatiya Janata.

94 Vezi *supra*, p. 176. (*N.t.*)

95 Organizație profesională a medicilor stomatologi din Marea Britanie. (*N.t.*)

96 Generalul de brigadă Dyer a fost lăudat pentru decizia sa de unii britanici, devenind chiar eroul multora dintre cei care beneficiau direct de pe urma Indiei Britanice, precum membrii Camerei Lorzilor. Însă a fost denunțat și criticat pe scară largă în Camera Comunelor, a cărei comisie de anchetă din iulie 1920 l-a găsit vinovat. Reacțiile au polarizat atât națiunea indiană, cât și pe cea britanică.

97 În limba engleză, *balls* înseamnă „bile", dar și „prostii, aiureli". (*N.t.*)

98 Lista sumelor plătite de la buget pentru a acoperi cheltuielile familiei regale. (*N.t.*)

99 Regele Carl al XVI-lea Gustaf al Suediei, prințesa Beatrix a Olandei și regele Juan Carlos I al Spaniei s-au numărat printre cei care au primit această distincție.

100 *Ma'am* (prescurtarea de la *madam*, „doamnă") este formula de adresare pentru regină sau alte persoane de sex feminin din cadrul familiei regale. *Ma'am* și *spam* se pronunță cu o vocală care, în limba română, se situează între *a* și *e*; *harm* se pronunță cu un *a* lung (consoana *r* nu se pronunță). (*N.t.*)

101 A depășit-o cumnata ei, prințesa Alice, ducesă de Gloucester, care a murit pe 29 octombrie 2004 la vârsta de 102 ani.

102 Extremitățile sud-vestică și, respectiv, nord-estică a insulei britanice. (*N.t.*)

103 Poziție ceremonială de gardă personală de corp a monarhului. (*N.t.*)

104 Imn compus de Georg Friedrich Händel pentru încoronarea regelui George al II-lea, în 1727. (*N.t.*)

105 Melodie populară galeză și marș militar. (*N.t.*)

106 Cântec patriotic scoțian. (*N.t.*)

107 Baladă compusă de Frederic Weatherly în 1913, pe o melodie populară irlandeză. (*N.t.*)

108 Veterani de război de la căminul de veterani Royal Hospital Chelsea. (*N.t.*)

109 Maxwell a fost arestată la New Hampshire pe 2 iulie 2020, aducându-i-se multiple acuzații legate de abuzarea sexuală de către Epstein a unor tinere și fete și i s-a refuzat eliberarea pe cauțiune. Procesul ei urmează să aibă loc în vara anului 2021.

110 Când se va naște, copilul va fi al zecelea strănepot al reginei și al lui Philip.

111 Într-un interviu cu Sir Trevor MacDonald în cadrul documentarului ITV *The Duke: A Portrait of Prince Philip*.

Mulțumiri

Vreau să le mulțumesc editorilor mei John și Jon de la Ad Lib pentru că mi-au acordat încredere și s-au îngrijit de această carte, redactorilor mei extraordinari, în special lui Karen, pentru îmbunătățirile aduse lucrării mele, celor care m-au ajutat cu informații și, firește, prietenilor și familiei pentru că m-au suportat pe durata scrierii acestei cărți. Aș dori să-i mulțumesc și vechiului meu prieten și coleg Arthur Edwards pentru că mi-a permis să prezint câteva dintre splendidele sale fotografii în care apar ducele de Edinburgh, regina și alți membri ai familiei regale despre care vorbesc în această carte. Sper să vă facă plăcere să o citiți.

Robert D. Jobson
@theroyaleditor

Fotografii

Prințul Philip al Greciei și Danemarcei la vârsta de cinci ani. S-a născut la Mon Repos, pe insula Corfu din Grecia, pe 10 iunie 1921.

Foto: Trinity Mirror/Mirrorpix/Alamy Stock Photo

Prințul Philip al Greciei și Danemarcei a fost un elev vedetă la școala Gordonstoun. În această fotografie este surprins verificându-și crampoanele înainte de a participa la un concurs sportiv interșcolar desfășurat la Edinburgh, Scoția, în 1935.

Foto: Paul Popper/Popperfoto/Getty Images

Palatul Buckingham a anunțat logodna prințesei Elisabeta cu locotenentul de marină Philip Mountbatten în iulie 1947, când cei doi aveau 21, respectiv 26 de ani.

Foto: Topical Press Agency/Hulton Archive/Getty Images

Prințesa Elisabeta și proaspăt înnobilatul Philip, duce de Edinburgh, salută mulțimea din balconul Palatului Buckingham în ziua nunții lor, 20 noiembrie 1947. Alături de ei, în fotografie mai apar regele George al VI-lea, prințesa Margaret, regina Elizabeth (mai târziu regina-mamă) și regina Mary.

Foto: Popperfoto/Getty Images

Familist. Prințul Philip și regina, împreună cu cei patru copii ai lor: prințul Charles (17 ani), prințesa Anne (15 ani), prințul Andrew (5 ani) și prințul Edward (1 an) (în 1965).

Foto: Keystone Press/Alamy Stock Photo

Charles, prinț de Wales, amiralul Flotei, Louis Mountbatten, primul conte Mountbatten de Birmania, și prințul Philip, duce de Edinburgh, la un meci de polo (în 1977). Lordul Louis, care a fost ucis de IRA pe 27 august 1979, a fost un mentor îndrăgit atât pentru Charles, cât și pentru Philip.

Foto: Arthur J. Edwards MBE/Shutterstock

Ducele de Edinburgh s-a apucat de întreceri sportive de atelaje după ce a renunțat la polo, la vârsta de 50 de ani. A devenit conducător de atelaj de clasă internațională, iar la Campionatele Mondiale din 1982, desfășurate în Olanda, prințul Philip a terminat pe locul șase din 39 de participanți.

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Prințul Philip fotografiat în mai 1995, la deschiderea unei noi tribune Warner de 25 milioane de lire sterline la Lord's Cricket Ground, purtând cravata aurie a Marylebone Cricket Club (MCC). Ducele a glumit spunând că spectatorii aveau „să-l vadă în acțiune pe cel mai experimentat dezvelitor de plăci omagiale din lume".

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Gentleman ca întotdeauna, prințul Philip sprijină brațul reginei în timp ce coboară din trăsură în Islamabad, în timpul vizitei de stat efectuate în Pakistan în 1997.

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Regina la deschiderea unuia dintre cele mai mari proiecte de locuințe pentru veterani din Marea Britanie în octombrie 2019, la proprietatea Haig Housing Trust din Morden. La un banchet organizat cu ocazia aniversării nunții lor de aur, în noiembrie 1997, ea l-a descris pe prințul Philip ca fiind „puterea și sprijinul" ei.

Foto: George Edmondson/Jobson Media

Întâlnirea ducelui de Edinburgh cu mascota Jocurilor Commonwealthului din Manchester, 2002.

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Regina și prințul Philip împreună cu președintele Statelor Unite, George W. Bush, și prima doamnă Laura Bush la Casa Albă din Washington, D.C., pe 7 mai 2007, în timpul unei vizite de stat efectuate pentru a marca cea de-a 400-a aniversare a coloniei Jamestown. Celelalte vizite de stat efectuate în SUA au fost în octombrie 1957 (președintele Eisenhower), în iulie 1976, cu ocazia Bicentenarului Statelor Unite (președintele Ford), și în mai 1991 (președintele Bush). În februarie/martie 1983 au făcut și o vizită oficială pe Coasta de Vest a Americii.

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Mereu pus pe glume, prințul Philip părea să reușească întotdeauna să o facă pe regină să zâmbească la evenimente oficiale, după cum se vede și în această fotografie, în care sunt surprinși la plecarea după slujba tradițională de Joia Mare, ținută la Catedrala York în aprilie 2012.

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Prințul Philip, duce de Edinburgh, la hipodromul Epsom, pe 1 iunie 2013, la Derby Festival. Regina este unul dintre cei mai mari proprietari și crescători de cai pursânge din Marea Britanie, iar interesul ei pentru cursele de cai este legendar. Philip nu împărtășește pasiunea reginei pentru acest sport, așa încât de multe ori obișnuia să se retragă în spatele lojei și să lucreze nestingherit la hârtiile lui.

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Prințul Philip păstrează o relație strânsă cu nepoții săi. În această fotografie este surprins la Epsom Derby, în loja regală, discutând cu prințesa Eugenie de York, în 2013.

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Ducele și ducesa de Cambridge, fotografiați în timpul unei plimbări prin Stockholm, Suedia, în ianuarie 2018. Ei au acceptat viitoarele roluri de rege și regină.

Foto: Robert Jobson/Jobson Media

Regina și prințul Philip zâmbind mulțimii în timp ce se deplasează la Windsor, într-o mașină decapotabilă, cu ocazia celei de-a 90-a aniversări a Majestății Sale, în 2016.

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Ducele și ducesa de Sussex, tot numai un zâmbet în fața camerelor de luat vederi, în timpul ultimului lor turneu regal în orașul Nyanga, de lângă Cape Town, Africa de Sud, în septembrie 2019, înainte de a lua decizia de a părăsi familia regală și de discuțiile purtate la Sandringham.

Foto: Robert Jobson/Jobson Media

Ducele de Edinburgh la 99 de ani, în timpul uneia dintre rarele sale apariții publice, cu ocazia unei scurte ceremonii organizate în curtea interioară a Castelului Windsor, pe 22 iulie 2020. Generalul-maior Tom Copinger-Symes (în imagine), comandant adjunct de regiment, a salutat, spunându-i: „Toți pușcașii regimentului, activi sau în rezervă, doresc să vă mulțumească pentru cei 67 de ani de serviciu necontenit, pentru susținerea și îndrumarea oferite Regimentului The Rifles și regimentelor anterioare".

Foto: Arthur J. Edwards MBE

Prințul Philip zâmbește în timp ce iese în curtea interioară, scăldată de soare, a Castelului Windsor, după perioada petrecută în izolare împreună cu regina, 22 iulie 2020. Este ziua în care a predat cheile de comandant onorific al Regimentului The Rifles nurorii sale Camilla, ducesă de Cornwall.

Foto: Arthur J. Edwards MBE